

REAL ACADEMIA GALEGA
INSTITUTO DA LINGUA GALEGA

NORMAS
ORTOGRÁFICAS E MORFOLÓXICAS
DO IDIOMA GALEGO

INSTITUTO DA LINGUA GALEGA
REAL ACADEMIA GALEGA

ACADEMIA
LINGUA
2763
Lingua

REAL ACADEMIA
GALEGA
A CORUÑA

34763

Biblioteca

NORMAS
ORTOGRÁFICAS E MORFOLÓXICAS
DO IDIOMA GALEGO

INSTITUTO DA LINGUA GALEGA
REAL ACADEMIA GALEGA

REAL ACADEMIA GALEGA
INSTITUTO DA LINGUA GALEGA

As presentes normas constitúen o acordo da Real Academia Galega e do Instituto da Lingua Galega en materia de ortografía e morfoloxía.

A colección que elabora nestas normas os principios expostos na introdución, está en conxunto de normas apoiadas por cada unha das institucións que compoñen o Consello da Normalización.

A publicación foi aprobada polo Consello da Real Academia Galega e do Instituto da Lingua Galega o 3 de xullo de 1982.

**NORMAS
ORTOGRÁFICAS E MORFOLÓXICAS
DO IDIOMA GALEGO**

1301 ortografía 21
1302 ortografía 21
1303 ortografía 21
1304 ortografía 21
1305 ortografía 21
1306 ortografía 21
1307 ortografía 21
1308 ortografía 21

INSTITUTO DA LINGUA GALEGA
REAL ACADEMIA GALEGA

REAL ACADEMIA GALEGA
INSTITUTO DA LINGUA GALEGA

NORMAS

MORFOLÓXICAS © REAL ACADEMIA GALEGA e
INSTITUTO DA LINGUA GALEGA

DO IDIOMA GALEGO

- 1ª edición outubro 1982*
- 2ª edición marzo 1983*
- 3ª edición outubro 1983*
- 4ª edición outubro 1984*
- 5ª edición agosto 1985*
- 6ª edición agosto 1986*
- 7ª edición outubro 1987*
- 8ª edición novembro 1989*

Depósito Legal: VG-317-1989

I.S.B.N. 84-600-3309-0

Imprime Artes Gráficas Galicia, S. A.- Segovia, 19-VIGO

REAL ACADEMIA GALEGA
INSTITUTO DA LINGUA GALEGA

As presentes normas constitúen o acordo da Real Academia Galega e do Instituto da Lingua Galega en materia de unificación ortográfica e morfolóxica.

A comisión que elaborou a ponencia, guiada polos principios expostos na introducción, tivo en conta as normas aportadas por cada unha das institucións, pero considerou oportuno revisalas e amplialas en puntos insuficientemente tratados nas respectivas normativas, así como incorporar outros que non foran nunca obxecto de normativización.

A ponencia foi aprobada nunha sesión conxunta da Real Academia Galega e do Instituto da Lingua Galega o 3 de xullo de 1982.

2. O galego normalizado ten que ser-lo vehículo expresivo común e válido para todo o pobo galego. Voz apta e disponible para as suas manifestacións tanto escritas como orais, tanto artísticas como utilitarias. Consecuentemente, o galego común non pode basarse nun único dialecto, senón que debe prestar atención preferentemente á extensión xeográfica e demográfica das formas e recoller como normativas as de ser, pois, supradialectal e fixar que o maior número posible de falantes galegos se identifiquen coas solucións acordadas.

3. O galego común debe manter boas tradicións da antiga lingua galega que sean compatibles cos aspectos de ser moderno da lingua, de xeito que as formas tradicionais secan preferidas ás máis innovadoras e revolucionarias. Debe recoller tamén a súa propia literatura e cultura máis recentes, adaptándose así con filósofos escritores anteriores e aceptando solucións xa consagradas polo uso.

4. As normas normativas deben ser harmónicas coas das outras linguas, especialmente coas ibéricas en xeral e coa portuguesa en particular, evitando que o galego adopte solucións insuldas e unilaterais naqueles aspectos comúns a todas elas, tales como adaptación de cultismos e de terminoloxía científica e técnica. Este principio de harmonía

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

INTRODUCCIÓN

A elaboración das presentes *Normas ortográficas e morfolóxicas da lingua galega* fíxose atendendo ós seguintes principios:

1. A lingua normativa ten que estar ó servicio da cultura dun pobo real e concreto, e por tanto ha de ser necesariamente continuadora da lingua falada pola comunidade e ha de achegarse canto sexa posible a ela, a fin de enraizar sobre bases seguras e vivas. Agora ben, para que estas bases sexan efectivamente sólidas, a normativa debe acoller un galego fiel a si mesmo e limpo de canto de espúreo hai incrustado na fala viva pola presión do castelán. É dicir, a lingua común debe se-lo máis galega posible, establecida sen sometementos nin dependencias, con atención escrupulosa á estrutura e características lingüísticas do galego.

2. O galego normativo ten que se-lo vehículo expresivo común e válido para todo o pobo galego, voz apta e disponible para as súas manifestacións tanto escritas coma orais, tanto artísticas coma utilitarias. Consecuentemente, o galego común non pode basearse nun único dialecto, senón que debe prestar atención preferentemente á extensión xeográfica e demográfica das formas a escoller como normativas. Ha de ser, pois, supradialectal e lograr que o maior número posible de falantes galegos se identifiquen coas solucións acordadas.

3. O galego común debe segui-las boas tradicións da antiga lingua galega que sexan compatibles coa maneira de ser moderna da lingua, de xeito que as formas tradicionais sexan preferidas ás máis innovadoras e evolucionadas. Debe recoñecer tamén a súa propia literatura e cultura máis recentes, emparentando así con tódolos escritores anteriores e aceptando solucións xa consagradas polo uso.

4. As escollas normativas deben ser harmónicas coas das outras linguas, especialmente coas romances en xeral e coa portuguesa en particular, evitando que o galego adopte solucións insolidarias e unilaterais naqueles aspectos comúns a todas elas, tales como adaptación de cultismos e de terminoloxía científica e técnica. Este principio de harmonía

ha de rexer tamén para o galego que se estableza como normativo: as escollas deben decidirse de acordo cun criterio de coherencia interna, a fin de que o galego común non resulte arbitrario e incongruente.

Unha lingua común asentada na fala, pero depurada de castelanismos, supradialectal, enraizada na tradición, coherente e harmónica coas demais linguas de cultura, esixe:

1. Excluí-lo diferencialismo radical porque, aínda querendo ser unha postura de defensa fronte ó castelán, manifesta de feito unha posición dependente e dominada con respecto a esta lingua. Han de excluírse, con maior razón, solucións diferencialistas que sñ sexan falsas analoxías e vulgarismos.

2. Excluír tamén a evasión cara á lingua medieval: formas definitivamente mortas e arcaicas non deben suplantarse outras vivas e galegas.

3. Valora-lo aporte do portugués peninsular e brasileiro, pero excluír solucións que, aínda sendo apropiadas para esa lingua, sexan contrarias á estrutura lingüística do galego. O punto de partida e de chegada en calquera escolla normativa ha de ser sempre o galego, que non debe sacrificar as súas características propias e relevantes en beneficio das dunha lingua irmá, pero diferente.

* * *

Para aqueles casos en que se ofrecen varias posibilidades, independentemente de que estas estean na fala ou en usos escritos ou sexan xa de uso xeral, o texto destas *Normas* vai acompañado dunha chea de notas, impresas en letra máis miúda. Estas notas tratan de explicar as razóns que motivan as propostas normativas, que se apoian, por outra parte, nos principios anteriormente expostos de maneira xerárquica. Nalgún caso moi concreto, debido á presenza forte e tradicional de certas solucións, ofrécese provisoriamente a posibilidade de optar entre unha ou outra proposta normativa, por máis que unha das alternativas apareza presentada como prioritaria. As propias *Normas* foron redactadas escollendo, de entre as dobres alternativas, aquelas opcións que pareceron máis recomendables.

1. O alfabeto

O alfabeto galego componse das seguintes letras:

Grafía	Nome	Pronuncia
a	a	[a]
b	be	[b]
c	ce	[θ] ou [s] e [k]
ch	che	[tʃ]
d	de	[d]
e	e	[e], [ɛ]
f	efe	[f]
g	gue	[g] ou [h]
h	hache	[ɸ] (cero)
i	i	[i]
l	ele	[l]
ll	elle	[ʎ]
m	eme	[m]
n	ene	[n]
ñ	eñe	[ɲ]
o	o	[o], [ɔ]
p	pe	[p]
q	cu	[k]
r	erre	[r], [r̄]
s	ese	[s]
t	te	[t]
u	u	[u]
v	uve	[b]
x	xe	[ʃ], [ks]
z	ceta	[θ] ou [s]

Os nomes románicos das letras proceden, en xeral, do latín. Os elementos consonánticos do alfabeto romano soletreábanse, despois de Varrón, e en moitos casos xa antes, apoiando o sonido da letra nun *e* anterior (cando a consoante era fricativa ou líquida: *ef*, *el*, *em*, *er*, *es*) ou posterior (cando a consoante era oclusiva: *be*, *ce* [ke:], *de*, *ge* [ge:], *pe*, *te*). Para o sonido oclusivo velar xordo había

tamén unha letra grega, *k*, que se chamaba *ka* porque así era a primeira sílaba do seu nome grego (*kappa*). Tamén había unha letra *q*, que aparecía sempre en combinación con *u* para indicar que se pronunciaba [kw], e de aí o seu nome latino *ku* e romance *cu* (cambiado nalgúns idiomas en *que* por razóns eufemísticas). Todos estes nomes mantéñense en galego con algunha adecuación ocasional: *ef* > *efe*, *em* > *eme* (porque o galego non tolera palabras pechadas por *-f* ou *-m*) e tamén *ele*, *ene*, *erre*, *ese* (por solidariedade).

O *c* latino pronunciábase [k] en calquera posición: *collum* [kollum], *ceram* [ke:ram]. Nas linguas románicas occidentais, incluída a galega, consérvase como [k] ante *a*, *o*, *u*, pero ante *e*, *i* transformouse en [ts] no galego antigo: *cinco* [tsiŋko], *cera* [tsé:ra]. No galego moderno resolveuse en [θ] (ou [s] nas áreas seseantes): *cinco* [θiŋko], *cera* [θé:ra] (ou [siŋko], [sé:ra]). Por iso, aínda que non hai documentación ininterrompida do nome desta letra, é verosímil pensar que o nome latino [ke] fose cambiando sucesivamente a súa pronunciación en [tse] e máis tarde en [θe] ou [se] (por non citar outros estadios intermedios), sendo o C + *e, i* ía transformándose en [ts] e [θ] ou [s].

Paralelamente, o *g* latino pronunciábase [g] en calquera posición: *gallum* [gallum], *gelare* [gela:re]. Nas linguas románicas consérvase como [g] ante *a*, *o*, *u*, pero ante *e*, *i* transformouse en [dʒ] ou [ʒ] na época antiga: *gear* [dʒeár] ou [ʒeár]. No galego moderno o [ʒ] medieval enxordeceu en [ʃ], confluindo, deste modo, co [ʃ] procedente doutras orixes. Entón o nome da letra latina *ge* [ge], aínda que non está documentado de modo ininterrompido, debeu de pasar, entre outras etapas, polo de [dʒe] e [ʒe]. En galego moderno o esperado sería [ʃe] pero resulta incongruente nomear unha letra cun sonido consonántico que non ten nunca o *g* na grafía galega moderna. Por iso é preferible designala co nome *gue*, adecuándolle o soletreo á pronunciación.

O *h* latino chamábase *ha*, pronunciado [ha] mentres o latín tivo aspiración, e *aha*, pronunciado [áka] ou [ákka] (cf. *n i h i l* > *nichil* → *aniquilar*); de *acca* resultou o italiano *acca* e o francés *ache* (máis tarde *hache* porque parecería incongruente que a letra non figurase no seu nome); do francés pasou o nome da letra a outras linguas, entre elas a nosa; o nome portugués *agá* formouse a partir de *aha* [aha], con substitución do sonido aspirado polo gutural máis próximo.

A letra *z* non existía no alfabeto romano; foi introducida no latín tardío para representar o sonido [dz] dos préstamos gregos (*baptizare*) e máis tarde foi adoptada para o sonido románico [dz] procedente das sonorizacións e asibilacións de C + *e, i* (*fazer*, *juizo*) e doutras similares; este sonido [dz] pasou a [θ] ou [s] no galego moderno, polo tanto o nome da letra debe ser ortografiado *ceta*.

Os sonidos palatais son de creación románica e os nomes das letras que os representan adecúanse ó esquema tradicional: *ll* (*elle*) e *ñ* (*eñe*), conforme a *ele*, *ene*; e *ch* (*che*) conforme a *be*, *de*, etc.

Un caso especial é o do *x*. Esta letra chamábase en latín *eks* ou *iks*, pero ningunha lingua románica conserva derivados patrimoniais procedentes daquelas palabras. No seu lugar aparece o cultismo (máis ou menos adecuado) ou ben

unha denominación nova acorde coa pronunciación. Consecuentemente, en galego poderíamos chamarlle *ex* [eks] ou *ix* [iks] (adoptando o cultismo) ou ben *xe* [ʃe], segundo o modelo *be, de, etc.*, tomando para o soletreo o seu sonido máis común. Esta segunda solución é a máis adecuada, sen prexuício de que o cultismo poida tamén ser usado para referirse á pronunciación [ks] dos cultismos.

O latín ignoraba o *v* consonántico; non tiña senón o *u* vocálico: *avis* [áwis]. En románico o *u* (con valor de [w]) converteuse en [β], [áβe] e máis tarde en varias linguas en [v], [áve]; pero non había ningunha letra específica que permitise distinguir este novo sonido do sonido vocálico *u*: tanto se escribía *u* en *tua* coma en *uoluer*; para diferenciarlo *u* vocálico do consonántico chamóuselle ó último *u* *ve* e máis tarde *uve*. A partir do Renacemento difundíuse o hábito de representa-lo *u* consonántico por *v* e desa maneira quedaba salvada a ambigüidade gráfica do *u* medieval.

Ademais destas letras úsanse tamén outros signos, como *j* (iota), *ç* (cedilla), *k* (ka), *w* (uve dobre) ou *y* (i grego), que aparecen en palabras tomadas doutros idiomas: *Kant, kantiano, Darwin, darwinismo, wagneriano, byroniano, Jefferson, Eça, Valença, etc.*

1.1. O *b* e o *v* representan un sonido único. O galego non ten un sonido labiodental fricativo [v], distinto de [b] e [β], como teñen o francés ou o portugués. Nestas linguas a grafía actual depende da pronunciación: escríbese *b* cando é bilabial (port. *bala, saber, receber, bico, besta, branco*; fr. *boire, bec, bête, blanc*) e *v* cando é labiodental (port. *vala, dever, vinho, viver, povo, cavalo*; fr. *voire, devoir, vin, vivre, cheval*). No galego, como non hai distinción fonética, téndese á distinción gráfica conforme á etimoloxía (*saber, recibir, bico, besta, branco, deber, pobo, cabalo, cantabamos, bidueira, ribeira...*, pero *viño, vivir, avó, avoa, avogado...*).

No galego medieval as grafías *b* e *u* (consonántico) non eran arbitrarias; a cada unha delas correspondíalle unha pronunciación e unha etimoloxía diferentes: *b* correspondíase con -P- e B- latinos (*saber, boca*) e *u* con U-, -U- e -B- latinos (*uiño, leuar, caualo*). Estas grafías concordan máis ou menos coas que perviven aínda hoxe nalgúns idiomas como o francés e o portugués. Pero nestas dúas linguas o *v* é labiodental e por iso practicaron sempre a distinción gráfica entre *b/v*; en galego, como en castelán ou catalán (en xeral) ou en gascón ou en vasco, parece que nunca houbo labiodental. Posiblemente houbo primeiro unha diferenza entre o fonema /b/, bilabial oclusivo (representado graficamente por *b*) e /β/, bilabial fricativo (representado graficamente por *v*); esta oposición medieval (calquera que fose o rasgo pertinente da correlación), posteriormente desfonoloxizou en /b/. Coa perda desta oposición as grafías *b* e *v* representaban un fonema único, que se realizaba como [b] ou [β] segundo o contexto, en distribución complementaria: bilabial oclusiva en posición inicial ou tras nasal e fricativa noutras posicións. Por esta circunstancia xa nos textos galegos medievais

aparecen con frecuencia grafías erradas (*b* por *v* as máis das veces). Desde o s. XV aumentan estas confusións e modernamente eliminouse a distinción gráfica medieval por ser irrelevante, restituíndose unha grafía etimolóxica: *b* cando a palabra latina tiña B ou -P- e *v* cando tiña V.

1.2. As grafías *c*, *qu* e *z* están en distribución complementaria. Úsase *z* para representar [θ] (ou [s] no galego seseante) ante *a*, *o*, *u* (*zapato*, *cazar*, *zoco*, *cazo*, *zurrichar*, *azul*), *qu* para representar [k] ante *e*, *i* (*queixo*, *pequeno*, *quilo*, *máquina*), *c* co valor de [k] ante *a*, *o*, *u* (*caro*, *macaco*, *contra*, *pouco*, *cunca*, *picudo*) e de [θ] (ou [s] no galego seseante) ante *e*, *i* (*cento*, *cocer*, *cinco*, *tecido*). Polo tanto, as grafías son: *ca*, *que*, *qui*, *co*, *cu* e *za*, *ce*, *ci*, *zo*, *zu*.

1.3. A grafía *g* só aparece ante *a*, *o*, *u* ou ante algunhas consoantes (*gando*, *gomo*, *gume*, *grolo*, *ignorar*, *glosa*); ante *e*, *i* úsase *gu* (*guerra*, *guiso*). Temos, pois, a distribución: *ga*, *gue*, *gui*, *go*, *gu*.

1.4. O *h* é un signo ortográfico sen valor fonético, pero mantense na grafía, tanto en posición inicial coma en interior ou final de palabra (*horta*, *prohibir*, *oh*, *ah*).

Na lingua medieval eliminábase en moitas palabras, que na súa orixe tiñan *h*, e por iso atopamos grafías como *ome*, *quer*, *orta*, *oje*, *ora*, *omildade*, etc. (ó lado de *home*, *humildade*, etc.); noutras, en cambio, aparece un *h* non etimolóxico (*hermida*, *hermo*, ó lado de *ermida*, *ermo*). Desde a época renacentista as linguas románicas de cultura reformaron as súas ortografías en diferentes etapas, sobre todo no século XVIII, con tendencia xeral a reproducirla situación latina; por causas coñecidas o galego non participou no seu momento da citada reforma, pero non parece conveniente apartalo neste punto da solución xeral nas outras linguas irmás.

Mantense o *h* en *haber*, *home*, *horta*, *herba*, *harmonía* e en cantas palabras o tivesen etimoloxicamente, coa excepción dalgúns casos de non reposición como *España* ou *Xoán*; en cambio, ortografáanse sen *h* palabras como *ermida*, *ermo*, *irmán*, *ombro*, *orfo*, *óso* ou *ovo*, que non o tiñan en latín e que por erro, debido a diversas causas, tiveron en distintas épocas do idioma ortografía contraria á que aquí se propón. Esta fidelidade á etimoloxía mantense tanto co *h* inicial coma co medial.

En posición interior de palabra o portugués adoptou unha dobre solución: na maior parte dos casos eliminou o *h* intervocálico (*coabitar*, *desonrar*, *inu-mano*, etc.); noutros manteno unindo os prefixos cun guión (*pré-histórico*, *extra-humano*, *pan-helénico*). Esta dobre solución, insolidaria coa seguida polas outras linguas, explícase pola relativa frecuencia con que se daría a secuencia

nh, dígrafo que en portugués representa ó sonido [ɲ], co conseguinte erro de lectura en palabras como *anhelar*, *inhóspito*, *inhumano*, etc. Por iso, o portugués eliminou o *h* tras *n*, e solidariamente en tódolos outros casos. Esta eliminación non ten razón de ser en galego, que non representa con *nh* o citado sonido; desta maneira pódese manter coherentemente unha grafía etimolóxica en tódolos casos: *humano* e *inhumano*, *hábil* e *inhábil*, *herdeiro* e *coherdeiro*, *honrar* e *deshonrar*, etc. Debe terse en conta ademais que a pronunciación da nasal de *anhelar*, *inhóspito*, etc. é xeralmente velar, polo que a grafía é consecuente coa adoptada para este sonido (*unha*, *algunha*, etc.).

1.5. As consoantes palatais /ʎ/ e /ɲ/ represéntanse, respectivamente, por *ll* e *ñ*.

Tendo en conta que a grafía románica se forma a partir da latina e que moitas palabras románicas son de etimoloxía latina transparente, os escribas medievais, alfabetizados en latín, adoptaban as letras do alfabeto romano para a representación dos sonidos románicos correspondentes ós latinos. Pero as consoantes palatais presentan un problema especial, porque o latín, mesmo o latín medieval, as ignoraba e as que xorden nas linguas románicas teñen, en xeral, orixe múltiple. Isto é o que sucede co /ʎ/ e co /ɲ/. O /ʎ/ galego resulta da palatalización de L nos seguintes grupos latinos: LI (*filiu m* > *fillo*), LLI (*alli u m* > *allo*), LLE (*malle u m* > *mallo*), e tamén dos grupos romances C'L, G'L e B'L (*oculu m* > *ollo*, *tegula m* > *tella*, *tribulu m* > *trillo*). O /ɲ/ procede da palatalización de N nos seguintes grupos: NI (*seniore m* > *señor*), NE (*vine a m* > *viña*), MNI (*somni a re* > *soñar*), LNE (*balneu m* > *baño*); tamén acaba reaparecendo como /ɲ/ nas secuencias INU, INA > *iño*, *ña* (*vinu m* > *viño*, *galli n a m* > *galiña*). Isto é o que provoca na *scripta* arcaica (latinizante) certa vacilación de letras: *l*, *li*, *ll* para /ʎ/ (*filo*, *filio*, *fillo*) e *n*, *nn*, *ñ*, *ni*, *nni* para /ɲ/ (*senor*, *sennor*, etc.). Aínda así, esta vacilación sería tolerable se non houbo tamén fonemas non palatais que precisasen daquelas letras; pero estes fonemas tamén os había; eran o /l/ explosivo, procedente de LL, e o /n/ explosivo, procedente de NN, que se representaban tamén por *l* e por *n* (*colo*, *pano*) ou, conforme á etimoloxía, por *ll* e por *nn* (*collo*, *panno*). Había ademais as secuencias [li] e [ni], romances ou en cultismos, ortografiadas normalmente como *li* e *ni* (*valia*, *folia*, *capelania*, *animalia*, *armenio*); e había tamén [ʎi] e [ɲi], ortografiados, normalmente, *li* ou *lli*, *ni* ou *nni* (*collia*, *grunnia*).

Esta *scripta* na que non se fai discriminación gráfica entre /l/ e /ʎ/ nin entre /n/ e /ɲ/, baseada na etimoloxía (con abundancia de solucións ultracorrectas), dura en territorio galego ata o século XIV. Isto significa que as grafías *l* ~ *ll* e *n* ~ *nn* tanto podían representar un sonido alveolar (*coitelo* ~ *coitelo*, *castello* ~ *castelo*, *color* ~ *collor*, *falar* ~ *fallar*, *anno* ~ *año* ~ *ano*, *donna* ~ *doña* ~ *dona*, *enganno* ~ *engano* ~ *engano*) coma palatal (*filo* ~ *fillo*, *batala* ~ *batalla*, *conselo* ~ *consello*, *sana* ~ *sanna* ~ *saña*, *senor* ~ *sennor* ~ *señor*). En territorio portugués sucedía o mesmo, pero aquí empezou a usarse desde o reinado de Afonso III (1248-1279) *lh* e *nh* (tomadas da *Lingua de oc*), co valor específico de /ʎ/ e /ɲ/; desta maneira quedaban reservados *l* e *n* (ou mesmo *ll* e *nn*)

para /l/ e /n/. Esta reforma ortográfica debida a Afonso III de Portugal é case descoñecida nos documentos medievais galegos, que a partir do século XIV, tenden a especializar *l* e *n* para os fonemas alveolares e *ll* e *nn* (ou a súa forma abreviada *n̄*) para os fonemas palatais. Xa queda advertido que *ll* e *nn* eran meros grafemas sin máis motivación cá etimolóxica (e non sempre, porque había moitas palabras que se grafiaban con *ll* e *nn* de modo ultracorrecto); deste modo quedaban disponibles para seren utilizados co valor especializado de /ʎ/ e /ɲ/. Estas grafías foron as utilizadas na tradición escrita galega ata hoxe.

Un caso paralelo ó do galego para a representación do /ʎ/ é o do francés, aínda que nesta lingua acabou triunfando a grafía *ill* (*conseiller*); con todo, hai *ll* tras *i* (*filles*).

1.6. Cando unha consoante nasal está en posición implosiva, ortografíase como *m* se lle segue *b* ou *p* dentro da mesma palabra, e como *n* en tódolos demais casos: *camba*, *ambos*, *campo*, *tempo*; pero *non bebe*, *nin pode*, *convén*, *ensinar*, *condanada*, *inmigrante*, *comunmente*, *alguén*, etc.

A excepción introducida en caso de seguir *p* ou *b* débese a unha reposición latinizante, que vén sendo aceptada de forma unánime por tódalas outras linguas irmás.

Na lingua medieval, calquera consoante nasal implosiva, final de palabra ou non, podía aparecer representada por medio de *n*, *m* ou un til de nasalidade sobre a vocal precedente: *non*, *nom* ou *nõ*. A frecuencia de cada unha destas posibilidades varía duns textos a outros, aínda que a terceira parece que era a preferida; nótese tamén que non era totalmente indiferente para a grafía que a sílaba trabada por nasal fose final de palabra ou non, pois *m* é raro en sílaba medial. As tres posibilidades eran usadas indiferentemente, sen unha regra que condicionase o emprego dunha ou outra: *tenpo*, *emsselado*, *cãpo*.

En galego moderno, a realización fonética desta consoante en posición anteconsonántica, medial ou final, é velar, pero pode asimila-lo seu punto de articulación ó da consoante seguinte. En final de palabra, en posición antevo-cálica, realízase como velar [ŋ], de non ser cando seguen as formas *o*, *a*, *os*, *as* do pronome ou do artigo a unha forma verbal ou ás palabras *quen*, *ben*, *nin*, *non*, *sen*, *tamén*, *alguén* e *ninguén*; neste caso o *-n* realízase como alveolar (vid. 13.1 e 16.2.2).

A grafía que se propón vén esixida polas razóns que se acaban de sinalar. Tamén a existen as relacións morfofonéticas existentes dentro dunha familia léxica: *león*, *leonino*; *san*, *santa*; *pan*, *panificar*; *irmán*, *irmandade*; *san*, *sanidade*, *sanitario*, *sanatorio*... Mesmo nos femininos reaparece o *n* alveolar: *lacazán*, *laczana*. Esta é, ademais, a representación tradicional nas outras linguas románicas, que seguen neste punto un criterio etimolóxico. Destas apártase o portugués, que non ten unha consoante nasal en posición final, senón unha vocal nasal; esta nasalidade represéntase por un *-m* ou por un til: *cantaram* [kãntãrãw̃], *can-*

tarão [kãntar^õ w̃], *lã* [l^õ], *assim* [α s^t], *mãe* [mã^ẽ j], *bem* [b^ẽ j]; nas poucas palabras eruditas en que efectivamente se trata dunha consoante representana, coma en galego, con -n: *regimen* [r^ẽ ʒ ím^ẽ n].

1.7. O dígrafo *nh* representa a consoante nasal velar, en posición interior, antevocálica: *unha, algunha, ningunha*.

Este sonido non existía en latín nin na lingua medieval; por iso carece de representación antiga. Os primeiros textos do s. XIX vacilan entre *ún-a, un-a, ua, un ha* e *unha*, pero axiña se impuxo -nh- como forma única, mantida como tal pola tradición escrita moderna ata a actualidade.

1.8. Escríbese sempre *r* en posición inicial de palabra, en posición final de sílaba e cando segue a outra consoante (*rei, cortar, outro, tres, xenro, honra*). En posición intervocálica hai oposición /r/ e /r̄/, que se traduce graficamente por *r / rr* (*caro/carro, coro/corro*). Cando a unha palabra que empeza por *r* se lle antepón outra ou un prefixo rematados en vocal, non separados dela por guión, hai que duplica-la consoante: *rítmico/monorrítmico, rogativa/prerrogativa, redor/arredor, románico/iberrorrománico*.

1.9. O grafema *x* ten máis dun valor en galego. Nas palabras patri-moniais pronúnciase prepalatal fricativo xordo (*eixe, madeixa, xente, xaneiro*). Nos cultismos conserva o valor latino de [ks] (*sexo, taxativo*). Pero a tendencia normal da lingua é pronunciar nestes casos [s] (*aproximar, exame, éxito, etc.*), especialmente cando vai en posición implosiva (*exterior, externo*). Para a adaptación gráfica de palabras cultas con [ks], vid. 7.2.2.4.

A grafía moderna non corresponde á medieval. O galego arcaico tiña un sonido prepalatal fricativo sonoro, [ʒ], representado por *g* ou *j* (*gesta, geada, gente, janeiro, hoje, beijo*), e un sonido prepalatal fricativo xordo [ʃ], representado por *x* (*coxo, eixe, feixe, dixo, peixe, caixa, queixa, baixar*). A diferenza do portugués, do catalán, do francés ou do italiano, que conservan os sonidos sonoros e teñen que diferenciarlos graficamente dos xordos á maneira medieval, o galego eliminou o sonido sonoro xa desde a época renacentista, polo que se fixo innecesaria a dobre grafía, pois a pronuncia é sempre [ʃ]. Por iso debemos escribir da mesma maneira *xente, xaneiro, xesta, hoxe, xeada* e *coxo, eixe, feixe, dixo, peixe, caixa, queixa, etc.*

O fenómeno é paralelo ó do castelán, que tamén na época medieval diferenciaba entre *gente, general, juego, mujer, etc.* (con [ʒ]) e *coxo, exe, embaxador, dixo, xabón, baxo, etc.* (con [ʃ]); ó desaparece-lo sonido sonoro empeza a haber

confusións na grafía e documéntase *x* por *g, j* (*xente, muxer*); despois o sonido [ʃ] pasou á velar [x] e desapareceu en tódolos casos a grafía *x* (*coxo, exe, dixo, etc.* pasan á grafía *cojo, eje, dijo, etc.*).

2. O acento ortográfico

2.1. Unhas regras de acentuación adecuadas ó galego deben permitir recoñece-la sílaba tónica en tódolos casos, seren facilmente memorizables e esixiren un uso mínimo de tiles.

No galego só se usa un tipo de acento gráfico, o agudo (´).

Noutras linguas úsanse outros tipos de til (˘, ˆ) para marca-la tonicidade e ó mesmo tempo indica-lo timbre das vocais *e, o*. Seguindo esta práctica, tamén se podía marcar en galego a diferenca entre vocal aberta e pechada por medio dun til naqueles casos en que conforme ás regras de acentuación debesen levalo (*revés* con *e* aberto e *burgués* con *e* pechado, á portuguesa, ou ben *revès/burgués*, como en catalán e francés). Pero isto non nos traería a solución para a indicación das vocais abertas e pechadas, porque a maioría das palabras con *e, o* aberto non levan acento gráfico segundo as regras de acentuación propostas, e por iso só unha cantidade mínima destas palabras se beneficiaría da distinción entre dúas clases de tiles. Por outra banda, en galego unha mesma palabra non ten a vocal aberta ou pechada uniformemente en todo o territorio, senón que en moitas delas o galego oriental presenta vocal pechada e o occidental aberta, e viceversa.

Tense tamén usado o til circunflexo ou o grave para marca-la contracción de *a + a(s), a + o(s)*: *â, ô; à, ò*; desta maneira, segundo os partidarios desta práctica, o til agudo queda reservado para indicar tonicidade, e os outros contraccións átonas de *a + a, a + o*. Pero dado que a función do acento é diacrítica, é dicir, vale para axudar a distinguir dúas palabras que se escriben igual, esta misión realízase perfectamente o acento agudo tamén nos casos de contracción: *â, ô* (frente a *a*, preposición ou artigo, e *o*, artigo); isto sen contar con que as contraccións *ô, â* en galego parecen realizarse foneticamente como tónicas.

2.2. *Palabras agudas*. As palabras agudas acentúanse graficamente cando son polisílabas e rematan en vocal, en vocal + *n*, en vocal + *s* ou en vocal + *ns*: *mazá, puré, alí, tirizó, champú, irmán, alguén, ninguén, latín, corazón, algún, ningún, mazás, purés, cadrís, tirizós, champús, irmáns, latíns, corazóns, algúns, comúns*.

Segundo o criterio de máxima economía de tiles, podería pensarse en prescindir de acento en palabras rematadas en *-í, ú, -ón, -ún, -ín* e *-ns*, por seren moito máis abundantes cás graves, pero o criterio da simplicidade das regras aconsella non introducir excepcións.

Non se acentúan cando son monosílabas nin cando acaban en ditongo decrecente ou noutra consoante que non sexa *-n* ou *-s*. Así: *xa, la, fe, di, si, cu, Xan, can, len, din, don, fun, tres, ademais, amei, amou, seguiu, recibiu, capitais, papeis, españois, azuis, capital, papel, cantar, nariz, arroz.*

2.3. Palabras graves. Levan acento gráfico cando rematan en consoante distinta de *-n* ou *-s* ou nos grupos cultos *-ps* e *-x* [ks]. Así: *móbil, álbum, carácter, alférez, fórceps, bíceps, Félix, clímax.* En consecuencia, non se acentúan as palabras graves rematadas en vocal, vocal + *n*, vocal + *s* ou vocal + *ns*. Así: *canta, cantara; cantan, cantaran; cantas, cantaras; dolmens.*

En contra destas dúas últimas normas, o acento gráfico tamén se utiliza cando as vocais *i, u* tónicas van inmediatamente antes ou despois doutra vocal átona, para indicar que forman sílaba en por si e non ditongo. Así: *acentúo, aínda, baúl, caída, Coímbra, constituíu, egoísmo, miúdo, moía, prexuício, raíña, raíz, roía, ruído, saía, saín, saír, súa, traía, túa, xuício.*

Tamén cabería pensar noutra regra de acentuación que, como en portugués, marcáse *recua, sábia*, etc. (pero *saia*), co cal quedarían escusados os acentos en *recua, sabia* ('recúa', 'sabía', pero *país*). Acentuar *sábia* supón considerar esdrúxulas as palabras deste tipo, cousa que resulta falsa, pois tan grave é *sábia* coma *saia*, independentemente de que a secuencia *-ia* nunha vaia precedida de consoante e noutra de vocal. Tanto *saia* coma *sabia* son palabras graves e entón non é xustificable a incoherencia de acentuar *caía* pero non *valía* e, consecuentemente, non acentuar *saia* pero si *sábia*. Por outra parte, sendo necesario (conforme se dixo antes) acentuar graficamente *Araúxo, cafeína, egoísmo, Esaú, país*, etc., colocando, nestes casos, o til precisamente encima da vocal que queremos indicar que é silábica, non hai razón ningunha que aconselle non facelo tamén nos casos de *había, María, río*, etc.

Quere isto dicir que se non levan acento gráfico, as vocais *i, u* forman ditongo crecente ou decrecente coa vocal que as segue ou as precede: *Antonio, bilingüismo, ciencia, Fraiz, Galicia, labia, leria, lingua, lingüista, Maiz, moia, País, puido, recua, saia, traia, triunfo.*

2.4. Palabras esdrúxulas. As palabras esdrúxulas levan sempre acento gráfico: *bárbaro, mágoa, ríspido, tépedo, tónico, túnica.*

2.5. Casos especiais de acentuación

2.5.1. Utilízase o acento gráfico con función diacrítica para distinguir dúas palabras que teñen a mesma forma na escrita, pero que se diferencian porque a vocal tónica ten diferente timbre e / ou porque unha palabra é tónica e a outra átona (*dá/da, póla/pola*). En moitos casos non é necesario facer diferencias gráficas, porque o significado das palabras resulta claro ó apareceren en contextos diferentes: *el colle* (o aberto), *colle ti* (o pechado), *el mete* (e aberto), *mete ti* (e pechado), etc. Outras veces pode haber confusións e por iso cómpre poñerlle acento a unha das dúas formas homógrafas; neste caso pónselle sempre acento gráfico á palabra que ten vocal aberta e / ou á que é tónica.

Así:

<i>á</i> (<i>a + a</i> artigo)	<i>a</i> (artigo; prep.)
<i>ás</i> (<i>a + as</i> artigo)	<i>as</i> (artigo)
<i>cá</i> (<i>ca + a</i>)	<i>ca</i> (conx.)
<i>có</i> (<i>ca + o</i>)	<i>co</i> (<i>con + o</i>)
<i>cómpre</i> ('é mester')	<i>compre</i> ('merque')
<i>dá</i> (pres. e imp. de <i>dar</i>)	<i>da</i> (<i>de + a</i>)
<i>dás</i> (pres. de <i>dar</i>)	<i>das</i> (<i>de + as</i>)
<i>dó</i> ('compaixón')	<i>do</i> (<i>de + o</i>)
<i>é</i> (pres. de <i>ser</i>)	<i>e</i> (conx.)
<i>fóra</i> (adv.)	<i>fora</i> (plusc. de <i>ser, ir</i>)
<i>máis</i> (adv.)	<i>mais</i> (conx.)
<i>nó</i> (sust.)	<i>no</i> (<i>en + o</i>)
<i>nós</i> (<i>nosoutros</i> ; plur. de <i>nó</i>)	<i>nos</i> (pron. átono; <i>en + os</i>)
<i>ó</i> (<i>a + o</i>)	<i>o</i> (artigo)
<i>ós</i> (<i>a + os</i>)	<i>os</i> (artigo)
<i>póla</i> ('rama')	<i>pola</i> ('galiña'; <i>por + a</i>)
<i>pór</i> ('poñer')	<i>por</i> (preposición)
<i>sé</i> ('sede eclesiástica')	<i>se</i> (conx.; pron.)
<i>só</i> ('nada' ou 'ninguén mais')	<i>so</i> ('debaixo de')
<i>ven</i> (pres. de <i>vir</i>)	<i>ven</i> (pres. de <i>ver</i> ; imp. de <i>vir</i>)
<i>vés</i> (pres. de <i>vir</i>)	<i>ves</i> (pres. de <i>ver</i>)
<i>vós</i> (<i>vosoutros</i>)	<i>vos</i> (pron. átono)

Noutros casos o acento só se utilizará en contextos ambiguos e marcando sempre ortograficamente a palabra con vocal aberta: (*el*) *tén* / *ten* (*ti*).

En ningún caso se marca diacriticamente a diferenza entre formas homófonas: *golpe*, *cantamos*, *collemos*... non levan nunca acento, calquera que sexa a súa significación. O portugués continental normativo diferencia entre *cantámos* (pretérito) e *cantamos* (pres.), debido a que hai unha oposición fonolóxica entre dous tipos de *a* (de aí que non marquen diacriticamente *colhemos* e *partimos* (pres. e pret.)).

2.5.2. Cando os verbos levan pronomes enclíticos ou se dá a combinación verbo + segunda forma do artigo, no tocante á acentuación gráfica compórtanse como se fosen unha soa palabra. Por iso escribimos *cantará* / *cantara*, *cantaraa* / *cantáraa*; *beberá* / *bebera*, *beberaa* / *bebéaa*; *recibirá* / *recibira*, *recibiraa* / *recibiráa*; *ti cómelo* / *cóme-lo caldo* (*ti*) / *come-lo caldo* (infinitivo); *bebérala* / *beberala* / *bebé-la auga* / *bebera-la auga*; *cantárana* / *cantarana*; *métese*; *méteseche*; *meteuse*; *metéusenos*; *tómao*; *fixéronllelo*, etc.

As formas verbais que levan acento diacrítico mantéñeno cando van seguidas dunha forma átona do pronome ou da segunda forma do artigo: *é* / *elle* / *éa*; *dáo* / *dáme* / *dálle*; *ti dálo á forza* / *dáslle* / *ti dá-la medida*; *¿vélo comprar?*

2.5.3. Por se tratar de palabras graves rematadas en vocal, resulta innecesario o acento gráfico nos adverbios en *-mente*. Por iso debemos escribir *comicamente*, *comunmente*, *dificilmente*, *friamente*, *habilmente*, *rapidamente*, *rixamente*, *finxidamente*, *utilmente*... En caso de haber varios adverbios en *-mente* coordinados, esta terminación só aparece no derradeiro e os anteriores manteñen o seu acento: *cómoda e facilmente*.

Tampouco mantén o acento gráfico o primeiro término das palabras compostas non separadas por guión: *Riotorto*, *fervellasberzas*, *vichelocrego*, etc.

2.5.4. Hai outros casos en que se viña utilizando acento gráfico para distinguir entre as funcións gramaticais que pode ter unha mesma palabra. Acentuábanse os demostrativos *este*, *ese*, *aquel*, etc. en función sustantiva, o indefinido *un* e *cal*, *cando*, *canto*, *como*, *onde*, *que* e *quen* usados como interrogativos ou exclamativos.

Tendo en conta que o uso de acento diacrítico é unicamente necesario para diferenciar palabras en principio homógrafas, pero non homófonas, o seu uso para diferenciar entre distintas funcións dunha mesma palabra supón a introducción dun novo criterio non xustificado. Por iso, debe escribirse: *esta mesa, quero esta, mira esa, colle aquela, un can, un deles, ¿cal queres?, ¿cando vés?, ¿canto queres?, ¿como che vai?, ¿onde está?, ¿que queres?, ¿quen cho deu?, ¡que desgracia!, dime cal queres, preguntalle cando volve, preguntalle onde está, non sei que anda facendo.*

Poden levar acento gráfico as formas do interrogativo e exclamativo naqueles casos en que se produza anfibloxía: *dille que queres, / dille qué queres, ¿xa sabes que hai? / ¿xa sabes qué hai?, xa sabes canto lle custou / xa sabes cómo lle custou, etc.*

3. O guión

O guión úsase en galego para partir unha palabra ó final de liña, para separar prefixos, para separalos dous membros dunha palabra composta e para unilas formas *lo, la, los, las* do artigo ó verbo, adverbio ou pronome precedentes: *sub-rogar, diccionario galego-inglés, recupera-la salvación, ¿u-la navalla?, tráiovo-lo libro mañá.*

Cando un guión que separa dúas palabras ou dous membros dunha mesma palabra coincide en final de liña, cómpre repetilo a comenzo da liña seguinte: *Hoxe andas seguido a xogar coa lama e logo non queres luxa-las mans.*

3.1. En palabras derivadas, úsase o guión tralos prefixos *ad, inter* e *super + r* e *sub, ab* e *ob + l, r*, cando se quere indicar que a súa consoante final non se pronuncia agrupada coa inicial da palabra base: *ab-rogar, ad-renal, ob-rogar, sub-leñoso, sub-liminar, sub-reino, sub-rogar, super-rico, inter-relación*; en cambio, *abrupto, adrenalina, sublevar, sublime, interromper*, etc.

3.2. Nas palabras compostas, cando os dous elementos conservan o seu propio acento, colócase o guión entre eles e a efectos de acentuación gráfica cada un conserva a súa independencia: *épico-lírico, político-económico, socio-económico.*

Cando os dous elementos funcionan como un todo unido, non se separan cun guión: *bulebule, cartafol, fervellasberzas, iberorrománico, picafolla, pirifol, retorrománico, vacaloura, vichelocrego.*

3.3. Úsase o guión para separa-la segunda forma do artigo dun infinitivo, dunha forma verbal persoal rematada en *-r* ou *-s*, dun pronome átono (*nos*, *vos* ou *lles*) enclítico a un verbo e do adverbio *u*. Nos demais casos a segunda forma do artigo únese directamente á palabra precedente (Vid. 13.1).

Para representa-la segunda forma do artigo nos casos citados, pódese pensar en varias posibilidades: *cantá la canción*, *cantala canción*, *cantá-la canción* ou *canta-la canción*. De todas estas opcións, parece que a última é a máis idónea: en *cantá la canción* queda moi desfigurado o infinitivo e non se indica a unión; en *cantala canción* resulta chocante soldar un verbo a un artigo que vai dependendo da palabra seguinte, o que se evita coa grafa *canta-la canción*, que simultaneamente permite diferenciar graficamente a segunda forma do artigo da do pronome, escrita tradicionalmente soldada ó verbo, aínda en casos de posible ambigüidade: *cólle-lo branco* / *cóllelo branco*; *elixi-lo alcalde* / *elixilo alcalde*, etc. A efectos de acentuación véxase o dito en 2.5.2.

A posibilidade de confusión cos alomorfos *lo*, *la*, *los*, *las* do pronome persoal non se dá con algunhas palabras que tamén esixen a segunda forma do artigo (*ambos*, *ambas*, *entrambos*, *entrambas*, *mais*, *por*, *todos*, *todas* e *tras*), que neste caso non levan guión: *ámbolos rapaces*, *ámbalas dúas*, *entrámbolos nenos*, *o fillo e mailo pai*, *pola conta que che ten*, *tódolos mozos*, *tódalas cousas*, *tralo monte*.

Tamén se podía pensar na posibilidade de separar cun guión as formas pronominais enclíticas ó verbo: *facé-lo*, *fai-no*, *fai-se*, *fai-mo*, *fai-llo*, etc. Isto levaría a un uso constante do guión, por se-lo galego unha lingua con tendencia á énclice dos pronomes persoais, e daría lugar a grafías como *déu-che-no-lo*, *dóe-che-me-vos*, *fóe-se-che-me-vos*, etc. Tendo en conta esta circunstancia, a súa pouca rendabilidade e que o seu uso levaría a graves problemas de segmentación (por exemplo en *vina*, *cóllelo*), parece máis práctico prescindir da súa utilización.

A introducción do guión no galego para este uso débese a un calco da grafía portuguesa; pero neste idioma obedece a razóns non aplicables ó galego: o portugués necesita o guión para separa-lo pronome en casos de tmese nos futuros (*fazé-lo-ei*, *té-lo-ia*, *queixar-me-ei*, etc.); tamén o necesita para evitar igualdade gráfica en casos como *comi-a* (gal. 'comina') e *comia* (gal. 'comía'). Este uso xeneralizouse ós demais casos para facilita-la aprendizaxe. No galego non existe isto, pois os futuros son sempre sintéticos, por iso a tmese non é posible (*fareino*, *queixareime*), e os perfectos da segunda e terceira conxugacións rematan en consoante (de aí *comina*, *temina*, etc., fronte a *comía*, *temía*).

4. División silábica

4.1. Ó final dunha liña as palabras pártense de acordo cos seguintes principios: cando hai só unha consoante intervocálica, esta é sempre co-

menzo silábico: *cla-/ri-/da-/de*, *cle-/ro*, *exa-/me*, *fei-/xe*, *sou-/to*, *sei-/xo*, *sa-/quei*.

Nótese que non se poden separar *ll*, *ch* ou *rr*, por constituíren a representación dun sonido único: *se-/rra-/lleiro*, *ma-/chada*, *co-/rrromper*, *pre-/rrogativa*. Tampouco se separa *nh* en *algu-/nha*, *ningu-/nha*, *unha*.

Con todo, a regra anterior non rexe cos prefixos, a menos que xa se perdera a conciencia deles: *bis-/avó*, *des-/abrigar*, *inter-/académico*, *super-/abundante*; pero, *pe-/ralte*, *si-/nestesia*.

4.2. Se temos unha secuencia de dúas consoantes intervocálicas, na maior parte dos casos a primeira fai sílaba coa vocal anterior. Neste caso, a separación silábica faise entre as dúas consoantes: *ac-/to*, *pac-/tar*, *ab-/dominal*, *ad-/mitir*, *ec-/cema*, *ex-/cep-/ción*, *ac-/ción*, *amíg-/dala*, *ob-/xec-/to*, *sub-/título*, *adap-/tar*, *sub-/xec-/tivo*, *et-/nografía*, *sig-/nificado*, *rit-/mo*, *xen-/ro*, *om-/nipotente*, *comun-/mente*, *des-/viar*, *ad-/herir*.

Non obstante non se separan as consoantes que forman parte dun prefixo: *trans-/oceánico*.

Cando temos *bl*, *br*, *pl*, *pr*, *cl*, *cr*, *gl*, *gr*, *dr*, *tl*, *tr*, *fl* e *fr* intervocálicos, forman unha unidade e non se poden separar ó final da liña: *pro-/blema*, *do-/brado*, *desa-/plicar*, *su-/plantar*, *pro-/clamar*, *se-/creto*, *de-/glutir*, *se-/gredo*, *ca-/dro*, *ca-/tro*, *re-/flexión*, *re-/fresco*.

Como excepción témo-lo caso de *dl*: *ad-/ligación*, *ad-/ligar*. Para *br*, *bl* e *dr* téñase en conta o dito en 3.1.: *sub-/rogar*, *sub-/leñoso*, *ad-/renal*.

4.3. Cando hai máis de dúas consoantes, a separación silábica presenta dúas posibilidades: se o grupo termina en *l* ou *r*, a consoante que as precede forma sempre sílaba con elas: *des-/bloquear*, *ex-/tremo*, *in-/clinación*, *ins-/truír*, *trans-/plantar*, *subs-/crición*, *in-/glés*, *em-/blema*, *subs-/trato*. En tódolos demais casos faise a separación antes da última consoante: *pers-/picacia*, *abs-/temio*, *subs-/tituír*, *sols-/ticio*, *cons-/piración*, *trans-/posición*, *ins-/titución*, *supers-/tición*.

4.4. No caso de haber dúas vocais xuntas, non se poden separar cando forman ditongo crecente ou decrecente: *fei-/xe*, *sei-/xo*, *sou-/to*, *ru-/bio*, *la-/bial*, *cien-/cia*, *espe-/cie*, *exi-/mia*, *te-/nue*, *conti-/nuo*, *ani-/mais*, *ambi-/guo*, *ambi-/gua*, *bilin-/güe*, *delin-/cuen-/te*, *lin-/gua*, *Ma-/nuel*, *delin-/quiü*, *viu*, *sue-/co*.

Poden separarse cando forman hiato: *dí-/as*, *ra-/í-/ña*, *gra-/ú-/do*, *ca-/ó-/tico*, *mu-/í-/ño*, *re-/a-/lidade*, *co-/ordenar*, *mi-/ú-/do*, *balu-/arte*, *xesu-/í-/ta*, *alu-/a-/rada*, *perdo-/a-/mos*, *conclú-/es*, *conclú-/as*, *che-/os*, *are-/al*, *alde-/án*, *terque-/en*.

4.5. Se hai tres ou máis vocais xuntas, en xeral faise a separación da primeira vocal: *ensa-/iar*, *ensa-/iei*, *ensa-/iou*, *afi-/ei*, *bo-/ieiro*, *sa-/ión*, *xo-/ia*, *pa-/iolo*, *clare-/ou*, *are-/eira*, *retribu-/ú*, *ro-/eu*, *mo-/ia-/mos*. A secuencia vocálica é susceptible de nova separación, conforme a 4.4: *mo-/i-/a-/mos*. Non hai separación ningunha nos casos de tritongo: *cordiais*, *fieis*, *so-/ciais*, *enxa-/guou*.

5. A diérese

Usase coa letra *u* para indicar que se pronuncia esta vocal na sílaba *güe*, *güi*, fronte a *gue*, *gui*: *antigüidade*, *bilingüe*, *argüír*, *lingüista*, *lingüística*, *mingüedes*, *ungüento*, etc.

Úsase tamén coa letra *i* na primeira e segunda persoas dos imperfectos dos verbos rematados en *-aer* (*caer*, *decaer*, *recaer*, *traer*, *atraer*, *contraer*, *distraer*, *extraer*), *-oer* (*roer*, *corroer*, *doer*, *moer*, *remoer*), *-aír* (*saír*, *sobresaír*) e *-oír* (*oír*): *traíamos*, *traíades*, *caíamos*, *caíades*, *doíamos*, *doíades*, *moíamos*, *moiades*, *saiamos*, *saiades*, *oíamos*, *oiades*, etc. A razón de colocar esta diérese é que o *i* forma sílaba en por si (*ca-i-a-mos*), aínda que é átono. Desta maneira distinguimos esta forma da do presente de subxuntivo, en que o *i* forma ditongo: *caíamos*, *caíades* (*ca-ia-mos*, *ca-ia-des*). Consecuentemente, tamén levan diérese os imperfectos dos verbos en *-uír*, aínda que neles non haxa posibilidade de homonimia co presente de subxuntivo: *constituíamos*, *constituíades*.

6. Os signos de interrogación e de admiración

Os signos que marcan entonación interrogativa ou admirativa deben situarse ó comenzo (¿, ¡) e ó final (? , !) do texto afectado pola mesma: *¿Por que non llelo preguntas ti?*, *¿Miraches ben?*, *Vaia*, *Tomé*, *¿por que non calas?*, *¡Vaiche boa!*, *¡Mira que non o fagas!*

Na orixe o signo de interrogación situábase só ó remate, e esta segue sendo a práctica máis frecuente entre as linguas occidentais. Pero hai que ter en conta

que en moitas delas a frase interrogativa contén marcas gramaticais que sinalan claramente o inicio da interrogación, sexa un elemento oracional específico (fr. *est-ce que*, ing. *do* ou *did*, etc.), sexa a inversión entre o suxeito e o verbo (fr. *As-tu mangé?*, ing. *Are you Spanish?*, al. *Hast du das Buch?*). Outras linguas, en cambio, carecen destas marcas gramaticais, de xeito que, se non se sinala graficamente o inicio da entonación interrogativa, esta queda en moitos casos sen marcar. Entre estas linguas están o portugués e o italiano (que seguen mantendo o signo de interrogación só ó final, a pesar das dificultades de lectura que isto supón), o castelán (que, en cambio, optou por situar un signo invertido ó inicio), o catalán (que segue unha vía intermedia, sen que haxa acordo total ó respecto, aconsellando o uso do signo inicial cando a súa ausencia poida supoñer un atranco á lectura correcta: se o signo final coincide noutra liña, se a entonación interrogativa non comprende todo o texto, se non hai un adverbio ou pronome interrogativo, etc.) e o galego. Na nosa lingua, o único que diferencia unha oración interrogativa doutra enunciativa é a distinta entonación xa desde o inicio; para advertir ó lector desta diferenza, é preciso marcar cun signo de interrogación o punto en que se produce o cambio e con outro aquel en que remata.

En tódalas linguas as normas de uso do signo de admiración seguen as dadas para o de interrogación.

7. Grupos consonánticos

En galego, coma noutras linguas románicas, cómpre distinguir tres clases de palabras, conforme ó momento histórico da súa entrada no idioma e á súa evolución fonética: palabras populares, semicultas e cultas.

As palabras populares son as patrimoniais, as que tiveron continuidade na lingua desde o latín falado e sufriron máis ou menos transformacións de acordo coas leis fonéticas: *salu* > *souto*, **manuculu* > *monllo*, *tenebrae* > *tebras*, *nocte* > *noite*, *vetulu* > *vello*, *clamare* > *chamar*, *aperire* > *abrir*, etc.

Xunto a elas hai outras palabras tamén patrimoniais, ou tomadas do latín nos primeiros tempos do idioma, que non evolucionaron de igual forma. Unhas veces a súa evolución agardada viuse obstaculizada pola lingua da Igrexa e outras por entraren nunha época en que xa deixaran de actuar algunhas leis fonéticas. Son os semicultismos. Así: **eclesia* > *igreja*, *capitulu* > *cabido*, *doctore* > *doutor*, *clavu* > *cravo*, etc.

Ó longo da historia da lingua, o galego incorporou moitas palabras latinas (e tamén gregas e doutros idiomas) para designar obxectos ou conceptos novos ou para substituír outras existentes. Estes vocábulos son os cultismos, que entran no galego coa estrutura que tiñan en latín, sufrindo só mínimos cambios para se acomodaren ó sistema da nosa lingua. Así: *pellicula* > *película*, *dormitorium* > *dormitorio*, *experientia* > *experiencia*, etc.

Debido a este triple resultado, pódese da-la posibilidade en galego de que teñamos unha mesma palabra latina con tres formas romances ou, máis habitualmente, con dúas. Así: *a r t i c u l u* deu *artello* 'articulación dos ósos' (pop.), *artigo* 'parte da oración' (semic.) e *artículo* 'mercadoría' (culto); *p l a n u* deu *chan* 'superficie da terra que pisamos', o medieval *de pran* 'certamente, realmente' e *plano* 'liso', 'deseño' (cultismo); *p l e n u* deu *cheo* (pop.), *prea(mar)* (semic.) e *pleno* (culto); *c l a v i c u l a* deu *chavella* 'peza do carro' (pop.), *caravilla* 'tipo de fecho' (semic.) e *clavícula* 'óso do ombro' (culto). Tamén se poden citar dobles coma *capítulo* e *cabido*, *clave* e *chave*, *clamar* e *chamar*, *plantar* e *chantar*, etc.

As palabras populares establecen cal é a estrutura silábica normal do noso idioma; as palabras cultas con frecuencia teñen unha estrutura silábica diferente, e de aí que presenten problemas de adaptación, que se tratan nos parágrafos que seguen.

En latín había grupos consonánticos que formaban parte da mesma sílaba (*c l a m a r e*, *p l a n u s*, *p r o c l a m a r e*, etc.) e outros que formaban parte de sílabas diferentes (*a c / t u s*, *o b / s e r v a r e*, *i g / n o r a r e*, *c o n / s t a t a r e*, etc.).

7.1. Os grupos que forman parte da mesma sílaba constan dunha consoante oclusiva seguida dunha líquida. Son *bl-*, *-bl-*, *cl-*, *-cl-*, *fl-*, *-fl-*, *gl-*, *-gl-*, *pl-* e *-pl-*.

Nestes grupos, as palabras cultas manteñen o *-l-*: *aclarar*, *blasfemia*, *blindar*, *bloque*, *bloquear*, *bloqueo*, *clamar*, *claridade*, *clarificar*, *clarín*, *clarividente*, *claro*, *clase*, *clasificar*, *cláusula*, *clemencia*, *clero*, *clima*, *cloro*, *exemplo*, *explicar*, *flamante*, *flan*, *flexión*, *fluxo*, *glaciar*, *gladiador*, *glándula*, *glicerina*, *globo*, *glosa*, *incluír*, *influír*, *placa*, *plano*, *plasma*, *plástico*, *plátano*, *platino*, *plaxio*, *pleitesía*, *plenario*, *pluma*, *plumaxe*, *plural*, *problema*, *proclamar*, *proclítico*, *publicar*, *público*, *reflexión*, *templo*, *troglodita*.

Tamén se mantén o *-l-* en préstamos doutras linguas. Por exemplo, *doblete*.

As palabras latinas semicultas ou os préstamos antigos doutros idiomas mudaron o *-l-* en *-r-*: *aprazar*, *arregrar*, *branco*, *brancura*, *brando*, *brasón*, *compracer*, *cravar*, *cravo*, *cravuñar*, *cumprir*, *dobrar*, *emprazar*, *empregar*, *endiabrado*, *escravo*, *fraco*, *fraqueza*, *frauta*, *frecha*, *frota*, *frouxo*, *igreja*, *nobre*, *obrigar*, *pracer*, *praga*, *praia*, *prantar*, *prata*, *prato*, *praza*, *prazo*, *preamar*, *pregar*, *preito* 'homenaxe', etc.

Hai casos en que son posibles ámbalas dúas solucións: *dobre* / *doble*, *dobrez* / *doblez*, *dobremente* / *doblemente*.

7.2. Noutros grupos consonánticos as consoantes non forman parte da mesma sílaba.

Nas palabras populares estes grupos tiveron unha evolución conforme ás leis fonéticas: *f a c t u* > *feito*, *n o c t e* > *noite*, *s e p t e* > *sete*, *a g n u* > *año*, *s o m n u* > *sono*, etc. Pero nas palabras cultas e semicultas non sucede isto. Cómpre advertilo, pois nos textos modernos aparecen frecuentemente algunhas deformacións das palabras por falsa aplicación das leis fonéticas do idioma. Como se sabe que houbo evolucións do tipo *a x e* > *eixe*, *f a c t u* > *feito*, *n o c t e* > *noite*, *a l t e r u* > *outro* ou *a g n u* > *año*, etc., créanse formas cultas con vocalización do primeiro elemento do grupo ou con palatalización, etc. Así aparecen pseudoevolucións do tipo **esaito*, **aitivo*, **aición*, **aceitar*, **confeición*, **eisixir*, **eisaxerar*, **aititude*, **outo*, **siñificado*, etc., etc.

As únicas solucións que se recollen na fala popular son ou ben a vocalización da primeira consoante en *u* ou ben a súa perda: *calefacción*, *perfeito*, *doutor*, *doutrina*, *contauto*, *preceuto*, *ouservar*, *pauto*, *aspeuto*, *defeuto*, *prefeuto*, etc.; *caráter*, *contato*, *pato*, *acetar*, *conduta*, *ispección*, *interrución*, etc. Poderíamos, en principio, pensar na posibilidade de adoptar como normativa unha destas dúas solucións, pero non parece oportuno por varias razóns: en primeiro lugar, a eliminación da consoante implosiva non se dá necesariamente nunha pronunciación esmerada, nin é característica exclusiva do galego; en segundo lugar, a vocalización en *u* non é xeral nin tampouco específica do noso idioma, pois é vulgarismo común a outras falas hispánicas. Con todo, a tendencia á vocalización en *u* é un feito importante e hai palabras semicultas ou moi popularizadas nas que aparece xa a vocal como forma usual (*doutor*, *doutrina*, *pauto*, *preceuto*). Pero, como regra xeral, estes grupos deben tratarse de maneira similar a como acontece noutras linguas occidentais de cultura, é dicir, deben conservarse tal como aparecían na lingua de que proceden. Así, por exemplo, debemos escribir *dialecto* (non *dialeito*, nin *dialeuto*, nin *dialeto*), igual que en portugués e castelán *dialecto*, catalán e francés *dialecte*, rumano e inglés *dialect*, alemán *Dialekt*, etc.

7.2.1. Grupos iniciados por *b*.

7.2.1.1. *-bc-*, *-bd-*, *-bl-*, *-bn-*, *-bs-*, *-bt-*, *-bv-* e *-bx-*.

Mantéñense sempre sin alteración: *abdicación*, *abdicar*, *abdome*, *abdominal*, *ablativo*, *ablución*, *abnegación*, *abnegar*, *absentismo*, *ábside*, *absolutismo*, *absoluto*, *absolver*, *absorber*, *absorción*, *absorto*, *absurdo*, *abxurar*, *obcecar*, *oblación*, *oblata*, *oblicuo*, *obnubilar*, *obsequiar*, *obsequio*, *observar*, *obsesión*, *obsoleto*, *obter*, *obturar*, *obtuso*, *obviar*, *obvio*, *obxección*, *obxectividade*, *obxectivo*, *obxecto*, *subcomisión*, *subconsciente*, *subdirector*, *súbdito*, *sub-lingual*, *submersión*, *subsección*, *subsidiario*, *subsistir*, *subsumir*, *subtítulo*, *subxectivo*, *subxugar*.

Sutil e a súa familia léxica (*sutileza, sutilidade, sutilmente, utilizar*) perderon o *b* desde as orixes do idioma.

Deben evitarse deformacións do tipo **aisoluto, *asoluto, *ausoluto, *aisurdo, *ausurdo, *asurdo, *ouxetivo, *oxetivo, *ouservar, *susidio, etc.*

7.2.1.2. Grupo *-bs-* + *cons*.

Hai unha solución culta con conservación do grupo, pero tamén actúa a tendencia popular a elimina-la primeira consoante nas palabras con moito uso. Así, temos por un lado *abstemio, abstención, abstenerse, absterxente, abstinencia, abstracción, abstracto, abstraer, obsceno, obstáculo, obstinado, obstruír, subscrición, suscrito, subscriptor, substancia, substancial, substantivación, substantivar, substantivo, substitución, substituír, substituto, substracción, substraer, substrato*. Pero tamén se pode escribir *suscripción, suscrito, suscriptor, sustantivo, sustantivar, sustitución, sustituír e sustituto*.

7.2.2. Grupos iniciados por *c*.

7.2.2.1. Grupos *-ct-* e *-cc-*.

Mantéñense os grupos *-ct-* e *-cc-* cando os preceden as vocais *a, e, o* e pode suprimirse a primeira consoante nos dous grupos cando os preceden as vocais *i, u*.

Así, mantéñense os grupos *-ct-* e *-cc-* en *abstracción, abstracto, abxección, abxecto, acción, accionar, acta, activo, acto, actor, actual, actualidade, actuar, adxectivo, afección, afectar, afectivo, afecto, arquitecto, arquitectura, artefacto, aspecto, atracción, autóctono, cactus, calefacción, calefactor, carácter, caracterizar, circunspección, circunspecto, coacción, cocción, colección, colecta, colectivo, compacto, confección, contacto, contracción, conxectura, conxectar, corrección, corrector, defectivo, desinfección, desinfectar, detección, detectar, detractor, dialecto, didáctico, dilección, dilecto, dirección, directo, director, distracción, ecléctico, eclecticismo, elección, electricidade, electricista, equinoccial, equinoccio, estupefacción, estupefacto, exacción, exactitude, exacto, extracción, extracto, facción, fracción, impacto, imperfección, incorrección, incorrecto, indirecto, infección, infectar, insecticida, insecto, inspección, inspector, insurrección, insurrecto, intacto, intelecto, intersección, inxección, inxectar, lactante, lácteo, lección, lectivo, lector, lectura, manufactura, néctar, noctámbulo, nocturno, obxección, obxectivo, obxec-*

to, occidente, octaedro, octosílabo, pacto, perfección, perfecto, perspectiva, práctica, practicar, predilección, predilecto, prelección, prospecto, protección, protector, proxectar, proxecto, proxector, putrefacción, putrefacto, reacción, reactivo, recto, rectitude, rector, rectoral, redacción, redactor, reflector, refracción, resurrección, retrospección, satisfacción, sección, secta, sector, selección, selectivo, sintáctico, subsección, táctica, táctil, tacto, tracción, tractor, traxecto, traxectoria, tumefacto, vector.

De modo similar tamén: *aducción, aductor, aflicción, aflicto, Benedicto, conducción, conducta, conducto, conductor, conflicto, constricción, constrictivo, constricto, construcción, constructivo, constructor, contradicción, contricción, deducción, deductivo, destrucción, destructor, diccionario, dictado, dictadura, dictame, dictar, estricto, estructura, fluctuación, fluctuar, fructífero, fructificar, fructuoso, inducción, inductor, instrucción, instructivo, instructor, interdicción, interdicto, introducción, inductor, inductorio, luctuoso, obstrucción, obstruccionismo, obstruccionista, obstructivo, obstructor, producción, productivo, producto, productor, reconstrucción, reducción, reducto, reductor, reproducción, reproductor, restricción, restrictivo, restricto, traductor, veredicto, víctima, victoria, victorioso, xurisdicción.*

Como se indicou antes, as palabras do parágrafo precedente admiten a simplificación do grupo. Aínda así, non debe suprimirse nunca a primeira consoante en palabras cultas de moi escasa frecuencia na fala. Son voces do tipo *adicto, convicción, convicto, dicción, dúctil, ductilidade, edicto, evicción, ficción, ficticio, fricción, friccionar, ictiografía, ictioloxía, ictiomancia* (e outras formas con *ictio-*), *invicto, luctífero, micción, pictografía, pictórico, pictos, succión.*

Cando os grupos *ct* e *cc* van precedidos de *i, u* viña sendo de uso a supresión do primeiro elemento do grupo en palabras cultas de moita circulación. A dificultade que supón a falta dunha fronteira clara entre as palabras que toleran ou non a simplificación e o feito de que en ningún caso os outros grupos se simplifiquen (mesmo os paralelos [ks], *cn, gm, gn: asfixia, luxación; pínico; pigmento; ignición, pugna*), xustifican que figure como preferente a opción na que se mantén o grupo sen reducir.

Como caso especial destes grupos non se debe esquecer que hai algúns semicultismos con vocalización da consoante implosiva en *u* ou en *i*: *doutor, doutoramento, doutrina, suxeitar e suxeito.* Ás veces, ó lado destas formas existe a forma culta correspondente, cun significado menos restrinxido *pauto / pacto, doutrina / doctrina.*

Perden o *c* os cultismos *delito, disfrutar, disfrute, distrito, olfativo,*

olfato, respetar, respeto (pero *respecto de*), *tratado, tratamiento, tratar* e tamén as palabras que tiñan en latín *cons.* + *ct.*, como *acupuntura, adxunción, adxunto, antártico, Antártida, Ártico, Arturo, coartada, coartar, conxunción, conxuntivo, conxunto, conxuntura, defunto, distinto, esfínter, extinto, función, funcionar, instinto, punción, puntura, xuntura*, etc.

Deben evitarse deformacións do tipo **aiación, *aución, *ación, *aitual, *autual, *atual, *caraiterística, *defeito, *estroitura, *leición, *leución, *lección, *reito, *reto, *redaiación, *respeito, *seición, *seución, *sección*, etc.

7.2.2.2. Grupo *-cn-*.

Consérvase en tódolos casos: *acné, arácnido, pínico, picnometría, picnómetro, picnose, pirotécnico, politécnico, radiotécnico, técnica, tecnicismo, tecnocracia, tecnoloxía, zootécnico*.

Deben evitarse deformacións do tipo **ténica, *téunica*.

7.2.2.3. Grupo *-cd-*.

Mantense o grupo en tódolos casos: *anécdota, anecdotario, anecdótico, sinécdoque*.

7.2.2.4. Grupo [ks] (grafía *-x-*).

Mantense sempre na grafía como *x*: *aproximar, asfixia, axila, axilar, axioma, bórax, claxon, convexo, elixir, exacto, exame, exceder, excelente, exceso, exclamar, exilio, eximir, éxodo, exótico, explosión, expresidente, extra, extraño, galaxia, hexágono, laxo, léxico, maxilar, nexa, reflexionar, sexo, sexto, sílex, sintaxe, textil, texto, tórax, tóxico*.

A representación do *x* latino nas palabras cultas víñase facendo desde hai tempo por *s*, debido á tendencia usual a pronuncialo desta maneira, especialmente en posición implosiva (*esame, esilio, testo, estranxeiro*, etc.). Convén escribir *x* para non rompérmo-la coherencia cos outros grupos que manteñen a consoante oclusiva: *exame, exacto* conforme a *acto, lección, técnica, obsequio, cápsula*, etc. Escribindo *s* romperíamo-la coherencia na mesma familia léxica: de *conexión - conectar, reflexión - reflectar, galaxia - galáctico, profilaxia - profiláctico, sintaxe - sintáctico*, etc.

Por todas estas razóns é preferible usar *x*, aínda que esta grafía teña o dobre valor de [ks] e [ʃ] e poida haber algúns casos de lectura equívoca. Na maioría deles pódese facer ben a distinción, tendo en conta que [ʃ] non pode aparecer

nunca en posición implosiva (*extensión, excepto, extranxeiro, expugnar, excelente*) e que na maioría das palabras en que aparece *x* co valor de [ks] se trata de elementos ben coñecidos: *ex-, exo-, extra-, taxi-, xeno-, xilo-*... Noutros casos a grafía pode levar a unha dobre lectura, sen que, por outra parte, isto afecte á identificación e ó significado da palabra.

Un caso especial dáse cando na mesma palabra, non composta, tería que aparecer dúas veces *x* en posición intervocálica, a primeira vez co valor de [ks] e a segunda co de [ʃ]. Neste tipo de palabras recoméndase substituí-lo primeiro *x* por *s*: *esaxeración, esaxerar, esaxero, esexese, esexético, esixencia, esixente, esixir*, etc. Por tanto, esta restricción non afecta ós prefixos do tipo *ex-* seguidos de consoante nin ás palabras compostas: *extranxeiro, lexicoloxía*.

Deben evitarse deformacións do tipo **aproximar, *aprouximar, *aprousimar, *eisixir, *eisaxerado, *eisame, *eispricar, *eixempro, *eiscluír, *éisito, *eispresión, *eisceutuar, *próximo, *próusimo, *eisceción, *esceición, *espricar, *estrano, *lésico, *testo*, etc.

7.2.3. Grupos iniciados por *g*: *-gm-, gn- e -gn-*

Mantéñense sempre: *agnosticismo, agnóstico, apotegma, benignidade, benigno, cognitivo, cognoscitivo, consignación, consignar, consignatario, designar, diafragma, diagnosticar, diagnóstico, dignar, dignidade, digno, dogma, dogmático, dogmatismo, estigma, expugnar, fragmento, gnómico, gnomo, gnomoloxía, gnomólogo, gnose, gnoseoloxía, gnosticismo, gnóstico, ígneo, ignominia, ignorante, ignorar, ignoto, impregnar, impugnar, incógnito, indignar, indigno, insignificante, lignito, magnesio, magnífico, magnolia, persignar, pigmentar, pigmento, pigmeo, pragmática, prognose, prognóstico, pugna, repugnante, repugnar, resignar, segmento, sigma, significado, significar, signo*.

Por seren semicultismos presentan só *-n-* *ensinanza, ensinar, ensino, sinalar* e outras palabras da mesma familia léxica.

O grupo *gn* nas palabras patrimoniais deu como resultado *ñ* (*agnu > año*), en semicultismos eliminou o *g* implosivo (*signu > sino*) e nos cultismos mantense o grupo conforme á regra xeral (*dignidade, benigno*, etc.). Advírtase que a pronuncia do grupo *gn* segue sendo popularmente [n], con simplificación do grupo, ou, nunha pronuncia máis esmerada, [ɲn] ou [gn]. Deben excluírse invencións do tipo **diñidade, *diño, *iñorante, *insiñificante, *siñificado, *siño, *iñorar, *mañetófono*, etc., por non teren apoio na fala.

7.2.4. Grupos iniciados por nasal.

7.2.4.1. Grupos *mn-*, *-mn-*, *-nm-* e *-nn-*.

Mantéñense as dúas consoantes: *alumnado, alumno, amnesia, amnesiar, amnistía, anamnese, anamnesia, autumnal, calumnia, columna, columnata, damnificar, enneágono, enneasílabo, himno, indemne, indemnizar, inmaculado, inmanencia, inmanente, inmaterial, inmaterializar, inmaturo, inmediato, inmemorable, inmemorial, inmensidade, inmenso, inmensurable, inmerecido, inmersión, inmerso, inmigración, inmigrante, inmigrar, inminente, inmiscuírse, inmóbil, inmovilizar, inmoderado, inmodestia, inmodificable, inmolar, inmoral, inmorredoiro, inmortal, inmune, innato, innovación, innovar, mnemónica, mnemónico, mnemonizar, mnemotecnia, ómnibus, omnímodo, omnipotente, omnipresente, omnívoro, perenne, solemne, solemnidade, ximnasio, ximnasta, ximnástico, ximnocarpo, ximnospermas, ximnospérmico.*

As secuencias *nn* e *nm* son habituais dentro da fonética do galego (*dannos, connosco, víronme, enmagrecer, enmudecer, ennovelar, ennegrecer, conmover*, etc.), de tal maneira que a súa pronunciación non resulta insólita. Ademais, a solución deste grupo é paralela ó tratamento dado ós restantes grupos cultos. O portugués continental compórtase de maneira inconsecuente no tratamento destes grupos, aínda que en xeral os simplifica en favor da segunda consoante: *hino, solene, coluna*, pero *calumnia, indemne, amnesia*. O portugués do Brasil é máis radical na simplificación destes grupos: *calunia, indene*, pero *amnesia, mnemotécnica*.

7.2.4.2. Grupo *-ns-* anteconsonántico.

Nas palabras cultas mantense sen reducir: *circunscrición, circunspección, circunspecto, circunstancia, circunstancial, consciente, conspicuo, conspiración, conspirador, conspirar, constancia, constante, constar, constelación, consternar, constipado, constitución, constituír, constricto, construcción, construír, constructor, inconsciente, inspección, inspector, inspiración, inspirar, instalación, instalar, instancia, instante, instar, instaurar, institución, instituír, instituto, instrucción, instruír, instrumento, instructor, transbordar, transcendental, transcendente, transcender, transcribir, transferencia, transferir, transcripción, transformación, transformar, transmisor, transmitir, transpirar, transporte, transtornar, transtorno, transvasar, transvase.*

Estas palabras popularmente tenden a perde-lo *n*, como en *costante, istituto, istrumento, costipado, trastorno*, etc. Con todo, mantense en tódolos casos na grafía o grupo *ns*, se ben co prefixo *trans-* hai frecuente alternancia coa

forma *tras-*, debido a que na lingua se manteñen pouco distanciadas a forma popular *tras* (*Trasmonte*) e a culta *trans* (*transporte*).

Cando se une *trans-* a unha palabra que empeza por *s-* hai simplificación das dúas consoantes: *transecular*, *transiberiano*, *transubstanciación*.

7.2.5. Grupos iniciados por *p*.

7.2.5.1. Grupos *-pc-*, *-pn-*, *-ps-* e *-pt-*.

Como norma xeral mantéñense estes grupos nos cultismos: *abrupto*, *acepción*, *aceptar*, *adaptar*, *adepo*, *adopción*, *adoptar*, *adoptivo*, *aptitude*, *apto*, *capción*, *cápsula*, *captar*, *captura*, *catalepsia*, *cataléptico*, *coleóptero*, *concepción*, *conceptivo*, *concepto*, *conceptual*, *copto*, *corrupción*, *corruptibilidade*, *corruptivo*, *corrupto*, *corruptor*, *cripta*, *críptico*, *decepción*, *eclipse*, *elipse*, *epiléptico*, *erupción*, *eruptivo*, *escepticismo*, *estreptomocina*, *eucalipto*, *excepción*, *excepto*, *exceptuar*, *exipciaco*, *exipcio*, *Exipto*, *exiptoloxía*, *hemoptise*, *hepta-*, *hipnose*, *hipnoterapia*, *hipnotismo*, *hipnotizar*, *imperceptible*, *inepcia*, *inepto*, *interceptar*, *interrupción*, *interrupción*, *irrupción*, *Neptuno*, *nupcial*, *nupcias*, *opción*, *optar*, *optativo*, *óptica*, *optimismo*, *optimista*, *ótimo*, *percepción*, *precepto*, *preceptor*, *rapsodia*, *rpto*, *raptor*, *recepción*, *receptor*, *reptil*, *ruptura*, *sinopse*, *susceptible*, *tríptico*, *voluptuosidade*, *voluptuoso*.

Debe evitarse nestas palabras a vocalización vulgar ou falsa que se fai ás veces na escrita, como **aceitar*, **aceutar*, **adoución*, **adoutar*, **aititude*, **conceito*, **conceuto*, **conceición*, **conceución*, **esceición*, **esceución*, **outimismo*, **perceición*, **perceución*, **preceito*, etc. Tamén deben evitarse formas como **acetar*, **adatar*, **conceición*, etc.

Hai unha serie de palabras en galego que perden o primeiro elemento do grupo *-pc-* ou *-pt-*, algunhas por seren xa vellas no idioma, outras por teren hoxe un uso frecuente. Nas terminacións *-scripción* e *-scripto* pérdese normalmente o *-p-*. Así: *adscrición*, *adscrito*, *cativar*, *catividade*, *cativo*, *cetno*, *circunscrición*, *circunscrito*, *descrición*, *descritivo*, *descrito*, *descritor*, *ditongar*, *ditongo*, *escrito*, *escritor*, *escritorio*, *escritura*, *indescritible*, *inscrición*, *inscrito*, *manuscrito*, *mentecato*, *prescrición*, *prescrito*, *proscrición*, *proscrito*, *setembro*, *setentrión*, *setentrional*, *subscrición*, *subscrito*, *subscritor*, *transcrición*, *transcrito*, *tritongo*.

Amáis disto, temos no galego varios casos de vocalización da consoante implosiva: *receita* e *receitar*; *preceuto* e *adoitar* (cun significado diferente ó dos cultismos *precepto* e *adoptar*); *bautismo*, *bautista* e *bautizar*.

Diferéncianse pola presenza ou ausencia dun *p* as familias de *retar* ('desafiar, culpar, etc.'). que procede do lat. *r e p u t a r e*, a través do francés) e de *reptar* (do lat. *r e p t a r e* 'andar a rastras').

7.2.5.2. Consoante + *-pc-*, consoante + *-pt-*.

Cando se trata dos grupos latinos *cons. + pc* ou *cons. + pt* pérdese sempre a consoante intermedia *-p-* en galego: *absorción, adsorción, aprontar, asunción, asunto, escultor, escultura, excerto, exento, inscultor, inscultura, irredento, perención, perentoriamente, perentorio, presunción, prontuario, redención, redentor, redentorista, suntuosidade, suntuoso, trasunto*.

7.2.5.3. Grupos *pn-*, *ps-* e *pt-*.

Aparecen en posición inicial en palabras cultas e segundo a regra xeral consérvanse. Con todo, existe a tendencia a eliminar a primeira consoante, tanto na fala coma na lingua escrita, por ser insólita a súa pronunciación nesta posición: (*p*)*neuma*, (*p*)*neumático*, (*p*)*neumatismo*, (*p*)*neumonía*, (*p*)*neumopatía*, (*p*)*neumoscopio*, (*p*)*neumoterapia*, (*p*)*neumotórax*, etc.; (*p*)*seudo-*, (*p*)*seudociencia*, (*p*)*seudomorfose*, (*p*)*seudónimo*, etc.; (*p*)*sicanálise*, (*p*)*sicanalista*, (*p*)*siconometría*, (*p*)*sicodiagnóstico*, (*p*)*sicofísica*, (*p*)*sicoloxía*, (*p*)*sicolóxico*, (*p*)*sicopatoloxía*, (*p*)*sique*, (*p*)*siquiatra*, (*p*)*siquiatría*, (*p*)*síquico*, etc.; (*p*)*terobranquiado*, (*p*)*terodáctilo*, (*p*)*terópodo*.

Algunhas destas palabras, máis popularizadas, adoitan escribirse sen *p-*: *neumático, neumonía, seudónimo, siquiatra, siquiatría, sicoloxía*. Xa non se escriben nunca con *p-* *salterio, salmista, salmo* e *salmodiar*.

7.2.6. Grupo *sc*.

7.2.6.1. Grupo *-sc-* medial.

Nas palabras cultas consérvase o grupo: *adolescencia, adolescente, ascender, ascensor, condescendencia, condescender, deliquescente, deliquescente, descendencia, descender* (xunto a *decer*), *discente, discernir, disciplina, discípulo, escindir, fluorescente, imprescindible, incandescente, inflorescencia, piscina, plebiscito, prescindir, proscenio, rescindir, rescisión, suscitar*, etc.

Nas palabras patrimoniais houbo redución do grupo a *-c-* (sucede isto sempre nos verbos en *-ecer*, sexan de formación latina ou romance). Debemos escribir: *abastecer, acontecer, acrecentar, acrecer, agradecer, amarelecer, amole-*

cer, anoitecer, apacentar, aparecer, apetecer, carecer, compadecer, convalecer, coñecer, crecer, decer (xunto a *descender*), *decrecer, desfalecer, desobedecer, desvanecer, embebecer, embravecer, empalidecer, engrandecer, enmudecer, ennegrecer, enriquecer, ensoberbecer, enternecer, entristecer, entumecer, envellecer, establecer, estremecer, excrecencia, falecer, favorecer, florecer, fornecer, fortalecer, guarnecer, humedecer, languidecer, merecer, nacer, necio, obedecer, pacer, padecer, parecer, perecer, permanecer, reconvalecer, recrudecer, renacer, resplandecer, reverdecer, rexuvenecer, verdecer.*

Deben evitarse grafías arcaicas do tipo **crescer, *descer, *falecer, *favorescer, *merescer, *nacer, *padecer, *pascer*, etc. Con máis razón aínda deben evitarse grafías ultracorrectas, como **rescibir, *luscente*, que carecen do grupo *sc* xa nos seus étimos. A grafía *-sc-* en todos estes casos leva en galego a unha pronunciación incorrecta.

7.2.6.2. *sc-* inicial.

O grupo latino *sc + e, i* simplificouse en *c-* en palabras de entrada antiga: *ciencia* (e familia léxica), *cetno, cisma* (e *cismar, cismático*, etc.). Nas de entrada máis recente o grupo mantense apoiado nun *e* protético: *escena, escenario, escenografía, escepticismo, escéptico, esciática, escincos, escindir, escintilar, escirros, escirrosc, escirros, escisión, escisura, esciuros*, etc. O mesmo ocorre sempre que ó grupo sigan *a, o, u* ou consoante: *escándalo, escola, escorpión, escribir, escrúpulo, escultura*, etc.

O grupo inicial *sc-*, igual que calquera grupo iniciado por *s̄* (+ cons.), toma un *e* protético. Así, conforme a *espírito, estrutura, esquema, esmalte, esmeralda, específico, espectáculo, esfera*, etc., tamén *escándalo, escama, esconxuro*, etc.

Ante *e, i*, o *c-* en galego antigo pronunciábase [ts]; desta maneira resultaba un grupo *sc-* de dúas consoantes co mesmo punto de articulación (isto é, [sts]), que se resolveu en [ts]. Unha vez que *c* ante *e, i* adquiriu unha pronunciación interdental [θ], distanciada da de *s* [s], as palabras incorporadas modernamente ó idioma deben segui-la norma xeral: mantemento das dúas consoantes e adopción dun *e-* protético. En portugués *s-* ante *e, i* pronúnciase modernamente [s], e isto explica que siga sendo de regra a simplificación do grupo nestes casos.

8. Sufixos e terminacións

Tamén no referente a sufixos e terminacións o galego adopta solucións propias, que unhas veces son específicas e outras veces coinciden co portugués e/ou co castelán. A continuación faise referencia ós sufixos e terminacións que poden presentar algún problema.

8.1. -ancia, -encia, -cia, -cio.

Nas palabras cultas, en xeral as de entrada máis recente, coincide o galego co castelán e co portugués, pois nos tres idiomas se conservan os sufixos sen alteración na forma.

Así, teñen terminación *-ancia*, entre outras, *abundancia, alternancia, arrogancia, circunstancia, constancia, discordancia, distancia, elegancia, extravagancia, exuberancia, ganancia, ignorancia, importancia, infancia, petulancia, redundancia, repugnancia, resonancia, substancia, tolerancia, vixilancia*.

Teñen terminación *-encia*, entre outras, *adolescencia, ascendencia, cendencia, descendencia, diverxencia, esixencia, incidencia, independen-
cia, indulxencia, inocencia, intelixencia, presidencia, procedencia, refe-
rencia, residencia, reticencia, urxencia, virulencia, vixencia; audiencia,
ciencia (e científico), conciencia, consciencia, conveniencia, deficiencia,
desobediencia, eficiencia, experiencia, impaciencia, inconsciencia, incon-
veniencia, inexperiencia, inobediencia, insuficiencia, obediencia, omnis-
ciencia, paciencia, procedencia, sapiencia, subconsciencia, suficiencia;
afluencia, altilocuencia, anuencia, confluencia, consecuencia, delincuencia,
efluencia, elocuencia, fluencia, frecuencia, grandilocuencia, incongruencia,
inconsecuencia, influencia, secuencia, subsecuencia*.

Teñen terminación *-acia/-icia*, *acacia, audacia, contumacia, delicia, eficacia, falacia, farmacia, ictericia, impericia, inmundicia, malicia, milicia, noticia, pericia, perspicacia, pertinacia, suspicacia*.

Teñen terminación *-cio*, *anuncio, artificio, beneficio, bulicio, cartapacio, cilicio, comercio, consorcio, desperdicio, divorcio, edificio, exercicio, ficticio, hospicio, maleficio, necio, negocio, nuncio, oficio, orificio, palacio, patricio, precipicio, prefacio, propicio, sacerdocio, sacrificio, silencio, socio, vicio, xentilicio*.

Noutras palabras hai xa separación entre o castelán e o portugués (port. *doença*, cast. *dolencia*; port. *apreço*, cast. *aprecio*; port. *espaço*, cast. *espacio*). Neste caso o galego ten unha posición intermedia, pois presenta nunha serie de palabras terminación paralela á do portugués e noutra boa serie a terminación culta, mesmo en prexuício da máis antiga *-ço/ça*. Temos, así, *-cio/-cia* en *aprecio, benquerencia, convalecencia, des-
precio, diferenza, espacio, Francia, Galicia, indiferencia, inxusticia, li-
cencia, malquerencia, menosprecio, militancia, nacencia, novicio, precio,
presencia, querencia, prexuício, renacencia, sentencia, servicio, xuicio*,

xusticia e outros derivados destas palabras (en portugués sempre con *-ço, -ça/-zo, -za*: *serviço, licença, juízo, Galiza*, etc.).

Neste grupo entra o nome da nosa terra, sobre o que se ten discutido moito. No galego medieval a forma dominante era *Galiza*, o mesmo que hoxe no portugués, aínda que tamén está documentada nos dous idiomas a forma *Galicia* ou *Galizia*. No castelán medieval encóntranse as formas *Gallizia, Galizia* e *Galicia*. Como sucedeu noutras palabras, o galego moderno tamén preferiu neste caso a terminación *-cia* (*Galicia*), que é a única forma existente hoxe en galego para tódolos falantes. As razóns que a avalan como galega son as seguintes:

a) A forma *Galicia* non é castelá; nesta lingua *G a l l a e c i a* non debería dar *Galicia*, senón **Gallicia* ou aínda **Galleza*. Neste caso o castelán comportouse como cos outros nomes das terras veciñas, abandonando a súa propia solución e adoptando a que lle daban os habitantes do territorio correspondente. Así, en vez de *Catalueña* (forma medieval), tomou o catalán *Cataluña*; en vez de *Gascueña*, tomou *Gascuña*; da mesma maneira, en vez da forma propia *Gallicia*, tomou (ó menos parcialmente) a forma galega e dixo *Galicia*, creando deste xeito unha disociación *gallego/Galicia*.

b) A terminación *-cia* é patrimonial a metade do territorio galego (*pacio, cansacio, andacio*, etc.).

c) Hai que ter tamén en conta a recuperación do sufixo *-cia* noutras palabras do galego, como xa se indicou (*sentencia, xuício*, etc.), debida especialmente á grande cantidade de cultismos introducidos xa desde a mesma época medieval coa conservación da forma latina. Este tratamento semiculto do sufixo está en consonancia coa mesma evolución da palabra *Galicia*, dado que un tratamento popular das bases *G a l l a e c i a* ou *G a l i c i a*, ambas documentadas en latín, daría lugar á forma **Galeza*, con [é] ou [é] respectivamente.

d) No mesmo portugués, ó lado de *Galiza*, existe a forma *galiciano* ou *galiziano*.

Noutras palabras o galego conserva a forma coincidente coa portuguesa e diferente da castelá. Así, en *andazo, avareza, avenza, cansazo, cobiza, crenza, descrenza, doenza* (xunto ó cultismo *dolencia*), *mantenza, pertenza* (xunto ó cultismo *pertinencia*, con significado diferente), *tenza*. Hai palabras sen correlato nunha ou nas dúas linguas veciñas, como *habenza*.

Moitas palabras introducidas por vía popular teñen a terminación patrimonial *-zo/-za* (port. *-ço/-ça*) nos tres idiomas. Por exemplo, *finanza*, (port. *finança*, cast. *finanza*), *preguiza* (port. *preguiça*, cast. *pereza*), *postizo* (port. *postiço*, cast. *postizo*).

8.2. *-ción, -sión*

Mantéñense os dous sufixos nas palabras cultas: *acción, admiración, aliteración, atención, bendición, canción, codificación, composición, condenación, disolución, edición, educación, emigración, emoción, indicación, lección, manipulación, nación, pertubación, restauración, vacación, etc.*; *admisión, concesión, confesión, división, evasión, excursión, expansión, invasión, lesión, previsión, revisión, televisión, versión, etc.*

A historia destes sufixos é diferente en galego e en portugués. En galego temos hoxe a variante tradicional *-zón* e as cultas *-ción, -sión*; en portugués teñen *-ção, -ção e -são*. Na época medieval había coincidencia entre as dúas linguas: *-zon, -çon, -son* e *-sson*; pero posteriormente a historia de cada un dos dous idiomas seguiu rumbos diferentes. O portugués (á parte de conserva-la sibilante sonora fronte á xorda) mudou esta terminación en *-ção, -ção, -são* e *-ssão* e acomodou a este resultado tódalas palabras cultas que foi introducindo, obrando así cun criterio diferente ó usado para a terminación *-cio, -cia*. O galego incorporou todas estas palabras cultas, coa acomodación fonética indispensable da terminación latina (*f r a c t i o n e > fracción*), seguindo un criterio similar ó adoptado coa terminación *-cio, -cia* e cos cultismos en xeral.

Deben evitarse, polo tanto, formas do tipo **funzón, *versón*, tan alleas ó galego coma ó portugués (cfr. port. *função* e *versão*).

8.3. *-nte*.

Esta terminación permite formar adxectivos ou sustantivos sobre a base dun verbo. Os que o fan sobre verbos da primeira e da segunda conxugacións manteñen inalterada a vocal temática correspondente: *cantante, camiñante; valente, crente, nacente, crecente*.

Os relacionados con verbos da terceira conxugación, en cambio, non presentan un resultado uniforme. Os máis deles son cultismos que se remontan á correspondente forma latina, en lugar de formarse sobre o verbo romance, polo que presentan como vocal temática *e* ou *ie*: *dicente, contradicente; producente, contraproducente; incidente, reincidente; transixente, intransixente; lucente, relucente, trasluciente; escribente; constringente; surxente, insurxente; influente, confluyente, afluente; vivente; consecuente, subsecuente, etc.*; ou *expediente, conveniente, proveniente, interviniente, nutriente, recipiente, saliente, etc.* Só uns poucos verbos da terceira conxugación presentan unha forma nominal con vocal temática *i*: *saínte; seguínte, conseguínte; oínte; constituínte, reconstituínte, substituínte*.

Sobre os verbos *dormir* e *servir*, en que o esperado serían formas

con *-ie-* (como cultismos) ou con *-i-* (como derivados romances), creáronse *durmente* e *servente*, debidos a unha nivelación analóxica coa terminación maioritaria *-ente*.

8.4. *-mento*

Os sustantivos formados con este sufixo manteñen en tódolos casos a vocal temática do verbo que lles serve de base: *acabamento*, *regulamento*; *esquecemento*, *coñecemento*; *revestimento*, *resentimento*.

Son unicamente os derivados de verbos da segunda os que presentan algún problema, posto que non é infrecuente ver escrito *coñecimento*, *padecimento*, etc., con *-i-* (como en castelán e portugués). Tanto no galego vivo coma no galego medieval son absolutamente maioritarias as formas en *-emento* (*atrevemento*, *entendemento*, *nacemento...*); por teren apoio na fala e seren patrimoniais son as escollidas como normativas.

8.5. *-se*

As voces cultas con orixe nos nomes gregos en *-is* adoptan a terminación *-se* e son todas do xénero feminino: *análise*, *antítese*, *apoteose*, *arteriosclerose*, *base*, *catálise*, *catequese*, *crase*, *crise*, *diagnose*, *diátese*, *diérese*, *diócese*, *dose*, *eclipse*, *electrólise*, *elipse*, *énfase*, *escirrose*, *esclerose*, *eséxese*, *éxtase*, *fase*, *fotosíntese*, *frase*, *hemoptise*, *hidrólise*, *hipnose*, *hipótese*, *metamorfose*, *metástase*, *narcose*, *neurose*, *ósmose*, *paráfrase*, *paréntese*, *perífrase*, *prolepse*, *prótase*, *prótese*, *psicose*, *simbiose*, *sindérese*, *sinopse*, *síntese*, *tese*, *tuberculose*, *xénese*.

Non pertencen a este grupo palabras como *oasis* e *tenis*.

A adaptación en *-se* ou *-si*, e como femininas, é a normal nos idiomas románicos (e aínda noutros como o alemán); unicamente se aparta desta tendencia o castelán, que primitivamente seguía a norma xeral (*eclipse*, s. XV; *frase*, 1604; *fase*, 1708; *base*, 1709; *elipse*, 1732); actualmente adáptaos en *-sis*, directamente do nominativo, e sen un criterio uniforme referente ó xénero gramatical.

8.6. *-ite* e *-te*

En correspondencia coas palabras do grupo anterior, e por razóns similares, esta é a adaptación correspondente ás terminacións gregas *-itis* e *-tis*; todas elas son tamén femininas: *amigdalite*, *apendicite*, *artrite*, *bronquite*, *cardite*, *cefalite*, *colite*, *conxuntivite*, *diabete*, *encefalite*, *endocardite*, *enterite*, *estomatite*, *farinxite*, *gastrite*, *glote*, *hepatite*, *la-*

rinxite, meninxite, miocardite, nefrite, neurite, otite, pancreatite, peritonite, pleurite, pneumonite.

Nótese que, en contra desta regra, dicimos *a cutis* e *gratis* por teren outra orixe.

De maneira similar ás solucións anteriores teñen tamén *-e* palabras como *acrópole, epiderme, metrópole, necrópole, paralaxe, praxe, psique* e *sintaxe*, todas elas femininas.

8.7. *-ble*

A solución moderna para as palabras cultas que teñen o sufixo latino *-bilis* é *-ble*. Así, *amable, apetecible, bebible, estable, indeleble, infalible, indisoluble, perdurable, preferible, realizable, soluble, terrible, variable, xeneralizable*, etc.

Consecuentemente, débese escribir *establecer, establecemento, restablecer* e *restablecemento*.

A historia do sufixo *-bilis* é complexa e diferente no galego e no portugués. En textos portugueses medievais aparecen *-vel* e *-vil* (plural *-iis*); máis tarde impúxose como única forma *-vel* (plural *-eis*). En textos galegos antigos danse as seguintes solucións (con alternancia gráfica *b/v*): para o singular, *-vel* (*estavel*), *-vil* (*estavil*), *-vele* (*estavele*) e *-ble* (*estable*); para o plural, as formas rexistradas son *-vi(i)s* (*semellavi(i)s*), *-viles* (*convenaviles*) e *-veles* (*semellaveles*). Esta última solución é con moito a máis frecuente.

Tendo en conta a inexistencia en tódalas épocas dun plural *-veis* (polo demais totalmente extraño á morfonoloxía do galego), que xa a forma *-vel* antiga é minoritaria en relación coas outras solucións, e a documentación de formas como *estable, establecido, estabelecido* desde época antiga, parece adecuada a adopción do sufixo *-ble* (pl. *-bles*) (frente a outras formas posibles como *-bele*, pl. *-beles*, ou *-bil*, pl. *-biles*). Esta solución é a que se dá tamén en palabras populares como *moble* e *feble* (lat. *mobile* e *flebile*).

A terminación *-ble* (pl. *-bles*) impúxose como única solución en todo o territorio galego, e mesmo se documenta no norte de Portugal. Por outra parte, é a solución adoptada por outras linguas (francés, inglés, catalán, castelán...).

Debido á súa presenza na lingua escrita xa desde o séc. XIX, pódese utilizar tamén a solución portuguesa *-bel, -beis*, que algúns escritores galegos adoptaron, aínda que, polas razóns anteditas, non pareza recomendable.

Debe eliminarse a solución *-bre*, que se usou moito na literatura desde o s. XIX (**posibre, *amabre*), e que pode deberse ben a un hipergaleguismo, ben

a unha extensión abusiva da tendencia do galego a rotatiza-lo *l* tras oclusiva (cf. 7.1). E diferente o caso de *nobre*, palabra coñecida así desde a Idade Media.

A secuencia *-bil* (pl. *-biles*) aparece en palabras como *débil*, *hábil*, *lábil*, *móbil*, *núbil*.

8.8. *-eo* e *-eu*

Cómpre distinguir na escrita as terminacións *-eo* e *-eu*, que se corresponden cunha diferenza fonética real. Rematan en *-eo* as palabras populares procedentes das latinas rematadas en *-a e l u m*, *-ē l u m*, *-o e d u m*, *-ē n u m* (calquera que sexa o timbre da vocal tónica) e as formadas co sufixo *-eo* a partir de verbos en *-ear*: *ceo*, *receo*, *veo*, *feo*, *cheo*, *freo*, *arqueo*, *bloqueo*, etc. Esta secuencia tradicional en galego facilita que os cultismos procedentes de palabras rematadas en *-e u m*, esdrúxulas ou graves, se acomoden en *-eo*; téñase en conta que a todo *-U* latino lle corresponde en galego *-o*, e as palabras deste grupo non fan excepción: *aéreo*, *arbóreo*, *arxénteo*, *áureo*, *cetáceo*, *ciclópeo*, *consanguíneo*, *contemporáneo*, *coralíneo*, *córneo*, *corpóreo*, *crustáceo*, *curvilíneo*, *coetáneo*, *cutáneo*, *erróneo*, *espontáneo*, *larínxeo*, *linóleo*, *marmóreo*, *mediterráneo*, *momentáneo*, *núcleo*, *óleo*, *óseo*, *pétreo*, *petróleo*, *purpúreo*, *rectilíneo*, *róseo*, *sanguíneo*, *terráqueo*, *térreo*, *venéreo*, *violáceo*, *vítreo*; *apoxeo*, *arameo*, *ateo*, *boleo*, *camafeo*, *corifeo*, *escarceo*, *uropeo*, *fariseo*, *filisteo*, *hebreo*, *himeneo*, *liceo*, *mausoleo*, *museo*, *peritoneo*, *pigmeo*, *plebeo*, *reo*, *trofeo*, *xacobeo*, *xubileo*. Tamén os galicismos ou catalanismos *chapeo*, *manteo* e *fideo*.

Rematan en *-eu*, á parte da terceira persoa dos pretéritos (*deu* e *bebeu*), as seguintes palabras patrimoniais: *eu*, *meu*, *teu*, *seu*, *deus*, *xudeu* (fem. *xudía*).

O portugués compórtase de modo en parte diferente debido a unha evolución fonética particular: mantén a secuencia *-eo* nos cultismos esdrúxulos (*pétreo*), mentres que os cultismos graves acomódaos en *-eu* (*ateu*, *pigmeu*), debido a que nas palabras populares non ten senón as terminacións *-éu* (*céu*, *réu*, *véu*) ou *-eio* (*receio*, *feio*, *cheio*, *freio*, *arqueo*, *bloqueio*), segundo as súas propias leis de evolución fonética, diferentes das do galego. O galego mantén *-eo* patrimonial e aínda que en certas zonas poida xerar un iode sempre que haxa un hiato (*a i-auga*, *ceio*, *cantaraia*, *deia*), trátase dun fenómeno asistemático: nun mesmo lugar poden darse *feio* e *ceio*, fronte a *cheo* e *veo*, e aínda un mesmo falante pode usar indistintamente unha palabra con iode ou sen el. Por esta razón, este fenómeno non debe reflexarse na escritura. Habendo, por tanto, *-eo*, a acomodación dos cultismos pode ser regular, tanto no masculino coma no feminino (*uropeo*, *uropea*; cfr. port. *uropeu*, *uropeia*).

8.9. -ea

O feminino correspondente ás palabras rematadas en *-eo*, tónico ou átono, é *-ea*: *allea, chea, fea; aérea, arbórea, arxénteá; atea, europea, hebrea, rea*. Esta mesma terminación figura en sustantivos femininos, de orixe popular ou culta: *aldea, area, aveá, azotea, balea, cadea, candeá, cea, correa, diarrea, idea, lamprea, manchea, melopea, morea, panacea, prea, rea, serea, tea, urea, vea, verborrea*. Tamén nos galicismos: *cheminea, librea, marea, platea, polea, ralea*.

O galego adapta regularmente en *-a* o *-e* mudo final dos sustantivos femininos franceses: *malla, vianda, dama, franxa, carabina*. A acomodación da terminación francesa *-ée* (*cheminée*) en *-ea* (*cheminea*) é, por tanto, a normal.

8.10. -oa

O galego coñece unha terminación *-oa*, pronunciada [óa] ou [ʔa] segundo a súa procedencia (*boa, lagoa; avoa, filloa*). Mentres a primeira variante non coñece en todo o territorio galego outra posibilidade, a segunda presenta redución a [ɔ] nunha área reducida no suroeste da provincia de Pontevedra (*avó, filló, etc.*). Mesmo nestes casos debe ser escollida a solución tradicional e absolutamente maioritaria *-oa* (*avoa, filloa, moa, soa —e soamente—, teiroa, etc.*).

8.11. -us, -um

Hai algunhas palabras que escapan á regra xeral de acomodación de cultismos e manteñen as terminacións latinas *-us, -um*: *cactus, corpus, humus, ómnibus, rictus, Venus, virus; álbum, factótum*. En xeral son palabras que aínda se senten como non plenamente incorporadas ó idioma.

Escríbense con *-o* *espírito, memorando* e *referendo*, sobre as que existía en galego certa vacilación de grafía.

8.12. -iño/-iña e -ino/-ina

Nas palabras patrimoniais a terminación latina *-inu/-ina* deu en galego *-iño/-iña*, que é a forma típica do diminutivo. Así: *andoriña, campiña, casiña, campesiño* (tamén *campesino*), *comiño, mariña, mariño, menciña, mesquiño, pequeniño, pergamiño, torbeliño, veciño, etc.*

Nos préstamos, latinos ou non, a terminación *-ino/-ina* mantense

inalterada: *albino, anilina, anxina, aquilino, asasino, aspirina, bailarina, bencina, bizantino, bobina, bovino, brillantina, buguina, canino, cantina, capuchino, carabina, cartolina, casino, clandestino, cocaína, codeína, colina, coralino, cortina, cristalino, danzarina, destino, disciplina, divino, doutrina, ensino, escarlatina, esquina, estricnina, estudantina, felino, feminino, gabardina, gasolina, glicerina, granadino, guillotina, heroína, interino, intestino, ladino, latino, mandolina, margarina, masculino, matutino, medicina, morfina, muselina, nicotina, nitroglicerina, oficina, ondina, palatino, parafina, penicilina, pepino, peregrino, piscina, plastilina, porcino, propina, proteína, rabino, repentino, resina, retina, ruína, sacarina, serpentina, sibilino, sonatina, supino, taurino, toxina, turbina, ultramarino, vaselina, vespertino, vitamina, vitrina, xacobino, xelatina, xenuíno.*

Hai que evitar facer deformacións como **gasoliña, *diviño, *mediciña, *ruíña* (sust.), etc.

8.13. -e

Hai unha serie de palabras que en galego medieval remataban en *-ē* (procedentes da terminación latina *-i n e m*): *homē, virgē, ordē, imagē, chantagē, felugē*. Estas palabras no paso ó galego moderno perderon a nasalidade: *home, virxe, orde, imaxe, chantaxe, feluxe*; desta maneira veñen a coincidir coa terminación *-me* (dos antigos neutros en *-m e n*): *crime, exame, lume, costume*, etc., e coa terminación *-axe* (tomada do provenzal *-atge* ou do francés *-age*): *homenaxe, liñaxe, viaxe*, etc. (todas do xénero feminino).

Conforme a este mesmo esquema, adóptanse tamén sen nasal final os cultismos: *abdome, ditame, exame, ligame, nume, réxime, vexame, xerme...* Deben mesmo escribirse sen *-n* as palabras *glute, lique, pole, seme*, pois non hai razón filolóxica ningunha para separalas das anteriores. *Dolmen* é un celtismo á parte.

O portugués mantivo a nasalidade primitiva (*homem, virgem, ordem, imagem*, etc.) e aínda a estendeu analoxicamente a algunhas outras palabras (*nubem, ontem*) e de modo sistemático ás palabras formadas co sufixo galorrománico *-age* (*homenagem, linhagem, viagem*, etc.). Como xa se indicou, as palabras tradicionais procedentes dos neutros latinos en *-m e n* resolvéronse en *-e* tanto en galego coma en portugués (*lume*, etc.). Pero os cultismos o portugués trátalos de modo vacilante: en xeral, suprime *-n* (*ditame, exame, vexame*, etc.), algunhas veces manteno (*sēmen, líquen, pólen, glúten*) e en bastantes casos ad-

mite as dúas solucións (*ligame / ligâmen, abdome / abdômen, germe / gérmen*, etc.).

Advirtase que a evolución da nasalidade da terminación medieval *ẽ* é paralela tanto en galego coma en portugués á doutras vocais finais átonas nasalizadas. Compárense as formas medievais *órfão, Estévão, órgão, orégão...*, que se resolven en port. en *órfão, Estêvão, órgão, orégão* e en galego en *orfo, Estevo, orgo, ourego*.

8.14. *-án / fem. -á, masc. -ano / fem. -ana*

Nas palabras populares, a terminación latina *-a n u* presenta tres solucións distintas no dominio lingüístico galego: *-ao/-án/-á* (*irmao / irmán / irmá*). En cambio, a correspondente forma feminina *-a n a* só ten dous resultados: *-á/án* (*irmá / irmán*).

Estas formas pódense atopar na fala viva con distintas combinacións, pero desde o século XIX os escritores veñen mostrando unha preferencia polo seguinte esquema, hoxe unanimemente aceptado na lingua escrita:

<i>meu irmán</i>	<i>miña irmá</i>
<i>meus irmáns</i>	<i>miñas irmás</i>

Así, en *aldedn / aldedá, ancián / anciá, artesán / artesá, castelán / castelá, cidadán / cidadá, cotián / cotiá, curmán / curmá, ermitán / ermitá, ferrolán / ferrolá, gran / gra, hortelán / hortelá, irmán / irmá, la, louzán / louzá, man, mañá, mazá, pagán / pagá, ourensán / ourensá, ra, san / sa, tecelán / tecelá, temperán / temperá, vilán / vilá, verán*.

Cando se trata de palabras exclusivas dunha zona con *-ao* final, coma os xentilicios, débese respetar esta forma: *lancarao, limiao, mariñoa, meirao*.

Nas palabras cultas incorporadas con posterioridade á época en que deixou de opera-la lei da caída do *-n-* intervocálico, a terminación latina *-a n u*, *-a n a* foi adaptada sen alterar, conforme á norma xeral de acomodación de cultismos. Levan esta terminación *-ano* (fem. *-ana*): *africano, americano, anglicano, arcano, artesiano, asturiano, australiano, bacteriano, boliviano, colombiano, cubano, culterano, decano, diluviano, franciscano, fulano, gregoriano, hispano, humano, inhumano, insano, italiano, lusitano, luterano, mahometano, meridiano, metropolitano, miliciano, mundano, otomano, paisano, parroquiano, peruano, pondaliano, profano, provinciano, puritano, republicano, romano, rosaliano, rumano, semana*,

serrano, soberano, tirano, transmontano, ultramontano, ufano, urbano, valenciano, veterano, vexetariano, xermano.

Tendo en conta a ecuación cast. *hermano* e gal. *irmán*, o bilingüismo consciente pode levar a estender abusivamente a terminación *-án* (menos frecuente o feminino *-á*) a moitas palabras de introducción recente (**rosalián, *peruán*).

Como xa foi indicado (8.13), cando esta terminación latina era átona, a evolución en palabras patrimoniais foi diferente e o resultado final en galego é *-o/-a*: *Estevo, orfo / orfa, orgo, ourego, saba*. Relacionadas con estas, aínda que doutra orixe, están as terminacións en *-o* de *Cristovo e soto*.

As palabras cultas conservan o sufixo latino sen alterar; isto afecta tamén a palabras que teñen esta terminación aínda que a súa orixe non sexa latina. Así *bibliómano, bímano, cleptómano, cocainómano, diáfano, ébano, melómano, mitómano, morfinómano, musicómano, órgano, pífano, plátano, rábano, tétano, tímpano, zángano*.

8.15. Masc. *-án* / fem. *-ana*

A terminación latina *-a n e* deu como resultado patrimonial *-án*, válido tanto para o masculino coma para o feminino; modernamente adquiriu a moción de xénero, masc. *-án* / fem. *-ana*. Así, *folgazán / folgazana, loubán / loubana, lacazán / lacazana*. A este grupo incorporáronse por vía culta ou de préstamo algunhas outras palabras: *alemán / alemana, capitán / capitana, catalán / catalana, charlatán / charlatana, gardián / gardiana, musulmán / musulmana, rufián / rufiana, sultán / sultana*.

Nótense as seguintes equivalencias: gal. *-án/á* = cast. *-ano/-ana*; gal. *-án/-ana* = cast. *-án/-ana*.

8.16. Masc. *-ón* / fem. *-oa, -ona*

As palabras rematadas en *-ón* que admiten feminino fórmano popularmente en *-oa* ou en *-ona*: *ladroa, leoa, mulleroa, patroa* ou *ladrona, leona, mullerona, patrona*. Aínda que ámbalas solucións se poden usar, hai zonas en que é moi rara a forma *-oa*, e a tendencia xeral é a utiliza-lo feminino en *-ona*. *Ladrón* admite tamén o feminino *ladra*.

Existe ademais un reducido grupo de palabras cultas coa terminación *-on* átona: *canon, colon, claxon, gnomon* e *hipébaton*. O anglicismo *nylon* vacila entre as formas *nilón* e *nailon*.

8.17. -de

A terminación latina vocal + t e resólvese en galego, tanto en palabras cultas coma populares, en *-de*: *calamidade, soidade, verdade, virtude, saúde, parede, sede, céspede, hóspede, rede, almude, alude, ataúde, laúde, talude*, etc.

Non se deben usar, polo tanto, formas como *calamidá, soidá, verdá*, etc.

8.18. -dade, -tade

Cando o sufixo latino *-t a t e* ía en posición postvocálica o seu resultado foi *-dade*. Nas palabras populares houbo unha síncope vocálica posterior á sonorización: *verdade* (< *veritate*), *herdade* (< *hereditate*), *bondade* (< *bonitate*), *crueidade* (< *crudelitate*), *lealdade* (< *legalitate*). Noutras máis cultas a vocal mantívose como *i*: *cidade, soidade, puridade, novidade, enfermidade*, etc.; un caso especial entre estas constitúeo o grupo formado polos sustantivos relacionados con adxectivos rematados en *-io*, nos que o resultado xeral foi *-iedade*: *piiedade, notoriedade, propiedade, seriedade, solidariedade, contrariedade*, etc. (unicamente se exceptúa *necidade*).

Cando o sufixo latino estaba en posición postconsonántica o resultado galego foi *-tade*: *maxestade, potestade, tempestade, vontade*.

Conforme a estas solucións adecuáronse tódalas formas entradas posteriormente: *capacidade, probabilidade, singularidade*, pero *facultade, dificultade*.

Do latín *libertatem* esperaríase en galego *libertade*, pero esta forma só se documenta moi escasamente nos ss. XIV e XV. Durante toda a Idade Media unicamente se rexistra *liberdade*, resultado dunha contaminación analóxica con palabras do tipo *verdade, herdade*... Esta forma, a única patrimonial, debe se-la normativa.

8.19. -ería/-aría

Os sustantivos formados con este sufixo referíanse orixinariamente a cousas e indicaban o lugar onde se fabricaban, onde se vendían ou onde había abundancia delas. A forma galega primitiva era resultado fonético regular da correspondente latina *-aria*, e así aparece tamén en textos portugueses e casteláns medievais. Como resto desta forma temos aínda na fala viva algúns sustantivos rematados en *-aría*, como *romaría, Ferraría*.

Con todo, en galego coma noutros idiomas, a tendencia foi a substituír esta terminación por *-ería*: *armería, artillería, barbería, bruxería, camisería, carnicería, carpintería, cervexería, cestería, conservería, chancelería, charlatanería, chocolatería, enfermería, enxeñería, ferrería, galantería, gandería, hostería, infantería, lavandería, leprosería, librería, moblería, panadería, papelería, pedrería, perfumería, pescadería, pradería, refinería, relojería, serrería, tabaquería, tesourería, tintorería, xendarmería, zapatería...*

Tanto a solución tradicional coma a moderna, maioritaria hoxe na fala, son normativamente aceptables.

Á forma iberorrománica *-aría* correspondía a francesa *-erie*, que como outros sufixos galorrománicos se documenta na Península desde época moi temperá. Desta maneira entran as dúas en conflito e en castelán e catalán impúxose doadamente *-ería*, unha vez que o sufixo latino *-arius* terminou dando cast. *-ero* e cat. *-er* (*caballero-caballería, cavalier-cavallería*). Pero esta non foi a única causa do triunfo de *-ería*, pois en italiano, onde non hai *-ero*, tamén se impuxo *-eria* (*libraio-librería*). En portugués tamén penetrou moito o novo sufixo (*Livro de Montería*, s. XV) e aínda hoxe hai moitas palabras con el (*carrocería, parcería, cristalería, correría, grosseria, batería, bilhetería, sorvetería, lotería, bijutería*); pero modernamente, por diferencialismo co castelán, houbo unha reacción dos gramáticos contra este sufixo a favor de *-aria*.

Carece deste sufixo o préstamo *avaría*. Repárese tamén que *depositaría, comisaría, secretaría, testamentaría* e *notaría* se forman con outro sufixo sobre *depositario, comisario, secretario, testamentario* e *notario*.

Por ultracorrección úsase ás veces un falso sufixo **-eiría*, creado a partir dos sustantivos derivados en *-eiro* e non dos primitivos. Así, de *ferreiro* fíxose **ferreiría* ou de *leiteiro*, **leiteiría*, etc. Estas formas non son galegas e deben evitarse.

9. Outras particularidades

9.1. Alternancia *cua-/ca-/co-*; *gua-/ga-/go-*

Nas palabras patrimoniais o galego mostrou sempre tendencia a elimina-lo elemento labiovelar *u* dos grupos orixinarios *qua-*, *gua-*, a semellanza do francés e en contra do que sucede en portugués e en castelán, que tenderon a conservalo. En galego hai tamén unha zona reducida que mantén o grupo orixinario; pero demográfica e literariamente é moito máis usada a solución que perdeu o *u*, de aí que a escolla se resolva a

favor deste resultado tanto nas palabras patrimoniais coma nas cultas máis popularizadas.

Aparece *ca-* en *caderna, caderno, cadrado, cadrar, cadrelo, cadril, cadro, cal, calidade, calificación, calificador, calificar, calificativo, calquera, cando, cantidade, canto, cartos 'diñeiro', case, casementa, catorce, catro, catrocentos, descalificar*.

Aparece *cua-* nos cultismos e, en xeral, nas palabras derivadas cultas. Así, *cuadr-* (*cuadrangular, cuadrante, cuadratura, cuadraxesimal, cuadraxésimo, cuadrícula, cuadrícula, cuadriforme, cuadriga, cuadrilátero, cuadrilla, cuadrilleiro, cuadruplicar, cuadrivio, cuadrúpedo, cuádruplo / cuádruple, escuadra*), *cual-* (*calidade, distinto a calidade, cualificar, distinto a calificar, cualitativo*), *cuant-* (*cuantía, cuantificación, cuantificar, cuantioso, cuantitativo*), *cuart-* (*cuarta, cuartear, cuarteirón, cuartel, cuarteiro, quarteta, quarteto, cuartilla, cuartillo, cuarto '1/4 parte, habitación'*) e *cuater-, cuatr-* (*cuaternario, cuatrienal, cuatrienio, cuatrimestre, cuatrimotor, cuatrisílabo*). Tamén a palabra *cuarzo*.

Un caso especial de evolución témolo nas formas *corenta, corentena, corentón* e *coresma*, nas que se chegou ó resultado *o* a través de *uo*. Pola mesma razón dicimos *corta-feira*.

Hai outras formas que tiñan orixinariamente o grupo *coa-*, resolto moi cedo en *cua-*, e posteriormente reducido a *ca-*, como no grupo xa citado: *callado, calladura, callaleite, callamento, callar, calleiro, callo 'presoiro'*. O grupo *coa-* mantense nos cultismos: *coagulabilidade, coagulador, coagulante, coagulación, coagular, coágulo*.

Deben evitarse vulgarismos, rexionalismos ou invencións de tipo **coase, *coasementa, cuase, cuasementa, *coarto, *coando, *coanto, cuanto, *cuaxar*.

Aparece *ga-* en *gadaña, gadaño, galardón, galdrapo, garda, gardar, gardián*. Tamén en préstamos como *garantía, garantir, garita*, etc.

Noutras palabras aparece *gua-*: *guante, guarnir* (tamén *garnir*).

E, finalmente, a solución *go-* aparece en *gorir* (tamén *guarir*), *gorecer* (tamén *guarecer*), *gorentar, gornecer* (tamén *guarnecer*).

Os derivados e compostos manteñen a evolución da palabra primitiva sobre a que se forman. Por tanto, *gadañar, gadañador, agardar, garda-barrreira, garda-lama, garda-ríos, garda-roupa*, etc.; *garda civil, garda forestal, garda mariña*, etc.; *guarnición* (tamén *garnición*); *gorida* (tamén *guarida*), etc.

9.2. Ditongo *oi*

As secuencias latinas a) δ c t; b) \bar{o} c t, \check{u} c t, \check{u} l t; c) \bar{o} r i u, \check{u} r i u resolvéronse na maior parte do territorio galego en *oi*: a) *noite, oito*; b) *troita, loita, froita, loito, moito*; c) *coiro, lavadoiro, vasoira, agoiro*. Con todo, existen zonas reducidas en que se dan outros resultados: unha zona do occidente da Coruña presenta sempre *ui* (*nuite; luita, muito; vasuira*, etc.); o sur de Pontevedra presenta tres resultados, segundo os casos: a) *oi: noite*; b) *ui: luitar, muito*; c) *ou: vasoura*; na franxa máis oriental de Galicia alternan dúas solucións: a) *oi: noite*; b) *ui: luitar, muito* —con puntos de *u, muto* e *mutio, escutar* e *escutiar*—; c) *oi: vasoira, coiro*.

Adóptase como normativa a solución *oi* en tódolos casos por ser maioritaria demográfica e xeograficamente e por se-la máis difundida na tradición literaria moderna: *coidar, coita, coitelo, enxoito, froita, loita, moi, troita, varredoiro, vasoira*, etc.

9.3. *ou/oi*

O galego mantén diferenciados os ditongos *ou* e *oi*, de acordo coas súas diferentes orixes: *ou* < a u, a l + cons., etc. (*cousa, louro, ouro, pouco, tesouro, touro; couce, fouce, outro, souto; dous*), *oi* < \bar{o} c t-, \check{u} c t-, \check{u} l t-, \bar{o} r i + vocal, \check{u} r i u, etc. (*oito, noite; troita, loita; moito; coiro, vasoira, agoiro, lavadoiro, coidar*, etc. Vid. 9.2).

Unicamente en palabras concretas e en zonas e lugares illados houbo algunha confusión de *ou* e *oi*: *oitro* por *outro*, *noute* por *noite*, *vasoura* por *vasoira*, etc. Normativamente hai que aterse á solución fonética regular.

9.4. Ditongos *ie, ue*

As secuencias latinas -i e- e -u e- en palabras cultas mantéñense en galego como *ie* e *ue*, respectivamente: *aliciente, ambiente, ciencia, cliente, coeficiente, conciencia, conveniencia, conveniente, cuociente, deficiencia, deficiente, eficiencia, eficiente, estupefaciente, expediente, experiencia, experiente, incipiente, inconveniente, obediencia, obediente, omnisciencia, paciencia, sapiencia, sobresaliente, suficiente*, etc.; *afluencia, afluente, anuencia, anuente, congruencia, congruente, delincuencia, delinciente, elocuencia, elocuente, secuela, secuestro*, etc. (cfr. 8.1 e 8.3).

Algunhas veces, por disimilación ou por ultracorrección, as secuencias *ie, ue* substitúense por *e, o* (*concencia, *ambiente, *freconte*); estas substitucións deben

evitarse. Con todo, hai formas aceptables como *comenencia* 'interés', diferente xa do cultismo novamente reintroducido *conveniencia*. Nótese que tamén hai casos como *aparencia*, *beneficencia*, etc., que carecen de *ie* xa en latín.

9.5. Vacilacións no vocalismo átono

O timbre das vocais átonas é, en xeral, máis vacilante có das tónicas. De aí que algunhas palabras poidan presentar solucións dobres, segundo as alteracións do vocalismo átono. Entre estas alteracións están as seguintes: 1) *e* > *o*: *levar* > *lovar*, *semana* > *somana*, *semente* > *somente*, *fermento* > *formento*; 2) alternancia *an-* > *en-*: *anciño* > *enciño*, *angazo* > *engazo*; 3) *en-* > *an-*: *entroido* > *antroido*, *entre* > *antre*; 4) *ai* > *ei*: *gaiteiro* > *gueiteiro*, *caixón* > *queixón*, *gaivota* > *gueivota*; 5) *e* > *a*: *memoria* > *mamoria*, *número* > *númaro*, *péxego* > *péxago*, etc.; 6) *a* > *e*: *rebaño* > *rebaño*, *hastil* > *hestil*, 7) *e* > *i*: *dereito* > *direito*, *despois* > *dispois*, *peteiro* > *piteiro*, *pedir* > *pidir*; 8) *i* > *e*: *último* > *últemo*, *único* > *úneco*, *música* > *múseca*; 9) *o* > *u*: *cociña* > *cuciña*, *corazón* > *curazón*; 10) vocal > \emptyset : *árbore* > *arbre*, *espírito* > *esprito*, *diferente* > *difrente*, *interés* > *intrés*, *esperanza* > *espranza*, *dereito* > *dreito*; 11) \emptyset > *e*: *admirar* > *ademirar*, *admitir* > *ademitir*, *febreiro* > *febereiro*, *difícil* > *difícile*, *traballar* > *traballare*, *voz* > *voce*, *mar* > *mare*; 12) \emptyset > *a-*: *radio* > *arradio*, *moto* > *amoto*, *pousar* > *apousar*, *divertir* > *adivertir*, *presentar* > *apresentar*, etc.; 13) *ua*, *ue* latinos > *oa*, *oe*: *lingua* > *língua*, *egua* > *égoa*, *igual* > *igoal*, *cincuenta* > *cincoenta*, *consecuente* > *consecoente*, *Manuel* > *Manoel*; 14) *io*, *ia* latinos > *eo*, *ea*: *remedio* > *remédeo*, *misterio* > *mistéreo*, *historia* > *histórea*, *memoria* > *memórea*, *rabia* > *rábea*.

As formas con vocalismo alterado foron preferidas ás veces por diferencialismo co castelán. Como estes fenómenos non son sistemáticos, en todos aqueles casos en que o cambio vocálico non estea consolidado en todo o galego, normativamente debe darse preferencia á forma con vocalismo máis próximo ó etimolóxico (*levar*, *semana*, *semente*..., é dicir, a primeira palabra nos pares presentados).

9.6. Disimilación, metátese e epéntese de r

O *r* mantén, en xeral, a súa posición etimolóxica dentro da palabra, independentemente das sínkopas vocálicas: *prado*, *cabra*, *disfrazar*, *labrar* (< *laborare*), *Carlos* (< *Carolus*), *merla* (< *merula*), *tenro* (< *teneru*), *xenro* (< *generu*), *venres* (< *Veneris*). Hai, con todo, casos de metáteses xa consumadas: *bradar* (< *balatrare*), *brevra* (< *biferara*), *prebe* (< *piper*), *preguiza* (< *pigritia*), *burgo* (< *bruchu*).

Preguntar é a forma máis documentada na Idade Media e maioritaria no galego moderno; correspóndese ademais co étimo *p r a e c u n c t a r e. Debe ser, por tanto, a normativa.

Hai tamén outras palabras con metátese, que por seren esporádicas e minoritarias non se recollen como normativas: *Calros, vernes, drento, frabicar, percura, pirmeiro, probe, esqirtor, prespectiva, catredal*, etc.

Esporadicamente algunhas palabras perderon *r* interno por disimilación con outro *r* dentro da mesma palabra (*arado, frade, rodo*, e mesmo o semicultismo *propio* (lat. p r o p r i u) e derivados, documentado maioritariamente sen o segundo *r* xa na época medieval). Frente a estes casos de perda por disimilación, en xeral houbo unha tendencia á conservación da consoante e por iso temos hoxe *arrastrar, arrastro, madrastra, padrastrastro, rastro, rexistrar, rexistro, rostro*, etc.

A maioría destas palabras conservan tamén o *-r-* nos textos galegos medievais; en cambio nos textos portugueses medievais vense xa casos de perda xunto a outros de conservación e pouco a pouco foise impondo a forma sen *-r-*, que hoxe é máis usual, chegándose ás veces a diferencias de significado, como *rosto* 'cara dunha persoa' / *rostro* 'bico das aves'.

A forza da disimilación de *r* nunca chegou a ser operativa no galego xeral, que mesmo nalgúns casos favoreceu o fenómeno contrario: *restra, restreba, restrollo*.

Ademais destes casos de repercusións de *r*, a epéntese desta consoante afecta a un número grande de palabras, especialmente no contexto *st* + vocal: *estrela, estropallo, astra, estralar, estralote, mastro, congostra, lagostra, mistro...*; *xabrón, croque, faldra, lapras...* Para algunhas destas palabras xa non existe a variante sen *r*; noutras as dúas variantes repártense dialectalmente.

10. Formación do plural

10.1. As palabras rematadas en vocal, tónica ou átona, ou en ditongo forman o plural engadindo un *-s*: *mesa, mesas; irmá, irmás; café, cafés; israelí, israelís; lei, leis; rei, reis; bocoli, bocolis*, etc.

10.2. As rematadas en *-r*, *-z* ou *-s* engaden o morfema *-es* sobre o singular: *mar, mares; calor, calores; luz, luces; deus, deuses; compás, compases*. Téñase en conta que algunhas palabras rematadas en *-s* son invariables e non admiten o morfema de plural: *luns, mércores, xoves, oasis*, etc.

10.3. As rematadas en *-n* engaden un *-s*: *can, cans; lambón, lambóns; lacazán, lacazáns*, etc.

A lingua falada ofrece tres posibilidades de formación de plural para estas voces: *cans, cas* e *cais*. A primeira delas ocupa o occidente de Galicia e comprende a área de maior densidade demográfica; a segunda é a de maior extensión xeográfica; a terceira, reducida á franxa máis oriental de Galicia, é francamente minoritaria. Ó presentar como normativa a solución *-ns* refréndase a que xa viña sendo de uso en toda a tradición literaria e gramatical, con escolla a favor da forma demograficamente máis extendida.

10.4. Os monosílabos rematados en *-l* engaden o morfema *-es*: *cal, cales; el, eles; fel, feles; fol, foles; gol, goles; mal, males; mel, meles; mil, miles; mol, moles; pel, peles; ril, riles; rol, roles; sal, sales; sol, soles; tal, tales; til, tiles; tul, tules; val, va'es e vil, viles*.

Fol, mil, mol, pel e *val* proceden de palabras que en latín tiñan *-LL-* medial, que se reduce a unha consoante simple pero non desaparece. O mesmo ocorre con *el, eles*.

Cal (pron.), *tal* e *mal*, a diferenza dos anteriores, tiñan *-L-* intervocálico latino, que se perdeu na época medieval nas formas de plural. O galego moderno perdeu a solución medieval e forma o plural destas voces engadindo o morfema *-es* sobre o singular. Sobre *vil* fórmase *viles*, maioritaria xa no galego medieval.

Fel e *mel* tiñan *-LL-* en latín, pero, por seren palabras neutras, non no acusativo, caso do que parten as formas romances. Filoloxicamente o plural esperado sería **feis* e **meis*, que non se documentan.

Sol, sal e *cal* (sust. masc.) tamén son infrecuentes en plural. O resultado esperado, dado que tiñan *-L-*, sería **sois, *sais* e **cais*, que non se documentan.

As palabras que se utilizan preferentemente en plural manteñen con máis fidelidade o resultado tradicional (*cadri's, ladrás / ladráis*). O non rexistrarmos en galego senón *riles* (pl. de *ril*) e non **ris*, aínda sendo unha palabra que se usa case exclusivamente en plural, demostra que os monosílabos se comportan dun modo especial con respecto á formación do plural.

Gol, rol, til e *tul*, que son extranxeirismos, seguen o sistema de formación de plural dos outros monosílabos tradicionais.

No referente á formación do plural dos monosílabos, o portugués apártase deste resultado uniforme do galego, pois presenta varias solucións: *foles, moles, peles* e *vales* fórmase sobre un singular rematado en *-e*; *tais, quais, sois, sais, cais* e *vis* manteñen o plural tradicional, en tanto que *males* e *feles* presentan unha formación en *-es* sobre o singular; vacila entre *meis* e *meles*; os extranxeirismos tenden a evita-lo plural en *-is* engadindo unha vocal ó *-l* do singular (*golo, tule*).

Nas palabras agudas de máis dunha sílaba, o *-l* do singular sustitúese polo morfema *-is*: *animal, animais; papel, papeis; civil, civís; español, españois; azul, azuis*. Téñase en conta que nos rematados en *-il* a secuencia *-iis* se resolve en *-ís* (*cadriís*, non **cadriiis*).

Na formación do plural destas voces sería posible escoller entre tres solucións: *animás, animais* (que nalgures alterna con *animaes*) e *animales*. Delas, as dúas primeiras son solucións tradicionais, con perda do *-l* intervocálico. A terceira probablemente é o resultado dunha recuperación do *l* a partir do singular, seguindo o modelo de 10.2 e dos monosílabos rematados en *-l*; como apoio á tese da recuperación dentro do galego, cómpre lembrar que no norte de Portugal existe tamén este sistema de formación do plural. Con todo, non podemos descartar a hipótese do castellanismo, que, cando menos, explicaría o enorme éxito que tivo nos últimos tempos, ata facer recuar as outras formacións.

En canto á extensión xeográfica, a solución *animais* ocupa unha área moi restrinxida, na parte máis oriental de Galicia, pero ten ó seu favor que dentro dela segue sendo un plural productivo (*caracois, artificiais*, etc., pódense oír dentro dela). A solución *animás* debería ocupar o resto do territorio, pero só se oe en palabras illadas (como *reás* ou *cadriís*) e ás veces mesmo sen continuidade xeográfica (en puntos illados pódese recoller *animás*, ou *toxás*, ou *currás*, e poucas máis). A solución *animás* foi suplantada case totalmente por *animales*, de tal maneira que hoxe é imposible **caracós, *españóis, *nacionás, *fusís*, etc.; esta mesma suplantación dáse no caso de *animais*, pero en menor medida.

Descartada *animales*, por non ser unha formación tradicional, a escolla entre as outras dúas fíxose a favor de *animais* por ser aínda unha forma tradicional productiva e porque no galego estándar dos últimos tempos vén sendo aceptada sen discusión.

As palabras compostas en que o segundo elemento é algún dos monosílabos citados máis arriba fan o plural en *-les* (*ollomoles, chuchameles, papasoles, mirasoles, Miravales...*). O plural de *aquel* é *aqueles*, pola mesma razón indicada para *el, eles*.

As palabras graves rematadas en *-l* forman o plural engadindo o morfema *-es*: *áxil, áxiles; difícil, difíciles; útil, útiles; túnel, túneles; consúl, consúles*, etc.

Todas estas palabras entraron na lingua con moita posterioridade á perda do *-l* intervocálico; a maior parte delas son mesmo moi recentes. Xa na época medieval os cultismos mostraban resistencia á perda de *-l* (*convenaveles, convenaviles*), aínda que non faltan exemplos de adecuación ós plurais tradicionais, *convenave(e)s* (dun singular *convenavel(e)*) ou *conveni(i)s* (dun singular *convenavil*); se as palabras rematadas en *-il* átono (que son as máis abundantes deste grupo) entrasen en época antiga, o único plural esperado sería **axis, *dificis* (nunca documentados) e de maneira ningunha **axeis, *dificeis*, etc. O portugués, que os resolve en *fáceis, úteis, férteis*, asimilou estas palabras ós plurais das rematadas en *-el* e non ós das rematadas en *-il*.

11. Formación do feminino

Os únicos casos especiais que poderían presentar algún problema foron xa tratados en *-án/-á*, *-ano/-ana* (8.14), *-án/-ana* (8.15) e *-ón/-ona*, *-oa* (8.16).

12. Comparativos e superlativos

Morfoloxicamente só ofrecen vacilación os comparativos sintéticos de *bo*, *malo* e *grande*, que en galego normativo son, respectivamente, *mellor*, *peor* e *maior*.

Para a formación de superlativos absolutos úsase o sufixo *-ísimo*: *altísimo*, *grandísimo*.

13. O artigo

13.1. O artigo presenta en galego dous alomorfos principais:

	MASCULINO	FEMININO
SINGULAR	o/lo	a/la
PLURAL	os/los	as/las

Deles, *lo*, *la*, *los*, *las*, que podemos chamar segundas formas do artigo, úsanse tras *-r* ou *-s* (máis abaixo especificáanse os casos concretos); *o*, *a*, *os*, *as*, as primeiras formas, aparecen nos restantes contextos.

Estas dúas variantes son o resultado dunha serie de fenómenos fonéticos sufridos historicamente polo galego. A forma do artigo primitivo era *lo*, *la*, *los*, *las*, pero o *l* en posición intervocálica desaparece, tanto en interior de palabra coma dentro de grupos fónicos de palabras, co conseguinte resultado *o*, *a*, *os*, *as* (*para lo campo* > *para o campo*); esta forma extendeuse analoxicamente a outros contextos en que o *l* non fose precedido dentro do mesmo grupo fónico por *-s*, *-r*, *-b* ou *-n*. Se estaba precedido por *-n* (*son las tres*), tras unha fase *-nn-* (*son nas tres*), o resultado foi *-n-* (*son as tres*, con pronuncia [sónastrés]), que se interpreta como a consoante final da palabra precedente e non como a inicial do artigo; o artigo, por tanto, segue sendo *o*, pero os efectos desa asimilación e posterior redución perduran aínda no feito de que ese *n* sexa alveolar e non velar, como corresponde en galego a un *-n* final (compárese, como exemplo, o *-n* de *non había* [nõŋ aβía] e o de *non o vexo* [nõno βés o], o de *tocan* [tókãŋ] e os de *tócana* [tókãna] e *tocan a muiñeira* [tókãna muiñejra]). Cando

a consoante anterior era *-r*, *-s* ou *-b* (*dar las tres, dás las tres, ¿ub lo gato?*), a asimilación foi regresiva e nun primeiro momento deu como resultado *-ll-* (*dal las tres, ¿ul lo gato?*), posteriormente *-l-* (*da-las tres, ¿u-lo gato?*); deste modo o artigo seguiu mantendo a forma primitiva, pero o verbo ou a palabra anterior viéron modificada a súa consoante final.

Propónse a representación da segunda forma do artigo nos casos seguintes (para a correcta ortografía, véxase 3.3):

a) Despois de infinitivo, das formas verbais conxugadas que rematen en *-r* ou *-s* e dos pronomes enclípticos *nos*, *vos* e *lles*: *perdíche-los cartos, vou come-las laranxas, collémo-lo saco, ti e-lo demo, xa sábe-lo que pasou, tomóuno-lo pelo, dóuvo-la boneca, quitóulle-las ganas de rir.*

b) Despois de *ambos*, *entrambos* e *todos*, cos seus femininos, das preposicións *por* e *tras*, da conxunción copulativa (*e*) *mais* e do adverbio *u* (ant. **ub*): *ámbalas dúas, fixérono emtrámbolos dous, tódolos días e tódalas noites, vai polo carreiro, estalle tralos montes de acolá, fomos eu e mailo fillo do señor Miguel, ¿u-lo libro?*

A asimilación indicada en a) pode non darse se despois da palabra rematada en *-r* ou en *-s* hai unha pausa.

Na fala pode haber outros casos de asimilación, mesmo co *-s* do plural; ó non seren xerais a todo o galego e aínda producírense esporadicamente nunha fala local ou individual, levalos a unha normativa esixiría unha casuística demasiado complexa e pouco económica (*a doce peséta-lo quilo, tocádo-lo extremos*). É este un fenómeno que se presenta tamén, e de xeito máis acentuado, nas formas do pronome persoal (*cando ménolo penses, Diolo pague, vin polo ver, os nosos pecados ben purgádosos temos xa*). Nin no caso do artigo nin no do pronome se levan á grafa estas asimilacións.

Non sempre houbo acordo no tocante ó tratamento destes alomorfos na lingua escrita. Os textos medievais galegos e portugueses mostran unha clara preferencia pola representación das dúas formas do artigo na distribución indicada, marcadas en portugués ata o século XVIII. O galego do rexurdimento vacila entre a representación e a non representación, vacilación que continúa ata hoxe. Aconséllase marcar na escritura estas segundas formas porque se trata dun rasgo morfolóxico, como xa quedou demostrado, que ademais é xeral a todo o noso territorio, se exceptuamos unha pequena zona dentro da provincia de Ourense que non as conserva xa en ningún caso (*facer o viño, por o camiño, etc.*).

A existencia de alomorfos en distribución complementaria é un feito xeral que se dá en tódalas linguas, e que sempre recollen as gramáticas correspondentes. Un caso paralelo ó noso é o do italiano, que no artigo masculino presenta tres variantes combinatorias en singular (*il fiore, l'amico, lo zio*) e dúas no plu-

ral (*i fiori, gli amici*); no mesmo castelán hai dúas formas para o artigo feminino singular (*la tierra, las tierras; el agua, las aguas*). Dentro do propio galego hai outros morfemas que admiten alomorfos (cfr. o morfema de formación de plural: *casas, cancións, mares, animais*). Case a mesma distribución e a mesma xustificación histórica cás variantes do artigo téñena os alomorfos do pronome *o, a, os, as/lo, la, los, las/no, na, nos, nas* (*cómeo, cómelo, cómeno, comeuno*), que sempre foron respetados pola tradición gráfica. Dentro do propio artigo tamén é constante na tradición usa-las súas segundas formas trala preposición *por*. Así, pois, a representación na lingua escrita dos alomorfos do artigo *lo, la, los, las* non é ningún feito extraño, senón que supón un tratamento coherente co propio galego e coas demais linguas, é dicir, é o feito natural e agardado.

Con todo, a representación gráfica das segundas formas do artigo, aínda que aconsellable polas razóns expostas, non condena a posibilidade de escribir *o, a, os, as* en tódolos casos, excepto con *por* (*polo, pola, polos, polas*).

A non representación da segunda forma do artigo está moi presente na lingua escrita moderna, polo que non parece oportuno consagrar definitivamente como única a outra posibilidade. Que non se marque, débese, entre outras razóns, a que a produción da lingua escrita é máis lenta e está sometida a un proceso de reflexión maior có da lingua oral, de xeito que se tende a individualizar cada palabra e a representala graficamente de maneira independente.

Agora ben, escóllase unha ou a outra posibilidade, a única pronunciación recomendable é a que reproduce a segunda forma nos contextos sinalados, de maneira que o sistema lingüístico permaneza inalterado en todo momento.

13.2. Contraccións

13.2.1. As preposicións *a, con, de* e *en* contraen co artigo; *por* asimila o *r* final ó *l* inicial da segunda forma do artigo:

ART. PREP.	O	A	OS	AS
A	ó (ao)	á	ós (aos)	ás
CON	co	coa	cos	coas
DE	do	da	dos	das
EN	no	na	nos	nas
POR	polo	pola	polos	polas

Entre as dúas posibilidades, *ao* e *ó*, aconséllase como preferencial *ó* polas razóns seguintes: a única pronunciación rexistrable en toda Galicia é [ɔ] e a súa representación no pode ser máis ca *ó*, para ser coherente coas outras contraccións, incluída a do feminino correspondente (*á, ás*). Tanto esta pronuncia coma esta grafía están abonadas xa por textos medievais, en que aparecen documentadas como *oo* e *o*. En portugués esta contracción, resolta popularmente en [ɔ], ten como pronunciación patrón [ɔw], que debe estar representada forzosamente por *ao*.

En caso de non representar graficamente a contracción, e por tanto escribir *ao*, debe terse en conta que a súa lectura é [ɔ], nunca [ao] nin [aw].

Con máis *a* resólvese na fala en *coa* ou en *ca*. Aconséllase como normativa *coa* e non *ca* porque, estando as dúas formas vivas na fala de hoxe con vitalidade semellante e alternando nun mesmo lugar e aínda nun mesmo falante, a forma plena e arcaica *coa* debe ser favorecida sobre a forma reducida e innovadora *ca*. Desta maneira mantéñense tamén diferentes a contracción de *con + a* e a conxunción comparativa *ca*.

A adopción da preposición *para* como forma estándar (vid. 18, nota) impide a súa contracción co artigo. En caso de necesitar usa-la forma reducida *pra*, esta contrae co artigo en *pró, prá, prós, prás*: *cantan os galos pró día*.

13.2.2. O artigo contrae tamén coa conxunción comparativa *ca*: *có, cá, cós, cás*.

Adóptanse as formas contractas por se presentaren estas dunha maneira sistemática na fala; estas formas escríbense con acento para marca-la diferenza de articulación entre *co* (*con + o*) e *có* (*ca + o*), *cos* e *cós*, *ca* (conxunción) e *cá* (*ca + a*), *cás*. Así, debemos escribir *dálle co meu, pero é máis grande có meu; é máis vello ca min, pero é máis vello cá miña*, etc.

Cando a conxunción vai seguida da preposición *a* non se fai a contracción na lingua escrita, aínda que de feito se faga na fala: *quéreme máis a min ca a ti*. Conséquentemente, tampouco se fai a contracción cando a preposición vai contraída co artigo: *quero ó meu fillo máis ca ó de ningún, caeulle máis auga á nosa ca á deles*.

Cómpre sinalar que nos estamos a referir só ás contraccións da conxunción comparativa *ca*, non ás de *que*, que non se representan nunca na lingua escrita, nin cando ten valor comparativo nin con calquera outro: *sábeme mellor a laranxa que o limón, deilles ós meus nenos máis que ós de Felisa, díxome que o teu é peor, é máis novo do que o meu*.

Para a distribución de *que* e *ca*, *como* e *coma* debe acudirse a unha gramática ou a un manual de aprendizaxe.

14. Pronomes

14.1. Persoais

O paradigma dos pronomes persoais establécese como segue:

14.1.1. Serie tónica.

NÚMERO	PERSOA E XÉNERO		SUXEITO	FORMAS OBLICUAS		
				LIBRES	LIGADAS	
SINGULAR	1ª		eu	min	comigo	
	2ª		ti		contigo	
		F. CORTÉS		vostede		
	3ª	MASC.		el		
		FEM.		ela		
PLURAL	1ª		nós (nosoutros)		connosco	
	2ª		vós (vosoutros)		convosco	
		F. CORTÉS		vostedes		
	3ª	MASC.		eles		
		FEM.		elas		

A terceira persoa ten ademais formas reflexivas específicas: *si*, *con-sigo*.

Como forma de suxeito para a segunda persoa de singular existe tamén na fala o pronome *tu*. A escolla a favor de *ti* non fai senón reflexar unha elección feita xa no galego escrito; ademais, *ti* está desprazando á forma *tu* de maneira espontánea no galego falado.

As formas de cortesía son *vostede* e *vostedes*, con verbo en terceira persoa de singular ou plural, respectivamente. A escolla a favor destas formas vén dada xa pola tradición escrita desde o s. XIX. As formas tradicionais, hoxe dificilmente recuperables, eran *vós* e *el* (*elas, eles, elas*), aínda vivas en certas zonas.

Para o masculino da terceira persoa existen tamén dúas variantes: *el* e *il* (*eles* e *iles*). A escolla a favor da primeira, maioritaria xeográfica e demograficamente, vén sendo aceptada nos últimos tempos de forma practicamente unánime (vid. demostrativos, 14.3.1).

Para a terceira persoa había ademais unha forma neutra *elo*, non usual en galego moderno. Cómpre indicar que é unha forma xenuinamente galega, paralela das correspondentes formas neutras do demostrativo, aínda que o uso que moitas veces se fai dela sexa calco do castelán *ello*. A posibilidade de funcionar como suxeito probablemente non a tivo nunca; hoxe só aparece formando parte dalgunhas expresións fixas, como *estar a elo*. É preciso ter isto en conta ó usala, así como que os seus usos primitivos foron asumidos polo pronome persoal masculino e polos demostrativos neutros.

Na primeira e segunda persoas de plural utilízanse como formas non marcadas, polo tanto válidas en tódolos contextos, *nós* e *vós*. Ó lado delas existen tamén *nosoutros* e *vosoutros*, aínda que cun significado específico oposto ó das outras, que desde a orixe se mantén aínda en grandes zonas do territorio galego. *Nosoutros* e *vosoutros* delimitan un grupo, establecido no contexto ou coñecido polo interlocutor, deixando fóra dese plural (“*eu* e máis estes outros”, “*ti* e máis eses outros”) a tódolos que non pertencen a el; *nós* e *vós*, en cambio, non establecen ningunha delimitación con respecto ós demais (*imos reparti-lo traballo: vosoutros talláde-lo papel e vosoutros preparáde-lo debuxo; nosoutros non pensamos coma el*). Esta diferenza tradicional, nalgunhas zonas de Galicia eliminouse a favor dun dos dous pronomes concorrentes (*nós* e *vós* ou *nosoutros* e *vosoutros*). *Nós* e *vós* son demográfica e xeograficamente maioritarias e por iso deben ser preferenciais en caso de renunciar á distinción mencionada.

As preposicións *en* e *de* contraen co pronome persoal de terceira persoa, segundo se indica no cadro seguinte:

	EL	ELA	ELES	ELAS
EN	nel	nela	neles	nelas
DE	del	dela	deles	delas

14.1.2. Serie átona.

NÚMERO	PERSOA E XÉNERO		NON REFLEXIVO		REFLEXIVO	
			DAT.	ACUS.		
SINGULAR	1ª				me	
	2ª		che		te	
	3ª	MASC.	lle		o, lo, no	se
		FEM.			a, la, na	
PLURAL	1ª				nos	
	2ª				vos	
	3ª	MASC.	lles		os, los, nos	se
		FEM.			as, las, nas	

As formas *o*, *lo* e *no* (cos correspondentes femininos e plurais) son variantes combinatorias, de maneira que cada unha delas aparece nuns contextos fonéticos específicos en que non poden aparecer as outras: *lo* úsase cando o pronome é enclítico dunha forma verbal (excluído o participio) ou pronominal rematada en *-s* ou *-r* (*coller - collelo, colles - cóllelo*) e tralo adverbio *u* (antes **ub: ¿ulo?*); *no* úsase tralas formas verbais rematadas en ditongo (*estou - estouno facendo; deixou - deixouna*); *o*, en fin, úsase en tódolos outros casos (*collo - cólloo, collín - collíno, fan - fano, non vexo - non o vexo, mal vexo - mal o vexo, etc.*).

Para a xustificación histórica destas formas véxase o dito a propósito do artigo en 13.1 e tamén o dito en 16.2.2.

O galego medieval tras ditongo presenta uniformemente *o* (*a, os, as*), que por regra xeral alteraba considerablemente as vocais do ditongo ó se unir a el (*colleo* “colleuno”, *cantoo* “cantouno”). Posteriormente en galego aparece usado un alomorfo *no* tralas formas verbais rematadas en ditongo, que se impón de tal xeito que hoxe esta solución é case xeral. Unicamente pequenas áreas periféricas manteñen a solución tradicional; cómpre dicir que a localización e a extensión destas áreas dependen do ditongo de que se trate (p. ex. *deixouo* e *deixoa*, pero *saudeino*; *deixouno* e *saudeino*, *saudeina*, pero *haias*). O uso deste alomorfo tras ditongo é un rasgo innovador propio do galego, con implantación case total na lingua moderna, que vén sendo unanimemente aceptado como normativo na lingua escrita xa desde os primeiros textos da época moderna.

Cómpre chama-la atención sobre o dativo de plural *lles*, xa que en grande parte de Galicia existe unha única forma *lle*, sen distinción de número. Escóllese este sistema, propio do cuadrante nororiental de Galicia, por ser máis completo e claro, ó non presenta-la mencionada neutralización.

A concorrencia dos pronomes en dativo co acusativo de terceira persoa resólvese como segue:

	O/LO	A/LA	OS/LOS	AS/LAS
ME	mo	ma	mos	mas
CHE	cho	cha	chos	chas
LLE	llo	lla	llos	llas
NOS	nolo	nola	noslos	noslas
VOS	vololo	vola	voslos	voslas
LLES	llelo	llela	llelos	llelas

14.2. Posesivos

O paradigma dos pronomes posesivos presenta en galego moderno unha única serie:

PERSOA		SINGULAR		PLURAL	
		MASC.	FEM.	MASC.	FEM.
SINGULAR	1 ^a	meu	miña	meus	miñas
	2 ^a	teu	túa	teus	túas
	3 ^a	seu	súa	seus	súas
PLURAL	1 ^a	noso	nosa	nosos	nosas
	2 ^a	voso	vosa	vosos	vosas
	3 ^a	seu	súa	seus	súas

As formas do masculino singular, tanto referidas a unha persoa (*meu, teu, seu*) coma a varias (*noso, voso, seu*), pódense usar precedidas de *de*, sen variación de xénero e número: *temos tres casas de noso, é boa de seu*.

Existe tamén un posesivo de respecto, *mi*, que acompaña a *madre, padre*, ocasionalmente a *tío* e aínda a outros sustantivos de tratamento (*amo, señor*).

Existen tamén unhas formas de posesivo ligadas a un distributivo, que non presentan variación de forma en relación coa categoría de persoa: *cadanseu, cadansúa, cadanseus, cadansúas*: *déronnos cadanseu libro; foron miña nai e mais ela, e colleron cadansúa peza de pan*.

Entre as variantes existentes na fala (*cadaseu, cadaunseu*), escóllense estas como normativas por seren as de maior extensión xeográfica e as máis empregadas.

14.3. Demostrativos

14.3.1. O paradigma dos pronomes demostrativos establécese como segue:

PROX.	NÚM.	MASC.	FEM.	NEUT.
I	S.	este	esta	isto (esto)
	P.	estes	estas	—
II	S.	ese	esa	iso (eso)
	P.	eses	esas	—
III	S.	aquel	aquela	aquilo (aquello)
	P.	aqueles	aquelas	—

No galego moderno coexisten tres paradigmas de demostrativos, con distribución xeográfica propia cada un deles, ademais dalgún paradigma mixto resultado do cruce dos anteriores e con vixencia só en puntos illados. Estes paradigmas son os seguintes:

a) *Este, esta, esto*, etc. É o que ocupa maior extensión dentro do ámbito de fala galega e o máis documentado nos textos galegos medievais. Aínda así, foi mirado con reticencia por coincidir en grande parte co do castelán. No galego de Asturias o plural do masculino é o etimolóxico: *estos, esos, aqueles*.

b) *Iste, esta, esto*, etc. As formas masculinas con *i-* (*iste, ise, aquil e il*) forman unha zona compacta que comprende a maior parte da provincia de Ourense e o sur de Lugo.

c) *Este, esta, isto*, etc. Este sistema con hipercaracterización da forma neutra, resultado dun fenómeno fonético nada extraño ó galego, aparece en dúas áreas discontinuas moi poboadas (unha que comprende a metade sur da provincia de Pontevedra e outra no norte da Coruña).

Tense adoptado un sistema de demostrativos con *i-* en tódolos casos, tratando de fuxir do que se consideraba castelán ou pouco diferencial; pero o uso das formas *ista, isa, aquila* (e *ila*) é abusivo, pois non existen máis ca nalgún punto illado, e mesmo alí esporadicamente, por extensión analóxica do demostra-

tivo masculino ou neutro. Este mesmo criterio diferencialista levou ultimamente a propoñer e a seleccionar como normativo o paradigma c); isto non supón rexeitar *este, esta, esto*, debido á súa extensión na fala actual e por respecto á tradición medieval.

14.3.2. As formas do demostrativo combínanse co indefinido *outro*, dando lugar en cada caso á formación dunha nova palabra, xa que só o segundo elemento admite morfemas de xénero e número:

PROX.	NÚM.	MASC.	FEM.
I	S.	estoutro	estoutra
	P.	estoutros	estoutras
II	S.	esoutro	esoutra
	P.	esoutros	esoutras
III	S.	aqueoutro	aqueoutra
	P.	aqueoutros	aqueoutras

14.3.3. O mesmo có pronome persoal, o pronome demostrativo contrae coas preposicións *en* e *de*: *deste, neste, destoutra, nesoutra, daquilo, daqueloutros, naquela*, etc.

14.4. *Relativos, interrogativos e exclamativos*

Para o relativo e interrogativo ou exclamativo o galego ten catro formas: dúas sen variación de xénero e número, *que* e *quen*; outra que admite morfema de plural, *cal* (pl. *cales*); e outra que admite morfemas de xénero e número, *canto* (*canta, cantos, cantas*).

En galego moderno non existe unha forma de relativo equivalente á castelá *cuyo* e á portuguesa *cujo*. A lingua medieval coñecía a forma *cujo*, que de existir hoxe sería **cuxo* e non **cuio*, castelanismo graficamente disfrazado. A perda deste relativo é paralela á producida noutras linguas románicas e á que se deu dentro do propio galego con outros pronomes (*en, i*). O seu significado pasou a expresarse por medio doutros recursos de carácter posesivo xa existentes no idioma.

14.5. Indefinidos e identificadores

Hai unha serie de formas invariables e outra de formas variables.

14.5.1. A primeira está formada polos seguintes membros: *alguén, ninguén, algo, nada, cada, calquera, cadaquén, quenquera, menos, máis e demais*.

Calquera é a forma de case todo o territorio galego, coa variante *calqueira* rexistrada nalgún punto illado e motivada polo presente de subxuntivo moderno do verbo *querer*. Recórdese que é sempre invariable (*pode facelo calquera, fai-cho calquera nena*).

14.5.2. As formas variables son as seguintes:

algún, algunha, algúns, algunhas
ningún, ningunha, ningúnns, ningunhas
todo, toda, todos, todas
outro, outra, outros, outras
certo, certa, certos, certas
un, unha, uns, unhas
moito, moita, moitos, moitas
pouco, pouca, poucos, poucas
varios, varias
ambos, ambas
entrambos, entrambas
mesmo, mesma, mesmos, mesmas
propio, propia, propios, propias
tal, tales
tanto, tanta, tantos, tantas
bastante, bastantes
abondo, abonda, abondos, abondas
demasiado, demasiada, demasiados, demasiadas

As únicas formas que se rexistran no galego moderno son *ninguén* e *ningún* (e *ningures*), sempre con *nin-*; as variantes que se rexistran con respecto a estas formas non afectan ó vocalismo da sílaba inicial (*niñún, ningúa*, etc.). Por outra parte, aínda que no galego medieval coexisten as formas con *ne-* e con *ni-*, as segundas son as únicas documentadas nalgúns textos galegos. Esta solución é congruente coa de *lingua, minguar*, etc.

En portugués a situación é diferente, pois a carón de *ninguém* ten *nenhum* (e *nenhures*).

Para as razóns da escolla a favor de *moito, canto* e *propio* véxase, respectivamente, 9.2, 9.1 e 9.6.

14.5.3. *Algún e outro*, cos seus femininos e plurais, contraen coas preposicións *en* e *de*: *nalgún, nalgunha...*; *dalgún, dalgunha...*; *noutro, noutra...*; *doutro, doutra...*

15. Numerais

15.1. Cardinais

<i>un / unha</i>	<i>vintedous / vintedúas</i>
<i>dous / dúas</i>	<i>trinta</i>
<i>tres</i>	<i>trinta e un</i>
<i>catro</i>	<i>corenta</i>
<i>cinco</i>	<i>cincuenta</i>
<i>seis</i>	<i>sesenta</i>
<i>sete</i>	<i>setenta</i>
<i>oito</i>	<i>oitenta</i>
<i>nove</i>	<i>noventa</i>
<i>dez</i>	<i>cen</i>
<i>once</i>	<i>douscentos / duascentas</i>
<i>doce</i>	<i>trescentos / trescentas</i>
<i>trece</i>	<i>catrocentos / catrocentas</i>
<i>catorce</i>	<i>cincocentos / cincocentas</i>
<i>quince</i>	<i>seiscentos / seiscentas</i>
<i>dezaseis</i>	<i>setecentos / setecentas</i>
<i>dezasete</i>	<i>oitocentos / oitocentas</i>
<i>dezaioito</i>	<i>novecentos / novecentas</i>
<i>dezanove</i>	<i>mil</i>
<i>vinte</i>	<i>millón</i>
<i>vinteún / vinteúnha</i>	

A maior parte dos numerais non presentan problemas normativos.

Entre as variantes *dezaseis* e *dazaseis*, *dezasete* e *dazasete*, etc., as dúas con moita presenza na fala, escolleuse a primeira por manter claramente a vinculación con *dez*; con respecto ó *a* da segunda sílaba, cómpre indicar que non se trata, como puidera pensarse, dunha alteración fonética do *e* copulativo senón dun resto da conxunción latina AC.

Para a forma *corenta*, vid. 9.1.

As formas *sasenta*, *satenta*, de ampla representación na lingua falada, aparecen xa documentadas na época medieval. A escolla como normativas das variantes *sesenta* e *setenta*, máis próximas das etimolóxicas, débese a que se vinculan claramente a *seis* e *sete*.

As formas tradicionais *duzentos*, *trezentos* e *quiñentos* na lingua moderna foron substituídas polas máis transparentes *douscentos*, *trescentos* e *cincozentos*.

15.2. Ordinais

<i>primeiro</i>	<i>décimo sétimo</i>
<i>segundo</i>	<i>décimo oitavo</i>
<i>terceiro</i>	<i>décimo noveno</i>
<i>cuarto</i>	<i>vixésimo</i>
<i>quinto</i>	<i>vixésimo primeiro</i>
<i>sexto</i>	<i>vixésimo segundo</i>
<i>sétimo</i>	<i>trixésimo</i>
<i>oitavo</i>	<i>cuadraxésimo</i>
<i>noveno</i>	<i>quincuaxésimo</i>
<i>décimo</i>	<i>sesaxésimo</i>
<i>undécimo</i> / <i>décimo primeiro</i>	<i>septuaxésimo</i>
<i>duodécimo</i> / <i>décimo segundo</i>	<i>octoxésimo</i>
<i>décimo terceiro</i>	<i>nonaxésimo</i>
<i>décimo cuarto</i>	<i>centésimo</i>
<i>décimo quinto</i>	<i>milésimo</i>
<i>décimo sexto</i>	<i>millonésimo</i>

Todas estas formas admiten morfemas de xénero e número, que nas formas compostas só se unen ó último elemento (*décimo primeira*).

15.3. Multiplicativos

dobre, coa variante *duplo*, *dupla*
triple; *triplo*, *tripla*
cuádruple; *cuádruplo*, *cuádrupla*
quíntuplo, *quíntupla*
séxtuplo, *séxtupla*
décuplo, *décupla*

Os restantes fórmanse mediante o cardinal correspondente seguido da palabra *veces*.

15.4. Partitivos

<i>medio, -a; metade</i>	<i>oitavo, -a</i>
<i>tercio, -a</i>	<i>noveno, -a</i>
<i>cuarto, -a</i>	<i>décimo, -a</i>
<i>quinto, -a</i>	<i>onceavo, -a</i>
<i>sexto, -a</i>	<i>doceavo, -a</i>
<i>sétimo, -a</i>	etc.

A palabra *medio*, calquera que sexa a función que desempeñe (sustantivo, adxectivo ou adverbio) non coñece en galego moderno ningunha variante concorrente. No galego antigo, á parte de *meogo* ou *meiogo* 'lugar medio ou central dun espazo' (*eno meogo da igreja*), rexístranse as formas populares *meo* e *meio*, que tiñan principalmente valor numeral. Tamén se rexistra, xa desde mediados do século XIII, o cultismo *médeo*, *medio*, perfectamente intercambiable con *meo* ~ *meio*.

A forma culta acabou triunfando de maneira definitiva, polo cal debe ser consagrada como única normativa. Consecuentemente, tamén os antigos *meño*, *mear*, *meados*, etc. foron substituídos por *mediano*, *mediar*, *mediados*, etc.; á parte están os cultismos do tipo *mediante*, *mediación*, etc., que nunca tiveron forma popular previa.

16. Verbo

16.1. Paradigmas regulares

I. Conxugación II. Conxugación III. Conxugación

ANDAR

COLLER

PARTIR

INDICATIVO

PRESENTE

ando

collo

parto

andas

colles

partes

anda

colle

parte

andamos

collemos

partimos

andades

colledes

partides

andan

collen

parten

PRETÉRITO IMPERFECTO

andaba	collía	partía
andabas	collías	partías
andaba	collía	partía
andabamos	collíamos	partíamos
andabades	collíades	partíades
andaban	collían	partían

PRETÉRITO PERFECTO

andei	collín	partín
andaches	colliches	partiches
andou	colleu	partiu
andamos	collemos	partimos
andastes	collestes	partistes
andaron	colleron	partiron

PRETÉRITO PLUSCUAMPERFECTO

andara	collera	partira
andaras	colleras	partiras
andara	collera	partira
andaramos	colleramos	partiramos
andarades	collerades	partirades
andaran	colleran	partiran

FUTURO

andarei	collerei	partirei
andarás	collerás	partirás
andaré	collerá	partirá
andaremos	colleremos	partiremos
andaredes	colleredes	partiredes
andarán	collerán	partirán

FUTURO DO PRETÉRITO

andaría	collería	partiría
andarías	collerías	partirías
andaría	collería	partiría
andaríamos	colleríamos	partiríamos
andariades	colleríades	partiríades
andarían	collerían	partirían

SUBXUNTIVO

PRESENTE

ande	colla	part a
andes	collas	part as
ande	colla	part a
andemos	collamos	part amos
andedes	collades	part ades
anden	collan	part an

IMPERFECTO

andase	collese	part ise
andases	colleses	part ises
andase	collese	part ise
andamos	collesemos	part isemos
andedes	collesedes	part isedes
andasen	collesen	part isen

FUTURO

andar	coller	part ir
andares	colleres	part ires
andar	coller	part ir
andamos	colleremos	part irmos
andares	collerdes	part irdes
andaren	colleren	part iren

IMPERATIVO

anda	colle	part e
andade	collede	part ide

FORMAS NOMINAIS

INFINITIVO CONXUGADO

andar	coller	part ir
andares	colleres	part ires
andar	coller	part ir
andamos	colleremos	part irmos
andares	collerdes	part irdes
andaren	colleren	part iren

XERUNDIO

andando	collendo	partindo
---------	----------	----------

PARTICPIO

andado	collido	partido
--------	---------	---------

No verbo regular o lexema é permanente; no irregular está sometido a variacións explicables só historicamente. Tanto nun coma noutro caso os morfemas que poñen de manifesto as diferentes categorías (modo, tempo, número e persoa) son, en xeral, coincidentes.

Andabamos, andabades; andamos, andarades; andariamos, andariades; andasemos, andasedes, e as formas correspondentes da segunda e terceira conxugacións. Nas persoas 1ª e 2ª de plural dos imperfectos, do futuro do pretérito e do pluscuamperfecto coexisten na fala viva as acentuacións paroxítonas (*cantabamos, cantabades*, etc.) coas proparoxítonas (*cantábamos*, etc.).

A acentuación grave representa a orixinaria e a esdrúxula unha innovación analóxica que non se acabou de consumir. A acentuación paroxítona correspóndese coa latina *-a b a m u s*, *-a b a t i s*, etc., conservada tamén en sardo (*cantavámus, cantavádes*, etc.), en italiano (*cantavamo, cantavate*), en provenzal antigo e nos dialectos occitanos modernos (*cantavám, cantavátz*, etc.), e mesmo, aínda que hoxe estea moi disfrazada, en francés (*chantions, chantiez*, etc. < ant. *chantiiéns, chantiiéz*, etc.). Concorde logo o galego, e os dialectos portugueses limítrofes, con outras linguas irmás; é un rasgo conservador que se debe preservar na normativa, dado que non se trata de ningunha reliquia, senón dunha pronunciación moi común aínda, que ocupa máis da metade sur de Galicia, e mesmo non é allea á parte norte. A regresión das formas *cantabamos, cantabades*, etc. débese a que se toma como modelo de corrección o castelán e, en consecuencia, estas reprimense como vulgares.

Andei, andaches, etc. Dáse intencionadamente *andar* como modelo de paradigma dos verbos da primeira conxugación. Espallados irregularmente, sen formar áreas compactas (convivindo ás veces nunha mesma localidade e mesmo nun individuo), ó lado das formas regulares (*andei, andaches...*, *andara...*, *andase...*) aparecen paradigmas irregulares no tema de perfecto: *andiven, andiveches...*, *andivera...*, *andivese...* (analóxico de *estiven*, etc.), ou *andoven, anduveche...*, *anduvera...*, *anduvese...* (analóxico de *estiven, estuveche*, etc.). *Andei... andara... andase* son as únicas que se documentan no galego medieval; aínda que non hai por que descartar unha contaminación analóxica con *estar*, paralela e independente da ocorrida en castelán, é preferible favorecer a forma tradicional, fortemente representada aínda na fala viva, fronte ás formas innovadoras *andiven, andoven*, etc.

Andaches, colliches, partiches. A desinencia da segunda persoa de perfecto era un latín *-s t i*. En galego consérvase como *-ste* (*cantaste, colleste, partiste*) nunha pequena zona nos concellos de A Guardia e Tomiño; como *-stes* (*ti cantastes, collestes, partistes*) nunha franxa estreita entre Camariñas e Sanxenxo ó longo das Rías Baixas; como *-ches* (*cantaches, colliches, partiches*) en case todo o resto da Coruña e Pontevedra, así como na parte occidental de Ourense e SO de Lugo; e como *-che* no resto de Lugo e Ourense. Estas formas con *-s t i* palatalizado xa aparecen documentadas no século XIII, aínda co *s* sen asimilar ó *ch*: *fezische, quisische*, etc.

Aínda que todas elas son formas xeradas polo propio galego, a escolla (feita xa realmente por toda a tradición literaria moderna) non ofrece dúbidas en favor das maioritarias *-che* e *-ches*. Postos aínda a seleccionar unha forma única, debemos inclinarnos en favor de *-ches*, porque é (polo menos demográfica e literariamente) a maioritaria. Outro argumento, aínda, en favor da forma *-ches* é o seguinte: na área de *-che* (*cantache*, etc.) a éncise dos pronomes de terceira persoa non é, normalmente, a esperada (*cantácheo* ou *cantacho*), senón a que supón unha forma verbal acabada en *-s* (*cantáchelo*). Isto indica que a área de *cantaches* (apoiada pola analoxía con *cántalo, cantábalo, cantáralo, cantaralo, cántelo, cantáselo*) está gañando terreo a expensas da outra.

Colliches. Como vocal tónica na segunda persoa dos perfectos fracos dos verbos da terceira hai sempre *-i-* (*partiches*). Nos da segunda pode aparecer *-i-* (*colliches*) ou *-é-* (*colleches*). Xeograficamente aparece *colliches*, e variantes, nunha extensa área que abarca integramente as provincias de Lugo e Ourense e a metade oriental das da Coruña e Pontevedra (o límite vai de N a S ó longo dunha liña que parte de Mesoiro —concello da Coruña— e vai dar a Salvaterra de Miño). A pequena área restante usa *colleches* e variantes.

Na lingua antiga estas formas tiñan *-i-*: *concebiste, prometiste, cometiste, falecische, rompishi, tollische*, etc. Mesmo os perfectos fortes, que hoxe teñen *-é-* en case toda Galicia, tamén se rexistran no galego medieval moi frecuentemente con *-i-*: *creviste* 'criches', *diste, dissisti, feziste* ou *fezische*, etc.

Con estes datos de carácter cronolóxico resulta claro que as formas minoritarias con *-e-* (*colleste(s)* ou *colleche(s)*) son as innovadoras fronte ás que tiñan *-i-* (*colliste(s)* e *colliche(s)*). Estas son, xa que logo, lexitimamente galegas: a desinencia latina *-i s t i* resólvese conforme ás leis fonéticas do galego en *-iste* e *-iche*. A presenza de *-é-* [e] (*comeste(s), comeche(s)*), xustifícase por unha extensión analóxica a partir de *comemos, comestes, comeron, comera, comese...*, que teñen *-é-* etimolóxico.

O ser unha forma tradicional e ocupar unha área máis extensa determina a escolla a favor de *comiches* fronte a *comeches*.

Colleu, partiu. A desinencia da terceira persoa dos perfectos fracos da segunda conxugación é (*coll*)-*eu* ou (*coll*)-*iu*, con variantes ás que se fará referencias máis abaixo; *-iu* aparece ó N dunha liña que faga algo de comba para abaixo e que una Laracha con Muros; *-eu* aparece no resto do territorio galego.

Na terceira conjugación danse as mesmas desinencias pero coa seguinte distribución xeográfica: *partiu* aparece na mesma área da prov. da Coruña en que se di *colliu*, e volve aparecer, con solución de continuidade, en todo o L e S de Lugo, case todo Ourense e na metade S de Pontevedra. Entremedias das dúas áreas de *partiu*, en sentido transversal de NL a SO, hai unha franxa de *parteu*.

Resumindo: a metade NO de Galicia neutraliza as conjugacións 2ª e 3ª nesta persoa dos perfectos fracos, (a) unhas veces a expensas da 2ª (*colliu* = *partiu*) e (b) outras veces a expensas da 3ª (*parteu* = *colleu*). A outra metade mantén etimoloxicamente diferentes os dous paradigmas: *colleu/partiu*.

Aínda que estes sincretismos son xa antigos (hai exemplos de *parteu* e de *comiu* no galego medieval), débese dar preferencia ás formas conservadoras, que ademais de seren maioritarias na tradición escrita moderna, están representadas na fala actual en territorios compactos e extensos. A estas razóns debe sumarse o feito de que este paradigma permite diferencia-las desinencias de *colleu* e *partiu*.

Outro problema é o referido ó -u final. Nos verbos da primeira non aparece senón -u (*cantou*), pronunciado como semivocal. Pero nos verbos da segunda e da terceira, tanto nas zonas onde hai sincretismo coma nas outras, pode aparecer -o na fala actual (*colleo*, *partío*), pronunciado como sílaba. Estas formas acabadas en -o rexístranse xa en textos do século XIII (*dormío*, *meteo*), pero son raras fronte ás acabadas en -u, que son as etimolóxicas. A innovación de substituír -u (asilábico) por -o (silábico) debe ter orixe nunha propagación analóxica que parte dos perfectos fortes (ant. *disso*, *estevo*, *fezo*, *podo*, etc) onde o -o, por ir precedido de consoante, é núcleo de sílaba.

Tendo en conta que -o é innovación e que aínda hoxe non abarca senón áreas xeográficas moi restrinxidas, adóptase como normativa a forma que ten a desinencia u, que xa vén sendo usual na tradición literaria. Desta maneira mantense, ademais, un sistema simétrico: *comeu* e *partiu* = *cantou*.

Andastes, *collestes*, *partistes*. Na segunda persoa do plural dos perfectos a desinencia máis común en todo o galego actual é -stes (*cantastes*, *collestes*, *partistes*). Ó lado desta, en zonas compactas pero discontinuas, na Galicia occidental, aparece unha forma hipercharacterizada con dous morfemas de segunda persoa de plural: -stes (do perfecto) e -des (dos outros tempos): *cantástedes*, *colléstedes*, *partístedes*. Estes resultados aparecen arredor da ría da Arousa, na zona de Fisterra e entre Pontedeume e Ortigueira. Noutra zona, tamén compacta, arredor de Laxe, aparece unha forma (*vós eantaches*, etc.), na que hai sincretismo entre a 2ª de singular e de plural (como en *cantaras*, etc.). Esporadicamente aparece tamén *cantáchedes*, etc. (que é unha suma de *cantaches* con *cantades*). Todas son formas xeradas espontaneamente polo propio galego. Neste caso o criterio de área maior é suficiente para a escolla a favor de *cantastes*, etc.; é ademais a forma que se corresponde co galego antigo e a que deriva directamente da latina -stis.

Futuro de subxuntivo. É un tempo desaparecido da fala viva. Hoxe mantense fosilizado en refráns e fórmulas. Esporadicamente pode ser usado en determinado tipo de rexistros lingüísticos; esa é a razón de o incluirmos no paradigma dos tempos. Cómpre non esquecer que, ó se tratar dun tempo que carece de soporte na fala viva, o seu valor dentro do sistema dos tempos ten que ser aprendido na gramática; doutra maneira pódese utilizar de forma ultracorrecta.

16.2. Observacións

16.2.1. Hai algunhas alteracións gráficas reguladas polas leis de distribución de grafemas expostas en 1.2 e 1.3: *c/qu*, *g/gu* e *z/c* alternan na raíz ortográfica do verbo segundo que a vocal que siga sexa *a*, *o* ou *e*, *i* respectivamente:

- (*sacar*) *saco*, *sacas/saque*,
- (*verquer*) *verco*, *verca/verque*, *verquía*,
- (*segar*) *sego*, *segas/segue*,
- (*erguer*) *ergo*, *erga/ergue*, *erguía*,
- (*cazar*) *cazo*, *cazas/cace*,
- (*cocer*) *cozo*, *coza/coce*, *cocía*.

16.2.2. A primeira persoa de plural perde o *-s* cando leva enclítico o pronome *nos*: *vémonos*.

Cando unha forma verbal rematada en *-s* ou en *-r* vai seguida polos pronomes ou artigos *lo*, *la*, *los*, *las*, elimínanse, por asimilación total, o *-s* e o *-r*: *cantar lo* > *cantalo*, *cantas la* > *cántala*; *ver lo río* > *ve-lo río*.

Cando a forma verbal remata en *-n* os pronomes e artigos *lo*, *la*, *los*, *las* convertéronse en *no*, *na*, *nos*, *nas*, e a secuencia *nn* simplificouse: *comeron las* > *coméronnas* > *coméronas* (cfr. 13.1).

Esta última asimilación é tamén a que se dá cando o pronome *lo*, *la*, *los*, *las* vai detrás de *quen*, *ben*, *nin*, *non*, *sen*, *tamén*, *alguén*, *ninguén* ou cando o artigo vai detrás dunha forma verbal acabada en *-n*: *¿quen o quere?*, *non o quero*, *alí vén o gaitero*. A articulación alveolar do *n* manifesta isto claramente: [kéno ké r e/ nõno ké r o / alí béno ʝajtéjro]. A grafía habitual non dá conta da asimilación nestes casos, aínda que non faltan grafías espontáneas que representan a pronunciación alveolar do *n*: *non-o quero*, *no-no quero* ou *nono quero*.

Grafías arbitrarias do tipo *comeron-no* obrigan a unha pronunciación [koméronno], que representa unha fase da fala totalmente superada. A súa reintrodución na escritura só se explica por adopción do sistema fonético e morfolóxico do portugués, moi diferente neste punto ó do galego, xa que aquel idioma mantén a nasalidade vocálica.

16.2.3. Os verbos en *-cer* (menos *facer* e derivados) e en *-cir* (menos *dicir* e derivados) son completamente regulares (a menos que teñan algunha alternancia vocálica da que se falará máis adiante en 16.2.5). Por exemplo:

OBEDECER

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
obedezo obedece obedece obedecemos obedece obedecen	obedecía obedecías obedecía obedecíamos obedeciades obedecían	obedecín obedeciches obedeceu obedecemos obedece obedeceron	obedecera obedeceras obedecera obedeceramos obedecerades obedeceran	obedecerei obedecerás obedecerá obedeceremos obedeceredes obedecerán	obedecería obedecerías obedecería obedeceríamos obedeceríades obedecerían
SUBXUNTIVO			IMPERAT.	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
obedeza obedeza obedeza obedeza obedeza obedeza	obedecese obedecese obedecese obedecese obedecese obedecese	obedecer obedeceres obedecer obedecermos obedecerdes obedeceren	obedece obedecede	obedecer obedeceres obedecer obedecermos obedecerdes obedeceren	obedecer XER. obedecendo PART. obedecido

TRADUCIR

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
traduzo traduces traduce traducimos traducides traducen	traducía traducías traducía traducíamos traduciades traducían	traducín traduciches traduciu traducimos traducistes traduciron	traducira traduciras traducira traduciramos traducirades traduciran	traducirei traducirás traducirá traduciremos traduciredes traducirán	traduciría traducirías traduciría traduciríamos traduciríades traducirían

SUBXUNTIVO			IMPERAT.	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
traduza	traducise	traducir	traduce	traducir	traducir
traduzas	traducises	traducires		traducires	XER.
traduza	traducise	traducir	traducide	traducir	traducindo
traduzamos	traducisemos	traducirmos		traducirmos	PART.
traduzades	traducisedes	traducirdes		traducirdes	
traduzan	traducisen	traduciren		traduciren	traducido

Traduce, traduz. É sabido que calquera *-e* final átono (< -Ē, -Ī) tras *l, r, s, z, n* desaparece, conforme ás leis fonéticas do galego (*mal, cantar, lugués, cruz, can*). Pero tras das outras consoantes o galego non enmudeceu o *-e* (*golpe, sebe, pote, parede, duque, sangue, etc.*; mesmo *r, l*, agrupados, preservaron o *-e*: *libre, triple*). A lei da perda do *-e*, con todo, canceláase cando pode ter repercusións morfolóxicas; desta maneira evítase a anomalía de que o presente de subxuntivo de *cantar* sexa *cante, cantes, cante* e o de *calar* sexa **cal, cales, *cal*. Nótese que no futuro de subxuntivo o *-e*, aínda sendo morfema, desaparece sempre porque non se dá a circunstancia de que vaia precedido unhas veces por consoantes tolerables en posición final e outras precedido por consoantes non tolerables; precede sempre *-r*, por iso a caída do *-e* é xeral, sen excepcións: *souber, souberes, souber; tiver, tiveres, tiver; cantar, cantares, cantar*.

En contra da lei morfolóxica de conservación de *-e*, que acabamos de mencionar, en galego antigo había algunhas formas verbais en que o *-e* desaparecía case por regra; ocorría isto tras *z* [dz], nos verbos acabados en *-zer, zir* (< *voc. + c ĩ r e; voc. + c ĩ r e*): *faz, jaz, praz, diz, aduz, nuz*. Tamén pasaba isto con *fiz* (< *f ĩ c ĩ*). Carecemos de noticias de se se podía tamén dicir *coz* (de *cozer*) e *luz* (de *luzir*). En cambio tras *c* [ts] o *-e* non desaparecía nunca (*vence, torce, nace, coñoce*, antes *nasce, coñoesce*, etc.), porque a súa falta daría lugar a un grupo consonántico insólito: **torç* [t ʒ rts], **naç* [n áts] (antes [n ásts]). Desta maneira quedou establecida unha distribución complementaria entre os verbos con raíz rematada en consoante africada alveolar: *e* tras [ts] e \emptyset tras [dz], debido a que se mantén a correlación de sonoridade: *coñoce / aduz*. Esta distribución é a que aínda con carácter bastante sistemático se mantén en portugués (aínda que o [ts] pasase a [s] e o [dz] a [z]: *agradece / faz*). É digno de ser notado o paralelismo con *disse / quis*). De todas maneiras hai vacilacións mesmo no portugués normativo, pero sempre con tendencia a recupera-lo *-e*: imperativo *diz* ou *dize, faz* ou *faze, conduz* ou *conduze*.

En galego, coa confluencia /ts/ - /dz/ en /θ/ (ou /s/) desapareceu a condición que gobernaba aquela distribución complementaria e repúxose o *-e* de modo constante, cousa que non é casual, dado que a neutralización se resolveu precisamente en favor da consoante xorda, é dicir, da que esixía constantemente *-e*.

Debe usarse, por tanto, *prace, xace, aduce, conduce, reduce*, etc. Tan inxustificadamente resulta escribir *conduz* como resultaría escribir *naz*.

Para a sorte de *diz, faz e fiz* véxase máis abaixo *dicir* (16.3.5) e *facer* (16.3.8). *Nuzir* perdeuse.

No galego antigo había tamén outro caso de perda case sistemática de *-e*: a que se producía nos verbos rematados en *-ler* (*valer*) e *-rer* (*querer*): *val, quer*. De todas maneiras xa en textos antigos aparecen *vale* e *quere* co *-e* recuperado. Na fala actual, aínda que é posible documentar *val* e *quer*, son formas xa moi minoritarias; o propio portugués xa optou de modo definitivo por *vale* como forma normativa única; en canto á outra forma mantén vacilación: *quere* cando leva enclítico un pronomes de terceira persoa (*quere-o*), *quer* no resto dos casos. Normativamente as únicas formas aceptables en galego son *vale* e *quere*.

A forma antiga *quer* quedou fosilizada como conxunción disxuntiva.

16.2.4. Verbos con radical acabado en vocal.

16.2.4.1. Son completamente regulares os acabados en *-ear, -oar*:

NOMEAR

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
nomeo	nomeaba	nomeei	nomeara	nomearei	nomearía
nomeas	nomeabas	nomeaches	nomearas	nomearás	nomearías
nomea	nomeaba	nomeou	nomeara	nomeará	nomearía
nomeamos	nomeabamos	nomeamos	nomearamos	nomearemos	nomeariamos
nomeades	nomeabades	nomeastes	nomearades	nomearedes	nomeariades
nomean	nomeaban	nomearon	nomearan	nomearán	nomearían
SUBXUNTIVO			IMPERAT.	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
nomee	nomease	nomear	nomea	nomear	nomear
nomees	nomeases	nomeares		nomeares	XER.
nomee	nomease	nomear	nomeade	nomear	nomeando
nomeemos	nomeasemos	nomearmos		nomearmos	PART.
nomeedes	nomeasedes	nomeardes		nomeardes	nomeado
nomeen	nomeasen	nomearen		nomearen	

AMONTOAR

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
amontoo	amontoaba	amontoei	amontoara	amontoarei	amontoaría
amontoas	amontoabas	amontoaches	amontoaras	amontoarás	amontoarías
amontoa	amontoaba	amontooou	amontoara	amontoará	amontoaría
amontoamos	amontoabamos	amontoamos	amontoaramos	amontoaremos	amontoariamos
amontoades	amontoabades	amontoastes	amontoarades	amontoaredes	amontoariades
amontoan	amontoaban	amontoaron	amontoaran	amontoarán	amontoarían

SUBXUNTIVO			IMPERAT.	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
amontoe	amontoase	amontoar	amontoa amontoade	amontoar	amontoar
amontoes	amontoases	amontoares		amontoares	XER.
amontoe	amontoase	amontoar		amontoar	amontoando
amontoemos	amontoasemos	amontoarmos		amontoarmos	PART. amontoado
amontoedes	amontoasedes	amontoardes		amontoardes	
amontoen	amontoasen	amontoaren		amontoaren	

16.2.4.2. Entre os acabados en *-iar*, *-uar*, aínda que regulares sempre, cómpre distinguir entre a) aqueles en que *ia*, *io*, *ie* ou *ua*, *uo*, *ue* é sempre ditongo (*cambio*, *cambia*, *cambie*; *minguo*, *mingua*, *mingüe*) e b) os que teñen aquelas secuencias conservadas como hiato (*afío*, *afia*, *afie*, e mesmo *a-fi-ar*, ou *acentúo*, *acentúa*, *acentúe*).

a) CAMBIAR

PRES. IND.	PRES. SUBX.	IMP.
cambio	cambie	
cambias	cambies	cambia
cambia	cambie	
—	—	—
—	—	—
cambian	cambien	

b) AFIAR

PRES. IND.	PRES. SUBX.	IMP.
afío	affe	
afías	affes	affa
affa	affe	
—	—	—
—	—	—
affan	affen	

No resto do paradigma non hai diferenza acentual, pero foneticamente as secuencias *-ia-*, *-ie-* pronúncianse como ditongo nos verbos do primeiro tipo (*cam-bia-mos*, *cam-bia-des*, *cam-bia-ba*, *cam-bie-des*, *cam-bia-rei*, *cam-biar*, etc.) e como hiatos (aínda que átonos) nos do segundo tipo (*a-fi-a-mos*, *a-fi-a-ba*, *a-fi-a-rei*, *a-fi-ar*).

Os do tipo a) constitúen o grupo maioritario; son, nomeadamente, os que se corresponden con sustantivos en *-ío*, *-ía*: *cambiar*, *agraciar*, *apreciar*, *oficiar*, *viciar*, etc. (cf. os sustantivos correspondentes: *cambio*, *gracia*, *precio*, *oficio*, *vicio*, etc.).

Os do tipo b) son menos abundantes; correspóndense case sempre cos sustantivos en *-ío*, *-ía*: *asubiar*, *rociar*, *adiar*, *fiar*, *confiar*, *vixiar*, *chiar*, *liar*, *miar*, *agoniar*, *espiar*, *variar*, *arrefriar*, *guiar*, *aviar*, xunto con outros membros da mesma familia léxica (*desconfiar*, *porfiar*, *desafiar*, etc.) (cfr. os sustantivos *asubío*, *rocío*, *día*, *fío*, *vixía*, *chío*, *lío*, *agonía*, *espía*, *frío*, *guía*, etc.).

Tamén hai algún que vacila entre os dous grupos: *ansio* / *ansío*.

Na fala viva dáse algunha transferencia dos verbos en *-iar* (do tipo *cambiar*) para os verbos en *-ear* (Vid. 16.2.4.1); non é infrecuente sentir *cambeo*, *cambeas*, *cambea*, etc., ó lado de *cambio*, *cambias*, *cambia*, etc. Desde un punto de vista normativo é preferible manter separados *-iar*/*-ear*, conforme á tradición. Advértase que os verbos en *-iar* (do tipo *cambiar*) xeran sustantivos en *-ío* (*cambio*), os verbos en *-ear* sustantivos en *-eo* (*troulear*, *trouleo*). A inexistencia dun sustantivo **cambeo* é suficiente para facer menos aceptables *cambeo*, *cambeas*, *cambea*, etc. do que *cambio*, *cambias*, *cambia*, etc.

16.2.4.3. Verbos acabados en *-aer*, *-oer*, *-aír*, *-oír*.

Caer (*decaer*, *recaer*), *choer*, *doer* (*condoer*), *moer* (*remoer*), *proer*, *roer* (*corroer*) e os derivados de *traer* (*atraer*, *distraer*...), *saír* (*sobresaír*), *oír* (*desoír*, *entreoír*), etc. son regulares, pero intercalan un *-i-* sen valor morfolóxico entre a raíz e a desinencia, cando esta empeza por *o* ou por *a*.

CAER

PRES. IND.	IMPERF.	PERF.	PRES. SUBX.	IMP.
caio	caía	caín	caia	
caes	caías	caíches	caias	cae
cae	caía	caeu	caia	
caemos	caíamos	caemos	caíamos	caede
caedes	caíades	caestes	caíades	
caen	caían	caeron	caian	

MOER

PRES. IND.	IMPERF.	PERF.	PRES. SUBX.	IMP.
moio	moía	moín	moia	
moes	moías	moíches	moias	moe
moe	moía	moeu	moia	
moemos	moíamos	moemos	moíamos	
moedes	moíades	moestes	moíades	moede
moen	moían	moeron	moian	

PRES. IND.	IMPERF.	PERF.	PRES. SUBX.	IMP.
saio	saía	saín	saia	
saes	saías	saíches	saias	sae
sae	saía	saíu	saia	
saímos	saíamos	saímos	saiamos	
saídes	saíades	saístes	saiades	saíde
saen	saían	saíron	saian	

Traer, pero non os seus derivados, ten outras irregularidades que se verán en 16.3.25.

Caer, caír. Na lingua moderna din *caer* as provincias da Coruña e Lugo e zonas grandes de Pontevedra e Ourense. Din *caír* o resto de Pontevedra e Ourense e puntos illados de Lugo. No galego medieval practicamente era descoñecida outra forma que non fose *caer*. Os verbos en *-aer* e *-aír* tiñan en común algunhas formas: *caía* = *saía*, *caí(n)* = *saí(n)*, *caio* = *saio*, *caia* = *saia*, etc. Destas formas comúns resultou a nivelación analóxica *caír* = *saír*. Pero tendo en conta a maior tradición de *caer* e a maior extensión na fala actual, débese escoller esta forma como normativa.

Caes, cae, caen. En xeral, as formas do tipo *caes*, *cae*, *caen* mantéñense como [kás], [káe], [káen], aínda que exista unha tendencia, segundo as zonas, a pronunciacións ou [kájs], [káj], [kájŋ] (zona oriental), ou [kás], [káj], [kájŋ] (noutras zonas); de todos modos, estas pronunciacións [kájs], [kás], etc. conviven sempre coas formas plenas (*caes*, *cae*, *caen*).

Foneticamente cabería esperar unicamente pronunciacións do tipo [kájs] (zona oriental) / [kás] (resto de Galicia), paralelas a *animais* / *animás*, *ladrois* / *ladrós*, *ladróns*. Pero contra esta tendencia fonética disgregadora hai o freo reconstructor da morfoloxía. Se *-es*, *-e*, *-en* son a marca de número e persoa non é económico morfoloxicamente facer deles dous tipos de alomorfos [e], [es], [eŋ] tras consoante (*bebes*, *bebe*, *beben*) e [js], [j], [jŋ] ou [φs], [j], [φŋ] tras vocal ([m'js], [m'j], [m'jŋ] ou [m'ós], [m'ó], [m'ón]). Advirtase tamén que esta mesma explicación xustifica a persistencia do *-e* tanto en portugués coma en galego no presente de subxuntivo dos verbos en *-oar*: *amontoe*, *amontoes*, *amontoen*; neste caso o *o* é pechado, pero isto é irrelevante. Podemos observar que o *-e* se interpreta como [e] e non como [j] porque a éncise do pronome non esixe o alomorfo *no*, *na*, *nos*, *nas* como ocorre cando a terminación do verbo é real-

mente un ditongo: *seino, hainas, leveinos, moeunas, etc.*, pero *el móeo, el remóea* (e non **moino, *remoina*).

Estas mesmas consideracións referentes a *-es, -e, -en* son aplicables ós verbos en *-air, (-)oir* e *-uir*, dos que se fala máis abaixo.

Moio, moia, etc. Presentan tamén unha mostra de solidariedade morfolóxica. De *molo* e *cadam* esperaríamos *mó* (cf. *faseolu > freixolo > freixó*) e **cá* (cf. *hebdomada > ant. domá*). Para manter regulares as formas conservouse o hiato (*moo, *caa*) e mesmo se reforzou cun *-i-*, que axuda a marca-la fronteira silábica: *moio, caia*. Este *-i-* extendeuse despois a outras persoas, mesmo cando non separaba vocais idénticas, para evitar irregularizar novamente o verbo; así, conforme a *caia* fíxose *caio* e conforme a *moio* fíxose *moia*. (No caso de *caia*, *caio* o *-i-* pode xustificarse tamén mediante un hipotético **c a d e a m, *c a d e o*, se temos en conta que *cadēre* pasou a **cadēre* en época moi antiga). Hoxe *caio, caia*, etc. son formas únicas en toda Galicia; *moio* e *moia* (frente a *moo, moa*) son maioritarias. Esta é a razón pola que se escollen as formas con *-i-*.

Sairei (Vid. 16.3.1, nota *caberei*).

16.2.4.4. Verbos en *-uir*: *-tribuír* (*atribuír, contribuír...*), *imbuír, inmiscuír, argüír, -cluír* (*concluír, recluír...*), *fluír* e derivados, *diluír, -struír* (*construír, destruír...*), *estatuír, -stituír* (*destituír, restituír, etc.*). Son regulares:

INCLUÍR

PRES. IND.	IMPERF.	PRES. SUBX.	IMP.
inclúo	incluía	inclúa	
inclúes	incluías	inclúas	inclúe
inclúe	incluía	inclúa	
incluímos	incluíamos	incluamos	
incluídes	incluíades	incluades	incluíde
inclúen	inclúan	inclúan	

Inclúes, inclúe, inclúen. Para a xustificación de *-es, -e, -en* véxanse os argumentos expostos en 16.2.4.3 a propósito de *caes, cae, caen*. Obviamente, nestes verbos non ten por que aparecer ningún *-i-* antihíatico como o de *moio* ou *caia*, porque a distancia entre *u* (última vocal do radical) e as vocais da desinen-

cia *-o*, *-e* e *-a* é tan grande que non hai crase posible e a fronteira silábica está perfectamente marcada pola diferente articulación dos dous fonemas *u/o*, *u/e*, *u/a*.

Estes verbos en *-uir*, igual cós que veremos máis adiante en 16.2.5.2, non admiten en galego alternancia do timbre vocálico na raíz (son descoñecidas en galego formas como **constroes*, **constroe*, **constroen* e menos aínda **constrois*, **constroi*, **constroin*).

16.2.4.5. Os verbos en *-er* (< *-eer*) e *-ir* (< *-iir*), como *crer*, *describir*; *ler*, *reler*, *trasler*; *sobreser* e *rir*, *sorrir*, son regulares. De todas maneiras, cómpre ter en conta algúns encontros vocálicos que na fala e na escritura (xa desde a época medieval) se resolven en contracción. Estes encontros son os seguintes: *-eé-* > *é* (ex.: *leer* > *ler*), *-ée-* > *-é-* (*lees* > *les*), *-eí-* > *-í-* (*leía* > *lía*), *-ei-* > *-i-* (*leíamos* > *liamos*), *-íe-* > *-í-* (*ríes* > *ris*), *-ií-* > *-í-* (*riíches* > *riches*), *-iï-* > *-i-* (*riíamos* > *riamos*).

LER

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
leo	lía	lin	lera	lerei	lería
les	lías	liches	leras	lerás	lerías
le	lía	leu	lera	lerá	lería
lemos	liamos	lemos	leramos	leremos	leríamos
ledes	liades	lestes	lerades	leredes	leriades
len	lían	leron	leran	lerán	lerían
SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
lea	lese	ler	le lede leren	ler	ler
leas	leses	leres		leres	XER.
lea	lese	ler		ler	lendo
leamos	lesemos	lermos		lermos	PART.
leades	lesedes	lerdes		lerdes	
lean	lesen	leren		leren	lido

RIR

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
río	ría	riu	rira	rirei	riría
ris	rías	riches	riras	rirás	rirífas
ri	ría	riu	rira	rirá	riría
rimos	riamos	rimos	riramos	riremos	riríamos
rides	riades	ristes	rirades	riredes	riríades
rin	rían	riron	riran	rirán	rirían

SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
ría	rise	rir	ri	rir	rir
rías	rises	rires		rirés	XER.
ría	rise	rir		rir	rindo
riamos	risemos	ririmos	ride	ririmos	PART.
riades	risedes	rirides		rirides	rido
rían	risen	rirén		rirén	

Para *ver* e derivados, que en parte da súa conxugación habería que incluír neste apartado, véxase 16.3.27.

As secuencias *-eo*, *-ea*, *-eas*, *-ean* nos verbos non xeran un iode antihiático polas mesmas razóns vistas para os sustantivos e adxectivos en 8.8 e 8.9.

16.2.5. Alternancias vocálicas no radical do verbo.

16.2.5.1. Os verbos en *-er* que teñen *-e-*, *-o-* como últimas vocais do lexema, sométenas a unha alternancia [é]/[é], [j]/[ó], cando son tónicas, segundo a seguinte distribución: [é], [j] na 2ª, 3ª persoas de singular e na 3ª de plural do presente de indicativo; [é], [ó] no resto. En posición átona son sempre pechadas.

BEBER

COMER

PRES. IND.	PRES. SUBX.	IMP.	PRES. IND.	PRES. SUBX.	IMP.
bebo [é]	beba [é]		como [ó]	coma [ó]	
bebes [é]	bebas [é]	bebe [é]	comes [ʒ]	comas [ó]	come [ó]
bebe [é]	beba [é]		come [ʒ]	coma [ó]	
—	—	—	—	—	—
—	—		—	—	
beben [é]	beban [é]		comen [ʒ]	coman [ó]	

Quedan excluídos desta alternancia no presente de indicativo outra serie de verbos que por razóns históricas teñen vocalismo radical tónico, ou sempre aberto ([e]: *querer, quecer, esquecer*; [ɔ]: *poder*), ou sempre pechado ([e]: *deber, crer, ler, e*, en parte de Galicia, tamén os verbos rematados en *-cer: agradecer*, etc.).

Esta alternancia non ten repercusións gráficas. Unicamente as pode ter cando, por razóns de clareza, queiramos diferenciar parellas homógrafas: (*el*) *cóme* / *come* (*ti*). Neste caso acentuarase graficamente a palabra en que aparece a vocal aberta.

16.2.5.2. Alternancias vocálicas nos verbos en *-ir*. A maioría dos verbos da terceira conxugación manteñen inalterada a última vocal ó longo de todo o paradigma. Ocorre isto, sen excepción ningunha, cando é *a* (*partir, invadir, sobresaír, persuadir* etc.) ou cando é *i* (*funxir, incidir, dividir, transmitir, vivir, corrixir*, etc.). Para o modelo de paradigma véxase *partir* en 16.1.

16.2.5.2.1. Os verbos que teñen *e* como vocal final do lexema no infinitivo (*advertir, servir*, etc.) poden presentar dous tipos de alternancia:

a) Hai un grupo que troca o *e* en *i* nas formas do presente de indicativo e imperativo en que a raíz é tónica e, ademais, en todo o presente de subxuntivo:

ADVERTIR

PRES. IND.	PRES. SUBX.	IMP.
advirto	advirta	
advirtes	advirtas	advirte
advirte	advirta	
advertimos	advirtamos	
advertides	advirtades	advertide
advirten	advirtan	

Conforme ó modelo anterior conxúganse os seguintes verbos: *adherir*; *advertir*, *divertir*; *agredir*, *transgredir*; *conferir*, *diferir*, *inferir*, *preferir*, *proferir*, *referir*, *transferir*; *competir*, *repetir*; *concernir*, *discernir*; (*d*)*espir*; *dixerir*, *inxerir*, *suxerir*; *inserir*; *medir*; *pedir* e derivados; *vestir*, *investir*, *revestir*.

b) Hai outro grupo que presenta unha variación triple no vocalismo da raíz: en posición átona sempre *e* [e]; en posición tónica hai *e* [é] nas persoas 2ª, 3ª singular e 3ª de plural do presente de indicativo e *i* na persoa 1ª do presente de indicativo, na 2ª do imperativo e en todo o presente de subxuntivo.

SERVIR

PRES. IND.	PRES. SUBX.	IMP.
sirvo	sirva	
serves [e]	sirvas	sirve
serve [e]	sirva	
servimos [e]	servamos	
servides [e]	servades	servide
serven [e]	servan	

O mesmo paradigma é o dos verbos *ferir*, *mentir*, *sentir*, *seguir* e derivados e compostos destes verbos: *malferir*; *desmentir*; *asentir*, *consentir*, *resentir*, *conseguir*, *perseguir* e *proseguir* (advértase que *conferir*, etc. non son derivados de *ferir*, senón que se remontan á base culta latina -ferre).

Sirve ti. O portugués ten nesta persoa do imperativo o mesmo vocalismo radical cás formas ríxotónicas do presente de indicativo; ó contrario do galego usa *serve tu* [ε], con solución homóloga á que segue nos verbos da segunda: *bebe tu* [ε]. Tanto para un tipo de verbos coma para o outro, o galego e o portugués son coherentes, aínda que con solucións específicas en cada lingua: se o portugués ten no imperativo, como se dixo, o mesmo vocalismo ca no presente de indicativo (*ele corre* [ɔ], *corre tu* [ɔ]; *ele segue* [ε], *segue tu* [ε]), o galego ten no imperativo, como se dixo, o mesmo vocalismo ca no presente de subxuntivo (*corra vostede* [o], *corre ti* [o]; *siga vostede*, *sigue ti*).

Seguir, *advertir* e *repeler*. Os verbos deste grupo tenden a elimina-la triple alternancia e a incorporarse ó modelo do grupo anterior (*advirto*), máis regular morfoloxicamente. En realidade, o paradigma dado para *servir* e similares é o histórico, pero ten xa escaso apoio na fala popular, na que se tende a utilizar *sirvo*, *sirves*, *sirve*, etc., segundo o modelo de *advertir*. Estas son regularizacións que non están motivadas por castelanismo, senón xeradas polo propio galego; malamente o castelán *mientes* pode xerar un galego *mintes*. Digamos de camiño que dobles do tipo *segues* / *sigues*, *serve* / *sirves*, etc. (o mesmo ca *dormes* / *durmes* etc., que veremos despois) tamén os houbo en portugués desde finais do s. XIV, pero foron posteriormente reducidos á única forma tradicional, *segues*, *serve* (*dormes*), etc.

Adóptase como normativa a variante con alternancia por se-la tradicional e porque está en harmonía cos verbos da segunda en -e... er, -o...er (16.2.5), que a manteñen constantemente, e mesmo cos verbos de terceira en -u...ir, que conservan moito máis viva na fala a alternancia tradicional (16.2.5.2.2).

Cómpre ter en conta que os verbos en -e... ir non patrimoniais (do tipo *advertir*) presentan problemas de adecuación a un modelo de paradigma. Realmente, o modelo tradicional destes verbos era o que practicaba a alternancia de tres membros ([i]/[e]/[ε]: *sirvo/servimos/serve*), con todo posterior xa a unha fase medieval en que a alternancia era só de dous membros ([e]/[ε]: *servio / serve*); pero os verbos cultos (*agredir*, *divertir*, *inferir*, *dixerir*, *competir*, etc.) encaixaban mal neste tipo de paradigma. Por esta razón se acudiu á creación dun paradigma novo que os tolerase mellor, cunha alternancia de dous membros só ([i]/[e]: *advirto*, *advirtes*, *advertimos*...). Pero aínda así a solución non é plenamente satisfactoria para tódolos verbos, de maneira que algúns deles tenden a mante-lo e constantemente (*sumerxo*, *sumerxes*, *sumerxe*; *sumerxa*, etc.); desta forma resultaría que os verbos deste tipo terían unha conxugación mixta: serían da segunda as formas ríxotónicas do presente de indicativo e do imperativo (*sumerxo*, *sumerxes*, *sumerxe*, *sumerxen*; *sumerxe ti*) e o presente de subxuntivo (*sumerxa*, *sumerxas*, etc.) e da terceira as formas arríxotónicas (*sumer-*

xir; *sumerximos*, *sumerxides*; *sumerxía*, etc.), pero isto é anormal tamén; e desta anormalidade téndese a saír por dous camiños: ou ben incorporando o verbo integramente á segunda (*compeler*, *expeler*, *impeler*, *propeler*, *repeler*; *emerxer*, *sumerxer*; *converxer*, *diverxer*) en contra da solución habitual, porque a segunda conxugación é improductiva desde hai séculos; ou ben conxugando este tipo de verbos defectivamente, prescindindo das formas rizotónicas do presente de indicativo e do presente de subxuntivo:

REPELIR

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
—	repelía	repelín	repelira	repelirei	repeliría
—	repelías	repeliches	repeliras	repelirás	repelirías
—	repelía	repeliu	repelira	repelirá	repeliría
repelimos	repeliamos	repelimos	repeliramos	repeliremos	repeliriamos
repelides	repeliades	repelistes	repelirades	repeliredes	repeliriades
—	repelían	repeliron	repeliran	repelirán	repelirían

SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
—	repelise	repelir	repele	repelir	repelir
—	repelises	repelires		repelires	XER.
—	repelise	repelir	repelide	repelir	repelindo
—	repeliseamos	repelirmos		repelirmos	PART.
—	repelisedes	repelirdes		repelirdes	
—	repelisen	repeliren		repeliren	repelido

Tanto esta posibilidade coma a de conxugalo regularmente como verbo da segunda son totalmente aceptables en galego.

16.2.5.2.2. Os verbos que teñen *u* como vocal final do lexema no infinitivo (*discutir*, *fuxir*, etc.) poden presentar dúas posibilidades de conxugación:

a) Hai verbos en *-u...ir* (*discutir*, etc.) que son completamente regulares e seguen o modelo de *partir* (vid. 16.1).

Son os seguintes (a maioría deles de procedencia culta): *argüír, aturdir, -cluír (concluír, excluír, incluír, recluír), -cumbir (incumbir, sucumbir...), cumprir, -cutir (discutir, percutir, repercutir...), curtir, derruír, diminuír, -ducir (aducir, conducir, deducir, inducir, reducir, seducir, traducir...), embutir, escapulir, esculpír, estatuír, gruñír, fluír* e derivados (*afluír, confluír, influír, refluír...*), *fulxir* (e *refulxir*), *-fundir (confundir, difundir, efundir, infundir, refundir), imbuír, inmiscuír, -ludir (aludir, eludir), -luír (abluír, diluír), muxir, nutrir* e derivados (*desnutrir, subnutrir*), *rustír, -stituír (constituír, destituír, instituír, prostituír, reconstituír, restituír, substituír), -struír (construír, destruír, instruír, obstruír, reconstruír...), sumir* e derivados (*asumir, consumir, presumir, resumir...*), *suprír, surtír, surxir* e derivados (*insurxir, resurxir*), *-tribuír (atribuír, contribuír, distribuír, retribuír), tupir* e derivados (*entupir, desentupir*), *unir* e derivados (*desunir, reunir*), *unxir, urxir, zurcir*.

b) Hai outro grupo de verbos en *-u...ír* (do tipo *fuxir*), menos numeroso, que presenta unha alternancia tradicional *u/o*: [ɔ] nas persoas 2ª, 3ª de singular e 3ª de plural do presente de indicativo, [u] no resto do paradigma:

FUXIR

PRES. IND.	PRES. SUBX.	IMP.
fuxo	fuxa	
foxes [ɔ]	fuxas	fuxe
foxe [ɔ]	fuxa	
fuximos	fuxamos	
fuxides	fuxades	fuxide
foxen [ɔ]	fuxan	

Conforme a este modelo conxúganse tamén os seguintes verbos: *bulir* (e *rebulir*), *cubrir* e derivados (*descubrir, encubrir, recubrir*), *-cudir (acudir, sacudir...), cumprir, cuspir, durmir, engulir, fundir, fuxir* e derivados (*subterfuxir, transfuxir*), *lucir* e derivados (*deslucir, entrelucir, relucir, translucir, tremelucir*), *mulir, muxir, pulir, pruír, ruxir, subir, sufrir, sumir, tusir, urdir, xunguir, xurdir*.

Cumprir, fundir. Advértase que estes verbos teñen cada un dúas acepcións ben diferenciadas: *cumprir* 'completar' e 'ser mester'; *fundir* 'derreter' e 'durar'. Só coas respectivas segundas acepcións teñen alternancia, aínda que non se usan senón nas terceiras persoas: *cómpre, còmpren, cumpría..., fonde, fonden, fundía...*

Fuxe ti. Para o timbre vocálico desta persoa do imperativo, tanto en galego coma en portugués, véxase o dito en 16.2.5.2.1 a propósito de *sirve ti*.

Fuxo, foxes. O sistema galego medieval separaba mellor có actual os verbos sen alternancia dos que a tiñan. En xeral, presentábanos os que en latín tiñan \ddot{O} - (*dormire*); despois incorporáronse os que tiñan \ddot{O} - ou \ddot{U} - (*cutere, bullire, coperire, conspuere, *ingullire, rugire, sufferre, tussire, surgere*); carecían normalmente de alternancia os que en latín tiñan \ddot{U} - (*lucere, ducere, etc.*). Modernamente, nos verbos patrimoniais mantense a situación medieval, coa excepción de *lucir*, que se incorpora ó grupo dos verbos con alternancia. Os verbos que entraron por vía culta adheríronse en bloque ó grupo dos que non tiñan alternancia, tanto se tiñan \ddot{U} - (*cumbere, fundere, urgere, etc.*) coma se tiñan \ddot{U} - (*ludere, nutrire, etc.*).

Actualmente hai unha tendencia a regularizalo paradigma dos verbos do tipo *fuxir*, mantendo como vocalismo radical sempre *u* (*fuxo, fuxes, fuxe, etc.*); esta tendencia é paralela á que tamén opera nos verbos do tipo *servir* (*sirvo, sirves, etc.*); con todo, a alternancia nos verbos do tipo *fuxir* mantén maior vitalidade ca nos do tipo *servir*. Para a escolla como normativo do paradigma con alternancia véxase o dito en 16.2.5.2.1, nota *seguir, advertir e repeler*.

Durmir, dormir. Advértase a seguinte falta de paralelismo: os verbos que teñen vocal palatal como última vocal do radical nas formas arrizotónicas, manteñen aínda sen vacilacións o timbre etimolóxico, sexa *e* (*advertir, servir*) ou *i* (*dividir*). Polo contrario, os verbos que no galego antigo tiñan *o* no radical mudárono en *u* nas formas arrizotónicas. Desta maneira os antigos *bolir, acodir, roxir, foxir, conspir, somir, sobir, sortir, polir, tosir, dormir, etc.* (igual que moitas palabras que tiñan a secuencia *-o...i*: *sotil, Loís, moiño, resocitar, roindade...*), harmonizáronse en *-u...i*: *bulir, -cudir, etc.* Este cambio (e ás veces inverso: *lucir > locir, fundir > fondir*) é xa antigo no idioma e hoxe está practicamente concluído. En portugués, en posición pretónica as vocais da serie velar neutralízanse en [u], de maneira que se pronuncia igual o *u* de *bulir* có *o* de *dormir*. O escribiren *acudir, bulir, cuspir, fugir, subir, etc.* frente a *cobrir, dormir, engolir, tossir, etc.*, é unha incoherencia gráfica sen ningún apoio fonético nin etimolóxico. En galego, só *durmir* admite aínda a forma *-o...ir*: *dormir, dormimos, dormía*, quizais apoiada en *adormecer* ou quizais favorecida polo castelán.

Sufrir, sofrer; tusir, toser. A alternancia coopera tamén ó sincretismo entre a segunda e a terceira conxugacións (*dormes, dorme, dormen* [>], *comes, come, comen* [>]). Estas formas comúns provocan ás veces intercambios nas dúas direccións: os orixinais *sofrer* e *tusir* admiten tamén as variantes alternativas *sufrir* e *toser*. *Tusir* e *sufrir* son hoxe as formas máis extendidas; por esta razón deben ser preferidas ás outras.

16.2.6. Productividade da segunda e terceira conxugacións.

Mantéñense como verbos da segunda (en contraste co castelán) *encher, erguer, espaxer, fender, ferver, premer, render, rexer, toller, xemer*. Tamén se conservan como verbos da segunda os derivados de *bater (abater, combater, debater, embater, rebater), correr (concorrer, decorrer, discorrer, escorrer, incorrer, ocorrer, percorrer, recorrer, socorrer, transcorrer), romper (corromper, interromper, irromper, prorromper)* e *verter (converter, perverter, reverter, subverter; pero advertir e divertir)*. Para *caer* e *traer* véxase 16.2.4.3 e 16.3.25, respectivamente.

Pasaron á terceira *escribir, vivir, decir, elixir* e derivados, así como *aducir, recibir* e os restantes membros da familia léxica (véxase unha explicación máis detallada en *decir*, 16.3.5). Para *emerxer, converxer, repeler* e outros membros das súas familias véxase 16.2.5.2, notas.

As vacilacións entre a segunda e terceira conxugacións e mesmo a fuga xa consumada de verbos da segunda para a terceira explícanse pola existencia de forzas niveladoras que operan en sentido oposto: actúan en favor da terceira a maior produtividade deste modelo, que é o que recibe (como o portugués e o castelán) a maioría dos verbos cultos procedentes da 2ª, 3ª e 4ª conxugacións e que nos casos en que se neutralizan sempre hai un *-i-* (que é a vocal temática da terceira): *comía, etc. = partía; comín, comiches = partín, partiches*, ou \emptyset (ausencia de vocal temática): *coma, etc. = parta, etc.* Actúan en favor da segunda a existencia dun verbo patrimonial próximo pola forma e polo significado á base latina a que remontan os derivados cultos (*combater = bater, recorrer = correr*); e tamén o vocalismo *-e-, -o-* aberto nas formas rizotónicas do presente nos verbos que teñen alternancia,

16.3. Paradigmas dos verbos irregulares

16.3.1. Caber

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
caibo	cabía	couben	coubera	caberei	cabería
cabes	cabías	coubeches	couberas	caberás	caberías
cabe	cabía	coubo	coubera	cabirá	cabería
cabemos	cabiamos	coubemos	couberamos	cabaremos	caberiamos
cabedes	cabiades	coubestes	couberades	caberades	caberiades
cabén	cabían	couberon	couberan	cabarán	cabrían

SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
caiba	coubese	couber	cabe	caber	caber
caibas	coubeses	couberes		caber	XER.
caiba	coubese	couber		caber	cabendo
caibamos	coubesemos	coubermos	cabede	caberemos	PART.
caibãdes	coubesedes	couberdes		caberdes	cabido
caiban	coubesen	couberen		caberem	

Caibo, caiba, caibas, etc. Na lingua moderna rexístranse as seguintes solucións, entre outras que son irrelevantes para o que agora interesa: *caibo, caiba* en puntos illados escasos, máis densos no NL da Coruña, no NO de Lugo, no SO de Ourense e no de Pontevedra; *cabio, cabia* nunha franxa oriental do dominio galego e na parte central de Ourense; *cabo, caba* por todas partes, pero con maior densidade, formando case unha área compacta, na metade occidental de Galicia; *quepo, quepa*, con [e], aparecen tamén salteadas por toda Galicia, especialmente na zona oriental (convén advertir que *quepa* é máis frecuente ca *quepo*); *queipo, queipa* aparecen de modo esporádico só no N.

No galego medieval non temos documentacións para a primeira persoa do presente de indicativo; hainas, en cambio, para o presente de subxuntivo: *cabia* e *caiba*, e mesmo *caibia*.

As formas antigas *cabio* e *caibo, cabia* e *caiba* (e mesmo *caibio* e *caibia* con anticipación de iode) son as esperadas historicamente do lat. *c a p i o, c a p i a m* (obsérvase o paralelismo con *agua, auga, augua*). Estas formas continúan no galego actual. *Cabo, caba*, etc. (igual que *chova, como, durmo*, etc., ant. *chovia, comio* ~ *coimo, dormio*, etc.) son formas analóxicas innovadoras. *Quepo, quepa*, ou as variantes híbridas *queipo, queipa*, son castelanismos, motivados quizais polo escaso arraigo do verbo *caber*, que está sendo suplantado polo semanticamente afín *coller*.

Normativamente non cabe escoller senón entre as formas galegas e de entre elas debe descartarse *cabo, caba* por ser unha innovación aínda non consumada; entre *cabio/caibo, cabia/caiba*, etc. débese dar preferencia á segunda por ser, das dúas, a maioritaria, e por se-la solución congruente con *poida* e *queira*.

O dito neste comentario vale tamén para as formas correspondentes de *saber*, coa excepción da primeira persoa do presente de indicativo, que é *sei*. Tamén cómpre advertir que na maioría dos casos hai coincidencia *caiba/saiba*, pero non necesariamente.

Couben, coubera, coubese, couber. Para o tema de perfecto no galego actual rexistranse as seguintes raíces: *coub-* dispersa por toda Galicia, pero formando unha rede bastante densa na parte occidental (case compacta na prov. da Coruña); *coup-* dispersa tamén por toda Galicia, pero predominantemente na zona oriental; *cup-* aparece de modo esporádico no occidente de Pontevedra; *cab-* (fraca), tamén esporadicamente ó longo das Rías Baixas. No galego histórico unicamente se documentan formas coa raíz *coub-*.

Coub- ten xustificación satisfactoria dentro das leis da fonética histórica galega: sonoriza a consoante oclusiva ante *w* (*capuit* > *coub* e, paralelamente, *sapuit* > *soub*), de modo idéntico a outros casos (*placuit* > *prougo*, *potuit* > *puido*). Non temos datos suficientes para saber se *coup-* é galega tamén; a falta de documentación antiga e que *coub-* e *soub-* se rexistren na actualidade mesmo máis alá do río Navia (nos concellos de Allande e Cangas de Narcea) é un dato negativo. Seguramente *coup-*, o mesmo que no tema de presente *quei-*, é unha forma híbrida, resultante do cruce do galego *coub-* co castelán *cup-*. *Cup-* é un castelanismos sen enmascaramento ningún. Finalmente *cab-* (*cabín, cabiches...*) é o resultado da propagación analóxica do tema de presente ó tema de perfecto, ou sexa, a substitución do perfecto forte tradicional por un perfecto fraco regular.

Normativamente non se pode favorecer forma ningunha senón a tradicional *coub-*.

O dito neste comentario é totalmente aplicable a *souben, soubera, soubese, souber*.

Caberei, cabería. É ocioso recordar que o futuro é totalmente regular; formas sincopadas do tipo *cabrei, sabrei* son castelanismos. O galego antigo coñecía tamén futuros sincopados paralelos ós do castelán, pero dábanse unicamente en verbos que (no galego prehistórico) acababan en *-ler* ~ *lir*, *-ner* ~ *nir*, e *-rer* ~ *rir*: *valrei, salrei, terrei, porrei, marrei, verrei; querrei, morrei, guarrei*. Non existiron nunca en galego futuros con *-d-* epentético, do tipo **valdrei*, etc. Todos estes verbos, menos os que se perderon, reconstruíron un futuro regular: *valerei, sairei, terei...* Con máis razón teñen hoxe futuro regular (non sincopado) os que o tiveron durante toda a historia do galego, como *caberei, saberei*. Quedan, evidentemente, fóra desta regularización os futuros de *dicir* e *facer* (*direi, farei*), como en case tódalas linguas románicas, porque a súa irregularidade non se debe a unha síncope.

16.3.2. *Caer* (Vid. 16.2.4.3).

16.3.3. *Crer* (Vid. 16.2.4.5).

16.3.4. Dar

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
dou	daba	dei	dera	darei	daría
dás	dabas	deches	deras	darás	darías
dá	daba	deu	dera	dará	daría
damos	dabamos	demos	deramos	daremos	dariamos
dades	dabades	destes	derades	daredes	dariades
dan	daban	deron	deran	darán	darían

SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
dea	dese	der	dá	dar	dar
deas	deses	deres		dares	XER.
dea	dese	der		dar	dando
deamos	desemos	dermos		darmos	PART.
deades	desedes	derdes		dardes	
dean	desen	deren		daren	dado

Dei, din. No galego actual rexístranse fundamentalmente as formas *dei* e *din*; ambas aparecen por toda Galicia en proporción similar, pero a densidade de *dei* é maior na zona occidental e a de *din* na oriental. No galego antigo non se rexistra senón *dei*, que é a forma etimolóxica; a forma moderna *din* é analóxica de *vin* (perfecto de *ver*).

Tendo en conta que a vitalidade da forma tradicional *dei* é aínda moi grande, normativamente debe se-la única recomendable.

Deu, dou. Na terceira persoa de singular do perfecto rexístranse, fundamentalmente, dúas variantes, xeograficamente complementarias: *deu* e *dou*. Esta última ocupa case integramente a provincia da Coruña (excepto das Pontes cara ó N) e a parte setentrional da de Pontevedra (o que queda ó N da ría de Pontevedra); no resto de Galicia aparece *deu*; no dominio de *deu* aparece tamén algunha vez *diu*. Cómpre de todas maneiras advertir que *deu* admite dúas pronunciacións: [dɛw], que é a etimolóxica (d ɛ d i t), e [dɛw], na que hai unha analoxía con *veu* [béw] (< *v ē n o en vez de v ē n i t) ou ben unha harmonización

entre [ɛ] e mais [-w] (como en *meu*, que tamén ten dobre pronunciación). No galego antigo case é exclusivo *deu*, pero xa hai dous exemplos de *dou* na *Crónica Xeral*.

A forma *deu*, calquera que sexa a súa pronunciación, é a etimolóxica. *Dou* é analóxica dos verbos en *-ar*: da proporción *cantei = dei* resulta *cantou = dou*; nótese que no tema de presente *dar* é da primeira e isto axuda a iguala-la ecuación mencionada. *Diu* (igual que *din*, *diches*, *dimos*, *distes*, *diron*, *dira*, *dise*, que tamén existen, case sempre nos mesmos puntos) está motivada por unha nivelación con *viu* (de *ver*) e cos perfectos fracos da terceira; este trasfego dos tempos do tema de perfecto á terceira debeu de empezar pola segunda persoa de singular do perfecto, *diste*, que xa é antiga ó lado de *deste*.

Normativamente a escolla debe favorecer a forma tradicional *deu*, que segue tendo un amplo apoio na lingua viva.

Dea, deas, etc. A fala actual ofrece dúas solucións: *dea, deas, etc.* e *día, días, etc.* O dominio de *dea* comprende as provincias da Coruña e Pontevedra, así como as metades SO de Lugo e NO de Ourense; o resto ocúpao a forma *día*. En cinco puntos illados do *ALGA* rexístranse tamén *deña* ou *de*, en catro deles convivindo con *dea*. Nos textos antigos documéntanse fundamentalmente as formas *de, des, etc.* De todas maneiras, hai testemuños de *día* no s. XIII e de *dea* no s. XIV.

O resultado *de, des, etc.* correspóndese etimoloxicamente co latín *dem, des, etc.* Con todo, este subxuntivo foi considerado “irregular”, porque se interpretou *de-* como raíz (igual que *le-* no verbo *ler*); e ó ser interpretado así incrementouse co sufixo modo-temporal propio dos verbos en *-er* (cf. *lea, leas, etc.*); lembremos que o verbo *dar*, aínda que nos tempos do tema de presente é da primeira, nos tempos do tema de perfecto é da segunda. De aí resultou *dea, deas, etc.* Cronoloxicamente este fenómeno foi recorrente: apareceu por primeira vez na época prerrománica un **d e a*, **d e a s*, que explica as formas do rumano *dea*, do italiano *dia* e do galego oriental (e asturiano) *día* (cun tratamento do hiato *-é a-* idéntico ó de *m e a*, **h a b é a m* (por *h a b e b a m*), etc.); a segunda vez foi en época máis recente (cando xa o hiato *-ea-* se resolvera en *-ía-*); desta segunda onda de regularizacións son os *dea* do castelán, do portugués e do galego. Ora, o portugués e o castelán, coa presión da lingua culta e co freo da norma académica, lograron mante-los *dea* como vulgarismos. Pero o galego, libre de prexuícios cultistas, logrou facer completamente normal o que nos outros idiomas é unha forma reprimida pola norma. Ó desapareceren os *de, des, etc.* non hai dentro da propia fala outras formas con que contrasta-las novas; o contraste só se pode facer co castelán e co portugués, pero eses xa son outros sistemas. Por iso, as dúas únicas formas galegas lexítimas só poden ser *día* ou *dea*, ambas xeradas polo propio galego. Destas, a forma máis usada na tradición escrita moderna é *dea*, que é a maioritaria no galego falado, e por iso se escolle como normativa.

16.3.5. Dikir

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
digo	dicía	dixen	dixera	direi	diría
dis	dicías	dixeches	dixeras	dirás	dirías
di	dicía	dixo	dixera	dirá	diría
dicimos	dicíamos	dixemos	dixeramos	diremos	diríamos
dicides	diciades	dixestes	dixerades	diredes	diríades
din	dicían	dixeron	dixeran	dirán	dirían

SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
diga	dixese	dixer	di dicide	dicir dicires dicir dicirmos dicirdes diciren	dicir
digas	dixeses	dixereres			XER.
diga	dixese	dixer			dicindo
digamos	dixesemos	dixeremos			PART.
digades	dixesedes	dixerdes			
digan	dixesen	dixeren			dito

Conxúganse tamén así os derivados de *dicir*: *bendicir*, *contradicir*, *desdicir*, *maldicir*, *predicir*.

Dicir, *deceir*, *decir*, *dicer*. *Dizer* é a forma antiga, documentada desde as orixes do idioma. É a única forma rexistrada nos glosarios do *Cancioneiro da Ajuda*, dos *Miragres de Santiago* e da *Crónica Xeral*. Tamén era a forma leonesa antiga e aínda a recolle B. Vigón en Colunga en 1896, ó lado de *decir*. Con todo, axiña se foi introducindo a variante *dezer* (con vocal radical *-e-*, eliminando desta maneira a secuencia *-i...er*, infrecuente en verbos da segunda). Quizais tras das formas *dezia* e similares, que xa se documentan ó lado de *dizía* nas *Cantigas de Santa María*, nos *MirS*, na *CrX* e na *Crón. Troiana*, hai un infinitivo *dezer* (aínda que pode haber tamén *dezir*, *dizer* ou *dizir*; nestes dous últimos casos *dezia* sería variante de *dizía* por disimilación de vocais). O que é seguro é que tras do xerundio *dezendo* das *CSM* hai forzosamente un infinitivo *dezer*. Dous séculos e medio despois (1523), documéntase un *contradezer* en Gil Vicente, que tamén pide un

primitivo *dezer* en circulación. Esta forma, ou a que xa ten o *-z-* enxordecido (*decer*), aparece en diferentes textos galegos do séc. XVII. Segue aparecendo con abundancia no S. XIX nos primeiros textos do Rexurdimento e aínda hoxe non esmoreceu totalmente na fala viva. *Dezer* continúa tamén dialectalmente en portugués. Pero en galego o antigo *dizer* non é substituído só por *decer*, senón por *dicir* e *decir*. Sarmiento, que escribe a mediados do s. XVIII, non usa senón estas dúas formas (*dicir* ~ *decir*); nos textos do s. XIX citados antes aparecen tamén estas mesmas formas (ó lado de *decer*). Na lingua oral moderna continúanse usando as dúas variantes, aínda que na escrita adoita dárselle preferencia a *decir*. A forma *dicer* ou *dizer* empregada por algúns escritores modernos non se apoia no uso.

Dizer é unha forma definitivamente morta en galego. Para substituíla acuídiuse a *decer*, que harmoniza a vocal radical coa temática, ou a *dicir*, que harmoniza a vocal temática coa radical, evitando así un verbo de vocalismo insólito. O paso de *dizer* a *dezer* ou *decer* foi favorecido polas formas en que a vocal temática era tónica (*dizer, dizendo, dizemos, dizedes* > *decer, decendo, decemos, decedes*, segundo o modelo de *temer, temendo, tememos, temedes*). O paso a *dicir* foi favorecido por aqueles casos en que a 2ª e 3ª conxugacións estaban neutralizadas: *dizes, dize, dicen, dizía*, e mesmo *digo, diga, dixé*; estas formas fan imprevisible un infinitivo *dizer* ou *dicer* e mesmo favorecen o paso á terceira, que é, das dúas, o modelo productivo. Tanto *decer* coma *dicir* están, pois, dentro da deriva do propio galego e foron xeradas sen intervención de influxos alleos. Por razóns transparentes *decer* non pode ser castelanismo; por razóns case tan transparentes tampouco o pode ser *dicir*. Xustificar *dicir* como castelanismo supón xustificar coa mesma causa o paso dos antigos *cingir* (aínda no s. XIV) a *cingir* (xa no s. XIII, despois *cinxir*); *imprimer* e *reprimer* (en port. aínda no s. XV) a *imprimir* e *reprimir* en portugués e en galego; outro tanto ocorre (e aquí o paralelismo con *dizer* > *dicir* aínda é maior) co paso do ant. *aduzer* (en circulación aínda no s. XV) para *aducir* (en port. *aducir* e *aduzir*). Habería mesmo que xustifica-lo antigo *riir* (hoxe *rir*) como castelanismo, en paga do esperado *rier* (que houbo no leonés e que nin no galego nin no portugués se documenta). Téñase en conta, ademais, que a vocal radical nos verbos da segunda (e da terceira) conxugación cumpre unha función de reforzo da vocal temática, é dicir, axuda a indica-la clase mórfica dun verbo: *-i-*, *-u-* no radical non poden ser senón de verbos da terceira, e nunca da segunda, que só presentan *-a-*, *-e-*, *-o-*. A situación de excepcionalidade en que quedaban os verbos *dizer, escribir* e *viver* explica o seu paso ou ben á segunda conxugación (*decer, escreber*), ou ben, máis frecuentemente, á terceira (*dicir, escribir, vivir*). O insólito da secuencia *-i...-er* explica tamén que os que fan uso oral destes verbos pronuncien a vocal temática con [e], apartando, en consecuencia, estes infinitivos dos outros todos, con [é] sempre, mesmo os cultos. Mesmo a forma *decir*, que normalmente se descarta como castelanismo, pode ter xustificación tamén dentro da propia deriva do galego (e do portugués), se temos en conta que a secuencia *-e...ir* se fixo habitual no galego coa incorporación de verbos cultos do tipo *advertir* (cf. 16.2.5.2.1).

Con todo, só a presión do castelán parece xustifica-lo éxito crecente de

decir frente ó mantemento de *escribir* e *vivir*, que son paralelas a *dicir* e non pasan a *escrebir* e *vevir*, porque nestes casos o castelán non ten **escrebir* e **vevir*.

Entre unha forma morta ou préstamo do portugués (*dicer*), un posible préstamo do castelán (*decir*), unha forma galega viva pero de escasa representación na fala (*decer*) e unha forma viva amplamente representada na fala e libre de toda sospeita de préstamo (*dicir*), normativamente debe optarse por esta última.

Os argumentos expostos ata aquí son aplicables tamén a *escribir* e a *vivir*. Con respecto ó primeiro destes verbos, na época medieval rexístranse *escriber*, *escrever* e *escribir* en proporcións diferentes. *Escriber* é a forma esperada de *s c r i b e r e*, paralela a *dizer* e *viver*. *Escrever* harmoniza a vocal radical coa temática (como *dezer*, *vever*) e *escribir* (con algunha variante como *iscribir* ou *escrevir*) harmoniza a vocal temática coa radical (como *dicir* e *vivir*). A forma *escriber*, xa minoritaria na época medieval, esmoreceu sen deixar rastro; das outras dúas, *escribir* é hoxe a forma maioritaria en galego (documentada xa a mediados do séc. XIII), e *escrever* éo en portugués. Tendo en conta que *escribir* é forma galega desde sempre e que hoxe apenas hai testemuños de *escreber* en territorio galego, a escolla da forma que se xustifica no uso maioritario non ofrece dúbida.

Con respecto a *vivir*, *viver*, a segunda é a forma antiga, pero xa no século XIV empezan a documentarse formas como *viviu*, que supoñen un infinitivo *vivir*. Nin na fala actual nin na literatura galega moderna aparecen testemuños de *viver*, de non ser como portuguesismo consciente. A neutralización fonolóxica de *b/v*, xa antiga en galego, fixo imposible que prosperase a solución *vever* (paralela á de *decer*) e mesmo a de *vevir* (paralela a *decir*) (ambas documentadas por Huber), porque darían lugar a homonimias ocasionalmente embarazosas; formas do tipo *vevíá*, *vevíás* (que son o resultado da disimilación de *vivía*, *vivíás*, etc., e posiblemente non imperfectos dos escasos *vever* e *vevir*), non deron chamado. Con vistas a propoñer unha forma normativa vale tamén o dito a propósito de *dicir* e *escribir*, coa vantaxe de que neste caso non hai senón unha solución moderna: *vivir*.

Dis, di, din. Na fala viva hai fundamentalmente dous dominios: *dices, dice, dicen*, que ocupa o oriente de Lugo e de Ourense e puntos illados no S de Pontevedra, e *dis, di, din*, que ocupa a Coruña e Pontevedra e o occidente de Lugo e de Ourense. Na época medieval as formas correspondentes eran *dizes, dize* ou *diz, dizen*, que se manteñen hoxe no portugués e, co -z- enxordecido, na área oriental de Galicia.

As formas apocopadas son xenuinamente galegas e xustifícanse da seguinte maneira: a forma antiga *diz* (de 3ª p. sing.), reduciuse a *di* por analogía con *dá* (nótese que *dicir* e *dar* teñen unha base morfolóxica común en varias formas: *direi = darei, diría = daría, di = dá*, etc.). Nas zonas de seseo final, hai unha causa coadxuvante: despois da desafricación e do enxordemento do -z-, *diz* quedaba convertida en **dis*, que foi interpretada como *di + -s*, cunha desinencia -s insólita nunha terceira persoa; por iso foi reducida a *di* (é *dicir, di + -Ø*). Non é, sen dúbida, casual que as formas *dis, di, din* aparezan na área de seseo final (hoxe propagadas contra oriente) e *dices, dice, dicen* onde non o hai.

Por seren maioritarias xeográfica e demograficamente, tradicionais na escrita moderna e homólogas a *fas, fai, fan* (vid. 16.3.8), *dis, di, din* son as formas escollidas como normativas.

16.3.6. Doer. (Vid. 16.2.4.3.)

16.3.7. Estar

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
estou	estaba	estiven	estivera	estarei	estaría
estás	estabas	estiveches	estiveras	estarás	estarías
está	estaba	estivo	estivera	estará	estaría
estamos	estabamos	estivemos	estiveramos	estaremos	estaríamos
estades	estabades	estivestes	estiverades	estaredes	estariades
están	estaban	estiveron	estiveran	estarán	estarían
SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
estea	estivese	estiver	está	estar	estar
esteas	estiveses	estiveres		estares	XER.
estea	estivese	estiver	estade	estar	estando
esteamos	estivesemos	estivermos		estarmos	PART.
esteades	estivesedes	estiverdes		estardes	
estean	estivesen	estiveren		estaren	estado

Son xa semanticamente opacos os derivados latinos de *estar* (*contrastar, obstar, restar, prestar, arrearstar*), por iso son totalmente regulares: *resto, restaba, restei...*

Estar, tar. Na fala actual existen as dúas variantes, repartidas xeograficamente, pero a primeira delas moito máis extendida. A raíz *est-* ou *t-* mantense en todo o paradigma (*estou, estás, está...* ou *tou, tas, ta...*). A forma plena é a normativa.

Estea, esteas, etc. Na fala actual hai fundamentalmente dous resultados: (*es)teña, (es)teñas, (es)teña*, que ocupa un dominio comprendido por unha liña que, partindo de Ribadeo, baixe ata Carballedo (L.) e volva a subir ata a ría da Coruña; o resto de Galicia di (*es)tea, (es)teas, (es)tea*, etc. Na zona oriental exterior hai restos de (*es)tía, (es)tías, (es)tía*, etc.; na provincia de Ourense hai puntos illados de *esté, estés, esté* (case sempre convivindo con *estea*); en dous puntos da raia limega hai *estexa, estexas* [3], como en portugués. Na época medieval non se documenta senón *esté, estés, esté*.

As formas *esté, estés, esté* son as que responden ás latinas *st em, st es, st et, st em us, st et is, st ent*. (*Es)tía, (es)tías, (es)tía* correspóndense cunha forma protorrománica **st e a m, *st e a s, *st e a t*, etc., que se conserva tamén no rumano (3ª *sa stea*, 3ª pl. *sa stea*), no italiano (*stia, stia, stia, stiamo, stiate, stiano*) e no prov. ant. (*estiá, estías, estiá, estían*); nótase o paralelismo con *día, días*, etc. As formas (*es)teña, (es)teñas*, etc. son analóxicas de *teña*, do verbo *ter*; *estexa* é analóxica de *sexa*; e (*es)tea* é xerada polo mesmo procedemento mencionado antes para *dea* (vid. 16.3.4): (*es)te-* é considerado como radical (como *le-*, de *ler*) e increméntaselle un sufixo modo-temporal *-a-* (como *le-a*); igual ocorrera xa na época latina: a *ste-* engadíuselle o sufixo modo-temporal de *fiam*.

Aínda que tódalas formas son xeradas polo propio galego, escóllese *estea* como normativa por se-la que ocupa unha área maior.

16.3.8. Facer

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
fago	facía	fixen	fixera	farei	faría
fas	facías	fixeches	fixeras	farás	farías
fai	facía	fixo	fixera	fará	faría
facemos	facíamos	fixemos	fixeramos	faremos	fariamos
facedes	facíades	fixestes	fixerades	faredes	fariades
fan	facían	fixeron	fixeran	farán	farían

SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
faga	fixese	fixer	fai	facer	facer
fagas	fixeses	fixeres		faceres	XER.
faga	fixese	fixer		facer	facendo
fagamos	fixesemos	fixermos	facede	facermos	PART.
fagades	fixesedes	fixerdes		facerdes	feito
fagan	fixesen	fixeren		faceren	

Conxúganse tamén así os derivados de *facer* (*afacer*, *desfacer*, *refacer*, *satisfacer*).

Fas, *fai*, *fan*. No galego actual danse basicamente dúas solucións: *fas*, *fai*, *fan*, que ocupa a provincia da Coruña e Pontevedra e case todo Lugo e Ourense, e *fais*, *fai*, *fain* nunha franxa estreita que comprende o oriente de Lugo e Ourense e o galego exterior. Na época medieval documéntanse, fundamentalmente, *fazes*, *faze* ou *faz*, *fazen*; no imperativo (2ª sing.) *faz*, *fas* ou *fais*.

Houbo varias forzas colaborando simultaneamente na transformación das formas antigas nas modernas: *faz* (3ª sing.), nas zonas onde *cruz* dá *crus* converteríase en **fas* (*el fas*), que era unha terceira persoa insólita, pois acababa en *-s*, en contra do habitual; igualmente insólito era que a 2ª sing. do imperativo acabase en *-s* (*fas* ou *fais*), cando o normal é que acabe tamén en $-\emptyset$; por outra parte estaba o futuro *farei*, no que hai unha segunda raíz *fa-* (frente ó *faz-* esperado). O resultado foi a nivelación destas persoas coas do verbo *haber*, que semanticamente é afín; así, segundo *has*, *hai*, *han* resultaron *fas*, *fai*, *fan*. Na zona oriental, seguindo a proporción *fai = poi* ('el pon'), creáronse as formas analóxicas *fais* (= *pois*) e *fain* (= *poin*).

Escóllense como normativas as formas *fas*, *fai*, *fan*, por seren as de maior extensión xeográfica e estaren xa consagradas pola tradición escrita moderna.

Fixen, etc. Na fala actual ó lado da raíz maioritaria *fix-* (*fixen*, *fixeches*, *fixo*, *fixemos...*, *fixera...*, *fixese...*), que ocupa toda a provincia da Coruña, Pontevedra case íntegra e a maior parte das provincias de Lugo e Ourense, hai tamén

unha raíz *fiz-* (*ficen, ficeche(s), fizo, ficemos..., ficera..., ficese...*), na zona oriental de Lugo e Ourense; e *fig-* (*figuen, figueche(s), figo, figuemos... figura..., figuese...*), en puntos illados de Ourense, especialmente no SO. Aínda hai outras posibilidades, pero teñen unha representación escasa (*fex-, fez-, etc.*). Nos textos medievais o paradigma máis común era *fiz, feziste, fezo, fezemos..., fezera..., fezesse...*; como formas innovadoras aparecen documentadas xa no século XIII *eu fige* e *eu fix* e ademais a raíz *fiz-* (en vez de *fez-*) en varias persoas, á parte da primeira do singular do perfecto.

As formas galegas modernas coa raíz *fiz-* continúan o paradigma medieval; as que teñen a raíz *fix-* débense a unha innovación galega motivada por unha analogía cos antigos *quige, quigeste, quijo*. Esta analogía reforzouse no momento en que as antigas formas *disse, disseste, disso* pasaron a *dixen, dixeches, dixo*, xa na Idade Media. O criterio de área maior aconsella escoller como normativas *fixen, etc.*, consagradas xa pola tradición escrita moderna.

16.3.9. Haber

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
hei	había	houben	houbera	haberei	habería
has	habías	houbeches	houberas	haberás	haberías
ha, hai	había	houbo	houbera	haberá	habería
habemos	habíamos	houbemos	houberamos	haberemos	haberíamos
habedes	habíades	houbestes	houberades	haberedes	haberiades
han	habían	houberon	houberan	habarán	haberían
SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
haxa	houbese	houber	—	haber	haber
haxas	houbeses	houberes		haber	XER.
haxa	houbese	houber	—	haber	habendo
haxamos	houbesemos	houbermos		haber	PART.
haxades	houbesedes	houberdes		haberdes	habido
haxan	houbesen	houberen	—	haberen	habido

Habemos, habedes. Na fala actual hai basicamente dous resultados: *habemos, habedes e hemos, hedes.* Estas dúas últimas formas aparecen dispersas un pouco por toda Galicia, ás veces convivindo con *habemos, habedes*; a súa densidade maior dáse na zona oriental. Na fala antiga predominan as formas plenas.

A aparición das formas reducidas é facilmente xustificable se temos en conta que o futuro as pide: as formas comúns *cantarei, cantarás, cantará, cantarán = hei, has, ha, han* piden tamén a nivelación de *habemos, habedes* con *cantaremos, cantaredes*, e polo tanto o resultado *hemos, hedes*.

Tanto *hemos* coma *habemos* son galegas, pero o seren máis tradicionais e teren unha extensión maior fai preferibles as formas sen reducir, coa mesma raíz do resto do paradigma.

16.3.10. Ir

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
vou	ía	fun	fora	irei	iría
vas	ías	fuches	foras	irás	irías
vai	ía	foi	fora	irá	iría
imos	iamos	fomos	foramos	iremos	iriamos
ides	iades	fostes	forades	iredes	iríades
van	ían	foron	foran	irán	irían
SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
vaia	fose	for	vai vamos ide	ir	ir
vaias	foses	fores		ires	XER.
vaia	fose	for		ir	indo
vaíamos	fosemos	formos		irmos	PART. ido
vaiaides	fosedes	fordes		irdes	
vaian	fosen	foren		iren	

O verbo derivado latino *preterir* carece de motivación semántica; nas persoas en que non é defectivo conxúgase como *advertir* (16.2.5.2.1), e non como derivado de *ir*.

Imos, vamos, ides, vades. Na fala actual séntense as formas *imos / vamos* por toda Galicia, distribuídas, sen formar áreas compactas, nunha proporción similar. A parella *ides / vades* non ten unha distribución simétrica da anterior, pois hai predominio de *ides*; os *vades* están dispersos por todo o territorio, pero abundan máis na zona oriental. Na fala antiga non hai senón *imos, ides*.

As formas *vamos, vades* adoitan explicarse por castelanismo e poida que haxa algo de interferencia do castelán en transferir estas formas do presente de subxuntivo ó presente de indicativo. Probablemente a interferencia co castelán explique tamén que na fala viva sexa máis abundante *vamos* ca *vades* (porque a primeira é común co castelán e a segunda non). Por esta razón, é mellor dar preferencia ás tradicionais e diferenciais *imos, ides*. Iso non quita que a forma *vamos* teña os seus usos específicos dentro do paradigma, pero non como presente de indicativo, senón como imperativo, e sometida por tanto ás mesmas regras de uso ca *vai* e *ide*.

Ía, ías, etc. Na fala actual é maioritario *iba, ibás, etc.* Ignórase outra forma na provincia de Lugo e en case a totalidade das outras tres. Ó lado desta forma hai a tradicional *ía, ías, etc.* na parte SO das provincias de Pontevedra e Ourense, e *iña, iñas, etc.* na área de Fisterra. Nos textos medievais documéntase fundamentalmente *ía, ías*, pero tamén *iva, ivas, etc.*

Adoita explicarse *iba, ibas, etc.* como castelanismo e realmente o feito de seren escasas nos textos antigos e abundaren na actualidade, cando aumentou a presión do castelán en Galicia, son argumentos de peso en favor da hipótese castelanista. Así e todo, non se pode negar que a recuperación da forma *iba* tamén conta coa axuda doutros factores á parte da interferencia co castelán. Advir-tamos que no propio castelán *iba* é unha forma anómala, que se salvou de pasar a **ía* pola mesma forza que fixo (ou axudou a) que o galego *ía* volvese a *iba*, ou mesmo se conservase. O galego *ía* (ou mesmo a forma castelá esperada, **ía*) resulta de escaso corpo fonético, e polo tanto necesitaba, como moitas formas do verbo *ir* en tódalas linguas románicas, un reforzo; e o reforzo neste caso non podía ser outro que un elemento que estivese xa no propio imperfecto: o sufixo modo-temporal *-ba-* (propio dos verbos da primeira) ou a terminación *-ña* do seu antónimo *vir*. Posiblemente non foi alleo á restauración de *ía* en *iba* ou *iña* (e á preservación de *iba* en castelán) o feito de haber outro *ía* (= *había*), funcionando en perífrases que non eran aínda definitivamente opacas: *cataría, cata-los-ía*. Ademais, hai outros datos para facer ver que non se pode acudir sen máis ó expediente fácil do castelanismo para explicar unha coincidencia moderna do galego co castelán; lembremos só que as formas *iba, ibas, etc.* son tamén frecuentes nos dialectos do norte de Portugal, terra que ten estado máis libre do castelanismo do que a propia Lisboa ou Coímbra.

Mesmo tendo en conta a posibilidade de que *iba* sexa unha forma xerada

polo propio galego, é mellor dar preferencia á tradicional, aínda que minoritaria, *ía*, que está libre de toda sospeita de préstamo.

Fuches. No galego moderno dise *fuche(s)* nas provincias de Lugo e Ourense e na metade oriental da Coruña e Pontevedra; dise *foches* nunha franxa estreita entre Malpica (C) e Arbo (P); *foche (grosso modo)* dentro das terras que choe unha liña que pase por Marín, Mondariz, Salceda e Baiona; *foste(s)* nas terras de Tomiño e A Guardia e ó occidente dunha liña entre Pontevedra e Camariñas. No galego antigo a forma máis documentada (dentro da escaseza de documentación) é *fuste*, con raíz *fu-* xustificada etimoloxicamente polo *-i* (*f u s t i). As formas modernas con *fo-* débense a unha nivelación analóxica con *fomos, fostes, foron, fora*, etc. En consecuencia, por ser *fuches* maioritaria e tradicional e congruente coa solución *comiches* escollida e xustificada máis arriba (16.1, nota), debemos preferila como normativa.

16.3.11. *Ler* (Vid. 16.4.5).

16.3.12. *Moer* (Vid. 16.2.4.3 e nota).

16.3.13. *Oír* (Vid. 16.2.4.3).

Oír, ouvir, ouguir. O latín *audire* no infinitivo e no resto das formas arizotónicas (*audimus, audiebam, audivi...*) resólvese nunha forma antiga *ouir* (*ouimos, ouía, ouí...*). Esta forma está documentada nos textos máis arcaicos do idioma e de maneira esporádica aínda no século XV. Pero a secuencia *ou + vocal*, aínda que común en casos de *sandhi* (*cantou a cántiga*), en interior de palabra resultaba de pronunciación incómoda e polo tanto inestable. A lingua ten que facer tres movementos sucesivos, *glissando*, sen apoio ningún no padal; e, ó facelo á velocidade normal da fala, tiveron lugar dous resultados diferentes. Un, consecuencia dunha pronunciación descoidada, consistente en pasar do primeiro ó terceiro elemento vocálico directamente (*ouir > oír*); e outro, caracterizado por unha pronunciación esmerada, que fai que se peche totalmente o paso do aire na fronteira silábica, aproveitando calquera dos dous puntos en que o [w] fai que se aproximen os órganos da articulación: os beizos ou o velo do padal. Desta maneira pásase, por unha parte, de [owír] a [ouβír] (e despois a [ow-vír]), e, por outra, de [owír] a [owgwír] e despois a [owγír]. Todas estas formas están representadas na fala actual: *ouír* vive aínda nunha área compacta no interior de Pontevedra e en puntos illados das outras provincias; *ouguir* vive no galego exterior de entre o Navia e a raia; *ouvir* vive en terras de Mondariz e Pontearreas e nunha franxa estreita en terras ourensás ó longo da raia de Portugal, e, como é sabido, en portugués. Estadisticamente na fala actual *oír* está fronte ás outras solucións todas, nunha proporción de 10: 1. Xeograficamente *oír* é máis ben lucense (en términos romanos), o mesmo que *choer, loar, goir, Goián, coella*, etc. e *ouvir* é máis ben bracarense, o mesmo que *chouvir, louvar, gouvir, Gouvián, couve*, etc.; *grosso modo*, porque non tódalas palabras citadas están documentadas en toda a xeografía de Galicia e Portugal, nin a frontei-

ra da forma setentrional e meridional coincide en todas elas. De tódas maneiras, para o que nos importa é indiferente: *oír* é forma plenamente galega e maioritaria na nosa terra tanto hoxe coma xa na época medieval; por esta razón debemos preferirla a ningunha outra.

Oio, ouzo. O que acabamos de dicir para *oír* e para as outras formas arri-zotónicas vale tamén para *oes, oe, oen* (frente a *ouves, ouve, ouven*). Tanto nos textos antigos coma na fala actual hai correspondencia absoluta. Pero outra cousa diferente son a primeira persoa do presente de indicativo e o presente de sub-xuntivo enteiro. Neste caso, aínda que na fala actual hai, *grosso modo*, unha correspondencia xeográfica entre *oio* e *oír, ouvo* e *ouvir, ozco* e *ouguir*, esta correspondencia non é antiga, senón moderna, establecida por vía analóxica (menos no caso de *ozco, ozca*, que proceden de *a u d i s c o, a u d i s c a m*). O galego medieval, na medida en que nos é coñecido, non ofrece senón *ouço, ouça, ouças*, etc., que son o resultado fonético esperado de *a u d i o, a u d i a m, a u d i a s*, etc. As formas medievais pronunciadas hoxe *ouzo* ou *ouso, ouza* ou *ousa*, etc., viven aínda pola banda de Fisterra, ó occidente dunha liña que baixe desde Malpica a Outes (en case tódolos puntos convivindo xa con *oio, oia*, etc.); tamén hai restos de *ouzo* e *ouso* en Pontevedra, pero xa sen formaren áreas compactas.

Certamente, a conxugación *ouço, oes, oe, oímos...*, *oía...*, *oi(n)...*, *oíra...*, *ouça...*, *oísse...* ou ben *ouço, ouves, ouves, ouve, ouvimos...*, *ouviá...*, *ouvi(n)...*, *ouvira...*, *ouça...*, *ouvisse...* era irregular; *oes, oe, oímos* ou *ouves, ouve, ouvimos* non fan previsible que a forma da primeira persoa poida ser *ouço* (hoxe *ouzo*). Por esa razón se regulariza en *oio*, conforme a *oes, oe, oímos*, etc., ou en *ouvo*, conforme a *ouves, ouve, ouvimos*, etc., precisamente da mesma maneira que se regularizaron *posso, arço, menço, perço, peço, coñosco*, etc. en *podo, ardo, minto, perdo, pido, coñezo* (conforme a *podes, ardes, minto, perdes, pides, coñeces*). Isto demostra que *oio* e *ouvo* son formas tan galegas coma *ouzo* (malamente poden ser castelanismos cando en castelán se di *oigo*). Por iso o criterio de área maior é suficiente para recomendar como normativa *oio, oia*, etc.

16.3.14. Parir

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
pairo	paría	parín	parira	parirei	pariría
pares	parías	pariches	pariras	parirás	parirías
pare	paría	pariu	parira	parirá	pariría
parimos	paríamos	parimos	pariramos	pariremos	pariríamos
parides	pariades	paristes	parirades	pariredes	paririades
paren	parían	pariron	pariran	parirán	parirían

SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
paira pairas paira pairamos pairades pairan	parise parises parise parisemos parisedes parisen	parir parires parir parirmos parirdes pariren	pare paride	parir parires parir parirmos parirdes pariren	parir XER. parindo PART. parido

16.3.15. Poder

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
podo podes pode podemos podedes poden	podía podías podía podíamos podíades podían	puiden puidèches puido puidemos puidestes puideron	puidera puideras puidera puidéramos puidérades puidéran	poderei poderás podará podéremos podéredes podarán	podaría podarías podaría podéramos podériades podarían
SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
poida poidas poida poidamos poidades poidan	puidese puideses puidese puidesemos puidesedes puidesen	puiden puideres puiden puidermos puidéredes puidéren	pode podede	poder poderes poder podéremos podéredes poderen	poder XER. podendo PART. podido

Podo, poida. No galego actual hai basicamente os resultados seguintes:

PRES. IND.	PRES. SUBX.
<i>podo</i> [ɔ]	<i>poda, podas, etc.</i> [ɔ]
<i>poido</i> [ɔ]	<i>poida, poidas, etc.</i> [ɔ]
<i>podio</i> [ɔ]	<i>podia, podias, etc.</i> [ɔ]
<i>podo</i> [o]	<i>poda, podas, etc.</i> [o]
<i>poido</i> [o]	<i>poida, poidas, etc.</i> [o]
	<i>podia, podias, etc.</i> [o]

A distribución xeográfica destas formas é bastante anárquica. Por outra parte, non sempre hai congruencia entre o presente de indicativo e o de subxuntivo: non sempre a *podo* lle corresponde *poda*, etc. Na primeira persoa do presente de indicativo a forma maioritaria é *podo*; no presente de subxuntivo a forma correspondente, *poda, podas*, etc. [ɔ], rexístrase aproximadamente na quinta parte de territorio galego, formando unha área compacta no NO (fisterrán) e no SL de Galicia. *Poido* [ɔ] e *poido* [o] aparecen, de modo disperso, no N de Galicia e en escasos puntos illados doutras zonas; *poida* [ɔ] e *poida* [o] ocupan unha grande franxa transversal ós lados dun eixe que vaia desde Ortegá a Guardia. *Podio* [ɔ] e *podia* [ɔ], *podia* [o] son formas sud-orientais (e, en xeral, non exclusivas, senón concorrentes con outras).

No galego medieval as únicas formas documentadas son *posso, possa, posas*, etc., que continúan o lat. *possum* e **possam* (por *possim*), etc. Delas non queda resto ningún no galego moderno.

Tódalas formas modernas se deben a nivelacións analóxicas, pero non co paradigma regular (que regularizaría este verbo en *podo* [o], *podes* [ɔ], *pode* [ɔ]... *poda* [o], *podas* [o], etc.), senón partindo do propio paradigma e do paradigma do verbo tamén modal *querer*. Así, *podo* [ɔ] con vocal radical aberta, coma *podes* [ɔ] e *quero* [ɛ]; *poida* [ɔ] e *poida* [o], con iode coma *queira*. Como todas son formas xeradas polo galego, a escolla faise segundo o criterio de área maior. Por tanto *podo* [ɔ] e *poida, poidas*, etc. [ɔ] (para o cambio da antiga forma *posso* en *podo* véxase 16.3.13, nota *oio, ouzo*).

Puiden, puidera, puidese, puiden. Na fala actual *puid-* (máis raramente *poid-*) aparece nas partes setentrionais de Lugo (ocupando as 3/4 partes do seu territorio) e da Coruña (ocupando aproximadamente a metade). Aparece tamén en áreas dispersas no S de Ourense (por terras de Cualedro, Verín e Vilardevós) e no S de Pontevedra (por terras de Mondariz e Pontearreas). Tamén se rexistra en puntos illados na Coruña (Vimianzo e Bembibre), Pontevedra (Cotobade), Ourense (Baños de Molgas e Padrenda) e Zamora (Porto) (nestes puntos illados convivindo con *pud-*, polo xeral).

No galego medieval rexístranse as formas seguintes: (*eu*) *puide* ~ *poide* [o] ~ *pudi* ~ *pude*; (*tu*) *podischi* ~ *podiste* ~ *podeste*; (*el*) *pode* [o] ~ *podo* [o] ~ *pude* ~ *pudo*; (*nós*) *podemos*; (*vós*) *podestes*, (*eles*) *poderon*; *podera, podesse, poder* (o timbre vocálico de *o* deducímolo filoloxicamente). Da súa distribución xeográfica non temos aínda datos, pero podemos supoñer que hai algunhas formas (*puide, pudo*) que eran exclusivamente galegas.

O que podemos comprobar cos datos modernos é que se produciu unha propagación analóxica de vocalismo da raíz da primeira persoa do pretérito perfecto (como sucedeu noutros casos: *fixe(n)*, *tive(n)*, *puxe(n)*, etc.); esta propagación partiu unhas veces de *puide(n)* e outras de *pude(n)*. Desta nivelación o portugués salvou a terceira persoa do perfecto (*ele pôde*); o galego non salvou nada.

Con vistas a unha escolla normativa calquera das formas é aceptable. *Pu-den*, *pudeches*, *pudo*, etc. ten a seu favor ocupar unha área maior; *puiden*, *puides*, etc., conta coa avantaxe de se-la forma máis utilizada na tradición escrita moderna, quizais por ser diferencial con respecto á correspondente castelá. Esta é a razón que leva a adoptala como normativa.

Poderei (Vid. 16.3.1).

16.3.16. A. Poñer

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
poño	poñía	puxen	puxera	poñerei	poñería
pos	poñías	puxeches	puxeras	poñerás	poñerías
pon	poñía	puxo	puxera	poñerá	poñería
poñemos	poñíamos	puxemos	puxeramos	poñeremos	poñeríamos
poñedes	poñiades	puxestes	puxerades	poñeredes	poñeríades
poñen	poñían	puxeron	puxeran	poñerán	poñerían
SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
poña	puxese	puxer	pon	poñer	poñer
poñas	puxeses	puxeres		poñeres	XER.
poña	puxese	puxer	poñede	poñer	poñendo
poñamos	puxesemos	puxermos		poñermos	PART.
poñiades	puxesedes	puxerdes		poñerdes	posto
poñan	puxesen	puxeren		poñeren	

16.3.16. B. Pór

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
poño	puña	puxen	puxera	porei	poría
pos	puñas	puxeches	puxeras	porás	porías
pon	puña	puxo	puxera	porá	poría
pomos	puñamos	puxemos	puxeramos	poremos	poríamos
pondes	puñades	puxestes	puxerades	poremos	poríamos
pon	puñan	puxeron	puxeran	porán	porían

SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
poña	puxese	puxer	pon	pór	pór
poñas	puxeses	puxeres		pores	XER.
poña	puxese	puxer	ponde	pór	pondo
poñamos	puxesemos	puxermos		pormos	PART.
poñades	puxesedes	puxerdes		pordes	
poñan	puxesen	puxeren		poren	posto

Conxúganse igual que *poñer* e *pór* os seus derivados, tanto os formados con prefixos cultos coma cos populares. Así, os formados con *ante-*, *a-*, *com-*, *contra-*, *dis-*, *descom-*, *im-*, *o-*, *pro-*, *re-*, *su-*, *tras-*, *super-*, *de-*, *xusta-*, *recom-*, *predis-*, *indis-*, *presu-*, *ex -*.

Pór, poñer. Na fala viva hai basicamente dous resultados: *pór* e *poñer*. *Pór* ocupa a maior parte de Ourense e Pontevedra e puntos illados (escasos) da Coruña e Lugo. *Poñer* ocupa o resto de Galicia. Formas arcaicas do tipo *poer* danse no galego de Asturias. Congruentemente, a mesma área que *pór* ocúpala *pomos*, *pondes*; *puña*, *puñas*, *puña*, *puñamos*, *puñades*, *puñan*; *ponae*; *porei*, *porás*, etc.; *poría*, *porías*, etc; *pondo*. A mesma área que *poñer*, ocúpala *poñemos*, *poñedes*; *poñía*, *poñías*, *poñía*, *poñamos*, *poñiades*, *poñían*; *poñede*; *poñerei*, *poñerás*, etc; *poñería*, *poñerías*, etc; *poñendo*.

Na época medieval non hai senón *pōer*; *pōemos*, *pōedes*; *pōia*, etc., sempre acentuadas na desinencia. Destas formas, por motivos analóxicos diversos, orixináronse os resultados duplos citados antes. Por unha parte, segundo a equivalencia *poño* = *teño*, *pões* = *tées*, *põe* = *têe*, *pōen* = *tēen*, *poña* = *teña*, *poñas* =

teñas, etc, creouse un infinitivo acentuado na raíz, *pór* = *tér* (< *tēér*), e así o resto das formas da primeira serie: *pomos* = *temos*, *pondes* = *tendes*, etc. (nótese que *ter*, *temos*, *tendes*, etc., eran orixinariamente tamén formas arrizotónicas: *tēér*, *tēemos*, *tēédes*, etc., pero aquí a crase vocálica está xustificada por seren vocais idénticas). Neste proceso de redución de *-oé-* > *-ó-* (*poémos* > *pómos*), que tamén se dá en portugués, aínda hai unha forza máis a colaborar, naquelas zonas do galego en que *-oēs* se reduce a *-ós* (*calções* > *calzós*; *pões* > *pos*): esta forza reside nas equivalencias do tipo *pos* = *dás*, que provocan que a equivalencia se extenda a *pór*, *pomos* (= *dar*, *damos*). Por outra parte, dos presentes *poño*, *poña*, *poñas*, etc., extraeuse unha raíz *poñ-* que se xeneralizou ó resto das formas arrizotónicas do tema de presente: *poñer*, *poñemos*, *poñendo*, *poñerei*, etc.

Un caso algo especial constitúe o imperfecto. As formas medievais eran *poía* ~ *poia* ~ *poiña* ~ *puiña*. Estes dous últimos resultados tiñan un hiato *-oi-*, *-uí-* habitual no galego (cf. *moiño* e *muiño*). A substitución de *poiña* (~ *puiña*), *poiñas* (~ *puiñas*), etc., por *poña*, *poñas*, etc., é tamén analóxica, similar á de *pōer*, *pōemos* por *poñer*, *poñemos*. En cambio, o paso a *puña*, *puñas*, etc., está motivado por unha analoxía con *tiña*, *tiñas*, etc. (lémbrese que a analoxía co verbo *ter* foi a que provocou tamén o paso de *poér* > *pór*, *poemos* > *pomos*, como se indicou máis arriba).

Desde un punto de vista normativo calquera dos resultados (*pór* e *poñer*, *pomos* e *poñemos*, etc.) é aceptable, porque son ambos galegos. Xeograficamente a extensión de *pór* é algo máis reducida cá de *poñer*; en cambio historicamente a solución *pór* é a máis documentada. Con vistas a unha futura selección, é conveniente irlle dando preferencia a *poñer*, que é máis productivo como base para formar derivados (*poñedora*, pero non **podora*).

Poñerei (Vid. 16.3.1).

16.3.17. *Pracer*

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
prazo	pracia	prouguen	prouguera	pracerei	pracería
praces	pracias	prougueches	prougueras	pracerás	pracerías
prace	pracia	prougo	prouguera	pracerá	pracería
pracemos	praciamos	prouguemos	prougueramos	praceremos	praceríamos
pracedes	praciades	prougestes	prouguerades	praceredes	praceríades
pracen	pracían	prougueron	prougueran	pracerán	pracerían

SUBXUNTIVO			IMPERAT.	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
praza	prouguese	prouguer	prace	pracer	pracer
prazas	prougueses	prougueres		praceres	XER.
praza	prouguese	prouguer	pracede	pracer	pracendo
prazamos	prouguesemos	prouguermos		pracermos	PART.
prazades	prouguesedes	prouguerdes		pracerdes	pracido
prazan	prouguesen	prougueren		praceren	

O derivado *compracer* é regular en todo o paradigma.

Pracer. Este verbo non pertence senón a un rexistro literario elevado. Coloidalmente foi substituído por *gustar*, *agradar* e outros verbos ou expresións sinónimas. Case sempre é unipersonal, o mesmo có seu derivado, algo máis frecuente, *compracer*.

Prace, *praz* (Vid. 16.2.3, nota).

Prougo, *prouguera*, *prouguese*, *prouguer*. A pouca frecuencia de uso deste verbo fai que a mecánica da lingua tenda a facelo fraco nos tempos de perfecto (como lles ocorreu a outros perfectos fortes antigos: *adusse* > *aducín*); é dicir, a conxugalos regularmente: *praceu*, *pracera*, etc. Pero xa que é un verbo que pertence a un rexistro culto e se usa conscientemente como arcaísmo, é preferible mante-las formas arcaicas xenuínas, tal como figuran no paradigma proposto. En portugués moderno *prougue*, etc. pasou a *prouve*, etc. (por analogía con *houve*). Pero en galego, aínda que hoxe xa non se rexistre na fala, *prougo*, etc., debeu ter unha vitalidade moi considerable, mesmo despois do século XV. Doutra maneira non se explicaría como o perfecto tradicional de *traer* (que aínda no séc. XV era case exclusivamente *trouxe*, *trouxeste*, etc.) puido xerar en galego moderno unha forma *trouguen*, *trougueches*, etc., que se dá en case toda Galicia ó lado da forma hereditaria (*trouxen*); este *troug-* é analóxico de *proug-*. Por esta razón é preferible, de usa-lo arcaísmo, adopta-la forma histórica galega *prougo*, e non **prouve*.

16.3.18. *Querer*

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
quero quieres quere queremos queredes queren	quería querías quería queríamos queriades querían	quixen quixeches quixo quixemos quixestes quixeron	quixera quixeras quixera quixeramos quixerades quixeran	quererei quererás quererá quereremos quereredes quererán	querería quererías querería quereríamos quereriades quererían
SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
queira queiras queira queiramos queirades queiran	quixese quixeses quixese quixesemos quixesedes quixesen	quixer quixeres quixer quixeremos quixerdes quixeren	quere queredede	querer quereres querer quereremos quererdes quereren	querer XER. querendo PART. querido

Os derivados cultos de *querer* (*adquirir, inquirir, requirir*) son inmotivados semanticamente; seguen por tanto a lei xeral de incorporación de verbos cultos (Vid. 16.2.6).

Quererei (Vid. 16.3.1).

16.3.19. *Rir* (Vid. 16.2.4.5).

16.3.20. *Roer* (Vid. 16.2.4.3).

16.3.21. Saber

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
sei	sabía	souben	soubera	saberei	sabería
sabes	sabías	soubeches	souberas	saberás	saberías
sabe	sabía	soubo	soubera	saberá	sabería
sabemos	sabíamos	soubemos	souberamos	saberemos	saberíamos
sabedes	sabiades	soubestes	souberades	saberedes	saberíades
saben	sabían	souberon	souberan	saberán	saberían

SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
saiba	soubese	souber	sabe	saber	saber
saibas	soubeses	souberes		saber	XER.
saiba	soubese	souber	sabede	saber	sabendo
saibamos	soubesemos	soubermos		saberemos	PART.
saibades	soubesedes	souberdes		saberdes	
saiban	soubesen	souberen		saberren	

Para a xustificación de certas escollas, véxase o dito propósito de *cabere* en 16.3.1.

16.3.22. Saír (Vid. 16.2.4.3 e 16.3.1, *caberei*).

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
son	era	fun	fora	serei	sería
es	eras	fuches	foras	serás	serías
é	era	foi	fora	será	sería
somos	eramos	fomos	foramos	seremos	seríamos
sodes	erades	fostes	forades	seredes	seriades
son	eran	foron	foran	serán	serían

SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
					ser
sexa	fose	for		ser	XER.
sexas	foses	fordes	se	seres	
sexa	fose	for		ser	sendo
sexamos	fosemos	formos		sermos	PART.
sexades	fosedes	fordes	sede	serdes	
sexan	fosen	foren		seren	sido

O derivado *sobreser*, por ser inmotivado semanticamente, é regular nos tempos e persoas en que non é defectivo (vid. 16.2.4.3).

Es. A terceira parte de Galicia di actualmente *eres* para a segunda persoa de singular do presente de indicativo; rexístrase en dúas áreas compactas ó SL e ó SO do territorio. O resto di *es* (en concorrencia algunha vez con *eres*). No galego antigo documéntanse escasamente tanto *es*, coma *eres* (ou *sees*). Aínda que *eres* fose unha forma galega (que non é descartable), o criterio de área maior e o de forma tradicional fan preferible *es*.

Fuches (Vid. 16.3.10, nota).

Sexa, sexas, sexa, etc. No galego actual é maioritario o paradigma *sea, seas, sea*, etc.; ó lado deste hai tamén un paradigma *seña, señas*, etc. (formado sobre *teña, teñas*, etc.), que ocupa a metade N da provincia de Lugo e o NL da provincia da Coruña. Quedan tamén restos escasos de *sía, sías*, etc., e *sexa, sexas*, etc., estes últimos en puntos dispersos. Nos textos antigos documéntase *sea, seia, seja* e *sía* (con diferentes grafías). *Sea, seia* e *seja* proceden de *s e d e a m*, onde o -d e- (-dj-), deu lugar a un triple resultado idéntico ó que se dá noutras palabras

xenuinamente galegas (m e d i u > ant. *meo*, m o d i u > *moio*, h o d i e > ant. *hoje*); faltan estudos de dialectoxía medieval que nos dean indicios de se este triplo resultado de s e d e a m tiña unha distribución xeográfica complementaria ou se podían convivir nun punto máis dunha forma; isto último é o máis probable tendo en conta que tamén hoxe se poden rexistrar nunha mesma localidade *raio* e *raxo*, *raiola* e *raxeira* (ou mesmo *raza* ou *razada*), *-ear* e *-exar* (*varear* e *varexar*). *Sía*, *sías*, etc. representa un lat. vulgar *sĭa m, *sĭa s, etc. (postulado tamén polo sardo, italiano, retorromance, francés, provenzal e catalán); que na actualidade se mantéña aínda este arcaísmo (de e s s e e non de s e d e r e) nunha zona arcaizante (o occidente de Asturias) non resulta nada extraño, pois esta zona móstrase conservadora tamén en moitos outros aspectos.

Pero aínda que tódalas formas puidesen ter unha xustificación fonética ou analóxica dentro do propio galego, o certo é que o éxito da forma actualmente maioritaria, *sea*, débelle moito á interferencia do castelán. É preferible adoptar como normativa *sexa*, hoxe minoritaria, pero libre de calquera influxo alleo; esta é a forma consagrada pola tradición escrita moderna.

16.3.24. Ter

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
teño	tiña	tiven	tivera	tereí	tería
tes	tiñas	tiveches	tiveras	terás	terías
ten	tiña	tivo	tivera	terá	tería
temos	tiñamos	tivemos	tiveramos	teremos	teríamos
tendes/tedes	tiñades	tivestes	tiverades	teredes	teríades
teñen	tiñan	tiveron	tiveran	terán	terían

SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
teña	tivese	tiver	ten	ter	ter
teñas	tiveses	tiveres		teres	XER.
teña	tivese	tiver		ter	tendo
teñamos	tivesemos	tivermos		termos	PART.
teñades	tivesedes	tiverdes		terdes	
teñan	tivesen	tiveren		teren	tido

Os derivados *abster, ater, conter, deter, entreter, manter, reter e soster* conxúganse igual.

Tedes / tendes. A forma medieval *tēedes* ou *tēdes* (como *vīides* ou *vīdes*) resolveuse en galego moderno nas formas duplas mencionadas, repartidas xeograficamente en zonas complementarias (como *gado / gando*). *Tendes* (e *vindes*) ocupa, *grosso modo*, case toda a provincia de Ourense (menos unha franxa ó N), case toda a provincia de Pontevedra (menos as terras de Lalín e os arredores) e, na provincia da Coruña, o que queda ó occidente dunha liña que una Ribadulla con Camariñas; *tedes* (e *vides*) ocupa o dominio complementario.

Tratándose de dúas formas galegas, de plena vitalidade, e de áreas aproximadamente iguais, normativamente son aceptables ambas.

Teñen, ten. A forma medieval *tēen* resólvese foneticamente no galego moderno en *ten* e *tein* e, por vía analóxica (propagando a raíz *teñ-* de *teño, teña*, etc.), en *teñen* (paralelamente *vēen > vén, vein, veñen*). *Tein* (e *vein*) ocupa a mesma franxa oriental que di (*coraz*)-ois; *teñen* (e *veñen*), o territorio galego complementario; dentro do dominio de *teñen* hai puntos illados de *ten* (e *vén*), máis densos no S e no O. Sen dúbida, houbo un tempo en que *ten* (e *vén*) ocupaba toda a parte complementaria de *tein* (e *vein*); pero o sincretismo *el ten / eles ten* (*el vén / eles vén*) favoreceu a propagación da forma analóxica *teñen* (*veñen*), que permite diferenciar a 3ª persoa de singular da 3ª de plural (nótese que *teñen* e *veñen* non aparecen nunca en territorio de *tein* e *vein*, porque nesta área seguen diferenciándose *el ten / eles tein, el vén / eles vein* de modo similar a como se facía na época medieval). Por esta razón e por se-la forma de maior vitalidade na lingua falada e escrita moderna, *teñen* (e *veñen*), aínda sendo unha forma innovadora, debe ser preferida como normativa.

Tiven, tiveches, tivo, tivemos, tiveron, tivera, tivese, tiver. No galego moderno hai fundamentalmente dúas raíces: *tiv-*, que se conserva en puntos dispersos por toda Galicia, máis densos nas provincias da Coruña e Pontevedra ca nas outras dúas; e *tuv-*, que aparece en toda Galicia, exceptuados aqueles puntos en que sobrevive *tiv-* (pero, mesmo nestes, convivindo ás veces as dúas formas). No galego medieval a raíz era *tev-* (*teviste, tevo, tivemos, tevestes, teveron, tevera, tevesse, tever*); é pouco abundante a presenza de *touv-* e *tov-* (antecedente do moderno *tuv-*) nos textos antigos.

As bases latinas *te nui, tenuisti*, etc., non deixaron ningún descendente fonético no galego antigo (nin no castelán); en lugar das formas esperadas (quizais **tinve, *tenviste*, etc., cf. *valve, valviste*, etc. < *valui, valuisti*), encóntranse *tive, teviste*, etc., analóxicas de *sive, seviste*, etc., do verbo *seer*. A raíz *touv-* e *tov-* xurdiu por analoxía con *ouv-*, motivada pola parentela semántica entre *teer* e *aver*. Non é improbable que na aparición de *tov-* (e *tuv-*) tivese algo de responsabilidade a interferencia co castelán; tívova, sen dúbida, no éxito moderno de *tuv-*. Por esta razón debemos preferir as formas tradicionais con raíz *tiv-*, aínda que sexan xa minoritarias.

Terei (Vid. 16.3.1).

16.3.25. Traer

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
traio	traía	trouxen	trouxera	traerei	traeríá
traes	traías	trouxeches	trouxeras	traerás	traerías
trae	traía	trouxo	trouxera	traerá	traería
traemos	traíamos	trouxemos	trouxeramos	traeremos	traeríamos
traedes	traíades	trouxeistes	trouxerades	traeredes	traeríades
traen	traían	trouxeron	trouxeran	traerán	traerían

SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
traía	trouxese	trouxe		traer	traer
traías	trouxeses	trouxeres	trae	traeres	XER.
traia	trouxese	trouxe		traer	traendo
traíamos	trouxesemos	trouxermos		traermos	PART.
traíades	trouxesedes	trouxerdes	traede	traerdes	
traian	trouxesen	trouxeren		traeren	traído

Os derivados *abstraer*, *atraer*, *contraer*, *distraer*, *extraer*, *retraer* e *substraer*, por seren semanticamente inmotivados, son regulares en tódolos tempos: *distraio*, *distraía*, *distraín*, *distraera*, *distraerei*, *distraería*, *distraia*, *distraese*, *distraer* (cfr. 16.2.4.3.).

Traer, *traio*, *traes*..., *traía*..., *traerei*..., *traería*..., *traia*... No galego moderno o infinitivo máis común é *traer*, repartido por toda Galicia; disperso por todo o dominio, con bastante densidade aínda, aparece *traer*; hai tamén algunha salpicadura de *traír* (sempre en concorrencia con *traer* e *traer*) e unha pequena zona de *trer* no occidente de Asturias. De modo paralelo, as formas arriazotónicas do tema de presente (excepto o presente de subxuntivo) teñen as variantes correspondentes: *traemos*, *traedes*, *traía*... *traendo*; *traemos*, *traedes*, *traía*... *traendo*; *traímos*, *traídes*, *traía*... *traíndo*; *tremos*, *tredes*, *tría*... *trendo*. Na primeira persoa do presente de indicativo e en todo o presente de subxuntivo rexístranse os temas *traí-* (*traio*, *traía*, *traías*...), formando unha área bastante

compacta na Galicia occidental, e *traig-* (*traigo, traiga, traigas...*), formando unha área tamén bastante compacta na Galicia oriental. Na 2ª e 3ª persoas de singular e na 3ª de plural do presente de indicativo rexístranse, espallados de maneira irregular por toda Galicia, os temas seguintes: *tra-* (*ti tras* —en 53 puntos dos 167 explorados para o ALGA—; *el tra*, nun punto; e *eles tran*, en 50 puntos); *traí-* (*ti trais*, en 22 puntos; *el traí*, en 79; *eles train*, en 21); e *trae-* (*ti traes*, en 96; *el trae*, en 87; *eles traen*, en 108). Hai ademais algún esporádico *traies, traie, traíen* e *traiges, trague, traguén*. Con frecuencia nun mesmo punto hai dúas ou tres formas concorrentes.

No galego medieval o verbo era *trager* (lat. **t r a g e r e*, postulado por tódolos idiomas románicos). No tema de presente tiña dúas raíces: [trag-], para a primeira persoa do presente de indicativo e todo o presente de subxuntivo (*trago, traga, tragas, traga...*) e [traɣ-], para o resto (*trages, trage, tragemos, tragedes, tragen, tragía...*, *tragerai, trageria, trager, tragendo*). Só o imperativo tiña formas algo anómalas: *trei, treide*.

As solucións modernas xustificáanse por unha substitución analóxica en cadea entre os verbos *aduzer* (e *dizer*), *fazer* e *trager*. 1. As terminacións comúns *aduzer, aduzes, aduz(e), aduzemos*, etc. (ou *dizer, dizes, diz(e), dizemos*, etc.) = *fazer, fazes, faz(e), fazemos*, etc. provocaron que *faço, faça, façás*, etc. se transformasen en *fago, faga, fagas*, etc., conforme a *adugo, aduga, adugas*, etc. (ou *digo, diga, digas*, etc.). Desta maneira resultaban nivelados na primeira persoa do presente de indicativo e todo o presente de subxuntivo os verbos *fazer* e *trager*: *fago, faga, fagas...* = *trago, traga, tragas...* Nótase que a raíz [trag-] chegou a xeneralizarse a expensas de [traɣ-] ó infinitivo e a outras formas fracas do tema de presente (*trager, traguemos, traguendo*, etc., que aínda perduran hoxe; lémbrese *poñer* = *poño*, para unha xeneralización similar). 2. Nunha época posterior, as formas comúns *fago = trago, faga = traga*, etc. provocaron que sobre *fas* ~ *fais, fai, fan* ~ *fain* se creasen *tras* ~ *trais, traí, tran* ~ *train* (en portugués deuse a mesma nivelación: *trazes, traz, trazem* = *fazes, faz, fazem*; e aínda máis: *trazer, trazemos*, etc. = *fazer, fazemos*, etc.). 3. Á súa vez, o paralelismo de *tras, traí, tran* (ou variantes) con *cas, cai, can* (ou variantes) permitiu extraer un infinitivo *traer*, analóxico de *caer*. 4. De modo similar, o resto das formas acabaron asimilándose ó paradigma de *caer*: *traio = caio, traemos = caemos, traía = caía, traía = caía*. Á nivelación de *trager* con *caer* contribuíu, sen dúbida, o verbo *retraer* 'contar, referir', de uso frecuente aínda no s. XV; este verbo, aínda que se remonte a **r e t r a g e r e*, ten xa na época medieval a forma *retraer* (e non **retrager*), porque é préstamo do prov. *retraire*. A conxugación de *retraer* era idéntica á de *caer*. 5. *Traio, traía*, etc., quizais por influxo do castelán, acabaron pasando a *traigo, traiga*, etc. Cada un destes estadios cronolóxicos que acabamos de enumerar na súa secuencia aproximada non supón a anulación do anterior. Iso explica que na sincronía actual haxa restos de cada unha das etapas.

Normativamente debemos excluír aquilo que é alleo (*traigo, traiga*, etc.), ou o que é moi marxinal (*trer, traír*) e o que, sendo galego, é minoritario (*trager*). Queda, por tanto, un verbo *traer*, cunha conxugación idéntica á de *caer*. Desta maneira escóllense as formas maioritarias xeograficamente, as máis utilizadas pola tradición escrita moderna, e non resulta un verbo con conxugación mixta.

Trouxen, trouxera, trouxese, trouxer. Aínda que na fala actual existen as raíces *troux-* (*trouxen*, etc.), *troix-* (*troixen*), *trux-* (*truxen*), *troug-* (*trouguen*), *trug-* (*truguen*), *trui-* (*truien*) e *tru-* (*truen*), a forma máis común, dispersa por toda Galicia, é *troux-*; é tamén a forma tradicional e, por tanto, a escollida como normativa.

16.3.26. Valer

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
vallo	valía	valín	valera	valerei	valería
vales	valías	valiches	valeras	valerás	valerías
vale	valía	valeu	valera	valerá	valería
valemos	valiamos	valemos	valeramos	valeremos	valeríamos
valedes	valiades	valestes	valerades	valeredes	valeríades
valen	valían	valeron	valeran	valerán	valerían

SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
valla	valese	valer	vale	valer	valer
vallas	valeses	valeres		valeres	XER.
valla	valese	valer		valer	valendo
vallamos	valesemos	valermos		valermos	PART.
vallades	valesedes	valerdes		valerdes	valido
vallan	valesen	valeren	valedede	valeren	

Conxúganse igual os derivados *desvaler* e *equivaler*.

Vallo, valla, vallas, valla, vallamos, vallades, vallan. No galego actual alternan *vallo / val(i)o, valla / val(i)a*, etc. A segunda forma é unha creación moderna motivada pola extensión analóxica da raíz *val-* (de *valer, vales, vale*, etc.); a primeira é a etimolóxica, a única documentada na época antiga. Por esta razón é a escollida como normativa.

Valerei (Vid. 16.3.1).

16.3.27. Ver

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
vexo	vía	vin	vira	verei	vería
ves	vías	viches	viras	verás	verías
ve	vía	viu	vira	verá	vería
vemos	víamos	vimos	viramos	veremos	veríamos
vedes	viades	vistes	virades	veredes	veríades
ven	vían	viron	viran	verán	verían

SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
vexa	vise	vir		ver	ver
vexas	vises	virdes	ve	veres	XER.
vexa	vise	vir		ver	vendo
vexamos	visemos	virmos		vermos	PART.
vexades	visedes	virdes	vede	verdes	
vexan	visen	viren		veren	visto

Conxúganse igual os derivados motivados: *antever*, *entrever*, *prever*, *rever*. *Prover* conxúgase como *ver* no presente, imperfecto, futuros, presente de subxuntivo, imperativo e formas nominais. No perfecto e tempos afíns tende a facerse regular: *provín*, *proviches*, *proveu*, *provemos*, *provestes*, *proveron*; *provera*, etc.; *provese*, etc.; *prover*, etc.

Vin, *viches*, *viu... vira... vise... vir...* Aínda que no tema de presente o verbo *ver* é da segunda, no tema de perfecto é da terceira. Iso significa que na terceira persoa do perfecto, na fala actual, alternan *viu* / *veu*, cunha distribución xeográfica idéntica á de *partiu* / *parteu* (Vid. 16.1, nota). A forma normativa é, por tanto, *viu*, como *partiu*.

16.3.28. *Vir*

INDICATIVO					
PRES.	IMPERF.	PERF.	PLUSC.	FUT.	FUT. PRET.
veño	viña	vin	viñera	virei	viría
vés	viñas	viñeches	viñeras	virás	virías
vén	viña	veu	viñera	virá	viría
vimos	viñamos	viñemos	viñeramos	viremos	viríamos
vindes/vides	viñades	viñestes	viñerades	viredes	viríades
veñen	viñan	viñeron	viñeran	virán	virían

SUBXUNTIVO			IMPERATIVO	FORMAS NOMINAIS	
PRES.	IMPERF.	FUT.		INF. CONX.	INF.
veña	viñese	viñer	ven	vir	vir
veñas	viñeses	viñeres		vires	XER.
veña	viñese	viñer	vinde/vide	vir	vindo
veñamos	viñesemos	viñeremos		virmos	PART.
veñades	viñesedes	viñerdes		virdes	
veñan	viñesen	viñeren		viren	vido/vindo

Conxúganse igual os derivados de *vir* (*avir, convir, contravir, devir, desavir, intervir, previr, provir, reconvir, sobrevir*), aínda que no tema de perfecto algúns deles tendan a conxugarse polo modelo regular (*vid. advertir*, en 16.2.5.2.1).

Vindes / vides, vido / vido. Cfr. o indicado para *tendes / tedes* en 16.3.24. Debe sinalarse que a forma *vindo*, que en principio debera ocupa-la mesma área que *vindes* (e *tendes*), só se rexistra nun punto do ALGA. Quizais fose a homonimia co xerundio o que motivou a regresión do participio *vindo*, en favor da forma máis regular *vido*, que segue o modelo dos demais verbos da terceira conxugación (*ir: ido, vir: vido*). A pesar do paralelismo entre *vindes* e *vindo*, a situación minoritaria da forma *vindo* na fala aconsella dar preferencia normativamente a *vido*.

Veñen, vén. Cfr. o indicado para *teñen, ten* en 16.3.24.

Ve. Na fala actual, para a terceira persoa do perfecto (prescindindo de variantes sen importancia neste caso), alternan *veu* / *viu* / *vén*. *Ve* ocupa a maior parte de Galicia; é a forma esperada a partir do medieval *vĕo*. *Viu* existe en puntos dispersos (escasos) e nunha zona compacta no Baixo Miño, por terras de Guillarei e Salceda; é unha forma analóxica moderna baseada na proporción *partir: partiu = vir: viu*. Na zona occidental da provincia da Coruña (onde se di *colliu*, frente ó máis común *colleu*, conforme vimos en 16.1, nota, esperaríamos que *veu* se transformase en **viu*; esta redución non chegou a darse para evitar unha homonimia con *viu* (de *ver*); a homonimia preveuse mantendo *veu*, en contra do esperado, na área oriental da zona, ou apelando á forma *vén* do presente (*el vén onte*).

Normativamente débese dar preferencia á forma maioritaria e tradicional *veu*.

Virei (Vid. 16.3.1).

17. Adverbios e locucións adverbiais.

17.1. De lugar.

aquí, aí, alí
acá, alá, acolá
acó, aló

encima
arriba, enriba, derriba
abaixo, embaixo, debaixo
diante, adiante, dediante
avante
atrás, detrás
arredor, derredor, ó redor

algures
ningures
xalundes

preto
cerca
lonxe

dentro
fóra
enfrente

¿u?, onde
eis

velaquí, velái

ó lado, a carón, a rente, a rentes, ó pe
a desmán.

Aquí, alí. As dúas formas conviven no galego actual con *aquí, aillí; eiquí, eilí;* e mesmo *equí, elí* (con [ε]). No galego antigo non se documentan senón as formas que empezan por *a-*. Por seren as tradicionais e maioritarias e por manteren o paralelismo con outras palabras semántica e etimoloxicamente afíns (da familia dos deícticos: *aquel, aqieste, aquese; acá, alá; acó, aló*), débese dar preferencia a *aquí* e *alí*. No galego moderno entrou a formar parte da serie tamén *aí*, realizada ás veces *eí* [eí]; normativamente non cabe tampouco senón *aí*; As palabras compostas con algún dos elementos anteriores deben ser consecuentes coas escollas mencionadas: *velaquí, velái*.

Aí. No galego antigo era *i*, ortografiado ás veces *hi* (como *u ~ hu*) ou *y*. Semanticamente o seu valor era o dun adverbio pronominal, máis amplo có do actual *aí*, similar ó *y* do francés moderno. O *a-* protético foi gañado polo paralelismo con *aquí* e *alí*, que o teñen etimolóxico. O *-h-* con que se viña escribindo non tiña senón unha xustificación diacrítica. O uso do acento permite diferenciar *aí* de *ai*, co cal resulta redundante e inxustificable o uso castelanizante do *-h-*.

Preto. No galego moderno non se rexistra senón *preto*, que ten unicamente valor adverbial (sinónimo de 'cerca'). No galego antigo documéntase *preto* maioritariamente, tanto con valor adverbial ('cerca'), coma adxectivo ('negro'); hai tamén algún testemuño escaso de *perto*. En portugués, a través dunha especialización fonético-semántica, viven as dúas formas: *perto* 'cerca' e *preto* 'negro'.

Normativamente non cabe escoller senón *preto*, por ser forma tradicional e por se-la única representada na fala de hoxe.

17.2. De tempo.

trasantonte, o outro antonte, antes de antonte
antonte
onte
hoxe

mañá
pasadomañá
endoutro día, para o outro día, ó outro día
antano
hogano
hoxe en día
arestora
agora
antes
diante
outrora, noutrora
entón, entonces
daquela
xacando
despois
atrás, detrás
logo
axiña
preto
de seguida, en seguida
de contado
de camiño
ó pouco
de alí a pouco
de aquí a pouco
deica pouco, deica un pouco
aínda, inda
de momento
xa
cando
mentres, namentres, entremetres
sempre
decote
nunca
nunca máis
xamais, endexamais
cedo
tarde

a deshora
a destempo
a tempo
en tempo
a reo
seguido, de seguido
por veces, ás veces
de vez en cando, de cando en vez
de raro en raro, ó raro
de tempo en tempo
ós poucos
pouco a pouco, pouco e pouco
a cada pouco
a cada canto
a miúdo
a cotío, de cotío
a diario
de contino.

Antonte. É a forma maioritaria en Galicia para designar 'o día antes de onte'. Para este mesmo concepto rexístranse na fala actual *nantronte* (que predomina na provincia de Pontevedra) e *noutronte*, *antronte*, *antontes*, *antointe*, *antoite*, etc., en puntos illados. As formas *antonte*, *antontes*, *antointe*, *antoite*, e *noutronte* son aínda de formación transparente; *nantronte* e *antronte* son o resultado dun cruce entre *antonte* e *noutronte*.

Normativamente debe ser preferida (á parte da forma analítica *antes de onte*), a forma maioritaria e máis próxima á orixinaria: *antonte*.

Consecuentemente, para 'o día antes de antonte', ademais de *trasantonte*, recoméndanse as formas analíticas *antes de antonte* e *o outro antonte*, de uso tan frecuente coma a forma sintética.

Despois. É a forma maioritaria no galego moderno xunto coa súa variante *dispois*; escasamente documentadas están *dempois*, *despós*, *despous* e *dispous*. No galego antigo, ó lado de *pois* 'despois', había *depois*, *despois*, *depós*, *depús* e *despós*, documentadas todas desde as orixes do idioma.

Normativamente só cabe escoller *despois*.

Aínda, inda. No galego actual rexístranse as dúas variantes en proporcións case iguais, mesmo a nivel individual. A aparición dunha ou da outra depende do ritmo da frase. Ámbalas formas (ademais de *eínda*) están documentadas desde os textos do séc. XIII. Normativamente son aceptables *inda* e *aínda* como absolutamente sinónimas.

Mentres. No galego moderno rexístranse moi abundantemente, case a partes iguais, *mentres* e *mentras*; con frecuencia aparece *mentes*, e de modo moi esporádico *namentres*, *entremetres*, *namentes*, *entrementes*, *enmentres*, *namentras*, *entramentras*, *mentramentras*. No galego antigo predomina *mentre* sobre *mentres*, *enmentre*, *enmentres*; non hai formas acabadas en *-a(s)*.

Normativamente deben excluírse tódalas formas en *-as*; entre as restantes debe darse preferencia a *mentres* e ás acabadas en *-mentres*, que son as tradicionais.

17.3. De cantidade e precisión

bastante
abondo
máis
menos
ben
moi
moito
pouco
a penas
tan
tanto
canto
medio
de menos
de máis
de sobra
de todo
a medias
malamente
case, caseamente
por aí
logo
mesmo, mesmamente
talmente
xusto
só.

17.4. De modo

paseniño
engorde
a modo
de vagar
ó xeito
ás presas, á presa
a escape

a eito
de face
a feito

de sotaque, de socato
de súpeto
de repente
de golpe

ás toas
a treu
ó chou

ó cabo
á fin
secasí

así
ben, mellor
mal, peor
a dereitas

á mantenta
a propósito
de propósito

asemade
en balde, de balde
de balde.

Adverbios en -mente. Os adverbios de modo constitúen unha serie aberta. Moitos adxectivos inmovilizados na súa forma masculina poden funcionar ocasionalmente como adverbios de modo (*falar alto, correr lixeiro, etc.*). Tamén

se habilitan adverbios de modo a partir de adxectivos na súa forma feminina seguidos da terminación *-mente*: *boamente*, *docemente*, *caladiñamente*. A mecanización de *-mente* (nas súas orixes sustantivo) é total, de xeito que pode mesmo adherirse a palabras que orixinariamente non eran adxectivos; neste caso resultan máis ben adverbios de cantidade (ou precisión): *soamente*, *talmente*, *propriamente*, *mesmamente*, *outramente*, *casemente*.

17.5. De afirmación

si
abofé
tamén
de certo
asi mesmo.

17.6. De negación

non
non xa
nin
sequera
tampouco

Nin. No galego moderno só se rexistra a forma *nin*. No galego antigo está documentado case exclusivamente *nen*; pero aparece *nin* xa na *Crónica de Iria*. De todas maneiras, a vacilación *nen/nin* é xa anterior á *Crónica de Iria*; doutra maneira non se explicaría como, en palabras derivadas en que entra esta conxunción como prefixo privativo (< n e c), aparece *nin-* desde os textos máis antigos, e non só en posición antevocálica, onde a redución *ne > ni* é explicable pola perda do carácter vocálico do *e* (*ni un*, *nĩ un*, *nin un*), senón tamén en posición anteconsonántica (*ninmigalla*, *nimigalla*; *ningún*; *ninguén*). Estas palabras, que no galego antigo tamén podían empezar por *ne(n)-* (*ne un*, *nē un*, *nen un*; *nenmigalla*, *nemigalla*; *nengún*; *nenguén*), acabaron fixándose en galego moderno sempre con *nin-* (*ningún*, *ninguén*, *ningures*). Xa Sarmiento, que usa indistintamente *nin* e *nen*, non utiliza senón *ningún*, *ninguén*, *nin migalla*. Cómpre advertir que a distribución xeográfica port. *nenhum*, gal. *ningún* xa parte da Idade Media, o cal non quita que aínda nos dialectos do N de Portugal se siga dicindo *ninhum* (e tamén *nim*).

A resolución das vacilacións *nengún/ningún*, *nenguén/ninguén*, *nemigalla/nimigalla*, *nengures/ningures* en favor da segunda forma, acabou levando tamén a que a vacilación *nen/nin* se resolvese en *nin*. A esta simplificación de alomorfos axudou, sen dúbida, a transparencia etimolóxica dalgúns dos indefinidos mencionados, definitivamente resoltos en *nin-* (como ó revés, a falta de transparencia etimolóxica mantivo ó *ninguém* do portugués a salvo da restauración en *nenguém*).

17.7. De dúbida

quizais, quizá(s), quizabes

seica

acaso

disque

se cadra

se callar

tal vez.

Quizá, quizás, quizais, quizabes. No galego moderno rexístranse por toda Galicia as dúas primeiras formas; *quizais* vive na franxa oriental; en áreas restrinxidas aparece *quizabes*; son tamén vivas (e orientais) *quizaís* e *quiciabes*. As de maior vitalidade son *quizás, quizá* e *quizais*. Existen tamén variantes literarias de certa circulación, como *cecais* e *cicais*, formas metatizadas de *quizais*. No galego antigo predomina *quicá* (forma apocopada de *quicab*); tamén hai *quicai* (forma sincopada de *quicabe*, que representa un estadio máis arcaico). Non trascendeu ós textos literarios antigos a forma máis arcaizante aínda *quicabe*, que recolle Sarmiento no séc. XVIII (*quizabes*) e que pervive hoxe en áreas restrinxidas. O -s adverbial xa aparece na *Crónica Troiana*.

Normativamente son aceptables as catro formas vivas e tradicionais mencionadas no epígrafe.

18. Preposicións e locucións prepositivas

a

ata

deica

de

desde, dende, des

contra

para

cara a

por

sen

durante

con

en

onda

cas, cas de
entre
conforme
segundo
consonte
ante
perante, por ante
diante de, dediante de
tras, tras de, atrás de, detrás de
antes de
despois de
so
baixo, baixo de, abaixo de, debaixo de, embaixo de
sobre, sobre de
cima de, encima de
riba de, arriba de, derriba de, enriba de
encol de
dentro de
fóra de
cerca de
preto de
lonxe de
frente a
enfrente de
arredor de, derredor de, ó redor de
a través de
por medio de
mediante
aga, agás
bardante, bardante de
excepto
sacando
sacado
salvante
quitando
quitado
fóra, fóra de
menos
salvo

senón

sinte

á parte de

ademais de, amais de

cabo, cabo de

beira de, á beira de

a carón de

ó pe de

a rente de, a rentes de

a son de

xunta, xunto a, xunto de

respecto de

acerca de

en canto a

tocante a

verbo de

en favor de

co gallo de

por mor de

por culpa de

por causa de

por cousa de

en troques de

en vez de

no canto de

en lugar de

a forza de

a poder de, a por de.

Ata. Trátase dunha preposición común a case tódalas linguas iberorrománicas, frecuente en tódalas épocas e con múltiples variantes en cada unha das linguas, non sempre doadas de explicar. O punto de partida é, sen dúbida, o arabismo *hättà*.

Na lingua medieval a forma máis usada era *ata*; séguelle en frecuencia *atra* e moitas outras variantes minoritarias co mesmo significado, mais non sempre da mesma orixe (*aata, ataa, ta, taa, ate, até, atés, atee, atees, atées, atëen, atëena, ateinas, te, tee, tõe, teẽ, atro, atroen, atroes, atroena, tro, trões* e mesmo os cas-

telanismos *fasta e fata*). Posteriormente introduciuse *asta*, modificado con frecuencia en *astra*. Estes castelanismos tiveron moita expansión, ata o punto de que case eliminaron a forma tradicional, hoxe escasamente documentada; en portugués triunfou a forma *até*, propia do territorio que está ó sur da Beira.

Normativamente débese escolle-la forma tradicional galega, *ata*.

Desde, dende, des. A forma máis usada na lingua medieval é *des* (< d e e x), aínda viva hoxe tanto como preposición (moi minoritaria) como formando parte da locución conxuntiva *desque*. *Dende* (< d e i n d e) aparece usada tamén na Idade Media, aínda que daquela non como sinónima da anterior. *Desde* é unha forma máis moderna formada sobre *des* (como *dendes de* e outras formacións similares), que practicamente substituíu na lingua actual á forma primitiva. Normativamente calquera das tres é aceptable, se ben debe terse en conta o escaso uso de *des* no galego actual.

Para. Na lingua antiga as formas máis documentadas eran *para* e *pera*; no galego moderno, en cambio, a máis extendida é *pra*, seguida en frecuencia de *pa*, variantes das que xa hai exemplos medievais. Normativamente debe optarse por *para*, pois, aínda que hoxe é minoritaria, é congruente co criterio de darlles preferencia ás formas plenas sobre as reducidas.

Sen. Na lingua medieval unicamente se documenta a forma *sen*, que segue sendo a do portugués e que en galego moderno se rexistra moi escasamente. A forma *sin*, hoxe maioritaria, explícase máis facilmente por castelanismo que por unha evolución interna do galego. Normativamente debe dárselle preferencia á forma galega e tradicional *sen*, sobre a innovadora, e probablemente préstamo, *sin*.

Entre. Na lingua medieval documéntanse tres variantes, de uso desigual: delas, a máis frecuente en galego era *ontre*, desaparecida no paso ó galego moderno; *antre* era máis usual no portugués arcaico do que en textos galegos, e aínda é popular tanto en Portugal coma en Galicia, *entre* tamén está amplamente documentada desde as orixes do idioma. Delas, sendo todas tradicionais, é preferible escoller como normativa *entre*, maioritaria hoxe e máis acorde coa etimoloxía.

Segundo. Esta é a forma tradicional, aínda viva no galego moderno. Hoxe documéntanse tamén, por toda Galicia, as variantes *asegùn* e *segùn*, conforme á evolución tradicional do castelán. Normativamente debe dárselle preferencia á forma galega e tradicional *segundo*, fronte a formas dubidosamente galegas como *segùn* e *asegùn*.

So. Esta preposición coñécese hoxe só en pequenas zonas do territorio galego, pero o seu uso na lingua antiga era moito maior. O portugués, por un criterio cultista, recuperou, cando menos na escritura, a consoante final latina; non hai razón ningunha para proceder do mesmo xeito en galego.

Sobre (de). Na fala moderna existen algunhas variantes minoritarias (*sóbor, sober*), continuación doutras medievais. En tódalas épocas do idioma *sobre* foi a forma maioritaria. Por esta razón debe se-la que se adopte como normativa.

19. Conxuncións e locucións conxuntivas

19.1. Copulativas

e

mais, e mais, a mais

nin.

E. No galego moderno a conxunción copulativa *e* ten dúas realizacións fonéticas, [e] e [i]. [e] aparece sempre ante consoante, [i] pode aparecer ante vocal. En xeral a realización [e] é sempre tolerable, por iso se propón como representación gráfica única.

Nin (Vid. 17.6, nota).

19.2. Disxuntivas e distributivas

ou

ou... ou

ora... ora

ben... ben

xa...xa

cal... cal

quer... quer

(que)... que

volta... volta

nin... nin.

19.3. Completivas

que

se

19.4. Temporais

cando

mentres, entremetres, namentres

(por) en canto
en tanto
entre tanto
mentres tanto
non ben
inda ben non
mal
a penas
así que
axiña que
de seguida que
de contado que
logo que
despois que, despois de que
desque, desde que, dende que
antes que, antes de que
deica que
ata que
sempre que
cada vez que
cando queira que.

Mentres (Vid. 17.2, nota).

19.5. De lugar

onde
onde queira que.

19.6. Modais

(tal) cal
(tal) como, tal e como
(así) como
como queira que
ben como
mal como
coma se, como se
segundo

conforme
consonte
sen que
de modo que
de xeito que
de maneira que
de forma que.

19.7. Causais

porque
pois, pois que
que
como
xa que
posto que
dado que
visto que
por causa de que
por cousa de que
por mor de que
por culpa de que.

19.8. Finais

que
para que
a que
porque
a fin de que
en favor de que.

19.9. Adversativas

pero
mais
aínda que, inda que, anque
non obstante

sen embargo
nembargante(s)
senón
con todo
así e todo, así a todo
por iso
emporiso
e iso que
agora que, ora que
agora ben, ora ben

só que
senón que
fôra de que
sacado que, sacando que
quitado que, quitando que
menos que, a menos que
excepto que
aga que, agás que
bardante que, bardantes que

Pero. No galego moderno rexístranse as formas *peró* (no oriente de Lugo e occidente de Asturias), *pero* e *pro*, estas dúas últimas por todas partes no resto do dominio galego. O antigo *pero* (que debía de ser case sempre *peró*) é forma amplamente documentada no galego medieval xa co valor que ten modernamente, e con algún máis, que perdeu. A forma *peró* do galego actual é a máis próxima á etimolóxica (< p e r h o c); dela resulta a forma sincopada *pro*. A forma *pero* explícase por un troco do índice de perceptibilidade das dúas sílabas ó deixar de ter usos como partícula adversativa tónica. Cf. tamén un caso similar en *porque, conque*.

En portugués as conxuncións sinónimas *mas* (ant. e dialectal *mais*) e *porém*, acabaron por anular a *pero*, que xa é arcaísmo no século XVI. En galego a concorrencia resolveuse en sentido contrario, aínda que literariamente se use ás veces *mais* ou *porén*, o primeiro con algún apoio aínda na fala, o segundo sen ningún.

Normativamente é preferible adoptar só as formas plenas e entre elas a maioritaria *pero*.

Sen embargo, nembargante(s). No galego actual non hai testemuños senón de *sen embargo, sin embargo, e nembargante(s)*, esta última forma de ámbito xeográfico moi restrinxido. No galego antigo hai testemuños de *sen embargo* (aínda co valor orixinario de 'sen obstáculo'); pero non os hai de *non embargante* ('non impedindo...'). De todos modos, que estea hoxe aínda vivo *nembar-*

gante(s) (a pesar de non existir case en castelán e non existir en portugués) é un indicio de que debeu ter certa vixencia no galego antigo e que é, por tanto, lexítimo no galego moderno.

Na literatura moderna, por diferencialismo, produciuse unha certa revitalización de *nembargante(s)* e aínda de *non embargante(s)*. Con todo, a forma máis común (dentro do uso limitado destas locucións adversativas) é a tradicional *sen embargo*.

19.10. Condicionais

se
cando
con tal de que, con tal que, con que
caso de que, en caso de que
sempre que
a pouco que
a nada que
catar se
onda non
a non ser que, a non ser se
de non ser que, de non ser se
a menos que
quitado que, quitado se
quitando que, quitando se
sacado que, sacado se
sacando que, sacando se
salvo que, salvo se
senón que

19.11. Concesivas

aínda que, inda que, anque
mesmo que
nin que
así
pese a que
a pesar de que
por pouco que, a pouco que
máis que, por máis que
por moito que

ben que
mal que
por (+ adxectivo) que.

Aínda que, inda que. O lado destas dúas conxuncións é moi frecuente no galego moderno a variante *anque*. De *aínda que* e de *inda que* (e tamén de *eínda que*) hai testemuños antigos; de *anque* non coñecemos documentación ata Sarmiento.

Tanto *aínda que* coma *inda que* son formas galegas. É discutible, en cambio, que o sexa *anque*. A falta de exemplos antigos e a coincidencia co castelán vulgar *anque* (= *aún que*) son feitos que a fan sospeitosa de castellanismo. De todas maneiras, tamén resulta chocante que unha partícula tan esencial e de tanta frecuencia na fala sexa préstamo. Hai que ter en conta que a moita frecuencia de uso explica ás veces reducións fonéticas extraordinarias (*de aquí a > deica > dica, mais grande > meirande, señora > siña*). Un desgaste deste tipo podería explicar o paso de *aínda que* ou *eínda que* (ó deixar de ser tónico o adverbio) a *anque, enque* (a través de **ainque, *einqe*; cf. *ointe > onte*). A forma *enque* ou *emque* é frecuente en falares portugueses; tamén aparecen *enque* ou *inque* en falas galegas. Estas formas reducidas é probable que xa teñan un antecedente no *Cancioneiro da Ajuda*. *Anque* é a forma maioritaria galega. Advírtase que o mesmo (*a*)*índa* reducido a *ende* vive tamén nas expresións *ende bén* 'aínda ben', *ende mal* 'aínda mal'.

Para ningunha das dúas hipóteses hai argumentos definitivos. De todas maneiras, a que explica *anque, enque* e *inque* conxuntamente é preferible á que explica independentemente cada unha das tres formas.

Normativamente son aceptables *aínda que* e *inda que*. Sobre *anque* téñanse en conta as reservas mencionadas.

19.12. Causativas

(así) que
(así) pois
logo
conque
por/polo tanto
xa que logo
tan(to)... que
por conseguinte
entón
daquela

de modo que
de xeito que
de maneira que
de forma que.

ÍNDICE ALFABÉTICO DE FORMAS

- a (art.), 2.1, n.; 2.5.1;
13.1, e n.; 13.2.1
- a (prep.), 2.5.1; 13.2.1;
13.2.2; 18
- a (pron.), 14.1.2
- a (s.), 1
- á, 2.1, n.; 2.5.1; 13.2.1,
e n.
- a-, 16.3.16
- *a-, 9.5
- a-, 9.5
- *-a-, 9.5
- a, 8.14
- á, 8.14; 11
- *-á, 8.14
- a + a, 2.1, n.
- a + as, 2.1, n.
- abaixo, 17.1
- abaixo de, 18
- abastecer, 7.2.6.1, n.
- abater, 16.2.6
- abdicación, 7.2.1.1
- abdicar, 7.2.1.1
- abdome, 7.2.1.1; 8.13
- abdominal, 4.2; 7.2.1.1
- á beira de, 18
- ab + i, 3.1
- ablativo, 7.2.1.1
- ablución, 7.2.1.1
- abluír, 16.2.5.2.2
- abnegación, 7.2.1.1
- abnegar, 7.2.1.1
- abofé, 17.5
- abonda, 14.5.2
- abondas, 14.5.2
- abondo, 14.5.2; 17.3
- abondos, 14.5.2
- ab + r, 3.1
- abrir, 7, n.
- ab - rogar, 3.1
- abrupto, 3.1.; 7.2.5.1
- absentismo, 7.2.1.1
- ábside, 7.2.1.1
- absolutismo, 7.2.1.1
- absoluto, 7.2.1.1
- absolver, 7.2.1.1
- absorber, 7.2.1.1
- absorción, 7.2.1.1; 7.2.5.2
- absorto, 7.2.1.1
- abstemio, 4.3; 7.2.1.2
- abstención, 7.2.1.2
- abster, 16.3.24
- absterse, 7.2.1.2
- absterxente, 7.2.1.2
- abstinencia, 7.2.1.2
- abstracción, 7.2.1.2;
7.2.2.1.
- abstracto, 7.2.1.2; 7.2.2.1
- abstraer, 7.2.1.2; 16.3.25
- absurdo, 7.2.1.1
- abundancia, 8.1
- abxección, 7.2.2.1
- abxecto, 7.2.2.1
- abxurar, 7.2.1.1
- acá, 17.1
- acabamento, 8.4
- acacia, 8.1
- a cada canto, 17.2
- a cada pouco, 17.2
- a carón, 17.1
- a carón de, 18
- acaso, 17.7
- acción, 4.2; 7.2.2.1
- accionar, 7.2.2.1
- *aceitar, 7.2, n.; 7.2.5.1,
n.
- acentúa, 16.2.4.2
- acentuar, 16.2.4.2
- acentúe, 16.2.4.2
- acentúo, 2.3; 16.2.4.2
- acepción, 7.2.5.1
- aceptar, 7.2.5.1
- acerca de, 18
- *acetar, 7.2, n.; 7.2.5.1, n.
- *aceutar, 7.2.5.1, n.
- acia, 8.1
- *ación, 7.2.2.1, n.
- aclarar, 7.1
- acné, 7.2.2.2
- acó, 17.1

- acolá, 17.1
 acontecer, 17.1
 a cotío, 17.2
 acrecentar, 7.2.6.1, n.
 acrecer, 7.2.6.1, n.
 acrópole, 8.6
 acta, 7.2.2.1
 activo, 7.2.2.1
 acto, 4.2; 7.2.2.1; 7.2.2.4,
 n.
 actor, 7.2.2.1
 actual, 7.2.2.1
 actualidade, 7.2.2.1
 actuar, 7.2.2.1
 acudir, 16.2.5.2.2
 acupuntura, 7.2.2.1
 ad + r, 3.1
 ad-renal, 3.1; 4.2
 adaptar, 7.2.5.1
 *adatar, 7.2.5.1, n.
 ademais, 2.2
 ademais de, 18
 *adimir, 9.5
 *ademitir, 9.5
 adepto, 7.2.5.1
 a dereitas, 17.4
 a deshora, 17.2
 a desmán, 17.1
 a destempo, 17.2
 adherir, 4.2; 16.2.5.2.1
 adiante, 17.1
 adiar, 16.2.4.2
 a diario, 17.2
 adicto, 7.2.2.1
 *adivertir, 9.5
 adligación, 4.2
 adligar, 4.2
 admiración, 8.2
 admirar, 9.5
 admisión, 8.2
 admitir, 4.2; 9.5
 *a doce peséta-lo quilo,
 13.1, n.
 adoitir, 7.2.5.1
 adolescencia, 7.2.6.1; 8.1
 adolescente, 7.2.6.1
 adopción, 7.2.5.1
 adoptar, 7.2.5.1
 adoptivo, 7.2.5.1
 adormecer, 16.2.5.2.2, n.
 *adoución, 7.2.5.1, n.
 *adoutar, 7.2.5.1, n.
 adquirir, 16.3.18
 adrenalina, 3.1
 adscrición, 7.2.5.1
 adscrito, 7.2.5.1
 adsorción, 7.2.5.2
 aducción, 7.2.2.1
 aduce, 16.2.3; n.
 aducín, 16.3.17; n.
 aducir, 16.2.5.2.2; 16.2.6;
 16.3.5, n.
 aductor, 7.2.2.1
 advertimos, 16.2.5.2.1; n.
 advertir, 16.2.5.2.1, e n.,
 16.2.5.2, n., 16.2.6,
 16.3.5, n., 16.3.10
 advirtes, 16.2.5.2.1, n.
 advirto, 16.2.5.2.1, n.
 adxectivo, 7.2.2.1
 adxunción, 7.2.2.1
 adxunto, 7.2.2.1
 a eito, 17.4
 -aer, 5; 16.2.4.3
 aérea, 8.9
 aéreo, 8.8
 a escape, 17.4
 afacer, 16.3.8
 afección, 7.2.2.1
 afectar, 7.2.2.1
 afectivo, 7.2.2.1
 afecto, 7.2.2.1
 a feito, 17.4
 afía, 16.2.4.2
 afiaba, 16.2.4.2
 afiamos, 16.2.4.2
 afiar, 16.2.4.2
 afairei, 16.2.4.2
 afíe, 16.2.4.2
 afeí, 4.5
 á fin, 17.4
 a fin de que, 19.8
 afío, 16.2.4.2
 aflicción, 7.2.2.1
 aflicto, 7.2.2.1
 afluencia, 8.1; 9.4
 afluente, 8.3; 9.4
 afluír, 16.2.5.2.2
 a forza de, 18
 africano, 8.14
 aga, 18
 aga que, 19.9
 agardar, 9.1
 agás, 18
 agás que, 19.9
 agnosticismo, 7.2.3
 agnóstico, 7.2.3
 agoiro, 9.2; 9.3
 agonía, 16.2.4.2
 agoniar, 16.2.4.2
 agora, 17.2
 agora ben, 19.9
 agora que, 19.9
 agraciado, 16.2.4.2
 agradar, 16.3.17, n.
 agradecer, 7.2.6.1, n.;
 16.2.5.1
 agredir, 16.2.5.2.1, e n.
 *agua, 16.3.1, n.
 ah, 1.4
 aí, 17.1, e n.
 -ai-, 9.5
 *a i-auga, 8.8, n.
 *aición, 7.2, n., 7.2.2.1,
 n.
 *ailí, 17.1, n.
 aínda, 2.3; 17.2; e n.
 aínda que, 19.11, e n.,
 19.9.
 *aiquí, 17.1, n.
 -aír, 5; 16.2.4.3, e n.
 *aisoluto, 7.2.1.1, e n.

- *aisurdo, 7.2.1.1, n.
 *aititude, 7.2, n.; 7.2.5.1, n.
 *aitivo, 7.2, n.
 *aitual, 7.2.2.1, n.
 alá, 17.1
 albino, 8.12
 álbum, 2.3; 8.11
 aldea, 8.9; 8.14
 aldeán, 4.4; 8.14
 alemán, 8.15
 alemana, 8.15
 alférez, 2.3
 algo, 14.5.1
 alguén, 1.6, e n.; 2.2; 14.5.1; 16.2.2
 algún, 2.2; 14.5.2; 14.5.3.
 algunha, 1.4, n.; 1.7; 4.1; 14.5.2
 algunhas, 14.5.2
 algúns, 2.2; 14.5.2
 algures, 17.1
 alí, 2.2; 17.1, e n.
 aliciente, 9.4
 aliteración, 8.2
 alí vén o gaitero, 16.2.2
 allea, 8.9
 allo, 1.5, n.
 almude, 8.17
 aló, 17.1
 alternancia, 8.1
 altilocuencia, 8.1
 altísimo, 12
 aluarada, 4.4
 alude, 8.17
 aludir, 16.2.5.2.2
 alumnado, 7.2.4.1
 alumno, 7.2.4.1
 amable, 8.7
 *amabre, 8.7, n.
 a mais, 19.1
 amais de, 18
 á mantenta, 17.4
 amarelecer, 7.2.6.1, n.
 ámbalas dúas, 3.3, n.; 13.1
 ambas, 3.3, n.; 14.5.2
 *ambiente, 9.4, n.
 ambiente, 9.4
 ambigua, 4.4
 ambiguo, 4.4
 ámbolos rapaces, 3.3, n.
 ambos, 1.6; 3.3, n.; 13.1; 14.5.2.
 a medias, 17.3
 amei, 2.2
 a menos que, 19.9; 19.10.
 americano, 8.14
 amígdala, 4.2
 amígdalite, 8.6
 a miúdo, 17.2
 amnesia, 7.2.4.1
 amnesiar, 7.2.4.1
 amnistía, 7.2.4.1
 amo, 14.2
 a modo, 17.4
 amolecer, 7.2.6.1, n.
 amontoar, 16.2.4.1
 amontoe, 16.2.4.3, n.
 amontoen, 16.2.4.3, n.
 amontoes, 16.2.4.3, n.
 *amoto, 9.5
 amou, 2.2
 án-, 9.5
 *an-, 9.5
 -án, 8.14; 8.15; 11
 *-án, 8.14
 -ana, 8.14; 8.15; 8.11
 a nada que, 19.10
 análise, 8.5
 anamnese, 7.2.4.1
 anamnesia, 7.2.4.1
 anciá, 8.14
 -ancia, 8.1
 ancián, 8.14
 anciño, 9.5
 andabades, 16.1, n.
 andabamos, 16.1, n.
 andaches, 16.1, nn.
 *andacio, 8.1, n.
 andar, 16.1, e n.
 andara, 16.1, n.
 andarades, 16.1, n.
 andaremos, 16.1, n.
 andariades, 16.1, n.
 andariamos, 16.1, n.
 andase, 16.1, n.
 andasedes, 16.1, n.
 andasemos, 16.1, n.
 andastes, 16.1, n.
 *andastes, 16.1, n.
 andazo, 8.1
 andei, 16.1, n.
 *andiveches, 16.1, n.
 *andiven, 16.1, n.
 *andivera, 16.1, n.
 *andivese, 16.1, n.
 andoriña, 8.12
 *anduveche, 16.1, n.
 *anduvén, 16.1, n.
 *anduvera, 16.1, n.
 *anduvese, 16.1, n.
 anécdota, 7.2.2.3
 anecdotario, 7.2.2.3
 anecdótico, 7.2.2.3
 angazo, 9.5
 anglicano, 8.14
 anhelar, 1.4, n.
 anilina, 8.12
 *animaes, 10.4, n.
 animais, 4.4; 10.4, e n.; 13.1, n.; 16.2.4.3, n.
 animal, 10.4
 *animales, 10.4, n.
 *animás, 10.4, n.; 16.2.4.3, n.
 -ano, 8.14; 11
 anoitecer, 7.2.6.1, n.
 a non ser que, 19.10
 a non ser se, 19.10
 anque, 19.11, e n.; 19.9
 ansio, 16.2.4.2
 ansío, 16.2.4.2

- antano, 17.2
 Antártico, 7.2.2.1
 Antártida, 7.2.2.1
 ante, 18
 ante-, 16.3.16
 antepoñer, 16.3.16
 antepor, 16.3.16
 antes, 17.2
 antes de, 18
 antes de antonte, 17.2
 antes de onte, 17.2, n.
 antes de que, 19.4
 antes que, 19.4
 antever, 16.3.27
 antigüidade, 5
 antítese, 8.5
 *antointe, 17.2, n.
 *antoite, 17.2, n.
 Antonio, 2.3
 antonte, 17.2, e n.
 antontes, 17.2, e n.
 *antre, 9.5; 18, e n.
 *antroido, 9.5
 *antronte, 17.2, n.
 anuencia, 8.1; 9.4
 anuente, 9.4
 anuncio, 8.1
 anxina, 8.12
 ao, 13.2.1, e n.
 a + o, 2.1, n.
 -ao, 8.14
 *-ao, 8.14
 año, 7.2, n.; 7.2.3, n.
 aos, 13.2.1
 a + os, 2.1, n.
 apacentar, 7.2.6.1, n.
 aparecer, 7.2.6.1, n.
 aparencia, 8.1; 9.4, n.
 á parte de, 18
 a penas, 17.3; 19.4
 apendicite, 8.6
 a pesar de que, 19.11
 apetececer, 7.2.6.1, n.
 apeteceble, 8.7
 a poder de, 18
 apoñer, 16.3.16
 apor, 16.3.16
 a por de, 18
 apotegma, 7.2.3
 apoteose, 8.5
 a pouco que, 19.10; 19.11
 *apousar, 9.5
 apoxeo, 8.8
 aprazar, 7.1
 apreciar, 16.2.4.2
 aprecio, 8.1
 á presa, 17.4
 *apresentar, 9.5
 *aproximar, 7.2.2.4, n.
 aprontar, 7.2.5.2
 *aprousimar, 7.2.2.4, n.
 *aprouximar, 7.2.2.4, n.
 aproximar, 1.9; 7.2.2.4
 aptitude, 7.2.5.1
 apto, 7.2.5.1
 a que, 19.8
 aquel, 2.5.4; 10.4; 14.3.1
 aquela, 14.3.1
 aquelas, 14.3.1
 aqueles, 10.4; 14.3.1
 aquilo, 14.3.1
 *aqueles, 14.3.1, n.
 aqueloutra, 14.3.2
 aqueloutras, 14.3.2
 aqueloutro, 14.3.2
 aqueloutros, 14.3.2
 aquí, 17.1, e nn.
 *aquil, 14.3.1, n.
 *aquila, 14.3.1, n.
 aquilino, 8.12
 aquilo, 14.3.1
 arácido, 7.2.2.2
 arado, 9.6
 arameo, 8.8
 Araúxo, 2.3, n.
 árbore, 9.5
 arbórea, 8.9
 arbóreo, 8.8
 *arbre, 9.5
 arcano, 8.14
 ardes, 16.3.13, n.
 ardo, 16.3.13, n.
 area, 8.9
 areal, 4.4
 areeira, 4.5
 a rente, 17.1
 a rente de, 18
 a rentes, 17.1
 a rentes de, 18
 a reo, 17.2
 arestora, 17.2
 argüír, 5; 16.2.4.4;
 16.2.5.2.2
 -aría, 8.19
 armería, 8.19
 arqueo, 8.8
 arquitecto, 7.2.2.1
 arquitectura, 7.2.2.1
 *arradio, 9.5
 arrastrar, 9.6
 arrastro, 9.6
 arredor, 1.8; 17.1
 arredor de, 18
 arrefriar, 16.2.4.2
 arregrar, 7.1
 arrestar, 16.37
 arriba, 17.1
 arriba de, 18
 arrogancia, 8.1
 arroz, 2.2
 artefacto, 7.2.2.1
 artello, 7, n.
 arteriosclerose, 8.5
 artesá, 8.14
 artesán, 8.14
 artesiano, 8.14
 ártico, 7.2.2.1
 artículo, 7, n.
 artificiais, 10.4, n.
 artificio, 8.1
 artigo, 7, n.
 artillería, 8.19

- artrite, 8.6
 Arturo, 7.2.2.1
 arxénteá, 8.9
 arxénteo, 8.8
 as (art.), 2.5.1; 13.1, e n.;
 13.2.1
 as (pron.), 14.1.2
 ás, 2.5.1; 13.2.1, e n.
 asasino, 8.12
 ascendencia, 8.1
 ascender, 7.2.6.1
 ascensor, 7.2.6.1
 *asegún, 18, n.
 asemade, 17.4
 asentir, 16.2.5.2.1
 asfixia, 7.2.2.1, n.; 7.2.2.4
 así, 17.4; 19.11
 así a todo, 19.9
 así como, 19.6
 así e todo, 19.9
 así mesmo, 17.5
 así pois, 19.12
 así que, 19.4; 19.12
 *asoluto, 7.2.1.1, n.
 a son de, 18
 aspecto, 7.2.2.1
 *aspeuto, 7.2, n.
 aspirina, 8.12
 ás presas, 17.4
 *asta, 18, n.
 ás toas, 17.4
 *astra, 9.6, n.; 18, n.
 asturiano, 8.14
 asubiar, 16.2.4.2
 asubío, 16.2.4.2
 asumir, 16.2.5.2.2
 asunción, 7.2.5.2
 asunto, 7.2.5.2
 *asurdo, 7.2.1.1, n.
 ás veces, 17.2
 ata, 18, e n.
 ata que, 19.4
 ataúde, 8.17
 atea, 8.9
 a tempo, 17.2
 atención, 8.2
 ateo, 8.8
 ater, 16.3.2.4
 atracción, 7.2.2.1
 atraer, 5; 16.2.4.3;
 16.3.25
 atrás, 17.1; 17.2
 atrás de, 18
 a través de, 18
 a treu, 17.4
 atrevemento, 8.4, n.
 atribuír, 16.2.4.4;
 16.2.5.2.2
 *atual, 7.2.2.1, n.
 aturdir, 16.2.5.2.2
 *aución, 7.2.2.1, n.
 audacia, 8.1
 audiencia, 8.1
 auga, 16.3.1, n.
 *auga, 16.3.1, n.
 áureo, 8.8
 *ausoluto, 7.2.1.1, n.
 australiano, 8.14
 *ausurdo, 7.2.1.1, n.
 autóctono, 7.2.2.1
 *actual, 7.2.2.1, n.
 autumnal, 7.2.4.1
 avante, 17.1
 avareza, 8.1
 avaría, 8.19, n.
 aveá, 8.9
 avenza, 8.1
 aviar, 16.2.4.2
 avir, 16.3.28
 avó, 1.1
 *avó, 8.10
 avoa, 1.1; 8.10
 avogado, 1.1
 —axe, 8.13
 áxil, 10.4
 axila, 7.2.2.4
 axilar, 7.2.2.4
 áxiles, 10.4
 axiña, 17.2
 axiña que, 19.4
 axioma, 7.2.2.4
 azotea, 8.9
 azuis, 2.2; 10.4
 azul, 1.2; 10.4
 b, 1; 1.1
 bacteriano, 8.14
 bailarina, 8.12
 baixo, 18
 baixo de, 18
 balea, 8.9
 baluarte, 4.4
 baño, 1.5, n.
 bárbaro, 2.4
 barbería, 8.19
 bardante, 18
 bardante de, 18
 bardante que, 19.9
 bardantes que, 19.9
 base, 8.5
 bastante, 14.5.2; 17.3
 bastantes, 14.5.2
 bater, 16.2.6, e n.
 baúl, 2.3
 bautismo, 7.2.5.1
 bautista, 7.2.5.1
 bautizar, 7.2.5.1
 —bc—, 7.2.1.1
 —bd—, 7.2.1.1
 bc, 1
 beber, 16.2.5.1
 bebera, 2.5.2
 beberá, 2.5.2
 bebera-la auga, 2.5.2
 bebé-ra-la auga, 2.5.2
 beberaa, 2.5.2
 bebé-aa, 2.5.2
 beberala, 2.5.2
 bebé-rala, 2.5.2
 bebeu, 8.8
 bebible, 8.7
 beira de, 18

- beis, 8.7
 -bel, 8.7
 ben, 1.6, n.; 16.2.2; 17.3;
 17.4
 ben... ben, 19.2
 bencina, 8.12
 ben como, 19.6
 bendición, 8.2
 bendir, 16.3.5
 Benedicto, 7.2.2.1
 beneficencia, 8.1; 9.4, n.
 beneficio, 8.1
 benignidade, 7.2.3
 benigno, 7.2.3, e n.
 ben que, 19.11
 benquerencia, 8.1
 besta, 1.1
 bibliómano, 8.14
 bíceps, 2.3
 bico, 1.1
 bidueira, 1.1
 -bil, 8.7
 bilingüe, 4.4; 5
 bilingüismo, 2.3
 bímano, 8.14
 bisavó, 4.1
 bizantino, 8.12
 bl-, 7.1
 -bl-, 4.2; 7.1; 7.2.1.1
 blasfemia, 7.1
 -ble, 8.7, e n.
 blindar, 7.1
 bloque, 7.1
 bloquear, 7.1
 bloqueo, 7.1; 8.8
 -bn-, 7.2.1.1
 bo, 12
 boa, 8.10
 boamente, 17.4
 bobina, 8.12
 bocoi, 10.1
 bocois, 10.1
 boeiro, 4.5
 boleio, 8.8
 boliviano, 8.14
 bondade, 8.18
 bórax, 7.2.2.4
 bovino, 8.12
 -br-, 4.2
 bradar, 9.6
 branco, 1.1; 7.1
 brancura, 7.1
 brando, 7.1
 brasón, 7.1
 *-bre, 8.7, n.
 breva, 9.6
 brillante, 8.12
 bronquite, 8.6
 bruxería, 8.19
 -bs-, 7.2.1.1; 7.2.1.2
 -bt-, 7.2.1.1
 buguina, 8.12
 bulebole, 3.2
 bulicio, 8.1
 bulir, 16.2.5.2.2, e n.
 burgo, 9.6
 -bv-, 7.2.1.1
 -bx-, 7.2.1.1
 byroniano, 1
 c, 1; 1.2
 ç, 1
 c-, 7.2.6.2
 ca, 2.5.1; 13.2.1, n.; 13.2.2,
 e nn.
 cá, 2.5.1; 13.2.2, e n.
 *ca, 13.2.1, n.
 ca-, 9.1
 -ca-, 1.2
 *cab-, 16.3.1, n.
 *caba, 16.3.1, n.
 cabalo, 1.1
 caber, 16.3.1
 caberei, 16.3.1, n.
 cabería, 16.3.1, n.
 *cabia, 16.3.1, n.
 *cabiches, 16.3.1, n.
 cabido, 7, n.
 *cabín, 16.3.1, n.
 *cabio, 16.3.1, n.
 cabo, 18
 *cabo, 16.3.1, n.
 cabo de, 18
 cabra, 9.6
 *cabrei, 16.3.1, n.
 cace, 16.2.1
 cactus, 7.2.2.1; 8.11
 cada, 14.5.1
 cada vez que, 19.4
 cadanseu, 14.2
 cadanseus, 14.2
 cadansúa, 14.2
 cadansúas, 14.2
 cadaquén, 14.5.1
 *cadaseu, 14.2, n.
 *cadaunseu, 14.2, n.
 cadea, 8.9
 caderna, 9.1
 caderno, 9.1
 cadrado, 9.1
 cadrar, 9.1
 cadrelo, 9.1
 cadril, 9.1
 cadrís, 2.2; 10.4, e n.
 cadrelo, 4.2; 9.1
 cae, 16.2.4.3, n.
 caemos, 16.3.25, n.
 caen, 16.2.4.3, n.
 caer, 5; 16.2.4.3, e n.;
 16.2.6; 16.3.25, n.
 caes, 16.2.4.3, n.
 caeulle máis auga á nosa ca
 á deles, 13.2.2
 café, 10.1
 cafeína, 2.3, n.
 cafés, 10.1
 *cai, 16.3.25, n.
 caia, 16.2.4.3, n.; 16.2.4.4,
 n.; 16.3.25, n.
 caía, 16.3.25, n.
 caiades, 5
 caiaades, 5

- caíamos, 5
 caíamos, 5
 caiba, 16.3.1, n.
 caibas, 16.3.1, n.
 *caibia, 16.3.1, n.
 *caibio, 16.3.1, n.
 caibo, 16.3.1, n.
 caída, 2.3
 caio, 16.2.4.3, n.; 16.3.25, n.
 *caír, 16.2.4.3, n.
 *caís, 10.3, n.
 caixa, 1.9, n.
 caixón, 9.5
 cal (conx.), 19.6
 cal (pron.), 2.5.4; 9.1; 10.4, e n.; 14.4
 cal (s.), 10.4, e n.
 ¿cal queres?, 2.5.4
 caladiñamente, 17.4
 *calamidá, 8.17, n.
 calamidade, 8.17
 calar, 16.2.3, n.
 cal... cal, 19.2
 calefacción, 7.2.2.1
 calefactor, 7.2.2.1
 *calefaución, 7.2, n.
 cales (pron.), 10.4; 14.4
 cales (s.), 10.4
 cales (v.), 16.2.3, n.
 calidade, 9.1
 calificación, 9.1
 calificador, 9.1
 calificar, 9.1
 calificativo, 9.1
 callado, 9.1
 calladura, 9.1
 callaleite, 9.1
 callamento, 9.1
 callar, 9.1
 calleiro, 9.1
 callo, 9.1
 calor, 10.2
 calores, 10.2
 *calqueira, 14.5.1, n.
 calquera, 9.1; 14.5.1, e n.
 *Calros, 9.6, n.
 calurnia, 7.2.4.1
 *calzós, 16.3.16, n.
 camafeo, 8.8
 cambia, 1.6
 *cambea, 16.2.4.2
 *cambeas, 16.2.4.2
 *cambeo, 16.2.4.2
 cambia, 16.2.4.2
 cambiaba, 16.2.4.2
 cambiades, 16.2.4.2
 cambiamos, 16.2.4.2
 cambiar, 16.2.4.2
 cambiarei, 16.2.4.2
 cambias, 16.2.4.2
 cambie, 16.2.4.2
 cambiedes, 16.2.4.2
 cambio (s.), 16.2.4.2
 cambio (v.), 16.2.4.2
 camiñante, 8.3
 camisería, 8.19
 campesino, 8.12
 campesíño, 8.12
 campíña, 8.12
 campo, 1.6
 can, 2.2; 10.3; 16.2.3, n.
 *can, 16.3.25, n.
 canción, 8.2
 cancións, 13.1, n.
 candea, 8.9
 cando (adv.), 2.5.4
 cando (conx.), 9.1; 19.10; 19.4
 *cando ménolo penses, 13.1, n.
 cando queira que, 19.4
 ¿cando véis?, 2.5.4
 canino, 8.12
 canon, 8.16
 cans, 10.3, e n.
 *cansacio, 8.1, n.
 cansazo, 8.1, n.
 canta (pron.), 14.4
 canta (v.), 2.3
 canta-la canción, 3.3, n.
 cantabades, 16.1, n.
 cantábalo, 16.1, n.
 cantabamos, 1.1; 16.1, n.
 *cantábamos, 16.1, n.
 *cantache, 16.1, n.
 *cantáchedes, 16.1, n.
 cantáchelo, 16.1, n.
 *cantácheo, 16.1, n.
 cantaches, 16.1, n.
 *cantaches, 16.1, n.
 *cantacho, 16.1, n.
 cantades, 16.1, n.
 cántala, 16.2.2
 cantamos, 2.5.1
 cantan, 2.3
 *cantan os galos pró día, 13.2.1, n.
 cantante, 8.3
 cantar, 2.2; 16.2.3, n.
 cantara, 2.3; 2.5.2
 cantará, 2.5.2; 16.3.9, n.
 cantaraa, 2.5.2
 cantáraa, 2.5.2
 *cantaraia, 8.8, n.
 cantaralo, 16.1, n.
 cantáralo, 16.1, n.
 cantaran, 2.3
 cantarán, 16.3.9, n.
 cantarana, 2.5.2
 cantárana, 2.5.2
 cantarás, 16.3.9, n.
 cantarás, 2.3; 16.1, n.
 cantaredes, 16.3.9, n.
 cantarei, 16.3.9, n.
 cantaremos, 16.3.9, n.
 cantares, 16.2.3, n.
 cantas (pron.), 14.4
 cantas (v.), 2.3
 cantáselo, 16.1, n.
 *cantaste, 16.1, n.
 *cantástedes, 16.1, n.

cantastes, 16.1, n.
*cantastes, 16.1, n.
cante, 16.2.3, n.
cantei, 16.3.4, n.
cântelo, 16.1, n.
cantes, 16.2.3, n.
cantes, 16.2.3, n.
cantidade, 9.1
cantina, 8.12
canto (adv.), 2.5.4; 9.1;
17.3
canto (pron.), 9.1; 14.4
¿canto quieres?, 2.5.4
cantos, 14.4
cantou, 16.1, n.; 16.3.4,
n.
caótico, 4.4
capacidade, 8.18
capción, 7.2.5.1
capitais, 2.2
capital, 2.2
capitán, 8.15
capitana, 8.15
capítulo, 7, n.
cápsula, 7.2.2.4, n.; 7.2.5.1
captar, 7.2.5.1
captura, 7.2.5.1
capuchino, 8.12
cara a, 18
carabina, 8.9, n.; 8.12
caracois, 10.4, n.
carácter, 2.3; 7.2.2.1
caracterizar, 7.2.2.1
*caraiterística, 7.2.2.1, n.
*caráter, 7.2, n.
caravilla, 7, n.
cardite, 8.6
carecer, 7.2.6.1, n.
Carlos, 9.6
carnicería, 8.19
caro, 1.2; 1.8
carpintería, 8.19
carro, 1.8
cartafol, 3.2

cartapacio, 8.1
cartolina, 8.12
cartos, 9.1
cas (prep.), 18
cás, 13.2.2, e n.
*cas (s.), 10.3, n.
*cas (v.), 16.3.25, n.
cas de, 18
casas, 13.1, n.
case, 9.1; 17.3
casemente, 9.1; 17.3; 17.4
casino, 8.12
casiña, 8.12
caso de que, 19.10
castelá, 8.14
castelán, 8.14
catalán, 8.15
catalana, 8.15
catalepsia, 7.2.5.1
cataléptico, 7.2.5.1
catálise, 8.5
catar se, 19.10
catequese, 8.5
cativar, 7.2.5.1
catividade, 7.2.5.1
cativo, 7.2.5.1
catorce, 9.1; 15.1
*catredal, 9.6, n.
catro, 4.2; 9.1; 15.1
catrocentas, 15.1
catrocentos, 9.1; 15.1
cazar, 1.2; 16.2.1
cazas, 16.2.1
cazo, 1.2; 16.2.1
-cc-, 7.2.2.1
c cedilla, 1
-cd-, 7.2.2.3
ce, 1
-ce-, 1.2
cea, 8.9
*cecais, 17.7, n.
cedo, 17.2
cefalite, 8.6
*ceio, 8.8, n.

cen, 15.1
centésimo, 15.2
cento, 1.2
ceo, 8.8
-cer, 16.2.3; 16.2.5.1
cerca, 17.1
cerca de, 18
certa, 14.5.2
certas, 14.5.2
certo, 14.5.2
certos, 14.5.2
cervexería, 8.19
céspedes, 8.17
cestería, 8.19
ceta, 1, e n.
cetáceo, 8.8
cetro, 7.2.5.1; 7.2.6.2
ch, 1, e n.; 4.1
cha, 14.1.2
chamar, 7, n.
champú, 2.2
champús, 2.2
chan, 7, n.
chancelería, 8.19
chantar, 7, n.
chantaxe, 8.13
chapeo, 8.8
charlatán, 8.15
charlatana, 8.15
charlatanería, 8.19
chas, 14.1.2
chave, 7, n.
chavella, 7, n.
che (pron.), 14.1.2
che (s.), 1, e n.
*-che, 16.1, n.
chea, 8.9
cheminea, 8.9, e n.
cheo, 7, n.; 8.8, e n.
cheos, 4.4
-ches, 16.1, n.
chiar, 16.2.4.2
chío, 16.2.4.2
cho, 14.1.2

- chocolatería, 14.1.2
 choer, 16.2.4.3; 16.3.13, n.
 chos, 14.1.2
 chouvir, 16.3.13, n.
 chova, 16.3.1, n.
 chuchameles, 10.4
 -ci-, 1.2
 -cia, 8.1, e n.; 8.2, n.
 *cicais, 17.7, n.
 ciclópeo, 8.8
 cidadá, 8.14
 cidadán, 8.14
 cidade, 8.18
 ciencia, 2.3; 4.4; 7.2.6.:
 8.1; 9.4
 científico, 8.1
 cilicio, 8.1
 cima de, 18
 cinco, 1.2; 15.1
 cincocentas, 15.1
 cincocentos, 15.1, e n.
 *cincoenta, 9.5
 cincuenta, 9.5; 15.1
 cinxir, 16.3.5, n.
 cio-, 8.1; 8.2, n.
 -ción, 8.2, e n.
 -cir, 16.2.3
 circunscripción, 7.2.4.2;
 7.2.5.1
 circunscrito, 7.2.5.1
 circunspección, 7.2.2.1;
 7.2.4.2
 circunspecto, 7.2.2.1;
 7.2.4.2
 circunstancia, 7.2.4.2; 8.1
 circunstancial, 7.2.4.2
 cisma, 7.2.6.2
 cismar, 7.2.6.2
 cismático, 7.2.6.2
 civil, 10.4
 civís, 10.4
 cl-, 7.1
 -cl-, 4.2; 7.1
 clamar, 7, n.; 7.1
 clandestino, 8.12
 clareou, 4.5
 claridade, 4.1; 7.1
 clarificar, 7.1
 clarín, 7.1
 clarividente, 7.1
 claro, 7.1
 clasc, 7.1
 clasificar, 7.1
 cláusula, 7.1
 clave, 7, n.
 clavícula, 7, n.
 claxon, 7.2.2.4; 8.16
 clemencia, 7.1; 8.1
 cleptómano, 8.14
 clero, 4.1; 7.1
 cliente, 9.4
 clima, 7.1
 clímax, 2.3
 cloro, 7.1
 -clufr, 16.2.4.4; 16.2.5.2.2
 -cn-, 7.2.2.2
 co, 2.5.1; 13.2.1; 13.2.2,
 n.
 có, 2.5.1; 13.2.2, e n.
 co-, 9.1
 -co-, 1.2
 coa, 13.2.1, e n.
 coa-, 9.1
 coacción, 7.2.2.1
 coagulabilidade, 9.1
 coagulación, 9.1
 coagulador, 9.1
 coagulante, 9.1
 coagular, 9.1
 coágulo, 9.1
 *coando, 9.1, n.
 coartada, 7.2.2.1
 coartar, 7.2.2.1
 *coarto, 9.1, n.
 coas, 13.2.1
 *coase, 9.1, n.
 *coasemente, 9.1, n.
 cobiza, 8.1
 cocaína, 8.12
 cocainómano, 8.14
 cocción, 7.2.2.1
 coce, 16.2.1
 cocer, 1.2; 16.2.1
 cocía, 16.2.1
 cocíña, 9.5
 codeína, 8.12
 codificación, 8.2
 coeficiente, 9.4
 coella, 16.3.1.3, n.
 coetáneo, 8.8
 co gallo de, 18
 cognitivo, 7.2.3
 cognoscitivo, 7.2.3
 coherdeiro, 1.4, n.
 coidar, 9.2; 9.3
 Coímbra, 2.3
 coiro, 9.2; 9.3
 coita, 9.2
 coitel, 9.2
 colección, 7.2.2.1
 colecta, 7.2.2.1
 colectivo, 7.2.2.1
 coleóptero, 7.2.5.1
 colina, 8.12
 colite, 8.6
 colle, 2.5.1
 colle aquela, 2.5.4
 *colleche, 16.1, n.
 *colleches, 16.1, n.
 collelo, 14.1.2
 cóllelo, 14.1.2
 collelo branco, 14.1.2
 colle-lo branco, 3.3, n.
 collémo-lo saco, 13.1
 collemos, 2.5.1
 cólleno, 3.3, n.
 *colleo, 16.1, n.
 coller, 14.1.2; 16.1
 colles, 14.1.2
 *colleste, 16.1, n.
 *colléstedes, 16.1, n.
 collestes, 16.1, n.

- *collestes, 16.1, nn.
 colleu, 16.1, n.; 16.3.28, n.
 *colliche, 16.1, n.
 colliches, 16.1, nn.
 collín, 14.1.2
 collino, 14.1.2
 *colliste, 16.1, n.
 *collistes, 16.1, n.
 *colliu, 16.1, n.; 16.3.28, n.
 collo, 14.1.2
 cólloo, 14.1.2
 colombiano, 8.14
 colon, 8.16
 columna, 7.2.4.1
 columnata, 7.2.4.1
 com-, 16.3.16
 coma (conx.), 13.2.2, n.
 coma (v.), 16.2.6, n.
 coma se, 19.6
 combater, 16.2.6, e n.
 come, 16.2.5.1; 16.2.5.2.2, n.
 cóme, 16.2.5.1
 *comeche, 16.1, n.
 *comeches, 16.1, n.
 cómelo, 13.1, n.
 come-lo caldo, 2.5.2
 cóme-lo caldo, 2.5.2
 comemos, 16.1, n.
 comen, 16.2.5.2.2, n.
 comenencia, 9.4, n.
 cómeno, 13.1, n.
 cómeo, 13.1, n.
 comer, 16.2.5.1
 comera, 16.1, n.
 comercio, 8.1
 comeron, 16.1, n.
 coméronas, 16.2.2
 *coméron-no, 16.2.2
 comes, 16.2.5.2.2, n.
 comese, 16.1, n.
 *comeste, 16.1, n.
 comestes, 16.1, n.
 *comestes, 16.1, n.
 comeu, 16.1, n.
 comeuno, 13.1, n.
 comía, 3.3, n.; 16.2.6, n.
 comicamente, 2.5.3
 comiches, 16.1, n.; 16.2.6, n.; 16.3.10, n.
 comigo, 14.1.1
 comín, 16.2.6, n.
 comina, 3.3, n.
 comiño, 8.12
 comisaría, 8.19, n.
 comisario, 8.19, n.
 como (adv.), 2.5.4
 como (conx.), 13.2.2, n.; 19.6; 19.7
 como (v.), 16.3.1, n.
 ¿como che vai?, 2.5.4
 como queira que, 19.6
 como se, 19.6
 cómoda e facilmente, 2.5.3
 compacto, 7.2.2.1
 compadecer, 7.2.6.1, n.
 compás, 10.2
 compases, 10.2
 compeler, 16.2.5.2.1, n.
 competir, 16.2.5.2.1, e n.
 compoñer, 16.3.16
 compor, 16.3.16
 composición, 8.2
 compracer, 7.1; 16.3.1.7, e n.
 compre, 2.5.1
 cómpre, 2.5.1; 16.2.5.2.2, n.
 cómpren, 16.2.5.2.2, n.
 comunmente, 1.6.; 2.5.3.; 4.2
 comúns, 2.2
 con, 13.2.1; 14.5.3; 18
 con + a, 13.2.1, n.
 *conceción, 7.2.5.1, n.
 *conceición, 7.2.5.1, n.
 *conceito, 7.2.5.1, n.
 *concencia, 9.4, n.
 concepción, 7.2.5.1
 conceutivo, 7.2.5.1
 concepto, 7.2.5.1
 conceptual, 7.2.5.1
 concernir, 16.2.5.2.1
 concesión, 8.2
 *conceución, 7.2.5.1, n.
 *conceuto, 7.2.5.1, n.
 conciencia, 8.1; 9.4
 conclúas, 4.4
 conclúes, 4.4
 concluír, 16.2.4.4.; 16.2.5.2.2
 concorrer, 16.2.6
 condanada, 1.6
 condenación, 8.2
 condescendencia, 7.2.6.1
 condescender, 7.2.6.1
 condoer, 16.2.4.3
 conducción, 7.2.2.1
 conduce, 16.2.3, n.
 conducir, 16.2.5.2.2
 conducta, 7.2.2.1
 conducto, 7.2.2.1
 conductor, 7.2.2.1
 *conduta, 7.2, n.
 *conduz, 16.2.3, n.
 conectar, 7.2.2.4, n.
 conexión, 7.2.2.4, n.
 confección, 7.2.2.1
 *confeición, 7.2, n.
 conferir, 16.2.5.2.1
 confesión, 8.2
 confiar, 16.2.4.2
 conflicto, 7.2.2.1
 confluencia, 8.1
 confluyente, 8.3
 confluír, 16.2.5.2.2
 conforme, 18; 19.6
 confundir, 16.2.5.2.2
 congostra, 9.6, n.
 congruencia, 9.4
 congruente, 9.4

- conmoover, 7.2.4.1, n.
 conosco, 7.2.4.1, n.; 14.1.1
 conque, 19.9, n.; 19.12
 con que, 19.10
 consanguíneo, 8.8
 consciencia, 8.1
 consciente, 7.2.4.2
 *consecocente, 9.5
 consecuencia, 8.1
 consecuente, 8.3; 9.5
 consecutivo, 8.3
 conseguir, 16.2.5.2.1
 consentir, 16.2.5.2.1
 conservar, 8.19
 consignación, 7.2.3
 consignar, 7.2.3
 consignatario, 7.2.3
 consigo, 14.1.1
 consonte, 18; 19.6
 consorcio, 8.1
 conspicuo, 7.2.4.2
 conspiración, 4.3; 7.2.4.2
 conspirador, 7.2.4.2
 conspirar, 7.2.4.2
 constancia, 7.2.4.2; 8.1
 constante, 7.2.4.2
 constar, 7.2.4.2
 constelación, 7.2.4.2
 consternar, 7.2.4.2
 constipado, 7.2.4.2
 constitución, 7.2.4.2
 constituíades, 5
 constituíamos, 5
 constituínte, 8.3
 constituír, 7.2.4.2; 16.2.5.2.2
 constituíu, 2.3
 constricción, 7.2.2.1
 constrictivo, 7.2.2.1
 constricto, 7.2.2.1; 7.2.4.2
 constrinxente, 8.3
 construcción, 7.2.2.1; 7.2.4.2
 constructivo, 7.2.2.1
 constructor, 7.2.2.1; 7.2.4.2
 construír, 7.2.4.2; 16.2.4.4; 16.2.5.2.2
 cónsul, 10.4
 cónsules, 10.4
 consumir, 16.2.5.2.2
 contacto, 7.2.2.1
 con tal de que, 19.10
 con tal que, 19.10
 *contato, 7.2, n.
 *contauto, 7.2, n.
 contemporáneo, 8.8
 conter, 16.3.24
 contigo, 14.1.1
 continuo, 4.4
 con todo, 19.9
 contra, 1.2; 18
 contra-, 16.3.16
 contracción, 7.2.2.1
 contradicción, 7.2.2.1
 contradicente, 8.3
 contradicir, 16.3.5
 contraer, 5; 16.3.25
 contrapoeñer, 16.3.16
 contrapor, 16.3.16
 contraproducente, 8.3
 contrariedade, 8.18
 contrastar, 16.3.7
 contravir, 16.3.28
 contribuír, 16.2.4.4; 16.2.5.2.2
 contricción, 7.2.2.1
 contumacia, 8.1
 convalecencia, 8.1
 convalecer, 7.2.6.1, n.
 convén, 1.6
 conveniencia, 8.1; 9.4, e n.
 conveniente, 8.3; 9.4
 converter, 16.2.6
 converxer, 16.2.5.2.1, n.; 16.2.6
 convexo, 7.2.2.4
 convicción, 7.2.2.1
 convicto, 7.2.2.1
 convir, 16.3.28
 convosco, 14.1.1
 conxectura, 7.2.2.1
 conxectar, 7.2.2.1
 conxunción, 7.2.2.1
 conxuntivite, 8.6
 conxuntivo, 7.2.2.1
 conxunto, 7.2.2.1
 conxuntura, 7.2.2.1
 coñecemento, 8.4
 coñecer, 7.2.6.1, n.
 coñeces, 16.3.13, n.
 *coñecimento, 8.4, n.
 coñezo, 16.3.13, n.
 coordinar, 4.4
 copto, 7.2.5.1
 coralíneo, 8.8
 coralino, 8.12
 *corazois, 16.3.24, n.
 corazón, 2.2.; 9.5
 corazóns, 2.2
 cordiais, 4.5
 corenta, 9.1; 15.1, e n.
 corentena, 9.1
 corentón, 9.1
 coresma, 9.1
 corifeo, 8.8
 córneo, 8.8
 coro, 1.8
 corpóreo, 8.8
 corpus, 8.11
 corra vostede, 16.2.5.2.1, n.
 correa, 8.9
 corrección, 7.2.2.1
 corrector, 7.2.2.1
 correr, 16.2.6, e n.
 correr lixeiro, 17.4
 corre ti, 16.2.5.2.1, n.
 corrixir, 16.2.5.2
 corro, 1.8
 corroer, 5; 16.2.4.3
 corromper, 4.1; 16.2.6
 corrupción, 7.2.5.1

- corruptibilidade, 7.2.5.1
 corruptivo, 7.2.5.1
 corrupto, 7.2.5.1
 corruptor, 7.2.5.1
 corta-feira, 9.1
 cortar, 1.8
 cortina, 8.12
 cos, 13.2.1; 13.2.2, n.
 cós, 13.2.2, e n.
 *costante, 7.2.4.2, n.
 costume, 8.13
 cotiá, 8.14
 cotián, 8.14
 coub-, 16.3.1, n.
 couben, 16.3.1
 couber, 16.3.1, n.
 coubera, 16.3.1, n.
 coubese, 16.3.1, n.
 coubo, 16.3.1, n.
 couce, 9.3
 *coup-, 16.3.1, n.
 cousa, 9.3
 couve, 16.3.13, n.
 coxo, 1.9, n.
 coza, 16.2.1
 cozo, 16.2.1
 -cr-, 4.2
 crase, 8.5
 cravar, 7.1
 cravo, 7, n.; 7.1
 cravuñar, 7.1
 crecente, 8.3
 crecer, 7.2.6.1, n.
 crente, 8.3
 crenza, 8.1
 crer, 16.2.4.5; 16.2.5.1;
 16.3.3
 *crescer, 7.2.6.1, n.
 crime, 8.13
 cripta, 7.2.5.1
 críptico, 7.2.5.1
 crise, 8.5
 cristalino, 8.12
 Cristovo, 8.14
 croque, 9.6, n.
 crueldade, 8.18
 crus, 16.3.8, n.
 crustáceo, 8.8
 cruz, 16.2.3, n.; 16.3.8, n.
 -ct-, 7.2.2.1
 cu, 1, e n.; 2.2
 -cu-, 1.2
 cua-, 9.1
 cuadr-, 9.1
 cuadrangular, 9.1
 cuadrante, 9.1
 cuadratura, 9.1
 cuadraxesimal, 9.1
 cuadraxésimo, 9.1; 15.2
 cuadrícula, 9.1
 cuadricular, 9.1
 cuadriforme, 9.1
 cuadriga, 9.1
 cuadrilátero, 9.1
 cuadrilla, 9.1
 cuadrilleiro, 9.1
 cuadruplicar, 9.1
 cuadrivio, 9.1
 cuadrúpedo, 9.1
 cuádrupla, 15.3
 cuádruple, 9.1; 15.3
 cuádruplo, 9.1; 15.3
 cual-, 9.1
 cualidade, 9.1
 cualificar, 9.1
 cualitativo, 9.1
 cuant-, 9.1
 cuantía, 9.1
 cuantificación, 9.1
 cuantificar, 9.1
 cuantioso, 9.1
 cuantitativo, 9.1
 *cuanto, 9.1, n.
 cuart-, 9.1
 cuarta, 9.1; 15.4
 cuartear, 9.1
 cuarteirón, 9.1
 cuartel, 9.1
 cuarteleiro, 9.1
 quarteta, 9.1
 quarteto, 9.1
 cuartilla, 9.1
 cuartillo, 9.1
 cuarto, 9.1; 15.2; 15.4
 cuarzo, 9.1
 *cuase, 9.1, n.
 *cuasemente, 9.1, n.
 cuater-, 9.1
 cuaternario, 9.1
 cuatr-, 9.1
 cuatrienal, 9.1
 cuatrienio, 9.1
 cuatrimestre, 9.1
 cuatrimotor, 9.1
 cuatrisílabo, 9.1
 *cuaxar, 9.1, n.
 cubano, 8.14
 cubrir, 16.2.5.2.2
 *cuciña, 9.5
 -cudir, 16.2.5.2.2, e n.
 *cuio, 14.4, n.
 culterano, 8.14
 -cumbir, 16.2.5.2.2
 cumpría, 16.2.5.2.2, n.
 cumprir, 7.1; 16.2.5.2.2, n.
 cunca, 1.2
 cuociente, 9.4
 *cup-, 16.3.1, n.
 *curazón, 9.5
 curmá, 8.14
 curmán, 8.14
 *currás, 10.4, n.
 curtir, 16.2.5.2.2
 curvilíneo, 8.8
 cuspir, 16.2.5.2.2
 cutáneo, 8.8
 -cutir, 16.2.5.2.2
 cutis, 8.6
 d, 1
 da, 2.5.1; 13.2.1
 dá, 2.5.1; 16.3.5, n.

- dade, 8.18
 dado que, 19.7
 da-la medida, 2.5.2
 da-las tres, 13.1, n.
 dalgún, 14.5.3
 dalgunha, 14.5.3
 dálle, 2.5.2
 dálle co meu, 13.2.2, n.
 dalo á forza, 2.5.2
 dama, 8.9, n.
 dáme, 2.5.2
 damnificar, 7.2.4.1
 damos, 16.3.16, n.
 dannos, 7.2.4.1, n.
 danzarina, 8.12
 dáo, 2.5.2
 daquela, 17.2; 19.12
 daqueloutros, 14.3.3
 daquilo, 14.3.3
 dar, 16.3.4, e n.; 16.3.5,
 n.; 16.3.16, n.
 darei, 16.3.5, n.
 daría, 16.3.5, n.
 Darwin, 1
 darwinismo, 1
 das, 2.5.1; 13.2.1
 dás, 2.5.1; 16.3.16, n.
 dáslle, 2.5.2
 *dazaseis, 15.1, n.
 *dazasete, 15.1, n.
 de (prep.), 13.2.1; 14.1.1;
 14.3.3; 14.5.3; 18
 de (s.), 1
 *de, 16.3.4, n.
 de-, 16.3.16
 -de, 8.17
 dea, 16.3.4, n.; 16.3.7, n.
 de alí a pouco, 17.2
 de aquí a pouco, 17.2
 de aquí a, 19.11, n.
 deas, 17.1
 debaixo, 18
 debaixo de, 16.2.6
 de balde, 17.4
 debater, 16.2.6
 deber, 1.1; 16.2.5.1
 débil, 8.7
 decaer, 5; 16.2.4.3
 de camiño, 17.2
 de cando en vez, 17.2
 decano, 8.14
 *decedes, 16.3.5, n.
 *decemos, 16.3.5, n.
 *decendo, 16.3.5, n.
 decepción, 7.2.5.1
 decer, 7.2.6.1, e n.
 *decer, 16.3.5, n.
 de certo, 17.5
 décima, 15.4
 décimo, 15.2; 15.4
 décimo cuarto, 15.2
 décimo noveno, 15.2
 décimo oitavo, 15.2
 décimo primeira, 15.2
 décimo primeiro, 15.2
 décimo quinto, 15.2
 décimo segundo, 15.2
 décimo sétimo, 15.2
 décimo sexto, 15.2
 décimo terceiro, 15.2
 *decir, 16.3.5, n.
 de contado, 17.2
 de contado que, 19.4
 de contino, 17.2
 decorrer, 16.2.6
 decote, 17.2
 de cotío, 17.2
 decrecer, 7.2.6.1, n.
 décupla, 15.3
 décuplo, 15.3
 dediante, 17.1
 dediante de, 18
 deducción, 7.2.2.1
 deducir, 16.2.5.2.2
 deductivo, 7.2.2.1
 de face, 17.4
 defectivo, 7.2.2.1
 *defeito, 7.2.2.1, n.
 *defeuto, 7.2, n.
 deficiencia, 8.1; 9.4
 deficiente, 9.4
 de forma que, 19.6; 19.12
 defunto, 7.2.2.1
 deglutir, 4.2
 de golpe, 17.4
 dei, 16.3.4, n.
 *deia, 8.8, n.
 deica, 18; 19.11, n.
 deica pouco, 17.2
 deica que, 19.4
 deica un pouco, 17.2
 deilles ós meus nenos máis
 que ós de Felisa, 13.2.2
 *deixoa, 14.1.2, n.
 deixou, 14.1.2
 *deixouo, 14.1.2, n.
 deixouna, 14.1.2
 deixouno, 14.1.2, n.
 del, 14.1.1
 dela, 14.1.1
 delas, 14.1.1
 deles, 14.1.1
 delicia, 8.1
 delicuescencia, 7.2.6.1
 delicuescente, 7.2.6.1
 delincuencia, 8.1; 9.4
 delincuente, 4.4; 9.4
 delinquir, 4.4
 delito, 7.2.2.1
 demais, 14.5.1
 de máis, 17.3
 de maneira que, 19.6; 19.12
 demasiada, 14.5.2
 demasiadas, 14.5.2
 demasiado, 14.5.2
 demasiados, 14.5.2
 de menos, 17.3
 de modo que, 19.6; 19.12
 de momento, 17.2
 *dempois, 17.2, n.
 dende, 18, e n.
 dende que, 19.4

- *dendes de, 18, n.
 de non ser que, 19.10
 de non ser se, 19.10
 dentro, 17.1
 dentro de, 18
 *deña, 16.3.4, n.
 depoñer, 16.3.16
 depor, 16.3.16
 depositaría, 8.19, n.
 depositario, 8.19, n.
 de pran, 7, n.
 de propósito, 17.4
 de raro en raro, 17.2
 dereito, 9.5
 déronnos cadanseu libro,
 14.2
 derredor, 17.1
 derredor de, 18
 derriba, 17.1
 derriba de, 18
 derruí, 16.2.5.2.2
 des, 18, e n.
 *des, 16.3.4, n.
 desabrigar, 4.1
 desafiar, 16.2.4.2
 desaplicar, 4.2
 desavir, 16.3.28
 desbloquear, 4.3
 descalificar, 9.1
 descendencia, 7.2.6.1; 8.1
 descender, 7.2.6.1, e n.
 *descer, 7.2.6.1, n.
 descom-, 16.3.16
 descompoñer, 16.3.16
 descompor, 16.3.16
 desconfiar, 16.2.4.2
 descrenza, 8.1
 descrer, 16.2.4.5
 descrición, 7.2.5.1
 descritivo, 7.2.5.1
 descrito, 7.2.5.1
 descritor, 7.2.5.1
 descubrir, 16.2.5.2.2
 desde, 18, e n.
 desde que, 19.4
 desdicir, 16.3.5
 de seguida, 17.2
 de seguida que, 19.4
 de seguido, 17.2
 desentupir, 16.2.5.2.2
 desfacer, 16.3.8
 desfalecer, 7.2.6.1, n.
 deshonrar, 1.4, n.
 designar, 7.2.3
 desinfección, 7.2.2.1
 desinfectar, 7.2.2.1
 deslucir, 16.2.5.2.2
 desmentir, 16.2.5.2.1
 desnutrir, 16.2.5.2.2
 desobedecer, 7.2.6.1, n.
 desobediencia, 8.1
 de sobra, 17.3
 de socato, 17.4
 desoír, 16.2.4.3
 de sotaque, 17.4
 desperdicio, 8.1
 despir, 16.2.5.2.1
 despois, 9.5; 17.2, e n.
 despois de, 19
 despois de que, 19.4
 despois que, 19.4
 *despós, 17.2, n.
 *despous, 17.2, n.
 desprecio, 8.1
 desque, 18, n.; 19.4
 deste, 14.3.3
 *deste, 16.3.4, n.
 destino, 8.12
 destituír, 16.2.4.4;
 16.2.5.2.2
 destoutra, 14.3.3
 destrucción, 7.2.2.1
 destructor, 7.2.2.1
 destruí, 16.2.4.4;
 16.2.5.2.2
 desunir, 16.2.5.2.2
 de súpeto, 17.4
 desvaler, 16.3.26
 desvanecer, 7.2.6.1, n.
 desviar, 4.2
 detección, 7.2.2.1
 detectar, 7.2.2.1
 de tempo en tempo, 17.2
 deter, 16.3.24
 de todo, 17.3
 detractor, 7.2.2.1
 detrás, 17.1; 17.2
 detrás de, 18
 deu, 8.8; 16.3.4, n.
 deus, 8.8; 10.2
 deuses, 10.2
 de vagar, 17.4
 de vez en cando, 17.2
 devir, 16.3.28
 de xeito que, 19.6; 19.12
 dez, 15.1, e n.
 dezanove, 15.1
 dezaoito, 15.1
 dezaseis, 15.1, e n.
 dezasete, 15.1, e n.
 di, 2.2; 16.3.5, n.
 día, 16.2.4.2
 *día, 16.3.4, n.; 16.3.7, n.
 diabete, 8.6
 diafano, 8.14
 diafragma, 7.2.3
 diagnose, 8.5
 diagnosticar, 7.2.3
 diagnóstico, 7.2.3
 dialecto, 7.2, n.; 7.2.2.1
 diante, 17.1; 17.2
 diante de, 18
 diarrea, 8.9
 días, 4.4
 *días, 16.3.4, n.; 16.3.7, n.
 diátese, 8.5
 *dica, 19.11, n.
 dicción, 7.2.2.1
 diccionario, 7.2.2.1
 diccionario galego-inglés, 3
 *dice, 16.3.5, n.
 *dicen, 16.3.5, n.

- dicente, 8.3
 *dicer, 16.3.5, n.
 *dices, 16.3.5, n.
 *diches, 16.3.4, n.
 decir, 16.2.3; 16.2.6;
 16.3.1, n.; 16.3.5, e n.
 dictado, 7.2.2.1
 dictadura, 7.2.2.1
 dictame, 7.2.2.1; 8.13
 dictar, 7.2.2.1
 didáctico, 7.2.2.1
 diérese, 8.5
 diferente, 8.1
 diferente, 9.5
 diferir, 16.2.5.2.1
 difícil, 9.5; 10.4
 *difícile, 9.5
 difíciles, 10.4
 difícilmente, 2.5.3
 dificultade, 8.18
 *difrente, 9.5
 difundir, 16.2.5.2.2
 dignar, 7.2.3
 dignidade, 7.2.3, e n.
 digno, 7.2.3
 dilección, 7.2.2.1
 dilecto, 7.2.2.1
 dille que queres, 2.5.4
 dille qué queres, 2.5.4
 diluír, 16.2.4.4; 16.2.5.2.2
 diluviano, 8.14
 dime cal queres, 2.5.4
 diminuír, 16.2.5.2.2
 *dimos, 16.3.4, n.
 din, 2.2; 16.3.5, n.
 *din, 16.3.4, n.
 *diñidade, 7.2.3, n.
 diócese, 8.5
 *Diolo pague, 13.1, n.
 *diño, 7.2.3, n.
 *dira, 16.3.4, n.
 dirección, 7.2.2.1
 directo, 7.2.2.1
 director, 7.2.2.1
 direi, 16.3.1, n.; 16.3.5, n.
 *direito, 9.5
 diría, 16.3.5, n.
 *diron, 16.3.4, n.
 dis, 16.3.5, n.
 dis-, 16.3.16
 discente, 7.2.6.1
 discernir, 7.2.6.1; 16.2.5.2.1
 disciplina, 7.2.6.1; 8.12
 discípulo, 7.2.6.1
 discordancia, 8.1
 discorrer, 16.2.6
 discutir, 16.2.5.2.2
 *dise, 16.3.4, n.
 disfrazar, 9.6
 disfrutar, 7.2.2.1
 disfrute, 7.2.2.1
 disolución, 8.2
 *dispois, 9.5; 17.2, n.
 dispoñer, 16.3.16
 dispor, 16.3.16
 *dispous, 17.2, n.
 disque, 17.7
 distancia, 8.1
 *diste, 16.3.4, n.
 *distes, 16.3.4, n.
 distinto, 7.2.2.1
 distracción, 7.2.2.1
 distraer, 5; 16.2.4.3;
 16.3.25
 distraera, 16.3.25
 distraerei, 16.3.25
 distraería, 16.3.25
 distraese, 16.3.25
 distraía, 16.3.25
 distraían, 16.3.25
 distraían, 16.3.25
 distraio, 16.3.25
 distribuír, 16.2.5.2.2
 distrito, 7.2.2.1
 ditame, 8.13
 ditongar, 7.2.5.1
 ditongo, 7.2.5.1
 *diu, 16.3.4, n.
 divertir, 9.5; 16.2.5.2.1, n.;
 16.2.6
 diverxencia, 8.1
 diverxer, 16.2.5.2.1, n.
 dividir, 16.2.5.2; 16.2.5.2.2,
 n.
 divino, 8.12
 *diviño, 8.12, n.
 división, 8.2
 divorcio, 8.1
 dixeches, 16.3.8, n.
 dixen, 16.3.8, n.
 dixerir, 16.2.5.2.1, e n.
 dixo, 1.9, n.; 16.3.8, n.
 díxome que o teu é peor,
 13.2.2, n.
 do, 2.5.1; 13.2.1
 dó, 2.5.1
 dobre, 7.1
 doblemente, 7.1
 doblete, 7.1
 dobléz, 7.1
 dobrado, 4.2
 dobrar, 7.1
 dobre, 7.1; 15.3
 dobremente, 7.1
 dobrez, 7.1
 doce, 15.1
 doceava, 15.4
 doceavo, 15.4
 docemente, 17.4
 doutrina, 7.2.2.1
 doenza, 8.1
 doer, 5; 16.2.4.3; 16.3.6
 dogma, 7.2.3
 dogmático, 7.2.3
 dogmatismo, 7.2.3
 doíades, 5
 doñamos, 5
 dolencia, 8.1
 dolmen, 8.13
 dolmens, 2.3
 don, 2.2
 dorme, 16.2.5.2.2, n.

- dormen, 16.2.5.2.2, n.
dormes, 16.2.5.2.1, n.;
16.2.5.2.2, n.
dormía, 16.2.5.2.2, n.
dormimos, 16.2.5.2.2, n.
*dormir, 16.2.5.2.2, n.
dormitorio, 7, n.
dos, 13.2.1
dose, 8.5
*dou, 16.3.4, n.
dous, 9.3; 15.1
douscentos, 15.1, e n.
doutor, 7, n.; 7.2, n.;
7.2.2.1
doutoramento, 7.2.2.1
doutra, 14.5.3
doutrina, 7.2, n.; 7.2.2.1;
8.12
doutro, 14.5.3
dóuvo-la boneca, 13.1
-dr-, 4.2
*dreito, 9.5
*drento, 9.6, n.
dúas, 15.1
duascentas, 15.1
-ducir, 16.2.5.2.2
dúctil, 7.2.2.1
ductilidade, 7.2.2.1
duodécimo, 15.2
dupla, 15.3
duplo, 15.3
duque, 16.2.3, n.
durante, 18
durmente, 8.3
*durmes, 16.2.5.2.1, n.
durmir, 8.3; 16.2.5.2.2, e n.
durmo, 16.3.1, n.
- e (conx.), 2.5.1; 19.1, e n.
e (s.), 1
e (v.), 2.5.1; 2.5.2
-e-, 9.5
*-e-, 9.4, n.; 9.5
-e, 8.13; 16.2.4.3, n.
- éa, 2.5.2
*-ea-, 9.5
-éa, 8.9, e n.; 16.2.4.5,
n.
-éan, 16.2.4.5, n.
-éar, 8.8; 16.2.4.1;
16.2.4.2; 16.3.23, n.
-éas, 16.2.4.5, n.
ébano, 8.14
é boa de seu, 14.2
eccema, 4.2
-ecer, 7.2.6.1
eclecticismo, 7.2.2.1
eclético, 7.2.2.1
eclipse, 7.2.5.1; 8.5
edición, 8.2
edicto, 7.2.2.1
edificio, 8.1
educación, 8.2
-e... er, 16.2.5.2.1, n.
efe, 1, e n.
eficacia, 8.1
eficiencia, 8.1; 9.4
eficiente, 9.4
efluencia, 8.1
efundir, 16.2.5.2.2
*égoa, 9.5
egoísmo, 2.3, e n.
egua, 9.5
*eí, 17.1, n.
*-ei-, 9.5
*eilí, 17.1, n.
*eiquí, 17.1, n.
-e... ir, 16.2.5.2.1, n.;
16.3.5, n.
*-eiría, 8.19, n.
-eiro, 8.19, n.
eis, 17.1
*eisame, 7.2.2.4, n.
*eisaxerado, 7.2.2.4, n.
*eisaxerar, 7.2, n.
*eisceción, 7.2.2.4, n.
*eisceutuar, 7.2.2.4, n.
*eiscluír, 7.2.2.4, n.
- *éisito, 7.2.2.4, n.
*eisixir, 7.2, n.; 7.2.2.4, n.
e iso que, 19.9
*eispresión, 7.2.2.4, n.
*eispricar, 7.2.2.4, n.
eixe, 1.9, e n.
*eixempro, 7.2.2.4, n.
el, 10.4, e n.; 14.1.1, e nn.
ela, 14.1.1
elas, 14.1.1, e nn.
ele, 1, e n.
elección, 7.2.2.1
electricidade, 7.2.2.1
electricista, 7.2.2.1
electrólise, 8.5
elegancia, 8.1
eles, 10.4, e n.; 14.1.1, e
nn.
*elí, 17.1, n.
elipse, 7.2.5.1; 8.5
elixilo alcalde, 3.3, n.
elixi-lo alcalde, 3.3, n.
elixir, 7.2.2.4; 16.2.6
elle, 1, e n.
élle, 2.5.2
elo, 14.1.1, n.
elocuencia, 8.1; 9.4
elocuente, 9.4
eludir, 16.2.5.2.2
*el vén onte, 16.3.28, n.
e mais, 13.1; 19.1
é máis grande có meu,
13.2.2, n.
é máis novo do que o meu,
13.2.2
é máis vello ca min, 13.2.2,
n.
é máis vello cá miña,
13.2.2, n.
embaixo, 17.1
embaixo de, 18
embater, 16.2.6
embebecer, 7.2.6.1, n.
emblema, 4.3

- embravecer, 7.2.6.1, n.
 embutir, 16.2.5.2.2
 eme, 1, e n.
 —emento, 8.4, n.
 emerxer, 16.2.5.2.1, n.;
 16.2.6
 emigración, 8.2
 emoción, 8.2
 empalidecer, 7.2.6.1, n.
 emporiso, 19.9
 emprazar, 7.1
 empregar, 7.1
 en, 13.2.1; 14.1.1; 14.3.3;
 14.5.3; 18
 en—, 9.5
 *en—, 9.5
 —en, 16.2.4.3, n.
 en balde, 17.4
 en canto, 19.4
 en canto a, 18
 en caso de que, 19.10
 encefalite, 8.6
 encher, 16.2.6
 —encia, 8.1
 encima, 17.1
 encima de, 18
 *enciño, 9.5
 encol de, 18
 encubrir, 16.2.5.2.2
 ende, 19.11, n.
 ende ben, 19.11, n.
 ende mal, 19.11, n.
 endexamais, 17.2
 endiabrado, 7.1
 endocardite, 8.6
 endoutro día, 17.2
 ene, 1, e n.
 énfase, 8.5
 en favor de, 18
 en favor de que, 19.8
 enfermería, 8.19
 enfermidade, 8.18
 enfrente, 17.1
 enfrente de, 18
 *engazo, 9.5
 engorde, 17.4
 engrandecer, 7.2.6.1, n.
 engulir, 16.2.5.2.2
 en lugar de, 18
 enmagrecer, 7.2.4.1, n.
 *enmentres, 17.2, n.
 enmudecer, 7.2.4.1, n.;
 7.2.6.1, n.
 enneágono, 7.2.4.1
 enneasílabo, 7.2.4.1
 ennegrecer, 7.2.4.1, n.;
 7.2.6.1, n.
 ennovelar, 7.2.4.1, n.
 *enque, 19.11, n.
 enriba, 17.1
 enriba de, 18
 enriquecer, 7.2.6.1, n.
 ensaiar, 4.5
 ensaiei, 4.5
 ensaiou, 4.5
 en seguida, 17.2
 ensinanza, 7.2.3
 ensinar, 1.6; 7.2.3
 ensino, 7.2.3; 8.12
 ensoberbecer, 7.2.6.1, n.
 en tanto, 19.4
 —ente, 8.3
 en tempo, 17.2
 entendemento, 8.4, n.
 enterite, 8.6
 enternecer, 7.2.6.1, n.
 entón, 17.2; 19.12
 entonces, 17.2
 entrabmas, 3.3, n.; 14.5.2
 entrámbolos nenos, 3.3, n.
 entrabmos, 3.3, n.; 13.1;
 14.5.2
 *entramentras, 17.2, n.
 entre, 9.5; 18, e n.
 entrelucir, 16.2.5.2.2
 *entrementes, 17.2, n.
 entrementes, 17.2, e n.;
 19.4
 entreoír, 16.2.4.3
 entre tanto, 19.4
 entreter, 16.3.24
 entrever, 16.3.27
 entristecer, 7.2.6.1, n.
 entroido, 9.5
 en troques de, 18
 entumecer, 7.2.6.1, n.
 entupir, 16.2.5.2.2
 envellecer, 7.2.6.1, n.
 en vez de, 18
 enxaguou, 4.5
 enxeñería, 8.19
 enxoito, 9.2
 eñe, 1, e n.
 —eo, 8.8, e n.; 16.2.4.2;
 16.2.4.5, n.
 *—eo—, 9.5
 épico-lírico, 3.2
 epiderme, 8.6
 epiléptico, 7.2.5.1
 *equí, 17.1, n.
 equinoccial, 7.2.2.1
 equinoccio, 7.2.2.1
 equivaler, 16.3.26
 —er, 16.2.4.5; 16.2.5.1
 *eres, 16.3.2.3, n.
 erga, 16.2.1
 ergo, 16.2.1
 ergue, 16.2.1
 erguer, 16.2.1; 16.2.6
 erguía, 16.2.1
 —ería, 8.19
 ermida, 1.4
 ermitá, 8.14
 ermitán, 8.14
 ermo, 1.4
 erre, 1, e n.
 erróneo, 8.8
 erupción, 7.2.5.1
 eruptivo, 7.2.5.1
 es, 16.3.23, n.
 —es, 16.2.4.3, n.
 esa, 14.3.1

- *esaito, 7.2, n.
- *esame, 7.2.2.4, n.
- esas, 14.3.1
- Esaú, 2.3, n.
- esaxeración, 7.2.2.4
- esaxerar, 7.2.2.4
- esaxero, 7.2.2.4
- escama, 7.2.6.2, n.
- escándalo, 7.2.6.2, e n.
- escapulir, 16.2.5.2.2
- escarceo, 8.8
- escarlatina, 8.12
- *esceición, 7.2.2.4, n.; 7.2.5.1, n.
- escena, 7.2.6.2
- escenario, 7.2.6.2
- escenografía, 7.2.6.2
- escepticismo, 7.2.5.1; 7.2.6.2
- escéptico, 7.2.6.2
- *esceución, 7.2.5.1, n.
- esciática, 7.2.6.2
- escincos, 7.2.6.2
- escindir, 7.2.6.1; 7.2.6.2
- escintilar, 7.2.6.2
- escirros, 7.2.6.2
- escirroze, 7.2.6.2; 8.5
- escirrozo, 7.2.6.2
- escisión, 7.2.6.2
- escisura, 7.2.6.2
- esciueros, 7.2.6.2
- esclerose, 8.5
- escola, 7.2.6.2
- esconxuro, 7.2.6.2, n.
- escorpión, 7.2.6.2
- escorrer, 16.2.6
- escravo, 7.1
- *escreber, 16.3.5, n.
- escribente, 8.3
- escribir, 7.2.6.2; 16.2.6; 16.3.5, n.
- escrito, 7.2.5.1
- escritor, 7.2.5.1
- escritorio, 7.2.5.1
- escritura, 7.2.5.1
- escrúpulo, 7.2.6.2
- escuadra, 9.1
- esculpir, 16.2.5.2.2
- escultor, 7.2.5.2
- escultura, 7.2.5.2; 7.2.6.2
- *escutar, 9.2
- *escutiar, 9.2
- ese (pron.), 2.5.4; 14.3.1
- ese (s.), 1, e n.
- eses, 14.3.1
- eséxese, 7.2.2.4; 8.5
- esexético, 7.2.2.4
- esfera, 7.2.6.2, n.
- esfínter, 7.2.2.1
- *esilio, 7.2.2.4, n.
- esixencia, 7.2.2.4; 8.1
- esixente, 7.2.2.4
- esixir, 7.2.2.4
- esmalte, 7.2.6.2, n.
- esmeralda, 7.2.6.2, n.
- eso, 14.3.1
- *esos, 14.3.1, n.
- esoutra, 14.3.2
- esoutras, 14.3.2
- esoutro, 14.3.2
- esoutros, 14.3.2
- espacio, 8.1
- España, 1.4
- español, 2.2; 10.4
- español, 10.4
- esparexer, 16.2.6
- especie, 4.4
- específico, 7.2.6.2, n.
- espectáculo, 7.2.6.2, n.
- esperanza, 9.5
- espía, 16.2.4.2
- espiar, 16.2.4.2
- espir, 16.2.5.2.1
- espírito, 7.2.6.2, n.; 8.11; 9.5
- espontáneo, 8.8
- *espranza, 9.5
- *espricar, 7.2.2.4, n.
- *esprito, 9.5
- esquecemento, 8.4
- esquecer, 16.2.5.1
- esquema, 7.2.6.2
- esquina, 8.12
- *esquirtor, 9.6, n.
- est-, 16.3.7, n.
- esta, 14.3.1, e n.
- está, 16.3.7, n.
- estable, 8.7
- establecemento, 8.7
- establecer, 7.2.6.1, n.; 8.7
- estalle tralos montes de acolá, 13.1
- esta mesa, 2.5.4
- estar, 16.1, n.; 16.3.7, e n.
- estar a elo, 14.1.1, n.
- estas, 14.3.1
- estás, 16.3.7, n.
- estatuír, 16.2.5.2.2; 16.2.4.4
- este, 2.5.4; 14.3.1, e n.
- *esté, 16.3.7, n.
- estea, 16.3.7, n.
- estea, 16.3.7, n.
- *estefña, 16.3.7, n.
- *estefñas, 16.3.7, n.
- estes, 14.3.1
- *estés, 16.3.7, n.
- Estevo, 8.13, n.; 8.14
- *estexa, 16.3.7, n.
- *estexas, 16.3.7, n.
- *estía, 16.3.7, n.
- *estías, 16.3.7, n.
- estigma, 7.2.3
- estiven, 16.1, n.
- esto, 14.3.1, e n.
- estomatite, 8.6
- *estos, 14.3.1, n.
- estou, 14.1.2; 16.3.7, n.
- estouno, 14.1.2
- estoutra, 14.3.2
- estoutras, 14.3.2
- estoutro, 14.3.2

- estoutros, 14.3.2
 estralar, 9.6, n.
 estralote, 9.6, n.
 *estrano, 7.2.2.4, n.
 *estranxeiro, 7.2.2.4, n.
 estrela, 9.6, n.
 estremecer, 7.2.6.1, n.
 estreptomicina, 7.2.5.1
 estricnina, 8.12
 estricto, 7.2.2.1
 *estroitura, 7.2.2.1, n.
 estropallo, 9.6, n.
 estrutura, 7.2.2.1; 7.2.6.2, n.
 estudiantina, 8.12
 estupezación, 7.2.2.1
 estupezante, 9.4
 estupefacto, 7.2.2.1
 estuveche, 16.1, n.
 estuven, 16.1, n.
 etnografía, 4.2
 eu, 8.8; 14.1.1
 -eu, 8.8; 16.1, n.
 eucalipto, 7.2.5.1
 europea, 8.8, n.; 8.9
 europeo, 8.8, e n.
 evasión, 8.2
 evicción, 7.2.2.1
 *ex, 1, n.
 ex-, 7.2.2.4, n.; 16.3.16
 exacción, 7.2.2.1
 exactitude, 7.2.2.1
 exacto, 7.2.2.1; 7.2.2.4, n.
 exame, 1.9; 4.1; 7.2.2.4, n.; 8.13
 -exar, 16.3.23, n.
 exceder, 7.2.2.4
 excelente, 7.2.2.4, n.
 excepción, 4.2; 7.2.5.1
 excepto, 7.2.2.4, n.; 7.2.5.1; 18
 excepto que, 19.9
 exceptuar, 7.2.5.1
 excerto, 7.2.5.2
 exceso, 7.2.2.4
 exclamar, 7.2.2.4
 excluír, 16.2.5.2.2
 excrecencia, 7.2.6.1, n.
 excursión, 8.2
 exemplo, 7.1
 exento, 7.2.5.2
 exercicio, 8.1
 exilio, 7.2.2.4
 eximia, 4.4
 eximir, 7.2.2.4
 expiciáco, 7.2.5.1
 expicio, 7.2.5.1
 Exipto, 7.2.5.1
 exiptoloxía, 7.2.5.1
 éxito, 1.9
 exo-, 7.2.2.4, n.
 éxodo, 7.2.2.4
 exótico, 7.2.2.4
 expansión, 8.2
 expediente, 8.3; 9.4
 expeler, 16.2.5.2.1, n.
 experiencia, 7, n.; 8.1; 9.4
 experiente, 9.4
 explicar, 7.1
 explosión, 7.2.2.4
 expoñer, 16.3.16
 expor, 16.3.16
 expresidente, 7.2.2.4
 expugnar, 7.2.2.4, n.; 7.2.3
 éxtase, 8.5
 extensión, 7.2.2.4, n.
 exterior, 1.9
 externo, 1.9
 extinto, 7.2.2.1
 extra, 7.2.2.4
 extra-, 7.2.2.4, n.
 extracción, 7.2.2.1
 extracto, 7.2.2.1
 extraer, 5; 16.3.25
 extranxeiro, 7.2.2.4, e n.
 extraño, 7.2.2.4
 extravagancia, 8.1
 extremo, 4.3
 exuberancia, 8.1
 fa-, 16.3.8, n.
 facción, 7.2.2.1
 facer, 16.2.3; 16.3.1, n.; 16.3.8
 facer o viño, 13.1
 factótum, 8.11
 facultade, 8.18
 faga, 16.3.25, n.
 fago, 16.3.25, n.
 fai, 16.3.5, n.; 16.3.8, n.; 16.3.25, n.
 faicho calquera nena, 14.5.1, n.
 *fain, 16.3.8, n.; 16.3.25, n.
 *fais, 16.3.8, n.; 16.3.25, n.
 falacia, 8.1
 falar alto, 17.4
 *faldrá, 9.6, n.
 falecer, 7.2.6.1, n.
 *falescer, 7.2.6.1, n.
 fan, 14.1.2; 16.3.5, n.; 16.3.8, n.; 16.3.25, n.
 fano, 14.1.2
 farei, 16.3.1, n.; 16.3.8, n.
 fareino, 3.3, n.
 farinxite, 8.6
 fariseo, 8.8
 farmacia, 8.1
 fas, 16.3.5, n.; 16.3.8, n.; 16.3.25, n.
 fase, 8.5
 favorecer, 7.2.6.1, n.
 *favorescer, 7.2.6.1, n.
 fe, 2.2
 fea, 8.9
 *febereiro, 9.5
 feble, 8.7, n.
 febreiro, 9.5
 *feio, 8.8, n.
 feito, 7.2, n.

- feixe, 1.9, n.; 4.1; 4.4
 fel, 10.4, e n.
 feles, 10.4
 felino, 8.12
 Félix, 2.3
 feluxe, 8.13
 feminino, 8.12
 fender, 16.2.6
 feo, 8.8
 ferir, 16.2.5.2.1
 fermento, 9.5
 Ferraría, 8.19
 *ferreiría, 8.19, n.
 ferreiro, 8.19, n.
 ferrería, 8.19
 ferrolá, 8.14
 ferrolán, 8.14
 fervellasberzas, 2.5.3; 3.2
 ferver, 16.2.6
 *fex-, 16.3.8, n.
 *fez-, 16.3.8, n.
 fiar, 16.2.4.2
 ficción, 7.2.2.1
 *ficeches, 16.3.8, n.
 *ficemos, 16.3.8, n.
 *ficen, 16.3.8, n.
 *ficera, 16.3.8, n.
 *ficese, 16.3.8, n.
 ficticio, 7.2.2.1; 8.1
 fideo, 8.8
 fieis, 4.5
 *fig-, 16.3.8, n.
 *figo, 16.3.8, n.
 *figueches, 16.3.8, n.
 *figuemos, 16.3.8, n.
 *figuen, 16.3.8, n.
 *figuera, 16.3.8, n.
 *figuese, 16.3.8, n.
 filisteo, 8.8
 fillo, 1.5, n.
 *filló, 8.10
 filloa, 8.10
 finanza, 8.1
 finxidamente, 2.5.3
 finxir, 16.2.5.2
 fío, 16.2.4.2
 fix-, 16.3.8, n.
 fixeches, 16.3.8, n.
 fixemos, 16.3.8, n.
 fixen, 16.3.8, n.
 fixera, 16.3.8, n.
 fixéronllelo, 2.5.2
 fixérono entrámbolos dous,
 13.1
 fixese, 16.3.8, n.
 fixo, 16.3.8, n.
 *fiz-, 16.3.8, n.
 *fizo, 16.3.8, n.
 fl, 4.2
 fl-, 7.1
 -fl-, 7.1
 flamante, 7.1
 flan, 7.1
 flexión, 7.1
 florecer, 7.2.6.1, n.
 fluctuación, 7.2.2.1
 fluctuar, 7.2.2.1
 fluencia, 8.1
 fluír, 16.2.4.4; 16.2.5.2.2
 fluorescente, 7.2.6.1
 fluxo, 7.1
 fo-, 16.3.10, n.
 *foche, 16.3.10, n.
 *foches, 16.3.10, n.
 fol, 10.4, e n.
 foles, 10.4
 folgazán, 8.15
 folgazana, 8.15
 fomos, 16.3.10, n.
 fomos eu e mailo fillo do
 señor Miguel, 13.1
 fonde, 16.2.5.2.2, n.
 fonden, 16.2.5.2.2, n.
 fora, 2.5.1; 16.3.10, n.
 fóra, 2.5.1; 17.1; 18
 fóra de, 18
 fóra de que, 19.9
 fórceps, 2.3
 *formento, 9.5
 fornecer, 7.2.6.1, n.
 foron, 16.3.10, n.
 foron miña nai e mais ela,
 e colleron cadansúa peza
 de pan, 14.2
 fortalecer, 7.2.6.1, n.
 *foste, 16.3.10, n.
 fostes, 16.3.10, n.
 *fostes, 16.3.10, n.
 fotosíntese, 8.5
 fouce, 9.3
 foxes, 16.2.5.2.2, n.
 -fr-, 4.2
 *frabicar, 9.6, n.
 fracción, 7.2.2.1; 8.2, n.
 fraco, 7.1
 frade, 9.6
 fragmento, 7.2.3
 Fraiz, 2.3
 Francia, 8.1
 franciscano, 8.14
 franxa, 8.9, n.
 fraqueza, 7.1
 frase, 8.5
 frauta, 7.1
 frecha, 7.1
 *freconte, 9.4, n.
 frecuencia, 8.1
 freixó, 16.2.4.3, n.
 frente a, 18
 freo, 8.8
 friamente, 2.5.3
 fricción, 7.2.2.1
 friccionar, 7.2.2.1
 frío, 16.2.4.2
 froita, 9.2
 frota, 7.1
 frouxo, 7.1
 fructífero, 7.2.2.1
 fructificar, 7.2.2.1
 fructuoso, 7.2.2.1
 *fuche, 16.3.10, n.
 fuches, 16.3.10, n.;

- 16.3.23, n.
 fulano, 8.14
 fulxir, 16.2.5.2.2
 fun, 2.2
 función, 7.2.2.1
 funcionar, 7.2.2.1
 fundía, 16.2.5.2.2, n.
 fundir, 16.2.5.2.2, e n.
 -fundir, 16.2.5.2.2
 *funzón, 8.2, n.
 fuxe ti, 16.2.5.2.2, n.
 *fuxe, 16.2.5.2.2, n.
 *fuxes, 16.2.5.2.2, n.
 fuxir, 16.2.5.2.2, e n.
 fuxo, 16.2.5.2.2, n.
 g, 1, e n.; 1.3
 ga-, 9.1
 -ga-, 1.3
 gabardina, 8.12
 gadaña, 9.1
 gadañador, 9.1
 gadañar, 9.1
 gadaño, 9.1
 gado, 16.3.24, n.
 gaitero, 9.5
 gaivota, 9.5
 galáctico, 7.2.2.4, n.
 galantería, 8.19
 galardón, 9.1
 galaxia, 7.2.2.4, e n.
 galdrapo, 9.1
 Galicia, 2.3; 8.1, e n.
 galiña, 1.5, n.
 ganancia, 8.1
 gandería, 8.19
 gando, 1.3; 16.3.24, n.
 garantía, 9.1
 garantir, 9.1
 garda, 9.1
 garda-barreira, 9.1
 garda civil, 9.1
 garda forestal, 9.1
 garda-lama, 9.1
 garda mariña, 9.1
 garda-ríos, 9.1
 garda-roupa, 9.1
 gardar, 9.1
 gardián, 8.15; 9.1
 gardiana, 8.15
 garita, 9.1
 garnición, 9.1
 garnir, 9.1
 gasolina, 8.12
 *gasoliña, 8.12, n.
 gastrite, 8.6
 gl-, 7.1
 -gl-, 4.2; 7.1
 glaciár, 7.1
 gladiador, 7.1
 glándula, 7.1
 glicerina, 7.1; 8.12
 globo, 7.1
 glosa, 1.3; 7.1
 glote, 8.6
 glute, 8.13
 -gm-, 7.2.3
 gn-, 7.2.3
 -gn-, 7.2.3
 gnómico, 7.2.3
 gnomo, 7.2.3
 gnomólogo, 7.2.3
 gnomoloxía, 7.2.3
 gnomon, 8.16
 gnose, 7.2.3
 gnoseoloxía, 7.2.3
 gnosticismo, 7.2.3
 gnóstico, 7.2.3
 go-, 9.1
 -go-, 1.3
 Goián, 16.3.13, n.
 goír, 16.3.13, n.
 gol, 10.4, e n.
 goles, 10.4
 golpe, 2.5.1; 16.2.3, n.
 gomo, 1.3
 gorecer, 9.1
 gorentar, 9.1
 gorida, 9.1
 gorir, 9.1
 gornecer, 9.1
 Gouvián, 16.3.13, n.
 gouvir, 16.3.13, n.
 -gr-, 4.2
 gra, 8.14
 gracia, 16.2.4.2
 gran, 8.14
 granadino, 8.12
 grande, 12
 grandilocuencia, 8.1
 grandísimo, 12
 gratis, 8.6
 graúdo, 4.4
 gregoriano, 8.14
 grolo, 1.3
 grunir, 16.2.5.2.2
 -gu-, 1.3
 gua-, 9.1
 guante, 9.1
 guarecer, 9.1
 guarida, 9.1
 guarir, 9.1
 guarnecer, 7.2.6.1, n.; 9.1
 guarnición, 9.1
 guarnir, 9.1
 gue, 1, e n.
 -gue-, 1.3
 *gueiteiro, 9.5
 *gueivota, 9.5
 guerra, 1.3
 -gui-, 1.3
 guía, 16.2.4.2
 guiar, 16.2.4.2
 guillotina, 8.12
 guiso, 1.3
 gume, 1.3
 gustar, 16.3.17, n.
 h, 1; 1.4
 ha, 16.3.9, n.
 habedes, 16.3.9, n.
 habemos, 16.3.9, n.

- habenza, 8.1
 haber, 1.4; 16.3.8, n.;
 16.3.9
 había, 2.3, n.
 hábil, 1.4, n.; 8.7
 habilmente, 2.5.3
 hache, 1, e n.
 hai, 16.3.8, n.
 *haias, 14.1.2, n.
 hainas, 16.2.4.3, n.
 han, 16.3.8, n.; 16.3.9, n.
 harmonía, 1.4
 has, 16.3.8, n.; 16.3.9, n.
 hastil, 9.5
 hebrea, 8.9
 hebreo, 8.8
 *hedes, 16.3.9, n.
 hei, 16.3.9, n.
 hemoptise, 7.2.5.1; 8.5
 *hemos, 16.3.9, n.
 hepatite, 8.6
 hepta-, 7.2.5.1
 herba, 1.4
 herdade, 8.18
 herdeiro, 1.4, n.
 heroína, 8.12
 *hestil, 9.5
 hexágono, 7.2.2.4
 hidrólise, 8.5
 himeneo, 8.8
 himno, 7.2.4.1
 hipérbaton, 8.16
 hipnose, 7.2.5.1; 8.5
 hipnoterapia, 7.2.5.1
 hipnotismo, 7.2.5.1
 hipnotizar, 7.2.5.1
 hipótese, 8.5
 hispano, 8.14
 *histórea, 9.5
 historia, 9.5
 hogano, 17.2
 home, 1.4; 8.13
 homenaxe, 8.13
 honra, 1.8
 honrar, 1.4, n.
 horta, 1.4
 hortelá, 8.14
 hortelán, 8.14
 hóspede, 8.17
 hospicio, 8.1
 hostería, 8.19
 hoxe, 1.9, n.; 17.2
 hoxe en día, 17.2
 humano, 1.4, n.; 8.14
 humedecer, 7.2.6.1, n.
 humus, 8.11
 i (s.), 1
 *i (conx.), 19.1
 -i-, 9.5
 *-i-, 9.5
 -í, 2.2, n.
 -i... er, 16.3.5, n.
 i grego, 1
 ía, 16.3.10, n.
 -ia, 16.3.10, n.
 -ía, 16.2.4.2
 -ía, 16.2.4.2
 -iar, 16.2.4.2
 ías, 16.3.10, n.
 *iba, 16.3.10, n.
 *ibas, 16.3.10, n.
 iberorrománico, 1.8; 3.2
 -icia, 8.1
 ictericia, 8.1
 ictio-, 7.2.2.1
 ictiografía, 7.2.2.1
 ictioloxía, 7.2.2.1
 ictiomancia, 7.2.2.1
 ide, 16.3.10, n.
 idea, 8.9
 ides, 16.3.10, n.
 ido, 16.3.2.8, n.
 -ie-, 9.4, e n.
 -iedade, 8.18
 ígneo, 7.2.3
 ignición, 7.2.2.1, n.
 ignominia, 7.2.3
 ignorancia, 8.1
 ignorante, 7.2.3
 ignorar, 1.3; 7.2.3
 ignoto, 7.2.3
 *igoal, 9.5
 igrexa, 7.1, e n.
 igual, 9.5
 *il, 14.1.1, n.; 14.3.1, n.
 *ila, 14.3.1, n.
 *iles, 14.1.1, n.
 im-, 16.3.16
 imaxe, 8.13
 imbuír, 16.2.4.4; 16.2.5.2.2
 imos, 16.3.10, n.
 imos reparti-lo traballo:
 vosoutros talláde-lo papel
 e vosoutros preparáde-lo
 debuxo, 14.1.1, n.
 impaciencia, 8.1
 impacto, 7.2.2.1
 impeler, 16.2.5.2.1, n.
 imperceptible, 7.2.5.1
 imperfección, 7.2.2.1
 impericia, 8.1
 impoñer, 16.3.16
 impor, 16.3.16
 importancia, 8.1
 impregnar, 7.2.3
 imprescindible, 7.2.6.1
 imprimir, 16.3.5, n.
 impugnar, 7.2.3
 -ín, 2.2, n.
 -ina, 8.12
 incandescente, 7.2.6.1
 incidencia, 8.1
 incidente, 8.3
 incidir, 16.2.5.2
 incipiente, 9.4
 inclinación, 4.3
 inclúe, 16.2.4.4, n.
 inclúen, 16.2.4.4, n.
 inclúes, 16.2.4.4, n.
 incluír, 16.2.5.2.2; 7.1;
 16.2.4.4

- incógnito, 7.2.3
 incongruencia, 8.1
 inconsciencia, 8.1
 inconsciente, 7.2.4.2
 inconsecuencia, 8.1
 inconveniencia, 8.1
 inconveniente, 9.4
 incorrección, 7.2.2.1
 incorrecto, 7.2.2.1
 incorrer, 16.2.6
 incumbir, 16.2.5.2.2
 inda, 17.2, e n.
 inda ben non, 19.4
 inda que, 19.9; 19.11;
 19.11, n.
 indeleble, 8.7
 indemne, 7.2.4.1
 indemnizar, 7.2.4.1
 independencia, 8.1
 indescribible, 7.2.5.1
 indicación, 8.2
 indiferencia, 8.1
 indignar, 7.2.3
 indigno, 7.2.3
 indirecto, 7.2.2.1
 indis-, 16.3.16
 indisoluble, 8.7
 indisponer, 16.3.16
 indispor, 16.3.16
 inducción, 7.2.2.1
 inducir, 16.2.5.2.2
 inductor, 7.2.2.1
 indulgencia, 8.1
 ineptia, 7.2.5.1
 inepto, 7.2.5.1
 inexperiencia, 8.1
 infalible, 8.7
 infancia, 8.1
 infantería, 8.19
 infección, 7.2.2.1
 infectar, 7.2.2.1
 inferir, 16.2.5.2.1, n.
 inflorescencia, 7.2.6.1
 influencia, 8.1
 influente, 8.3
 influir, 7.1; 16.2.5.2.2
 infundir, 16.2.5.2.2
 inglés, 4.3
 inhábil, 4.3
 inhóspito, 1.4, n.
 inhumano, 1.4, n.; 8.14
 inmaculado, 7.2.4.1
 inmanencia, 7.2.4.1
 inmanente, 7.2.4.1
 inmaterial, 7.2.4.1
 inmaterializar, 7.2.4.1
 inmaturo, 7.2.4.1
 inmediato, 7.2.4.1
 inmemorable, 7.2.4.1
 inmemorial, 7.2.4.1
 inmensidade, 7.2.4.1
 inmenso, 7.2.4.1
 inmensurable, 7.2.4.1
 inmerecido, 7.2.4.1
 inmersión, 7.2.4.1
 inmerso, 7.2.4.1
 inmigración, 7.2.4.1
 inmigrante, 1.6; 7.2.4.1
 inmigrar, 7.2.4.1
 inminente, 7.2.4.1
 inmiscuir, 16.2.4.4 ;
 16.2.5.2.2
 inmiscuirse, 7.2.4.1
 inmóvil, 7.2.4.1
 inmovilizar, 7.2.4.1
 inmoderado, 7.2.4.1
 inmodestia, 7.2.4.1
 inmodificable, 7.2.4.1
 inmolar, 7.2.4.1
 inmoral, 7.2.4.1
 inmorredoiro, 7.2.4.1
 inmortal, 7.2.4.1
 inmundicia, 8.1
 inmune, 7.2.4.1
 innato, 7.2.4.1
 innovación, 7.2.4.1
 innovar, 7.2.4.1
 -ino, 8.12
 inobediencia, 8.1
 inocencia, 8.1
 *inque, 19.11, n.
 inquirir, 16.3.18
 insano, 8.14
 inscripción, 7.2.5.1
 inscrito, 7.2.5.1
 insultor, 7.2.5.2
 inscultura, 7.2.5.2
 insecticida, 7.2.2.1
 insecto, 7.2.2.1
 inserir, 16.2.5.2.1
 insignificante, 7.2.3
 *insinificante, 7.2.3, n.
 inspección, 7.2.2.1; 7.2.4.2
 inspector, 7.2.2.1; 7.2.4.2
 inspiración, 7.2.4.2
 inspirar, 7.2.4.2
 instalación, 7.2.4.2
 instalar, 7.2.4.2
 instancia, 7.2.4.2
 instante, 7.2.4.2
 instar, 7.2.4.2
 instaurar, 7.2.4.2
 instinto, 7.2.2.1
 institución, 4.3; 7.2.4.2
 instituir, 7.2.4.2; 16.2.5.2.2
 instituto, 7.2.4.2
 instrucción, 7.2.2.1; 7.2.4.2
 instructivo, 7.2.2.1
 instructor, 7.2.2.1; 7.2.4.2
 instruir, 4.3 ; 7.2.4.2 ;
 16.2.5.2.2
 instrumento, 7.2.4.2
 insuficiencia, 8.1
 insurrección, 7.2.2.1
 insurrecto, 7.2.2.1
 insurxente, 8.3
 insurxir, 16.2.5.2.2
 intacto, 7.2.2.1
 intelecto, 7.2.2.1
 intelixencia, 8.1
 interacadémico, 4.1
 interceptar, 7.2.5.1

- interdicción, 7.2.2.1
interdicto, 7.2.2.1
interés, 9.5
interino, 8.12
inter-relación, 3.1
interromper, 3.1; 16.2.6
*interrucción, 7.2, n.
interrupción, 7.2.5.1
interruptor, 7.2.5.1
intersección, 7.2.2.1
interveniente, 8.3
intervir, 16.3.28
intestino, 8.12
intransigente, 8.3
*intrés, 9.5
introducción, 7.2.2.1
introducción, 7.2.2.1
introducción, 7.2.2.1
invasión, 8.2
investir, 16.2.5.2.1
invicto, 7.2.2.1
inxeción, 7.2.2.1
inxectar, 7.2.2.1
inserir, 16.2.5.2.1
inxusticia, 8.1
*iña, 16.3.10, n.
-iña, 1.5, n.; 8.12
*iñas, 16.3.10, n.
-iño, 1.5, n.; 8.12
*iñorante, 7.2.3, n.
*iñorar, 7.2.3, n.
-io-, 9.5
-io, 8.18
-ío, 16.2.4.2
^lio, 16.2.4.2
iota, 1
ir, 16.3.10, e n.; 16.3.28, n.
-ir, 16.2.4.5; 16.2.5.2
irmá, 8.14; 10.1
*irmá, 8.14
irmán, 1.4; 1.6, n.; 2.2; 8.14
*irmán, 8.14
irmandade, 1.6, n.
irmáns, 2.2
*irmao, 8.14
irmás, 10.1
irredento, 7.2.5.2
irromper, 16.2.6
irrupción, 7.2.5.1
*isa, 14.3.1, n.
*ise, 14.3.1, n.
-ísimo, 12
iso, 14.3.1
*ispección, 7.2, n.
israelí, 10.1
israelís, 10.1
*ista, 14.3.1, n.
*iste, 14.3.1, n.
*stituto, 7.2.4.2, n.
isto, 14.3.1
*instrumento, 7.2.4.2, n.
italiano, 8.14
-ite, 8.6
*-iu, 16.1, n.
ix, 1, n.
j, 1
Jefferson, 1
k, 1
ka, 1
Kant, 1
kantiano, 1
l, 1
la (art.), 3; 13.1, e n.; 16.2.2, e n.
la (pron.), 3.3, n.; 13.1, n.; 14.1.2; 16.2.2, e n.
la (s.), 2.2; 8.14
labia, 2.3
labial, 4.4
lábil, 8.7
labrar, 9.6
lacazán, 1.6, n.; 8.15; 10.3
lacazana, 1.6, n.; 8.15
lacazáns, 10.3
lactante, 7.2.2.1
lácteo, 7.2.2.1
ladino, 8.12
ladra, 8.16
ladrais, 10.4, n.
*ladrás, 10.4, n.
ladroa, 8.16
*ladrois, 16.2.4.3, n.
ladrón, 8.16
ladrona, 8.16
ladróns, 16.2.4.3, n.
*ladrós, 16.2.4.3, n.
lagoa, 8.10
*lagostra, 9.6, n.
lambón, 10.3
lambóns, 10.3
lamprea, 8.9
lancarao, 8.14
languidecer, 7.2.6.1, n.
*lapras, 9.6, n.
larínxeo, 8.8
larinxite, 8.6
las (art.), 3; 13.1, e n.; 16.2.2, e n.
las (pron.), 3.3, n.; 13.1, n.; 14.1.2; 16.2.2, e n.
latín, 2.2
latino, 8.12
latíns, 2.2
laúde, 8.17
lavadoiro, 9.2; 9.3
lavandería, 8.19
laxo, 7.2.2.4
lea, 16.3.4, n.
lealdade, 8.18
leas, 16.3.4, n.
lección, 7.2.2.1; 7.2.2.4, n.; 8.2
*lección, 7.2.2.1, n.
lectivo, 7.2.2.1
lector, 7.2.2.1
lectura, 7.2.2.1

lei, 10.1
*leición, 7.2.2.1, n.
leis, 10.1
*leiteiría, 8.19, n.
leiteiro, 8.19, n.
len, 2.2
leoa, 8.16
león, 1.6, n.
leona, 8.16
leonino, 1.6, n.
leprosería, 8.19
ler, 16.2.4.5; 16.2.5.1;
16.3.11
lería, 2.3
les, 16.2.4.5
*lésico, 7.2.2.4, n.
lesión, 8.2
*leución, 7.2.2.4, n.
levar, 9.5
leveinos, 16.2.4.3, n.
léxico, 7.2.2.4
lexicoloxía, 7.2.2.4
lía, 16.2.4.5
liamos, 16.2.4.5
liar, 16.2.4.2
liberdade, 8.18
*libertade, 8.18
libre, 16.2.3, n.
librea, 8.9
librería, 8.19
licencia, 8.1
liceo, 8.8
ligame, 8.13
lignito, 7.2.3
limiao, 8.14
*língua, 9.5
lingua, 2.3; 4.4; 9.5;
14.5.2, n.
lingüista, 2.3; 5
lingüística, 5
ínóleo, 8.8
liñaxe, 8.13
lío, 16.2.4.2
lique, 8.13

ll, 1, e n.; 1.5; 4.1
lla, 14.1.2
llas, 14.1.2
lle, 14.1.2
*lle, 14.1.2, n.
llela, 14.1.2
llelas, 14.1.2
llelo, 14.1.2
llelos, 14.1.2
lles, 3.3; 13.1; 14.1.2, e n.
llo, 14.1.2
llos, 14.1.2
lo (art.), 3; 13.1, e n.;
16.2.2, e n.
lo (pron.), 3.3, n.; 13.1,
n.; 14.1.2; 16.2.2, e n.
loar, 16.3.13, n.
logo, 17.2; 17.3; 19.12
logo que, 19.4
loita, 9.2; 9.3
loito, 9.2
lonxe, 17.1
lonxe de, 18
los (art.), 3; 13.1, e n.;
16.2.2, e n.
los (pron.), 3.3, n.; 13.1,
n.; 14.1.2; 16.2.2, e n.
loubán, 8.15
loubana, 8.15
louro, 9.3
louvar, 16.3.13, n.
louza, 8.14
louzán, 8.14
*lovar, 9.5
lucente, 8.3
luces, 10.2
lucir, 16.2.5.2.2, e n.
luctífero, 7.2.2.1
luctuoso, 7.2.2.1
-ludir, 16.2.5.2.2
lugués, 16.2.3
-luír, 16.2.5.2.2
*luita, 9.2
*luitar, 9.2

lume, 8.13
luns, 10.2
*luscente, 7.2.6.1, n.
lusitano, 8.14
luterano, 8.14
luxación, 7.2.2.1, n.
luz, 10.2

m, 1
ma, 14.1.2
macaco, 1.2
machada, 4.1
madeixa, 1.9
madrastra, 9.6
madre, 14.2
magnesio, 7.2.3
magnífico, 7.2.3
magnolia, 7.2.3
mágoa, 2.4
mahometano, 8.14
maior, 12
mais, 2.5.1; 3.3, n.; 13.1;
19.1; 19.9, e n.
máis, 2.5.1; 14.5.1; 17.3
máis grande, 19.11, n.
máis que, 19.11
Maiz, 2.3
mal, 10.4, e n.; 16.2.3,
n.; 17.4; 19.4
malamente, 17.3
mal como, 19.6
maldicir, 16.3.5
maleficio, 8.1
males, 10.4
malferir, 16.2.5.2.1
malicia, 8.1
malla, 8.9, n.
mallo, 1.5, n.
malo, 12
mal o vexo, 14.1.2
mal que, 19.11
malquerencia, 8.1
mal vexo, 14.1.2
*mamoria, 9.5

- man, 8.14
 manchea, 8.9
 mandolina, 8.12
 manipulación, 8.2
 *Manoel, 9.5
 mantenza, 8.1
 manteo, 8.8
 manter, 16.3.24
 Manuel, 4.4; 9.5
 manufactura, 7.2.2.1
 manuscrito, 7.2.5.1
 mañá, 8.14; 17.2
 *mañetófono, 7.2.3, n.
 máquina, 1.2
 mar, 9.5; 10.2
 *mare, 9.5
 marea, 8.9
 mares, 10.2; 13.1, n.
 margarina, 8.12
 María, 2.3, n.
 mariña, 8.12
 mariñao, 8.14
 mariño, 8.12
 marmóreo, 8.8
 mas, 14.1.2
 masculino, 8.12
 mastro, 9.6, n.
 matutino, 8.12
 mausoleo, 8.8
 maxestade, 8.18
 maxilar, 7.2.2.4
 mazá, 2.2; 8.14
 mazás, 2.2
 mb, 1.6
 me, 14.1.2
 -me, 8.13
 media, 15.4
 mediación, 15.4, n.
 mediados, 15.4, n.
 mediano, 15.4, n.
 mediante, 15.4, n.; 18
 mediar, 15.4, n.
 medicina, 8.12
 *mediciña, 8.12, n.
 medio, 15.4, e n.; 17.3
 medir, 16.2.5.2.1
 Mediterráneo, 8.8
 meirande, 19.11, n.
 meirao, 8.14
 mel, 10.4, e n.
 meles, 10.4
 mellor, 12; 17.4
 melómano, 8.14
 melopea, 8.9
 memorando, 8.11
 *memórea, 9.5
 memoria, 9.5
 menciña, 8.12
 meninxite, 8.6
 menos, 14.5.1; 17.3; 18
 menosprecio, 8.1
 menos que, 19.9
 -mente, 2.5.3; 17.4, n.
 mentecato, 7.2.5.1
 *mentes, 17.2, n.
 mentir, 16.2.5.2.1
 -mento, 8.4
 *mentramentas, 17.2, n.
 *mentras, 17.2, n.
 mentres, 17.2, e n.; 19.4,
 e n.
 -mentres, 17.2, n.; 19.4
 mentres tanto, 19.4; 17.2,
 n.
 mércores, 10.2
 merecer, 7.2.6.1, n.
 *merescer, 7.2.6.1, n.
 meridiano, 8.14
 merla, 9.6
 mesa, 10.1
 mesas, 10.1
 mesma, 14.5.2
 mesmamente, 17.3; 17.4
 mesmas, 14.5.2
 mesmo, 14.5.2; 17.3
 mesmo que, 19.11
 mesmos, 14.5.2
 mesquiño, 8.12
 metade, 15.4
 metamorfose, 8.5
 metástase, 8.5
 mete, 2.5.1
 métese, 2.5.2
 méteseche, 2.5.2
 meteuse, 2.5.2
 metéusenos, 2.5.2
 metrópole, 8.6
 metropolitano, 8.14
 meu, 8.8; 14.2; 16.3.4, n.
 meu irmán, 8.14
 meus, 14.2
 meus irmáns, 8.14
 mi, 14.2
 miar, 16.2.4.2
 micción, 7.2.2.1
 mil, 10.4, e n.; 15.1
 miles, 10.4
 milésimo, 15.2
 milicia, 8.1
 miliciano, 8.14
 militancia, 8.1
 millón, 15.1
 millonésimo, 15.2
 min, 14.1.1
 mingua, 16.2.4.2
 minguar, 14.5.2, n.;
 16.2.4.2
 mingüe, 16.2.4.2
 mingüedes, 5
 minguo, 16.2.4.2
 minta, 16.3.13, n.
 *mintes, 16.2.5.2.1, n.
 minto, 16.3.13, n.
 miña, 14.2
 miña irmá, 8.14
 miñas, 14.2
 miñas irmás, 8.14
 miocardite, 8.6
 ¿miraches ben?, 6
 mira esa, 2.5.4
 ¿mira que non o fagas!,
 6

- mirasoles, 10.4
 miravales, 10.4
 *mistéreo, 9.5
 misterio, 9.5
 *mistro, 9.6, n.
 mitómano, 8.14
 miúdo, 2.3; 4.4
 mn-, 7.2.4.1
 -mn-, 7.2.4.1
 mnemónica, 7.2.4.1
 mnemónico, 7.2.4.1
 mnemonizar, 7.2.4.1
 mnemotecnia, 7.2.4.1
 mo, 14.1.2
 *mo, 16.2.4.3, n.
 moa, 8.10
 *moa, 16.2.4.3, n.
 móbil, 2.3; 8.7
 moble, 8.7, n.
 moblería, 8.19
 móeo, 16.2.4.3, n.
 moer, 5; 16.2.4.3; 16.3.12
 moeunas, 16.2.4.3, n.
 moi, 9.2; 17.3
 moia, 2.3; 16.2.4.3, n.
 moía, 2.3
 moiades, 5
 moiamos, 4.5
 moiamos, 4.5; 5
 *moíño, 16.3.16, n.
 moio, 16.2.4.3, n.;
 16.2.4.4, n.
 moita, 14.5.2
 moitas, 14.5.2
 moito, 9.2; 9.3; 14.5.2, e
 n.; 17.3
 moitos, 14.5.2
 mol, 10.4, e n.
 moles, 10.4
 momentáneo, 8.8
 monllo, 7, n.
 monorrítmico, 1.8
 *moo, 16.2.4.3, n.
 morea, 8.9
 morfina, 8.12
 morfinómano, 8.14
 mos, 14.1.2
 moto, 9.5
 -mp-, 1.6
 muíño, 4.4; 16.3.16, n.
 *muito, 9.2
 mulir, 16.2.5.2.2
 mulleroa, 8.16
 mullerona, 8.16
 mundano, 8.14
 *múseca, 9.5
 muselina, 8.12
 museo, 8.8
 música, 9.5
 musicómano, 8.14
 musulmán, 8.15
 musulmana, 8.15
 *mutio, 9.2
 *muto, 9.2
 muxir, 16.2.5.2.2
 n, 1; 1.6
 na (art.), 16.2.2
 na (contr.), 13.2.1
 na (pron.), 13.1, n.; 14.1.2;
 16.2.2; 16.2.4.3, n.
 nacemento, 8.4, n.
 nacencia, 8.1
 nacente, 8.3
 nacer, 7.2.6.1, n.
 nación, 8.2
 nada, 14.5.1
 nailon, 8.16
 nalgún, 14.5.3
 nalgunha, 14.5.3
 *namentes, 17.2, n.
 *namentras, 17.2, n.
 namentres, 17.2, e n.; 19.4
 *nantronte, 17.2, n.
 naquela, 14.3.3
 narcose, 8.5
 nariz, 2.2
 nas (art.), 16.2.2
 nas (contr.), 13.2.1
 nas (pron.), 13.1, n.; 14.1.2;
 16.2.2; 16.2.4.3, n.
 *nascer, 7.2.6.1, n.
 *naz, 16.2.3, n.
 necidade, 8.18
 necio, 7.2.6.1, n.; 8.1
 necrópole, 8.6
 néctar, 7.2.2.1
 nefrite, 8.6
 negocio, 8.1
 nel, 14.1.1
 nela, 14.1.1
 nelas, 14.1.1
 neles, 14.1.1
 nembargante, 19.9, e n.
 nembargantes, 19.9, e n.
 *nen, 17.6, n.
 *neñún, 14.5.2, n.
 Neptuno, 7.2.5.1
 nesoutra, 14.3.3
 neste, 14.3.3
 neuma, 7.2.5.3
 neumático, 7.2.5.3
 neumatismo, 7.2.5.3
 neumonía, 7.2.5.3
 neumopatía, 7.2.5.3
 neumoscopia, 7.2.5.3
 neumoterapia, 7.2.5.3
 neumotórax, 7.2.5.3
 neurite, 8.6
 neurose, 8.5
 nexo, 7.2.2.4
 nh, 1.7; 4.1
 nicotina, 8.12
 nilón, 8.16
 nin, 1.6, n.; 16.2.2; 17.6, e
 n.; 19.1, e n.
 nin-, 14.5.2, n.; 17.6, n.
 *ningúa, 14.5.2, n.
 ninguén, 1.6, n.; 2.2;
 14.5.1; 14.5.2, n.; 16.2.2;
 17.6, n.
 ningún, 2.2; 14.5.2, e n.;

- 17.6, n.
 nenhuma, 1.7; 4.1; 14.5.2
 nenhuma, 14.5.2
 ningún, 14.5.2
 ningures, 14.5.2, n.; 17.1;
 17.6, n.
 nin... nin, 19.2
 nin pode, 1.6
 nin que, 19.11
 nitroglicerina, 8.12
 -nm-, 7.2.4.1, e n.
 -nn-, 7.2.4.1, e n.
 no (art.), 16.2.2
 no (contr.), 2.5.1; 13.2.1
 no (pron.), 13.1, n.; 14.1.2,
 e n.; 16.2.2; 16.2.4.3, n.
 nó, 2.5.1
 nobre, 7.1; 8.7, n.
 no canto de, 18
 noctámbulo, 7.2.2.1
 nocturno, 7.2.2.1
 noite, 7, n.; 7.2, n.; 9.2;
 9.3, e n.
 nola, 14.1.2
 nolas, 14.1.2
 nolo, 14.1.2
 nolos, 14.1.2
 nomear, 16.2.4.1
 non, 1.6, n.; 16.2.2; 17.6
 nonaxésimo, 15.2
 non bebe, 1.6
 non ben, 19.4
 *non embargante, 19.9, n.
 *non embargantes, 19.9, n.
 non había, 13.1, n.
 non obstante, 19.9
 non o quero, 16.2.2
 *non-o quero, 16.2.2
 *no-no quero, 16.2.2
 *nono quero, 16.2.2
 non o vexo, 13.1, n.;
 14.1.2
 non sei que anda facendo,
 2.5.4

 non vexo, 14.1.2
 non xa, 17.6
 nos (art.), 16.2.2
 nos (contr.), 2.5.1; 13.2.1
 nos (pron.), 2.5.1; 3.3;
 13.1, e n.; 14.1.2; 16.2.2;
 16.2.4.3, n.
 nós, 2.5.1; 14.1.1, e n.
 nosa, 14.2
 nosas, 14.2
 noso, 14.2
 nosos, 14.2
 nosoutros, 14.1.1, e n.
 nosoutros non pensamos
 coma el, 14.1.1, n.
 notaría, 8.19, n.
 notario, 8.19, n.
 noticia, 8.1
 notoriedade, 8.18
 *noute, 9.3, n.
 noutra, 14.5.3
 noutro, 14.5.3
 *noutronte, 17.2, n.
 noutrora, 17.2
 nove, 15.1
 novecentas, 15.1
 novecentos, 15.1
 novena, 15.4
 noveno, 15.2; 15.4
 noventa, 15.1
 novicio, 8.1
 novidade, 8.18
 -ns, 2.2, n.
 -ns-, 7.2.4.2
 -nte, 8.3
 núbil, 8.7
 núcleo, 8.8
 *nuite, 9.2
 *númaro, 9.5
 nume, 8.13
 número, 9.5
 nunca, 17.2
 nunca máis, 17.2
 nuncio, 8.1

 nupcial, 7.2.5.1
 nupcias, 7.2.5.1
 nutriente, 8.3
 nutrir, 16.2.5.2.2

 ñ, 1, e n.; 1.5

 o (art.), 2.1, n.; 2.5.1;
 13.1, e n.; 13.2.1
 o (pron.), 13.1, n.; 14.1.2
 o (s.), 1; 2.1, n.
 ó, 2.1, n.; 2.5.1; 13.2.1,
 e n.
 o-, 16.3.16
 -o-, 9.5
 *o-, 9.4, n.; 9.5
 -o, 8.11; 8.14
 *o-, 16.1, n.
 -oa, 8.10; 8.16; 11
 *oa, 9.5
 -oar, 16.2.4.1; 16.2.4.3, n.
 oasis, 8.5; 10.2
 obcecar, 7.2.1.1
 obedecer, 7.2.6.1, n.; 16.2.3
 obediencia, 8.1; 9.4
 obediente, 9.4
 ob + l, 3.1
 oblación, 7.2.1.1
 oblata, 7.2.1.1
 oblicuo, 7.2.1.1
 obnubilar, 7.2.1.1
 ob + r, 3.1
 ob-rogar, 3.1
 obrigar, 7.1
 obsceno, 7.2.1.2
 obsequiar, 7.2.1.1
 obsequio, 7.2.1.1; 7.2.2.4,
 n.
 observar, 7.2.1.1
 obsesión, 7.2.1.1
 obsoleto, 7.2.1.1
 obstáculo, 7.2.1.2
 obstar, 16.3.7
 obstinado, 7.2.1.2

- obstrucción, 7.2.2.1
 obstruccionismo, 7.2.2.1
 obstruccionista, 7.2.2.1
 obstrutivo, 7.2.2.1
 obstructor, 7.2.2.1
 obstruír, 7.2.1.2; 16.2.5.2.2
 obter, 7.2.1.1
 obturar, 7.2.1.1
 obtuso, 7.2.1.1
 obviar, 7.2.1.1
 obvio, 7.2.1.1
 obxección, 7.2.1.1; 7.2.2.1
 obxectividade, 7.2.1.1
 obxectivo, 7.2.1.1; 7.2.2.1
 obxecto, 4.2; 7.2.1.1; 7.2.2.1
 ó cabo, 17.4
 occidente, 7.2.2.1
 ó chou, 17.4
 ocorrer, 16.2.6
 octaedro, 7.2.2.1
 octosílabo, 7.2.2.1
 octoxésimo, 15.2
 oe, 16.3.13, n.
 *—oe—, 9.5
 oen, 16.3.13, n.
 —oer, 5; 16.2.4.3
 —o... er, 16.2.5.2.1, n.
 oes, 16.3.13, n.
 oficiár, 16.2.4.2
 oficina, 8.12
 oficio, 8.1; 16.2.4.2
 o fillo e mailo pai, 3.3, n.
 oh, 1.4
 —oi—, 9.2; 9.3, e n.
 —oí—, 16.3.16, n.
 oia, 16.3.13, n.
 oíades, 5
 oíamos, 5
 oímos, 16.3.13, n.
 oínte, 8.3
 oio, 16.3.13, n.
 oír, 16.2.4.3, e n.; 16.3.13, e nn.
 —oír, 5; 16.2.4.3, e n.
 —o... ir, 16.2.5.2.2, n.
 oitava, 15.4
 oitavo, 15.2; 15.4
 oitenta, 15.1
 oito, 9.2; 9.3; 15.1
 oitocentas, 15.1
 oitocentos, 15.1
 *oitro, 9.3, n.
 ó lado, 17.1
 óleo, 8.8
 olfativo, 7.2.2.1
 olfato, 7.2.2.1
 ollo, 1.5, n.
 ollomoles, 10.4
 ombro, 1.4
 ómnibus, 7.2.4.1; 8.11
 omnímodo, 7.2.4.1
 omnipotente, 4.2; 7.2.4.1
 omnipresente, 7.2.4.1
 omnisciencia, 8.1; 9.4
 omnívoro, 7.2.4.1
 —on, 8.16
 —ón, 2.2, n.; 8.16; 11
 —ona, 8.16; 11
 once, 15.1
 onceava, 15.4
 onceavo, 15.4
 onda, 18
 onda non, 19.10
 onde, 2.5.4; 17.1; 19.5
 ¿onde está?, 2.5.4
 onde queira que, 19.5
 ondina, 8.12
 onte, 17.2
 o outro antonte, 17.2
 ó outro día, 17.2
 opción, 7.2.5.1
 ó pe, 17.1
 ó pe de, 18
 opoñer, 16.3.16
 opor, 16.3.16
 ó pouco, 17.2
 optar, 7.2.5.1
 optativo, 7.2.5.1
 óptica, 7.2.5.1
 optimismo, 7.2.5.1
 optimista, 7.2.5.1
 óptimo, 7.2.5.1
 ora ben, 19.9
 ora... ora, 19.2
 ora que, 19.9
 ó raro, 17.2
 orde, 8.13
 ó redor, 17.1
 ó redor de, 18
 orfa, 8.14
 orfo, 1.4; 8.13, n.; 8.14
 órgano, 8.14
 orgo, 8.13, n.; 8.14
 orificio, 8.1
 os (art.), 2.5.1; 13.1, e n.; 13.2.1
 os (pron.), 1.3.1, n.; 14.1.2
 ós, 2.5.1; 13.2.1
 —ós, 16.3.16, n.
 óseo, 8.8
 ósmose, 8.5
 *os nosos pecados ben purgádolos temos xa, 13.1, n.
 oso, 2.5.1
 óso, 1.4
 ós poucos, 17.2
 otite, 8.6
 otomano, 8.14
 ou, 19.2
 —ou—, 9.3, e n.
 *—ou—, 9.2
 *ouguir, 16.3.13, nn.
 *ouír, 16.3.13, n.
 ou... ou, 19.2
 ourego, 8.13, n.; 8.14
 ourensá, 8.14
 ourensán, 8.14
 ouro, 9.3
 *ousa, 16.3.13, n.
 *ouservar, 7.2, n.; 7.2.1.1, n.

- *ouso, 16.3.13, n.
 *outimismo, 7.2.5.1, n.
 *outo, 7.2, n.
 outra, 14.5.2
 outramente, 17.4
 outras, 14.5.2
 outro, 1.8; 7.2, n.; 9.3, e
 n.; 14.3.2; 14.5.2; 14.5.3
 outrora, 17.2
 outros, 14.5.2
 *ouve, 16.3.13, n.
 *ouven, 16.3.13, n.
 *ouves, 16.3.13, n.
 *ouvimos, 16.3.13, n.
 *ouvir, 16.3.13, nn.
 *ouvo, 16.3.13, n.
 *ouxetivo, 7.2.1, n.
 *ouza, 16.3.13, n.
 *ouzo, 16.3.13, n.
 ovo, 1.4
 ó xeito, 17.4
 *oxetivo, 7.2.1, n.
 *ozca, 16.3.13, n.
 *ozco, 16.3.13, n.
- P, 1
 *pa, 18, n.
 pacer, 7.2.6.1, n.
 paciencia, 8.1; 9.4
 *pacio, 8.1, n.
 pactar, 4.2
 pacto, 7.2.2.1
 padecer, 7.2.6.1, n.
 *padecimento, 8.4, n.
 *padescer, 7.2.6.1, n.
 padraastro, 9.6
 padre, 14.2
 pagá, 8.14
 pagán, 8.14
 paiolo, 4.5
 pais, 2.3
 país, 2.3, n.
 paisano, 8.14
 palacio, 8.1
- palatino, 8.12
 pan, 1.6, n.
 panacea, 8.9
 panadería, 8.19
 pancreatite, 8.6
 panificar, 1.6, n.
 papasoles, 10.4
 papeis, 2.2; 10.4
 papel, 2.2; 10.4
 papelería, 8.19
 para, 13.2.1; 18, e n.
 parafina, 8.12
 paráfrase, 8.5
 paralaxe, 8.6
 para o campo, 13.1, n.
 para o outro día, 17.2
 para que, 19.8
 parecer, 7.2.6.1, n.
 parede, 8.17; 16.2.3, n.
 paréntese, 8.5
 parir, 16.3.1.4
 parroquiano, 8.14
 parta, 16.2.6, n.
 *parteu, 16.1, n.; 16.3.2.7,
 n.
 partía, 16.2.6, n.
 partiches, 16.1, nn.; 16.2.6,
 n.
 partín, 16.2.6, n.
 *partío, 16.1, n.
 partir, 16.1; 16.2.5.2;
 16.2.5.2.2; 16.3.28, n.
 *partiste, 16.1, n.
 *partistedes, 16.1, n.
 *partistes, 16.1, n.
 partiu, 16.1, n.; 16.3.27;
 16.3.28.
 pasadomañá, 17.2
 *pascer, 7.2.6.1, n.
 paseniño, 17.4
 *pato, 7.2, n.
 Patricio, 8.1
 patroa, 8.16
 patrona, 8.16
- pauto, 7.2, n.; 7.2.2.1
 –pc–, 7.2.5.1; 7.2.5.2
 pe, 1; 2.5.1
 pedir, 9.5; 16.2.5.2.1
 pedrería, 8.19
 peixe, 1.9, n.
 pel, 10.4, e n.
 peles, 10.4
 película, 7, n.
 penicilina, 8.12
 peor, 12; 17.4
 pepino, 8.12
 pequeniño, 8.12
 pequeno, 1.2
 peralte, 4.1
 perante, 18
 *perceición, 7.2.5.1, n.
 percepción, 7.2.5.1
 *perceución, 7.2.5.1, n.
 percorrer, 16.2.6
 *percura, 9.6, n.
 percutir, 16.2.5.2.2
 perdes, 16.3.13, n.
 perdíche-los cartos, 13.1
 perdo, 16.3.13, n.
 perdoamos, 4.4
 perdurable, 8.7
 perecer, 7.2.6.1, n.
 peregrino, 8.12
 perención, 7.2.5.2
 perenne, 7.2.4.1
 perentoriamente, 7.2.5.2
 perentorio, 7.2.5.2
 perfección, 7.2.2.1
 perfecto, 7.2.2.1
 *perfeuto, 7.2, n.
 perfumería, 8.19
 pergamiño, 8.12
 pericia, 8.1
 perífrase, 8.5
 peritoneo, 8.8
 peritonite, 8.6
 permanecer, 7.2.6.1, n.
 pero, 19.9, e n.

- *peró, 19.9, n.
perseguir, 16.2.5.2.1
persignar, 7.2.3
perspectiva, 7.2.2.1
perspicacia, 4.3; 8.1
persuadir, 16.2.5.2
pertenza, 8.1
pertinacia, 8.1
pertinencia, 8.1
perturbación, 8.2
*peruán, 8.14, n.
peruano, 8.14
perverter, 16.2.6
pescadería, 8.19
pese a que, 19.11
peteiro, 9.5
pétreo, 8.8
petróleo, 8.8
petulancia, 8.1
*péxago, 9.5
péxego, 9.5
picafolla, 3.2
pícnico, 7.2.2.1, n.;
7.2.2.2
picnometría, 7.2.2.2
picnómetro, 7.2.2.2
picnose, 7.2.2.2
pictografía, 7.2.2.1
pictórico, 7.2.2.1
pictos, 7.2.2.1
picudo, 1.2
pides, 16.3.13, n.
*pidir, 9.5
pido, 16.3.13, n.
piedade, 8.18
pífano, 8.14
pigmentar, 7.2.3
pigmento, 7.2.2.1, n.; 7.2.3
pígemeo, 7.2.3; 8.8
pirifol, 3.2
*pirmeiro, 9.6, n.
pirotécnico, 7.2.2.2
piscina, 7.2.6.1; 8.12
*piteiro, 9.5
pl-, 7.1
-pl-, 4.2; 7.1
placa, 7.1
plano, 7, n.; 7.1
plantar, 7, n
plasma, 7.1
plástico, 7.1
plastilina, 8.12
plátano, 7.1; 8.14
platea, 8.9
platino, 7.1
plaxio, 7.1
plebeo, 8.8
plebiscito, 7.2.6.1
pleitesía, 7.1
plenario, 7.1
pleno, 7, n.
pleurite, 8.6
pluma, 7.1
plumaxe, 7.1
plural, 7.1
pn-, 7.2.5.3
-pn-, 7.2.5.1
pneuma, 7.2.5.3
pneumático, 7.2.5.3
pneumotismo, 7.2.5.3
pneumonía, 7.2.5.3
pneumonite, 8.6
pneumopatía, 7.2.5.3
pneumoscopia, 7.2.5.3
pneumoterapia, 7.2.5.3
pneumotórax, 7.2.5.3
pobo, 1.1
*poda, 16.3.15, n.
*podas, 16.3.15, n.
pode, 16.3.15, n.
pode facelo calquera,
14.5.1, n.
poder, 16.2.5.1; 16.3.15
poderei, 16.3.15, n.
podes, 16.3.1.3, n.;
16.3.15, n.
*podia, 16.3.15, n.
*podio, 16.3.15, n.
podo, 16.3.1.3, n.;
16.3.15, n.
poer, 16.3.16, n.
*poi, 16.3.8, n.
*poid-, 16.3.15, n.
poida, 16.3.1, n.
poidas, 16.3.15, n.
*poido, 16.3.15, n.
*poin, 16.3.8, n.
pois (conx.), 19.7; 19.12
*pois (v.), 16.3.8, n.
pois que, 19.7
pola, 13.1; 13.2.1; 2.5.1
póla, 2.5.1
pola conta que che ten,
3.3, n.
polas, 13.1; 13.2.1
pole, 8.13
polea, 8.9
politécnico, 7.2.2.2
político-económico, 3.2
polo, 13.1; 13.2.1
polos, 13.1; 13.2.1
polo tanto, 19.12
pomos, 16.3.16, n.
pondaliano, 8.14
ponde, 16.3.16, n.
pondes, 16.3.16, n.
pondo, 16.3.16, n.
poñ-, 16.3.16, n.
poña, 16.3.16, n.
poñas, 16.3.16, n.
poñede, 16.3.16, n.
poñedes, 16.3.16, n.
poñedora, 16.3.16, n.
poñemos, 16.3.16, n.
poñendo, 16.3.16, n.
poñer, 16.3.16, e n.;
16.3.25, n.
poñerás, 16.3.16, n.
poñerei, 16.3.16, n.
poñería, 16.3.16, n.
poñerías, 16.3.16, n.
poñía, 16.3.16, n.

- poñiades, 16.3.16, n.
 poñiamos, 16.3.16, n.
 poñían, 16.3.16, n.
 poñías, 16.3.16, n.
 poño, 16.3.16, n.; 16.3.25, n.
 por, 2.5.1; 3.3, n.; 13.1, e n.; 13.2.1; 18
 pór, 2.5.1; 16.3.16, e n.
 por aí, 17.3
 por ante, 18
 porás, 16.3.16, n.
 por causa de, 18
 por causa de que, 19.7
 porcino, 8.12
 por conseguinte, 19.12
 por cousa de, 18
 por cousa de que, 19.7
 por culpa de, 18
 por culpa de que, 19.7
 porei, 16.3.16, n.
 *porén, 19.9, n.
 por en canto, 19.4
 porfiar, 16.2.4.2
 poría, 16.3.16, n.
 porías, 16.3.16, n.
 por iso, 19.9
 por máis que, 19.11
 por medio de, 18
 por moito que, 19.11
 por mor de, 18
 por mor de que, 19.7
 *por o camiño, 13.1
 por pouco que, 19.11
 porque, 19.7; 19.8; 19.9, n.
 por... qué, 19.11
 ¿por que non llelo preguntas ti?, 6
 por tanto, 19.12
 por veces, 17.2
 pos, 16.3.16, n.
 *posibre, 8.7, n.
 postizo, 8.1
 posto que, 19.7
 pote, 16.2.3, n.
 potestade, 8.18
 pouca, 14.5.2
 poucas, 14.5.2
 pouco, 1.2; 9.3; 14.5.2; 17.3
 pouco a pouco, 17.2
 pouco e pouco, 17.2
 poucos, 14.5.2
 pousar, 9.5
 -pr-, 4.2
 *pra, 13.2.1, n.; 18, n.
 *prá, 13.2.1, n.
 prace, 16.2.3, n.; 16.3.17, n.
 pracer, 16.3.17, e n.
 *pracera, 16.3.17, n.
 *praceu, 16.3.17, n.
 práctica, 7.2.2.1
 practicar, 7.2.2.1
 pradería, 8.19
 prado, 9.6
 Praga, 7.1
 pragmática, 7.2.3
 praia, 7.1
 prantar, 7.1
 *prás, 13.2.1, n.
 prata, 7.1
 prato, 7.1
 praxe, 8.6
 *praz, 16.3.17, n.
 praza, 7.1
 prazo, 7.1
 prea, 8.9
 preamar, 7, n.; 7.1
 prebe, 9.6
 *preceito, 7.2.5.1, n.
 precepto, 7.2.5.1
 preceptor, 7.2.5.1
 preceuto, 7.2, n.; 7.2.5.1
 precio, 8.1; 16.2.4.2
 precipicio, 8.1
 predicir, 16.3.5
 predilección, 7.2.2.1
 predilecto, 7.2.2.1
 predis-, 16.3.16
 predispor, 16.3.16
 prefacio, 8.1
 preferible, 8.7
 preferir, 16.2.5.2.1
 *prefeito, 7.2, n.
 pregar, 7.1
 preguiza, 8.1; 9.6
 preguntalle *cando volve, 2.5.4
 preguntalle onde esta, 2.5.4
 preguntar, 9.6
 preito, 7.1
 prelección, 7.2.2.1
 premer, 16.2.6
 prerrogativa, 1.8; 4.1
 prescindir, 7.2.6.1
 prescripción, 7.2.5.1
 prescrito, 7.2.5.1
 presenza, 8.1
 presentar, 9.5
 presidencia, 8.1
 presipoñer, 16.3.16
 *prespectiva, 9.6, n.
 prestar, 16.3.7
 presu-, 16.3.16
 presumir, 16.2.5.2.2
 presunción, 7.2.5.2
 presuponer, 16.3.16
 presupor, 16.3.16
 preterir, 16.3.10
 preto, 17.1, e n.; 17.2
 preto de, 18
 prever, 16.3.27
 previr, 16.3.28
 previsión, 8.2
 prexuício, 2.3; 8.1
 primeiro, 15.2
 *pro, 19.9, n.
 *pró, 13.2.1, n.
 pro-, 16.3.16
 probabilidade, 8.18
 *probe, 9.6, n.

- problema, 4.2; 7.1
 procedencia, 8.1
 proclamar, 4.2; 7.1
 proclítico, 7.1
 producción, 7.2.2.1
 producente, 8.3
 productivo, 7.2.2.1
 producto, 7.2.2.1
 productor, 7.2.2.1
 proer, 16.2.4.3
 profano, 8.14
 proferir, 16.2.5.2.1
 profiláctico, 7.2.2.4, n.
 profilaxia, 7.2.2.4, n.
 prognose, 7.2.3
 pronóstico, 7.2.3
 prohibir, 1.4
 *próximo, 7.2.2.4, n.
 proleptise, 8.5
 prontuario, 7.2.5.2
 propeler, 16.2.5.2.1, n.
 propia, 14.5.2
 propiamente, 17.4
 propias, 14.5.2
 propicio, 8.1
 propiedad, 8.18
 propina, 8.12
 propio, 9.6; 14.5.2, n.
 propios, 14.5.2
 proponer, 16.3.16
 propor, 16.3.16
 prorrromper, 16.2.6
 *prós, 13.2.1, n.
 proscenio, 7.2.6.1
 proscripción, 7.2.5.1
 proscrito, 7.2.5.1
 proseguir, 16.2.5.2.1
 prospecto, 7.2.2.1
 prostituir, 16.2.5.2.2
 prótase, 8.5
 protección, 7.2.2.1
 protector, 7.2.2.1
 proteína, 8.12
 prótese, 8.5
 prougu-, 16.3.17, n.
 prougo, 16.3.1, n.; 16.3.17, n.
 prouguer, 16.3.17, n.
 prouguera, 16.3.17, n.
 prouguese, 16.3.17, n.
 *próusimo, 7.2.2.4, n.; 16.3.17, n.
 provemos, 16.3.27
 proveniencia, 8.1
 proveniente, 8.3
 prover, 16.3.27
 provera, 16.3.27
 proveron, 16.3.27
 provese, 16.3.27
 provestes, 16.3.27
 proveu, 16.3.27
 proviches, 16.3.27
 provín, 16.3.27
 provinciano, 8.14
 provir, 16.3.28
 proxectar, 7.2.2.1
 proxecto, 7.2.2.1
 prorector, 7.2.2.1
 pruír, 16.2.5.2.2
 ps-, 7.2.5.3
 -ps-, 7.2.5.1
 pseudo-, 7.2.5.3
 pseudociencia, 7.2.5.3
 pseudomorfose, 7.2.5.3
 pseudónimo, 7.2.5.3
 psicanálise, 7.2.5.3
 psicanalista, 7.2.5.3
 psicodiagnóstico, 7.2.5.3
 psicofísica, 7.2.5.3
 psicología, 7.2.5.3
 psicológico, 7.2.5.3
 psiconometría, 7.2.5.3
 psicopatología, 7.2.5.3
 psicose, 8.5
 psique, 7.2.5.3; 8.6
 psiquiatra, 7.2.5.3
 psiquiatría, 7.2.5.3
 psíquico, 7.2.5.3
 pt-, 7.2.5.3
 -pt-, 7.2.5.1; 7.2.5.2
 pterobranquiado, 7.2.5.3
 pterodáctilo, 7.2.5.3
 pterópodo, 7.2.5.3
 publicar, 7.1
 público, 7.1
 *pud-, 16.3.15, n.
 *pudeches, 16.3.15, n.
 *puden, 16.3.15, n.
 *pudo, 16.3.15, n.
 pugna, 7.2.2.1, n.; 7.2.3
 puid-, 16.3.15, n.
 puideches, 16.3.15, n.
 puiden, 16.3.15, n.
 puider, 16.3.15, n.
 puidera, 16.3.15, n.
 puidese, 16.3.15, n.
 puido, 2.3; 16.3.1, n.
 pulir, 16.2.5.2.2
 punción, 7.2.2.1
 puntura, 7.2.2.1
 puña, 16.3.16, n.
 puña, 16.3.16, n.
 puñades, 16.3.16, n.
 puñamos, 16.3.16, n.
 puñan, 16.3.16, n.
 puñas, 16.3.16, n.
 puré, 2.2
 purés, 2.2
 puridade, 8.18
 puritano, 8.14
 purpúreo, 8.8
 putrefacción, 7.2.2.1
 putrefacto, 7.2.2.1
 q, 1
 qu, 1.2
 que (conx.), 13.2.2, n.; 19.2; 19.3; 19.7; 19.8; 19.12
 que (pron.), 2.5.4; 14.4
 *que (s.), 1
 -que-, 1.2

- quecer, 16.2.5.1
 ¡que desgracia!, 2.5.4
 quei-, 16.3.1, n.
 *queipa, 16.3.1, n.
 *queipo, 16.3.1, n.
 queira, 16.3.1.5
 queira, 16.3.1, n.
 queixa, 1.9, n.
 queixareime, 3.3, n.
 queixo, 1.2
 *queixón, 9.5
 quen, 1.6, n.; 2.5.4; 14.4;
 16.2.2
 ¿quen cho deu?, 2.5.4
 ¿quen o quere?, 16.2.2
 quenquera, 14.5.1
 *quepa, 16.3.1, n.
 *quepo, 16.3.1, n.
 que... que, 19.2
 ¿que queres?, 2.5.4
 quer, 16.2.3, n.
 *quer, 16.2.3, n.
 quere, 16.2.3, n.
 quéreme máis a min ca a ti,
 13.2.2
 querenca, 8.1
 querer, 14.5.1, n.; 16.2.5.1;
 16.3.15, n.; 16.3.18
 quererei, 16.3.1.8, n.
 quero, 16.3.1.5, n.
 quero esta, 2.5.4
 quero ó meu fillo máis ca ó
 de ningún, 13.2.2
 quer... quer, 19.2
 qui, 1.2
 *quiciabes, 17.7, n.
 *quiciais, 17.7, n.
 quillo, 1.2
 quince, 15.1
 quincuaxésimo, 15.2
 quinta, 15.4
 quinto, 15.2; 15.4
 quintupla, 15.3
 quintuplo, 15.3
- quitado, 18
 quitado que, 19.9; 19.10
 quitado se, 19.10
 quitando, 18
 quitando que, 19.9; 19.10
 quitando se, 19.10
 quitóulle-las ganas de rir,
 13.1
 quizá, 17.7, e n.
 quizabes, 17.7, e n.
 quizais, 17.7, e n.
 quizás, 17.7, e n.
- r, 1; 1.8; 9.6
 ra, 8.14
 rabano, 8.14
 rabaño, 9.5
 *rabea, 9.5
 rabia, 9.5
 rabino, 8.12
 radio, 9.5
 radiotécnico, 7.2.2.2
 raio, 16.3.23, n.
 raíña, 2.3; 4.4
 raiola, 16.3.23, n.
 raíz, 2.3
 ralea, 8.9
 rapidamente, 2.5.3
 rapsodia, 7.2.5.1
 rapto, 7.2.5.1
 raptor, 7.2.5.1
 rastro, 9.6
 raxeira, 16.3.2.3, n.
 raxo, 16.3.2.3, n.
 raza, 16.3.2.3, n.
 razada, 16.3.2.3, n.
 re-, 16.3.1.6.7
 rea, 8.9
 reacción, 7.2.2.1
 reactivo, 7.2.2.1
 realidade, 4.4
 realizable, 8.7
 *reás, 10.4, n.
 *rebaño, 9.5
- rebater, 16.2.6
 rebulir, 16.2.5.2.2
 recaer, 5; 16.2.4.3
 receita, 7.2.5.1
 recitar, 7.2.5.1
 receo, 8.8
 recepción, 7.2.5.1
 receptor, 7.2.5.1
 recibir, 1.1; 16.2.6
 recibira, 2.5.2
 recibirá, 2.5.2
 recibiraa, 2.5.2
 recibíraa, 2.5.2
 recibiu, 2.2
 recipiente, 8.3
 recluír, 16.2.4.4; 16.2.5.2.2
 recom-, 16.3.16
 recompor, 16.3.16
 recompoñer, 16.3.16
 reconstituínte, 8.3
 reconstituír, 16.2.5.2.2
 reconstrucción, 7.2.2.1
 reconstruír, 16.2.5.2.2
 reconvalecer, 7.2.6.1, n.
 reconvir, 16.3.28
 recorrer, 16.2.6, e n.
 recrudecer, 7.2.6.1, n.
 rectilíneo, 8.8
 rectitude, 7.2.2.1
 recto, 7.2.2.1
 rector, 7.2.2.1
 rectoral, 7.2.2.1
 recua, 2.3
 recubrir, 16.2.5.2.2
 recupera-la salvación, 3
 redacción, 7.2.2.1
 redactor, 7.2.2.1
 *redaición, 7.2.2.1, n.
 rede, 8.17
 redención, 7.2.5.2
 redentor, 7.2.5.2
 redentorista, 7.2.5.2
 redor, 1.8
 reducción, 7.2.2.1

- reduce, 16.2.3, n.
 reducir, 16.2.5.2.2
 reducto, 7.2.2.1
 reductor, 7.2.2.1
 redundancia, 8.1
 refacer, 16.3.8
 referencia, 8.1
 referendo, 8.11
 referir, 16.2.5.2.1
 refinera, 8.19
 reflectar, 7.2.2.4, n.
 reflector, 7.2.2.1
 reflexión, 4.2; 7.1; 7.2.2.4, n.
 reflexionar, 7.2.2.4
 refluir, 16.2.5.2.2
 refracción, 7.2.2.1
 refresco, 4.2
 refulxir, 16.2.5.2.2
 refundir, 16.2.5.2.2
 regulamento, 8.4
 rei, 1.8; 10.1
 reincidente, 8.3
 reis, 10.1
 *reito, 7.2.2.1, n.
 reler, 16.2.4.5
 relojería, 8.19
 reluciente, 8.3
 relucir, 16.2.5.2.2
 *remédeo, 9.5
 remedio, 9.5
 remóea, 16.2.4.3, n.
 remoer, 5; 16.2.4.3
 renacencia, 8.1
 renacer, 7.2.6.1, n.
 render, 16.2.6
 reo, 8.8
 repeler, 16.2.5.2.1, n.; 16.2.6
 repelir, 16.2.5.2.1, n.
 repentino, 8.12
 repercutir, 16.2.5.2.2
 repetir, 16.2.5.2.1
 topoñer, 16.3.16
 repor, 16.3.16
 reprimir, 16.3.5, n.
 reproducción, 7.2.2.1
 reproductor, 7.2.2.1
 reptar, 7.2.5.1, n.
 reptil, 7.2.5.1
 republicano, 8.14
 repugnancia, 8.1
 repugnante, 7.2.3
 repugnar, 7.2.3
 requirir, 16.3.18
 *rescibir, 7.2.6.1, n.
 rescindir, 7.2.6.1
 rescisión, 7.2.6.1
 resentimiento, 8.4
 resentir, 16.2.5.2.1
 residencia, 8.1
 resignar, 7.2.3
 resina, 8.12
 resonancia, 8.1
 respecto de, 7.2.2.1; 18
 *respeito, 7.2.2.1, n.
 respetar, 7.2.2.1
 respeto, 7.2.2.1
 resplandecer, 7.2.6.1, n.
 restaba, 16.3.7
 restablecimiento, 8.7
 restablecer, 8.7
 restar, 16.3.7
 restauración, 8.2
 restei, 16.3.7
 restituir, 16.2.4.4; 16.2.5.2.2
 resto, 16.3.7
 restra, 9.6, n.
 restreba, 9.6, n.
 restricción, 7.2.2.1
 restrictivo, 7.2.2.1
 restricto, 7.2.2.1
 restrollo, 9.6, n.
 resumir, 16.2.5.2.2
 resurrección, 7.2.2.1
 resurxir, 16.2.5.2.2
 retar, 7.2.5.1, n.
 reter, 16.3.2.4
 reticencia, 8.1
 retina, 8.12
 *reto, 7.2.2.1, n.
 retorrománico, 3.2
 retraer, 16.3.2.5
 retribuír, 16.2.5.2.2
 retribuú, 4.5
 retrospectión, 7.2.2.1
 reunir, 16.2.5.2.2
 rever, 16.3.2.7
 reverdecer, 7.2.6.1, n.
 reverter, 16.2.6
 revestimento, 8.4
 revestir, 16.2.5.2.1
 revisión, 8.2
 rexe, 16.2.6
 réxime, 8.13
 rexistrar, 9.6
 rexistro, 9.6
 rexuvenecer, 7.2.6.1, n.
 riamos, 16.2.4.5
 riba de, 18
 ribeira, 1.1
 riches, 16.2.4.5
 rictus, 8.11
 ril, 10.4, e n.
 riles, 10.4, e n.
 río, 2.3, n.
 Riotorto, 2.5.3
 rir, 16.2.4.5; 16.3.5, n.; 16.3.19
 ris, 16.2.4.5
 ríspido, 2.4
 rítmico, 1.8
 ritmo, 4.2
 rixamente, 2.5.3
 rociar, 16.2.4.2
 rocío, 16.2.4.2
 rodo, 9.6
 roer, 5; 16.2.4.3; 16.3.2
 roeu, 4.5
 rogativa, 1.8
 roía, 2.3

rol, 10.4, e n.
roles, 10.4
románico, 1.8
romano, 8.14
romaría, 8.19
romper, 16.2.6
*rosalián, 8.14, n
rosaliam, 8.14
róseo, 8.8
rostro, 9.6
-rr-, 1.8; 4.1
rubio, 4.4
rufián, 8.15
rufiana, 8.15
ruído, 2.3
ruína, 8.12
*ruíña, 8.12, n.
rumano, 8.14
ruptura, 7.2.5.1
rustrir, 16.2.5.2.2
ruxir, 16.2.5.2.2

s, 1
sa, 8.14
saba, 8.14
sábeme mellor a laranxa
que o limón, 13.2.2
saber, 1.1; 16.3.1, n.;
16.3.21
saberei, 16.3.1, n.
*sabrei, 16.3.1, n.
sacado, 18
sacado que, 19.9; 19.10
sacado se, 19.10
sacando, 18
sacando que, 19.9; 19.10
sacando se, 19.10
sacar, 16.2.1
sacarina, 8.12
sacas, 16.2.1
sacerdocio, 8.1
saco, 16.2.1
sacrificio, 8.1
sacudir, 16.2.5.2.2

saia, 2.3
saía, 2.3
saíades, 5
saíamos, 5
saiba, 16.3.1, n
saín, 2.3
saínte, 8.3
saión, 4.5
saír, 2.3; 5; 16.2.4.3;
16.3.22
sairei, 16.3.1, n.; 16.2.4.3,
n.
sal, 10.4, e n.
sales, 10.4
saliente, 8.3
salmista, 7.2.5.3
salmo, 7.2.5.3
salmodiar, 7.2.5.3
salterio, 7.2.5.3
salvante, 18
salvo, 18
salvo que, 19.10
salvo se, 19.10
san (adx.), 1.6, n.; 8.14
san (s.), 1.6, n
sanatorio, 1.6, n.
sangue, 16.2.3, n.
sanguíneo, 8.8
sanidade, 1.6, n.
sanitario, 1.6, n
santa, 1.6, n.
sapiencia, 8.1; 9.4
saque, 16.2.1
saquei, 4.1
*sasenta, 15.1, n.
*satenta, 15.1, n.
satisfacción, 7.2.21
satisfacer, 16.3.8
saúde, 8.17
saudeina, 14.1.2, n.
saudeino, 14.1.2, n.
sc-, 7.2.6.2
-sc-, 7.2.6.1
-scripción, 7.2.5.1

-scripto, 7.2.5.1
se (conx.), 2.5.1; 19.3;
19.10
se (pron.), 2.5.1; 14.1.2
sé, 2.5.1
-se, 8.5
*sea, 16.3.23, n.
*seas, 16.3.23, n
sebe, 16.2.3, n.
secasí, 17.4
se cadra, 17.7
se callar, 17.7
sección, 7.2.2.1
*sección, 7.2.2.1, n.
secretaría, 8.19, n.
secretario, 8.19, n.
secreto, 4.2
secta, 7.2.2.1
sector, 7.2.2.1
secuela, 9.4
secuencia, 8.1
secuestro, 9.4
sede, 8.17
seducir, 16.2.5.2.2
segar, 16.2.1
segas, 16.2.1
segmento, 7.2.3
sego, 16.2.1
segredo, 4.2
segue, 16.2.1
segues, 16.2.5.2.1, n.
seguido, 17.2
siguiente, 8.3
seguir, 16.2.5.2.1, e n.
seguíu, 2.2
segundo, 18, e n.; 19.6
segundo (pron.), 15.2
según, 18, n
sei, 16.3.1, n.
seica, 17.7
*seición, 7.2.2.1, n.
seino, 16.2.4.3
seis, 15.1, e n
seiscentas, 15.1

- seiscientos, 15.1
 seixo, 4.1; 4.4
 selección, 7.2.2.1
 selectivo, 7.2.2.1
 semana, 8.14; 9.5
 seme, 8.13
 semente, 9.5
 sempre, 17.2
 sempre que, 19.4; 19.10
 sen, 1.6, n.; 16.2.2; 18, e n.
 sen embargo, 19.9, e n
 senón, 18; 19.9
 senón que, 19.9; 19.10
 sen que, 19.6
 sentenza, 8.1, e n.
 sentir, 16.2.5.2.1
 *seña, 16.3.23, n.
 *señas, 16.3.23, n.
 señor, 1.5, n.; 14.2
 señora, 19.11, n.
 septuaxésimo, 15.2
 sequera, 17.6
 ser, 16.3.23
 serea, 8.9
 seriedade, 8.18
 serpentina, 8.12
 serralleiro, 4.1
 serrano, 8.14
 serrería, 8.19
 servente, 8.3
 serves, 16.2.5.2.1, n.
 servicio, 8.1
 servimos, 16.2.5.2.1, n.
 servir, 8.3; 16.2.5.2.1, e n.; 16.2.5.2.2, n.
 sesaxésimo, 15.2
 sesenta, 15.1, e n.
 sete, 7.2, n.; 15.1, e n.
 setecentas, 15.1.
 setecentos, 15.1
 setembro, 7.2.5.1
 setenta, 15.1, e n.
 setentrión, 7.2.5.1
 setentrional, 7.2.5.1
 sétima, 15.4
 sétimo, 15.2; 15.4
 seu, 8.8; 14.2
 *seución, 7.2.2.1, n.
 pseudo-, 7.2.5.3
 seudociencia, 7.2.5.3
 seudomorfose, 7.2.5.3
 seudónimo, 7.2.5.3
 seus, 14.2
 sexa, 16.3.7, n.; 16.3.23, n.
 sexas, 16.3.23, n.
 sexo, 1.9; 7.2.2.4
 sexta, 15.4
 sexto, 7.2.2.4; 15.2; 15.4
 séxtupla, 15.3
 séxtuplo, 15.3
 si (adv.), 2.2; 17.5
 si (pron.), 2.2; 14.1.1
 *sía, 16.3.23, n.
 *sías, 16.3.23, n.
 sibilino, 8.12
 sicanálise, 7.2.5.3
 sicanalista, 7.2.5.3
 sicodiagnóstico, 7.2.5.3
 sicofísica, 7.2.5.3
 sicoloxía, 7.2.5.3
 sicolóxico, 7.2.5.3
 siconometría, 7.2.5.3
 sicopatoloxía, 7.2.5.3
 siga vostede, 16.2.5.2.1, n.
 sigma, 7.2.3
 significado, 4.2; 7.2.3
 significar, 7.2.3
 signo, 7.2.3
 sigue ti, 16.2.5.2.1, n.
 *sigues, 16.2.5.2.1, n.
 silencio, 8.1
 sílex, 7.2.2.4
 simbiose, 8.5
 *sin embargo, 19.9, n.
 *sin, 18, n.
 sinalar, 7.2.3
 sindérese, 8.5
 sinécdoque, 7.2.2.3
 sinestesia, 4.1
 singularidade, 8.18
 sino, 7.2.3, n.
 sinopse, 7.2.5.1; 8.5
 sintáctico, 7.2.2.1; 7.2.2.4, n.
 sintaxe, 7.2.2.4, e n.; 8.6
 sinte, 18
 síntese, 8.5
 siña, 19.11, n.
 *siñificado, 7.2, n.; 7.2.3, n.
 *siño, 7.2.3, n.
 sique, 7.2.5.3,
 -sión, 8.2; 8.2, n.
 siquiatria, 7.2.5.3
 siquiatria, 7.2.5.3
 síquico, 7.2.5.3
 sirve ti, 16.2.5.2.1, n.
 *sirve, 16.2.5.2.1, n.
 *sirves, 16.2.5.2.1, n.; 16.2.5.2.2, n.
 sirvo, 16.2.5.2.1, n.; 16.2.5.2.2, n.
 so, 2.5.1; 18, e n.
 só, 2.5.1; 17.3
 só que, 19.9
 soa, 8.10
 soamente, 8.10; 17.4
 *sober, 18, n.
 soberano, 8.14
 *sobor, 8.14
 sobre, 18, e n.
 sobre de, 18, e n.
 sobresaír, 5; 16.2.4.3; 16.2.5.2
 sobresaliente, 9.4
 sobreser, 16.2.4.5; 16.3.23
 sobrevir, 16.3.28
 sociais, 4.5
 socio, 8.1
 socio-económico, 3.2
 socorrer, 16.2.6

- *sofrer, 16.2.5.2.2, n.
 *soidá, 8.17, n.
 soidade, 8.17; 8.18
 sol, 10.4, e n.
 solemne, 7.2.4.1
 solemnidade, 7.2.4.1
 soles, 10.4
 solidariedade, 8.18
 solsticio, 4.3
 soluble, 8.7
 *somana, 9.5
 *samente, 9.5
 son as tres, 13.1, n.
 sonatina, 8.12
 sono, 7.2, n.
 soñar, 1.5, n.
 sorrir, 16.2.4.5
 soster, 16.3.24
 soto, 8.14
 soub-, 16.3.1, n.
 souben, 16.3.1, n.
 souber, 16.2.3, n.; 16.3.1, n.
 soubera, 16.3.1, n.
 souberes, 16.2.3, n.
 soubese, 16.3.1, n.
 soubo, 16.3.1, n.
 soutu, 4.1; 4.4; 7, n.; 9.3
 *-ste, 16.1, n.
 -stes, 16.1, n.
 *-stes, 16.1, n.
 -stituír, 16.2.4.4; 16.2.5.2.2
 -struír, 16.2.5.2.2; 16.3.16
 su-, 16.3.16
 súa, 2.3; 14.2
 súas, 14.2
 subcomisión, 7.2.1.1
 subconsciencia, 8.1
 subconsciente, 7.2.1.1
 subdirector, 7.2.1.1
 súbdito, 7.2.1.1
 subir, 16.2.5.2.2
 sub +i, 3.1
 sub-leñoso, 3.1; 4.2
 sublevar, 3.1
 sublime, 3.1
 sub-liminar, 3.1
 sub-lingual, 7.2.1.1
 submersión, 7.2.1.1
 subnutrir, 16.2.5.2.2
 sub +r, 3.1
 sub-reino, 3.1
 sub-rogar, 3; 3.1; 4.2
 subscripción, 7.2.1.2; 7.2.5.1
 subscripción, 4.3
 subscrito, 7.2.1.2; 7.2.5.1
 subscritor, 7.2.1.2; 7.2.5.1
 subsección, 7.2.1.1
 subsecuencia, 8.1
 subsecuente, 8.3
 subsidio, 7.2.1.1
 subsistir, 7.2.1.1
 substancia, 7.2.1.2; 8.1
 substancial, 7.2.1.2
 substantivación, 7.2.1.2
 substantivar, 7.2.1.2
 substantivo, 7.2.1.2
 substitución, 7.2.1.2
 substituínte, 8.3
 substituír, 4.3; 7.2.1.2; 16.2.5.2.2
 substituto, 7.2.1.2
 substracción, 7.2.1.2
 substraer, 7.2.1.2; 16.3.25
 substrato, 4.3; 7.2.1.2
 subsumir, 7.2.1.1
 subterfuxir, 16.2.5.2.2
 subtítulo, 4.2; 7.2.1.1
 subverter, 16.2.6
 subxeccion, 7.2.2.1
 subxectivo, 4.2; 7.2.1.1
 subxugar, 7.2.1.1
 succión, 7.2.2.1
 sucumbir, 16.2.5.2.2
 sueco, 4.4
 suficiencia, 8.1
 suficiente, 9.4
 sufrir, 16.2.5.2.2, e n.
 sultán, 8.15
 sultana, 8.15
 sumerxa, 16.2.5.2.1, n.
 sumerxas, 16.2.5.2.1, n.
 sumerxe, 16.2.5.2.1, n.
 sumerxe ti, 16.2.5.2.1, n.
 sumerxen, 16.2.5.2.1, n.
 sumerxer, 16.2.5.2.1, n.
 sumerxes, 16.2.5.2.1, n.
 sumerxía, 16.2.5.2.1, n.
 sumerxides, 16.2.5.2.1, n.
 sumerximos, 16.2.5.2.1, n.
 sumerxir, 16.2.5.2.1, n.
 sumerxo, 16.2.5.2.1, n.
 sumir, 16.2.5.2.2
 suntuosidade, 7.2.5.2
 suntuoso, 7.2.5.2
 super-, 16.3.16
 superabundante, 4.1
 superpoñer, 16.3.16
 superpor, 16.3.16
 super-rico, 3.1
 superstición, 4.3
 supino, 8.12
 suplantar, 4.2
 supoñer, 16.3.16
 supor, 16.3.16
 suprir, 16.2.5.2.2
 surtir, 16.2.5.2.2
 surxente, 8.3
 surxir, 16.2.5.2.2
 susceptible, 7.2.5.1
 suscitar, 7.2.6.1
 suscrición, 7.2.1.2
 suscrito, 7.2.1.2
 suscritor, 7.2.1.2
 *susidio, 7.2.1.1, n.
 suspicacia, 8.1
 sustantivar, 7.2.1.2
 sustantivo, 7.2.1.2
 sustitución, 7.2.1.2
 sustituír, 7.2.1.2

- substituto, 7.2.1.2
 sutil, 7.2.1.1
 sutileza, 7.2.1.1
 sutilidade, 7.2.1.1
 utilizar, 7.2.1.1
 sutilmente, 7.2.1.1
 suxeitar, 7.2.2.1
 suxeito, 7.2.2.1
 suxerir, 16.2.5.2.1
- t, 1
 *t-, 16.3.7, n.
 *ta, 16.3.7, n.
 tabaquería, 8.19
 táctica, 7.2.2.1
 táctil, 7.2.2.1
 tacto, 7.2.2.1
 -tade, 8.18
 tal, 10.4, e n.; 14.5.2
 tal cal, 19.6
 tal como, 19.6
 tal e como, 19.6
 tales, 10.4; 14.5.2
 talmente, 17.3; 17.4
 talude, 8.17
 tal vez, 17.7
 tamén, 1.6, n.; 16.2.2;
 17.5
 tampouco, 17.6
 tan, 17.3
 tan... que, 19.12
 tanta, 14.5.2
 tantas, 14.5.2
 tanto, 14.5.2; 17.3
 tanto... que, 19.12
 tantos, 14.5.2
 *tar, 16.3.7, n.
 tarde, 17.2
 *tas, 16.3.7, n.
 taurino, 8.12
 taxativo, 1.9
 taxi-, 7.2.2.4, n.
 te (pron.), 2.5.1; 14.1.2
 te (s.), 1; 2.5.1
- té, 2.5.1
 -te, 8.6
 tea, 8.9
 *tea, 16.3.7, n.
 *teas, 16.3.7, n.
 tebras, 7, n.
 tecelá, 8.14
 tecelán, 8.14
 tecido, 1.2
 técnica, 7.2.2.2; 7.2.2.4, n.
 tecnicismo, 7.2.2.2
 tecnocracia, 7.2.2.2
 tecnoloxía, 7.2.2.2
 tedes, 16.3.24, n.
 *tein, 16.3.24, n.
 *ténica, 7.2.2.2, n.
 teiroa, 8.10
 televisión, 8.2
 tella, 1.5, n.
 temedes, 16.3.5, n.
 tememos, 16.3.5, n.
 temendo, 16.3.5, n.
 temer, 16.3.5, n.
 temía, 3.3, n.
 temina, 3.3, n.
 temos, 16.3.16, n.
 temos tres casas de noso,
 14.2
 temperá, 8.14
 temperán, 8.14
 tempestade, 8.18
 templo, 7.1
 tempo, 1.6
 ten, 2.5.1; 16.3.24, n.
 *ten, 16.3.24, n.
 tén, 2.5.1
 tendes, 16.3.16, n.;
 16.3.24, n.; 16.3.28, n.
 tenis, 8.5
 tenro, 9.6
 tenue, 4.4
 tenza, 8.1
 teñ-, 16.3.24, n.
 teña, 16.3.7, n.; 16.3.23, n.;
 16.3.24, n.
 *teña, 16.3.7, n.
 teñas, 16.3.23, n.
 *teñas, 16.3.7, n.
 teñen, 16.3.24, n.
 teño, 16.3.24, n.
 tépedo, 2.4
 ter, 16.3.7, n.; 16.3.16, n.;
 16.3.24
 terceiro, 15.2
 tercia, 15.4
 tercio, 15.4
 terei, 16.3.1, n.; 16.3.24, n.
 terobranquiado, 7.2.5.3
 terodáctilo, 7.2.5.3
 terópodo, 7.2.5.3
 terqueen, 4.4
 terráqueo, 8.8
 térreo, 8.8
 terrible, 8.7
 tese, 8.5
 tesourería, 8.19
 tesouro, 9.3
 testamentaria, 8.19, n.
 testamentario, 8.19, n.
 *testo, 7.2.2.4, n.
 tétano, 8.14
 teu, 8.8; 14.2
 *téunica, 7.2.2.2, n.
 teus, 14.2
 textil, 7.2.2.4
 texto, 7.2.2.4
 ti, 14.1.1, e n.
 *tía, 16.3.7, n.
 *tías, 16.3.7, n.
 ti cómelo, 2.5.2
 ti e-lo demo, 13.1
 til, 10.4, e n.
 tiles, 10.4
 tímpano, 8.14
 tintorería, 8.19
 tiña, 16.3.16, n.
 tiñas, 16.3.16, n.
 tío, 14.2

- tirano, 8.14
 tirizó, 2.2
 tirizós, 2.2
 tiv-, 16.3.24, n.
 tiveches, 16.3.24, n.
 tivemos, 16.3.24, n.
 tiven, 16.3.24, n.
 tiver, 16.3.24, n.
 tivera, 16.3.24, n.
 tiveron, 16.3.24, n.
 tivese, 16.3.24, n.
 tivo, 16.3.24, n.
 -tl-, 4.2
 *tocado-los extremos, 13.1, n.
 tocan, 13.1, n.
 tócana, 13.1, n.
 tocan a muiñeira, 13.1, n.
 tocante a, 18
 toda, 14.5.2
 tódalas cousas, 3.3, n.
 tódalas noites, 13.1
 todas, 3.3, n.; 14.5.2
 todo, 14.5.2
 tódolos días, 13.1
 tódolos mozos, 3.3, n.
 todos, 3.3, n.; 13.1; 14.5.2
 tolerancia, 8.1
 toller, 16.2.6
 tómao, 2.5.2
 tomóuno-lo pelo, 13.1
 tónico, 2.4
 tórax, 7.2.2.4
 torbeliño, 8.12
 *toser, 16.2.5.2.2, n.
 *tou, 16.3.7, n.
 touro, 9.3
 *toxás, 10.4, n.
 tóxico, 7.2.2.4
 toxina, 8.12
 -tr-, 4.2
 *tra, 16.3.25, n.
 *tra-, 16.3.25, n.
 traballar, 9.5
 *traballare, 9.5
 tracción, 7.2.2.1
 tractor, 7.2.2.1
 traduce, 16.2.3, n.
 traducir, 16.2.3; 16.2.5.2.2
 traductor, 7.2.2.1
 *traduz, 16.2.3, n.
 trae, 16.3.25, n.
 trae-, 16.3.25, n.
 traedes, 16.3.25, n.
 traemos, 16.3.25, n.
 traen, 16.3.25, n.
 traendo, 16.3.25, n.
 traer, 5; 16.2.4.3; 16.2.6; 16.3.17; 16.3.25, e n.
 traerei, 16.3.25, n.
 traería, 16.3.25, n.
 traes, 16.3.25, n.
 *traga, 16.3.25, n.
 *trago, 16.3.25, n.
 *trague, 16.3.25, n.
 *traguedes, 16.3.25, n.
 *traguemos, 16.3.25, n.
 *traguen, 16.3.25, n.
 *traguendo, 16.3.25, n.
 *traguer, 16.3.25, n.
 *tragues, 16.3.25, n.
 *traguía, 16.3.25, n.
 *traí, 16.3.25, n.
 traí-, 16.3.25, n.
 *traí-, 16.3.25, n.
 traía, 2.3; 16.3.25, n.
 traía, 2.3; 16.3.25, n.
 traíades, 5
 traíamos, 5
 traías, 16.3.25, n.
 *traíades, 16.3.25, n.
 *traie, 16.3.25, n.
 *traien, 16.3.25, n.
 *traies, 16.3.25, n.
 *traig-, 16.3.25, n.
 *traiga, 16.3.25, n.
 *traigo, 16.3.25, n.
 *traímos, 16.3.25, n.
 *train, 16.3.25, n.
 *traíndo, 16.3.25, n.
 traio, 16.3.25, n.
 traívo-lo libro mañá, 3
 *traír, 16.3.25, n.
 *traís, 16.3.25, n.
 tralo monte, 3.3, n.
 *tran, 16.3.25, n.
 trans-, 7.2.4.2, n.
 transbordar, 7.2.4.2
 trascendental, 7.2.4.2
 transcendente, 7.2.4.2
 transcender, 7.2.4.2
 transcórrer, 16.2.6
 transcribir, 7.2.4.2
 transcripción, 7.2.4.2; 7.2.5.1
 transcrito, 7.2.5.1
 transecular, 7.2.4.2, n.
 transferencia, 7.2.4.2
 transferir, 7.2.4.2.2 ; 16.2.5.2.1
 transformación, 7.2.4.2
 transformar, 7.2.4.2
 transfuxir, 16.2.5.2.2
 transgredir, 16.2.5.2.1
 transiberiano, 7.2.4.2, n.
 transixente, 8.3
 translucir, 16.2.5.2.2
 transmisor, 7.2.4.2
 transmitir, 7.2.4.2; 16.2.5.2
 transmontano, 8.14
 transoceánico, 4.2
 transpirar, 7.2.4.2
 transplantar, 4.3
 transporte, 7.2.4.2, e n.
 transposición, 4.3
 transtornar, 7.2.4.2
 transtorno, 7.2.4.2
 transsubstanciación, 7.2.4.2, n.
 transvasar, 7.2.4.2
 transvase, 7.2.4.2
 tras, 3.3, n.; 13.1; 18
 *tras, 16.3.25, n.

tras-, 7.2.4.2, n.; 16.3.16
 tras de, 18
 trasantonte, 17.2, e n.
 trasler, 16.2.4.5
 trasluciente, 8.3
 trasmonte, 7.2.4.2, n.
 traspoñer, 16.3.16
 traspor, 16.3.16
 *trastorno, 7.2.4.2, n.
 trasunto, 7.2.5.2
 tratado, 7.2.2.1
 tratamento, 7.2.2.1
 tratar, 7.2.2.1
 traxecto, 7.2.2.1
 traxectoria, 7.2.2.1
 trece, 15.1
 *tredecim, 16.3.25, n.
 tremelucir, 16.2.5.2.2
 *tremos, 16.3.25, n.
 *tremendo, 16.3.25, n.
 *trer, 16.3.25, n.
 tres, 1.8; 2.2; 15.1
 trescentas, 15.1
 trescentos, 15.1, e n.
 *tría, 16.3.25, n.
 -tribuír, 16.2.4.4; 16.2.5.2.2
 trillo, 1.5, n.
 trinta, 15.1
 trinta e un, 15.1
 tripla, 15.3
 triple, 15.3; 16.2.3, n.
 tripló, 15.3
 tríptico, 7.2.5.1
 tritongo, 7.2.5.1
 trixésimo, 15.2
 trofeo, 8.8
 troglodita, 7.1
 troita, 9.2; 9.3
 *troix-, 16.3.25, n.
 *troixen, 16.3.25, n.
 *troug-, 16.3.17, n.; 16.3.25, n.
 *trougueches, 16.3.1.7, n.

*trouguen, 16.3.17, n.; 16.3.25, n.
 troulear, 16.2.4.2
 trouleo, 16.2.4.2
 troux-, 16.3.2.5, n.
 trouxen, 16.3.17, n.; 16.3.25, n.
 trouxer, 16.3.25, n.
 trouxera, 16.3.25, n.
 trouxese, 16.3.25, n.
 *tru-, 16.3.25, n.
 *truen, 16.3.25, n.
 *trug-, 16.3.25, n.
 *truguen, 16.3.25, n.
 *trui-, 16.3.25, n.
 *truien, 16.3.25, n.
 *trux-, 16.3.25, n.
 *truxen, 16.3.25, n.
 *tu, 14.1.1, n.
 túa, 2.3; 14.2
 túas, 14.2
 tuberculose, 8.5
 tul, 10.4, e n.
 tules, 10.4
 tumefacto, 7.2.2.1
 túnel, 10.4
 túneles, 10.4
 túnica, 2.4
 tupir, 16.2.5.2.2
 turbina, 8.12
 tusir, 16.2.5.2.2, e n.
 *tuv-, 16.3.24, n.
 u (adv.), 3.3; 13.1; 14.1.2; 17.1
 u (s.), 1
 *u-, 9.5
 -u, 16.1, n.
 -ú, 2.2, n.
 -ua-, 9.5
 -uar, 16.2.4.2
 -ue-, 9.4, e n.; 9.5
 ufano, 8.14
 -ui-, 16.3.16, n.

*ui-, 9.2
 -u... i, 16.2.5.2.2, n.
 -uír, 5; 16.2.4.3, n.; 16.2.4.4, e n.
 -u... ir, 16.2.5.2.1, n.; 16.2.5.2.2
 u-la navalla, 3
 ¿ulo?, 14.1.2
 u-lo gato, 13.1, n.
 u-lo libro, 13.1
 *último, 9.5
 último, 9.5
 ultramarino, 8.12
 ultramontano, 8.14
 -um, 8.11
 un, 2.5.4; 14.5.2; 14.5.3; 15.1
 -ún, 2.2, n.
 un can, 2.5.4
 undécimo, 15.2
 un deles, 2.5.4
 *úneco, 9.5
 ungüento, 5
 unha, 1.4, n.; 1.7; 4.1; 14.5.2; 15.1
 unhas, 14.5.2
 único, 9.5
 unír, 16.2.5.2.2
 uns, 14.5.2
 unxir, 16.2.5.2.2
 urbano, 8.14
 urdir, 16.2.5.2.2
 urea, 8.9
 urxencia, 8.1
 urxir, 16.2.5.2.2
 -us, 8.11
 útil, 10.4
 útiles, 10.4
 utilmente, 2.5.3
 uve, 1, e n.
 uve dobre, 1
 v, 1, n.
 v, 1.1
 vacación, 8.2

- vacaloura, 3.2
 *vades, 16.3.10, n.
 vai, 16.3.10, n.
 vaia, Tomé, ¿por que non calas?, 6
 ¡vaiche boa!, 6
 vai polo carreiro, 13.1
 val, 10.4, e n.
 *val, 16.2.3, n.
 val-, 16.3.26, n.
 *vala, 16.3.26 n.
 vale, 16.2.3, n.; 16.3.26, n.
 valenciano, 8.14
 valente, 8.3
 valer, 16.3.26, e n.
 valerei, 16.3.1, n.; 16.3.26, n.
 vales, 10.4; 16.3.26, n.
 *valia, 16.3.26, n.
 *valio, 16.3.26, n.
 valla, 16.3.26, n.
 vallades, 16.3.26, n.
 vallamos, 16.3.26, n.
 vallan, 16.3.26, n.
 vallas, 16.3.26, n.
 vallo, 16.3.26, n.
 *valo, 16.3.26, n.
 vamos, 16.3.10, n.
 *vamos, 16.3.10, n.
 varear, 16.3.23, n.
 varexar, 16.3.23, n.
 variable, 8.7
 variar, 16.2.4.2
 varias, 14.5.2
 varios, 14.5.2
 varredoiro, 9.2
 vaselina, 8.12
 vasoira, 9.2; 9.3, e n.
 *vasoura, 9.2; 9.3, n.
 *vasuira, 9.2
 vea, 8.9
 veces, 15.3
 veciño, 8.12
 vector, 7.2.2.1
 *vein, 16.3.24, n.
 velaí, 17.1, e n.
 velaquí, 17.1, e n.
 vello, 7, n.
 ¿velo comprar?, 2.5.2
 ve-lo río, 16.2.2
 ven, 2.5.1
 vén, 2.5.1; 16.3.24, n.; 16.3.28, n.
 *vén, 16.3.24, n.; 16.3.28, nn.
 venéreo, 8.8
 venres, 9.6
 venus, 8.11
 veñen, 16.3.24, n.; 16.3.28, n.
 veo, 8.8, e n.
 ver, 16.2.4.5; 16.3.4, e n.; 16.3.27, e n.; 16.3.28, n.
 verán, 8.14
 verbo de, 18
 verborrea, 8.9
 verca, 16.2.1
 verco, 16.2.1
 *verdá, 8.17, n.
 verdade, 8.17; 8.18
 verdecer, 7.2.6.1, n.
 veredicto, 7.2.2.1
 *vernes, 9.6, n.
 verque, 16.2.1
 verquer, 16.2.1
 verquía, 16.2.1
 versión, 8.2
 *versón, 8.2, n.
 verter, 16.2.6
 ves, 2.5.1
 vés, 2.5.1
 vespertino, 8.12
 vestir, 16.2.5.2.1
 veterano, 8.14
 veu, 16.3.4, n.; 16.3.28, n.
 *veu, 16.3.27, n.
 vexame, 8.13
 vexetariano, 8.14
 vianda, 8.9, h.
 viaxe, 8.13
 vichelocrego, 2.5.3; 3.2
 viches, 16.3.27, n.
 viciar, 16.2.4.2
 vicio, 8.1; 16.2.4.2
 vítima, 7.2.2.1
 victoria, 7.2.2.1
 victorioso, 7.2.2.1
 vides, 16.3.24, n.; 16.3.28, n.
 vido, 16.3.28, n.
 vil, 10.4, e n.
 vilá, 8.14
 vilán, 8.14
 viles, 10.4, e n.
 vin, 16.3.4, n.; 16.3.27, n.
 vina, 3.3, n.
 vindes, 16.3.24, n.; 16.3.28, n.
 vindo, 16.3.28, n.
 *vin polo ver, 13.1, n.
 vinte, 15.1
 vintedous, 15.1
 vintedúas, 15.1
 vinteún, 15.1
 vinteúnha, 15.1
 viña, 1.5, n.
 viño, 1.1; 1.5, n.
 violáceo, 8.8
 vir, 16.3.27, n.; 16.3.28, c nn.
 virá, 16.3.27, n.
 virei, 16.3.28, n.
 víronme, 7.2.4.1, n.
 virtude, 8.17
 virulencia, 8.1
 virus, 8.11
 virxe, 8.13
 vise, 16.3.27, n.
 visto que, 19.7
 vitamina, 8.12
 vítreo, 8.8
 vitrina, 8.12

viu , 4.4 ; 16.3.4 , n. ;
 16.3.27, n. ; 16.3.28, n.
 *viu, 16.3.28, n.
 vivente, 8.3
 vivir, 1.1 ; 16.2.5.2 ; 16.2.6 ;
 16.3.5, n.
 vixencia, 8.1
 vixésimo, 15.2
 vixésimo primeiro, 15.2
 vixésimo segundo, 15.2
 vixía, 16.2.4.2
 vixiar, 16.2.4.2
 vixilancia, 8.1
 *voce, 9.5
 vola, 14.1.2
 volas, 14.1.2
 volo, 14.1.2
 volo, 14.1.2
 volos, 14.1.2
 volta... volta, 19.2
 voluptuosidade, 7.2.5.1
 voluptuoso, 7.2.5.1
 vontade, 8.18
 vos, 2.5.1 ; 3.3 ; 13.1 ; 14.1.2
 vós, 2.5.1 ; 14.1.1, e nn.
 vosa, 14.2
 vosas, 14.2
 voso, 14.2
 vosos, 14.2
 vosoutros, 14.1.1, e n.
 vostede, 14.1.1, e n.
 vostedes, 14.1.1, e n.
 vou come-las laranxas, 13.1
 voz, 9.5

 w, 1
 wagneriano, 1

 -x-, 1, e n. ; 1.9 ; 7.2.2.4
 xa, 2.2 ; 17.2

xabrón, 9.6, n.
 xacando, 17.2
 xace, 16.2.3, n.
 xacobeo, 8.8
 xacobino, 8.12
 xalundes, 17.1
 xamais, 17.2
 Xan, 2.2
 xaneiro, 1.9, e n.
 xa que, 19.7
 xa que logo, 19.12
 xa sábe-lo que pasou, 13.1
 xa sabes canto lle custou,
 2.5.4
 xa sabes cómo lle custou,
 2.5.4
 ¿xa sabes que hai?, 2.5.4
 ¿xa sabes qué hai?, 2.5.4
 xa... xa, 19.2
 xe, 1, e n.
 xeadá, 1.9, n.
 xelatina, 8.12
 xemer, 16.2.6
 xendarmería, 8.19
 xeneralizable, 8.7
 xénese, 8.5
 xeno-, 7.2.2.4, n.
 xenro, 1.8 ; 4.2 ; 9.6
 xente, 1.9, e n.
 xentilicio, 8.1
 xenuíno, 8.12
 xermano, 8.14
 xerme, 8.13
 xesta, 1.9, n.
 xesuíta, 4.4
 xilo-, 7.2.2.4, n.
 ximnasio, 7.2.4.1
 ximnasta, 7.2.4.1
 ximnástico, 7.2.4.1

ximnocarpo, 7.2.4.1
 ximnospermas, 7.2.4.1
 ximnospérmico, 7.2.4.1
 Xoán, 1.4
 xoia, 4.5
 xoves, 10.2
 xubileo, 8.8
 xudeu, 8.8
 xudía, 8.8
 xuício, 2.3 ; 8.1, e n.
 xunguir, 16.2.5.2.2
 xunta, 18
 xunto a 18
 xunto de, 18
 xuntura, 7.2.2.1
 xurdir, 16.2.5.2.2
 xurisdicción, 7.2.2.1
 xusta-, 16.3.16
 xustapoñer, 16.3.16
 xustapor, 16.3.16
 xusticia, 8.1
 xusto, 17.3

y, 1

-z-, 1, e n. ; 1.2
 -za-, 1.2
 -za, 8.1
 zángano, 8.14
 zapatería, 8.19
 zapato, 1.2
 -zo-, 1.2
 -zo, 8.1
 zoco, 1.2
 -zón, 8.2, n.
 zootécnico, 7.2.2.2
 -zu-, 1.2
 zurcir, 16.2.5.2.2
 zurrichar, 1.2

ÍNDICE DE MATERIAS

Introducción	7
1. O alfabeto	9
1.1. O <i>b e o v</i>	11
1.2. As grafías <i>c, qu e z</i>	12
1.3. A grafía <i>g</i>	12
1.4. O <i>h</i>	12
1.5. A grafía <i>ll e ñ</i>	13
1.6. <i>-n, -m-</i> implosivos	14
1.7. A grafía <i>nh</i>	15
1.8. O <i>r-</i> e mailo <i>-rr-</i>	15
1.9. O grafema <i>x</i>	15
2. O acento ortográfico	16
2.1. As regras de acentuación	16
2.2. Palabras agudas	16
2.3. Palabras graves	17
2.4. Palabras esdrúxulas	17
2.5. Casos especiais de acentuación	18
2.5.1. O acento diacrítico	18
2.5.2. O verbo con pronome enclítico e coa segunda forma do artigo	19
2.5.3. Os adverbios en <i>-mente</i> . Palabras compostas	19
2.5.4. Outros casos	19

3. O guión	20
3.1. Palabras derivadas con prefixos	20
3.2. Palabras compostas	20
3.3. Segunda forma do artigo	21
4. División silábica	21
5. A diérese	23
6. Os signos de interrogación e de admiración	23
7. Grupos consonánticos	24
7.1. Grupos tautosilábicos	25
7.2. Grupos heterosilábicos	26
7.2.1. Grupos iniciados por <i>b</i>	26
7.2.1.1. Grupos <i>-bc-</i> , <i>-bd-</i> , <i>-bl-</i> , <i>-bn-</i> , <i>-bs-</i> , <i>-bt-</i> , <i>-bv-</i> e <i>-bx-</i>	26
7.2.1.2. Grupo <i>-bs-</i> + <i>cons.</i>	27
7.2.2. Grupos iniciados por <i>c</i>	27
7.2.2.1. Grupos <i>-ct-</i> e <i>-cc-</i>	27
7.2.2.2. Grupo <i>-en-</i>	29
7.2.2.3. Grupo <i>-ed-</i>	29
7.2.2.4. Grupo [ks] (grafía <i>-x-</i>)	29
7.2.3. Grupos iniciados por <i>g</i> : <i>-gm-</i> , <i>-gn-</i> e <i>gn-</i>	30
7.2.4. Grupos iniciados por nasal	31
7.2.4.1. Grupos <i>mn-</i> , <i>-mn-</i> , <i>-nm-</i> e <i>-nn-</i>	31
7.2.4.2. Grupo <i>-ns-</i> anteconsonántico	31
7.2.5. Grupos iniciados por <i>p</i>	32
7.2.5.1. Grupos <i>-pc-</i> , <i>-pn-</i> , <i>-ps-</i> e <i>-pt-</i>	32
7.2.5.2. Consoante + <i>-pc-</i> , consoante + <i>-pt-</i>	33
7.2.5.3. Grupos <i>pn-</i> , <i>ps-</i> e <i>pt-</i>	33
7.2.6. Grupo <i>sc</i>	33
7.2.6.1. Grupo <i>-sc-</i> medial	33
7.2.6.2. Grupo <i>sc-</i> inicial	34
8. Sufixos e terminacións	34
8.1. <i>-ancia</i> , <i>-encia</i> , <i>-cia</i> , <i>-cio</i>	35
8.2. <i>-ción</i> , <i>-sión</i>	37

8.3.	-nte	37
8.4.	-mento	38
8.5.	-se	38
8.6.	-ite e -te	38
8.7.	-ble	39
8.8.	-eo/-eu	40
8.9.	-ea	41
8.10.	-oa	41
8.11.	-us, -um	41
8.12.	-iño/-iña e -ino/-ina	41
8.13.	-e	42
8.14.	masc. -án / fem. -á, masc. -ano / fem. -ana	43
8.15.	masc. -án / fem. -ana	44
8.16.	masc. -ón / fem. -oa, -ona	44
8.17.	-de	45
8.18.	-dade, -tade	45
8.19.	-aría, -ería	45
9.	Outras particularidades	46
9.1.	Alternancia <i>cua-/ca-/co-</i> , <i>gua-/ga-/go-</i>	46
9.2.	Ditongo <i>oi</i>	48
9.3.	<i>ou/oi</i>	48
9.4.	<i>ie, ue</i>	48
9.5.	Vacilacións no vocalismo átono	49
9.6.	Disimilación, metátese e epéntese de <i>r</i>	49
10.	Formación do plural	50
10.1.	Palabras rematadas en vocal ou en ditongo	50
10.2.	Palabras rematadas en <i>-r, -z</i> ou <i>-s</i>	50
10.3.	Palabras rematadas en <i>-n</i>	51
10.4.	Palabras rematadas en <i>-l</i>	51
11.	Formación do feminino	53
12.	Comparativos e superlativos	53
13.	O artigo	53
13.1.	Alomorfos do artigo	53
13.2.	Contraccións	55

13.2.1. Contraccións das preposicións <i>a</i> , <i>con</i> , <i>de</i> e <i>en</i> . Asimilación de preposición <i>por</i> co artigo	55
13.2.2. Contraccións coa conxunción comparativa <i>ca</i>	56
14. Pronomes	57
14.1. Persoais	57
14.1.1. Serie tónica	57
14.1.2. Serie átona	59
14.2. Posesivos	61
14.3. Demostrativos	62
14.3.1. Paradigma dos pronomes demostrativos	62
14.3.2. Combinación co indefinido <i>outro</i>	63
14.3.3. Contraccións coas preposicións <i>en</i> e <i>de</i>	63
14.4. Relativos, interrogativos e exclamativos	63
14.5. Indefinidos e identificadores	64
14.5.1. Formas invariables	64
14.5.2. Formas variables	64
14.5.3. Contraccións	65
15. Numerais	65
15.1. Cardinais	65
15.2. Ordinais	66
15.3. Multiplicativos	66
15.4. Partitivos	67
16. Verbo	68
16.1. Paradigmas regulares	68
16.2. Observacións	73
16.2.1. Alteracións gráficas	73
16.2.2. Asimilacións	73
16.2.3. Verbos en <i>-cer</i> e <i>-cir</i> . Paradigma dos verbos <i>obedecer</i> e <i>traducir</i>	74
16.2.4. Os verbos con radical acabado en vocal	76
16.2.4.1. Verbos acabados en <i>-ear</i> , <i>oar</i> . Paradigma dos verbos <i>no-mear</i> e <i>amontoar</i>	76
16.2.4.2. Verbos acabados en <i>-iar</i> , <i>-uar</i> . Paradigma dos verbos <i>cambiar</i> e <i>afiar</i>	77
16.2.4.3. Verbos acabados en <i>-aer</i> , <i>-oer</i> , <i>-aír</i> , <i>-oír</i> . Paradigma dos verbos <i>caer</i> , <i>moer</i> e <i>sair</i>	79

16.2.4.4.	Verbos en <i>-uir</i> . Paradigma do verbo <i>incluir</i>	81
16.2.4.5.	Verbos en <i>-er</i> (< <i>-eer</i>) e <i>-ir</i> (< <i>-iir</i>). Paradigma de <i>ler</i> e <i>rir</i>	82
16.2.5.	Alternancias vocálicas no radical do verbo	83
16.2.5.1.	Verbos en <i>-er</i> con <i>-e-</i> , <i>-o-</i> como últimas vocais do lexema. Paradigma de <i>beber</i> e <i>comer</i>	83
16.2.5.2.	Alternancias vocálicas nos verbos en <i>-ir</i>	84
16.2.5.2.1.	Os verbos con <i>-e</i> como vocal final do lexema no infinitivo. Paradigmas de <i>advertir</i> , <i>servir</i> e <i>repelir</i>	84
16.2.5.2.2.	Os verbos con <i>u</i> como vocal final do lexema no infinitivo	87
	a) Verbos do tipo <i>discutir</i>	87
	b) Verbos do tipo <i>fluxir</i>	88
16.2.6.	Productividade da 2a e 3a conxugacións	90
16.3.	Paradigmas dos verbos irregulares	90
16.3.1.	Caber	90
16.3.2.	Caer	92
16.3.3.	Crer	92
16.3.4.	Dar	93
16.3.5.	Dicir	95
16.3.6.	Doer	98
16.3.7.	Estar	98
16.3.8.	Facer	99
16.3.9.	Haber	101
16.3.10.	Ir	102
16.3.11.	Ler	104
16.3.12.	Moer	104
16.3.13.	Oír	104
16.3.14.	Parir	105
16.3.15.	Poder	106
16.3.16. a)	Poñer.	108
16.3.16. b)	Pór	109
16.3.17.	Pracer	110
16.3.18.	Querer.	112
16.3.19.	Rir	112
16.3.20.	Roer	112
16.3.21.	Saber	113
16.3.22.	Saír	113
16.3.23.	Ser	114
16.3.24.	Ter	115
16.3.25.	Traer.	117
16.3.26.	Valer.	119

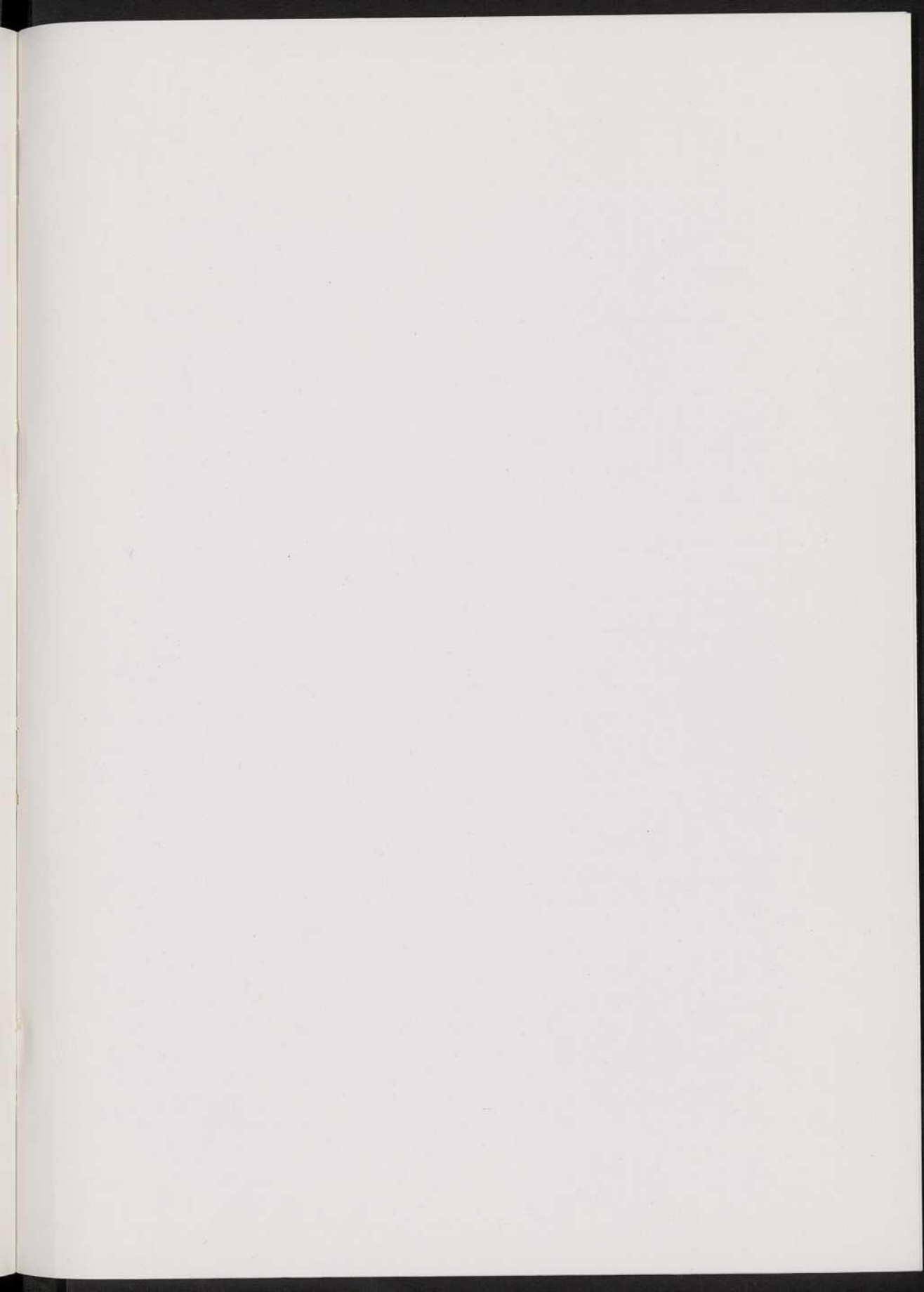
16.3.27. Ver	120
16.3.28. Vir	121
17. Adverbios e locucións adverbiais	122
17.1. De lugar	122
17.2. De tempo	123
17.3. De cantidade e precisión	126
17.4. De modo	127
17.5. De afirmación	128
17.6. De negación	128
17.7. De dúbida	129
18. Preposicións e locucións prepositivas	129
19. Conxuncións e locucións conxuntivas	133
19.1. Copulativas	133
19.2. Disxuntivas e distributivas	133
19.3. Completivas	133
19.4. Temporais	133
19.5. De lugar	134
19.6. Modais	134
19.7. Causais	135
19.8. Finais	135
19.9. Adversativas	135
19.10. Condicionais	137
19.11. Concesivas	137
19.12. Causativas	138
Indice de formas	139

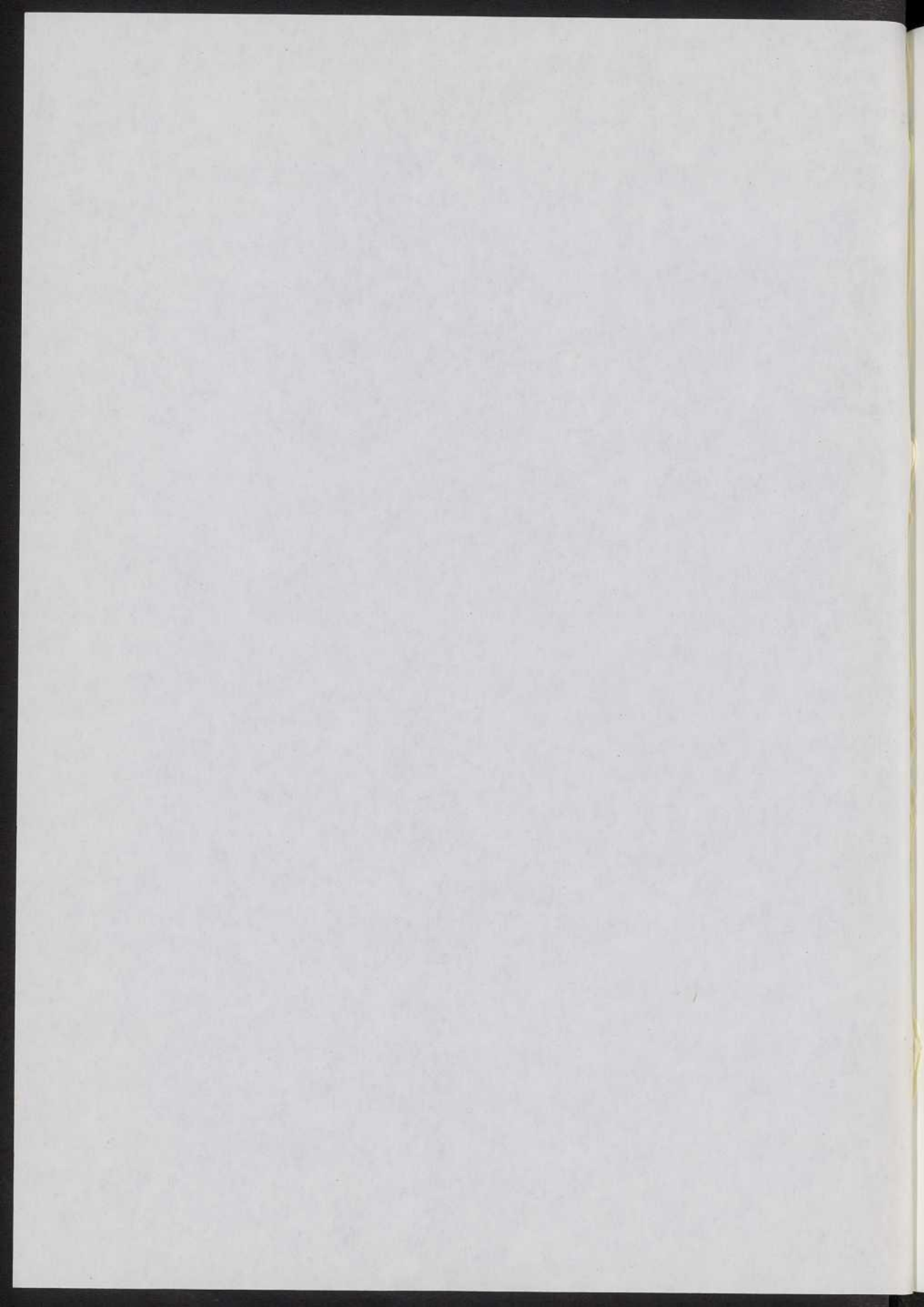
Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego

ERRATAS ADVERTIDAS

DEBE DICIR	Páxina, liña	DI
<i>nichil</i> → <i>aniquilar</i>);	10 28	<i>nichil</i> > <i>aniquilar</i>);
etc.,	13 8	etc.
<i>fillo</i>), LE (p a l e a > <i>palla</i>), LLI	13 19	<i>fillo</i>), LLI
<i>allo</i>), MARCELLI > <i>Marcelle</i>), LLE	13 20	<i>allo</i>), LLE
grupos: GN (l i g n a > <i>leña</i>), NI	13 22	grupos: NI
que, a	14 2	que a
sen	14 5	sin
medieval, de non ser como realiza- ción de /n/ en certos contextos fonéticos; por	15 6	medieval; por
<i>ua</i> ,	15 8	<i>ua</i> .
etc.,	16 3	etc.
(o pechado),	18 8	(pechado),
máis')	18 31	mais')
vir)	18 32	vir)
portugués <i>sc-</i> ante	34 31	portugués <i>s-</i> ante
<i>ascendencia</i> , <i>aparencia</i> , <i>beneficen-</i> <i>cia</i> , <i>cadencia</i> , <i>clemencia</i> , <i>compla-</i> <i>cencia</i> , <i>condolencia</i> , <i>confidencia</i> , <i>decencia</i> ,	35 9-10	<i>ascendencia</i> , <i>condencia</i> , <i>des-</i> <i>endencia</i> ,
patrimonial na metade	36 18	patrimonial a metade
<i>perturbación</i> ,	37 5	<i>pertubación</i> ,
<i>dictame</i> ,	42 26	<i>ditame</i> ,
presentación non pode	56 3	presentación no pode
<i>xoua</i> , pero	60 10	<i>xoa</i> , pero
<i>nena</i>). A forma <i>calquera</i> xustifica- se pola analoxía con <i>sequera</i> .	64 9	<i>nena</i>).
<i>doutra</i> ... <i>Un</i> contrae ademais con <i>con</i> : <i>nun</i> , <i>dun</i> , <i>cun</i> , <i>nunha</i> , <i>dunha</i> , <i>cunha</i> ...	65 3	<i>doutra</i> ...
etc.,	70 25	etc.
incorrecta.	73 6	ultracorrecta.
desfonoloxización	75 40	neutralización
etc.,	78 33	etc.
derivados de <i>sumir</i>	88 11	<i>sumir</i> e derivados
etc.,	91 32	etc.
etc.,	94 37	etc.
a penas	97 17	apenas
[owβír]	104 30	[ouβír]

DEBE DICIR	Página, línea	DI
etc.,	111 21	etc.
fores	114 14	fordes
vires	120 14	virdes
Galicia;	132 28	Galicia,
amplamente	136 23	ampliamente
cadea, 8.9	144 19-20	cadea, 8.9
cadencia, 8.1		caderna, 9.1
caderna, 9.1		
condoer, 16.2.4.3	148 20-21	condoer, 16.2.4.3
condolencia, 8.1		conducción, 7.2.2.1
conducción, 7.2.2.1		
competir, 16.2.5.2.1. e n.	148 27-28	competir, 16.2.5.2.1, e n.
complacencia, 8.1		compoñer, 16.3.16
compoñer, 16.3.16		
confiar, 16.2.4.2	148 35-36	confiar, 16.2.4.2
confidencia, 8.1		conflicto, 7.2.2.1
conflicto, 7.2.2.1		
cumprir, 7.1; 16.2.5.2.2. n.	150 27-28	cumprir, 7.1; 16.2.5.2.2. n
cun, 14.5.3		cunca, 1.2
cunca, 1.2		
cunha, 14.5.3		
*decemos, 16.3.5, n.	151 9-10	*decemos, 16.3.5, n.
decencia, 8.1		*decendo, 16.3.5, n.
*decendo, 16.3.5, n.		
distrito, 7.2.2.1	153 41	distrito, 7.2.2.1
ditongar, 7.2.5.1		ditame, 8.13
		ditongar, 7.2.5.1
ductilidade, 7.2.2.1	154 28-29	ductilidade, 7.2.2.1
dun, 14.5.3		duodécimo, 15.2
dunha, 14.5.3		
duodécimo, 15.2		
número, 9.5	166 41-42	número, 9.5
nun, 14.5.3		nunca, 17.2
nunca, 17.2		
nunha, 14.5.3		
predis-, 16.3.16	170 2-3	predis-, 16.3.16
predispoñer, 16.3.16		predispor, 16.3.16
predispor, 16.3.16		
presidencia, 8.1	170 24	presidencia, 8.1
*prespectiva, 9.6, n.		presipoñer, 16.3.16
		*prespectiva, 9.6, n.

READ

A

3

Bi

MEMORIAS DO INSTITUTO GALEGO DE HISTORIA E ETNOLOGIA

ACADEMIA
GALEGA
CORUÑA

476

biblioteca